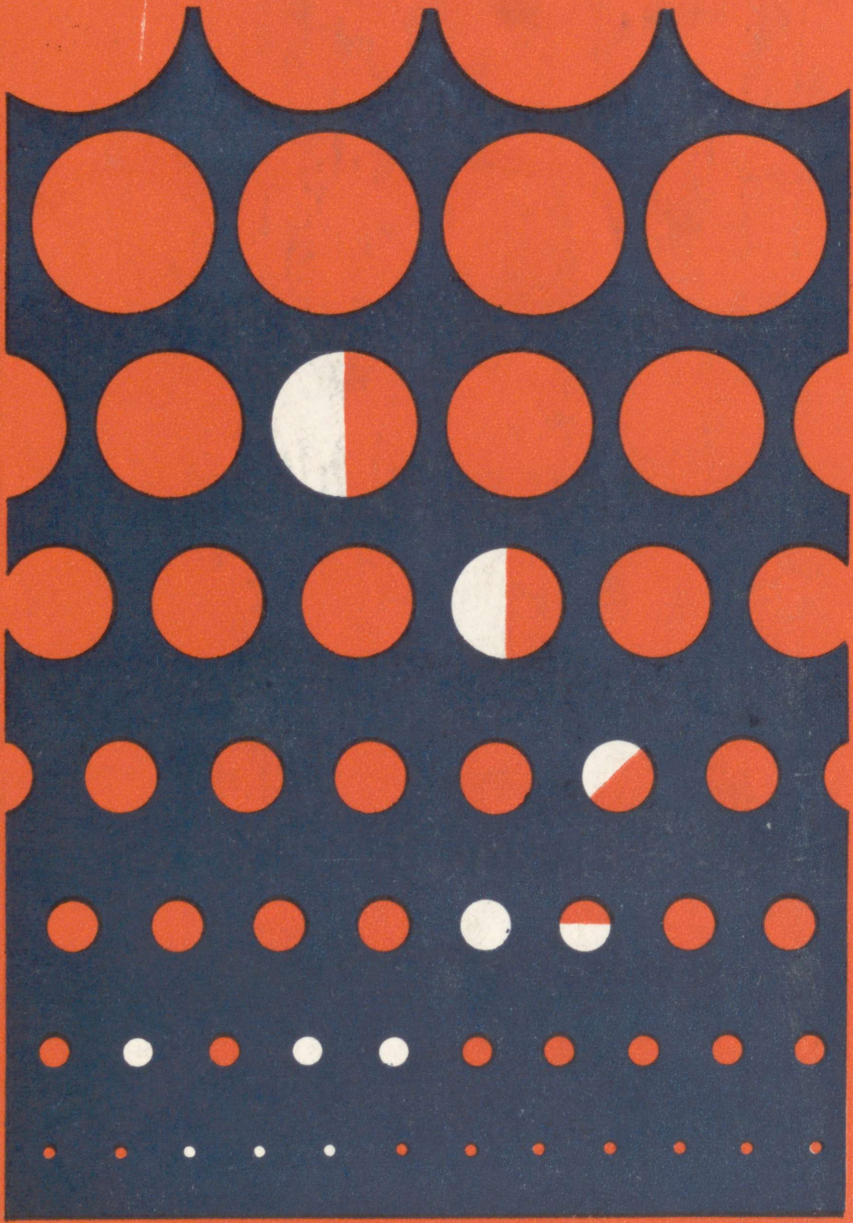
A. MOISSEJEV, V. KUZNETSOV

POPULAARNE ÖKONOOMIKA

POPULAARNE ÖKONOOMIKA

2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
87248

A. MOISSEJEV, V. KUZNETSOV

POPULAARNE ÖKONOOMIKA

Abiks ökonoomika õppijaile

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT» · TALLINN 1973

338
M 61

Originaali tiitel:

А. Моисеев, В. Кузнецов
ПОПУЛЯРНАЯ ЭКОНОМИКА
Книга для чтения
Издательство политической литературы
Москва . 1971

Tõlkinud A. Kadak ja L. Känd
Kaane kujundanud M. Üksine

1—8—5
45—73

SISSEJUHATUS

Kõneldakse, et meie päevil on eriti tähtsad, populaarsed ja moes (selle sõna kõige paremas tähenduses) niisugused teadused nagu füüsika, matemaatika ja küberneetika. Ega midagi, tänapäeval, mil inimene on tunginud sügavale mateeria saladustesse, alistanud aatomienergia, vallutab kosmost ja loob muinasjutuliselt tarku «mõtlevaid» masinaid, on need ja nendega piirnevad teadused tõepoolest jõudnud eesmistele positsioonidele. Kuid me ei eksi tõe vastu, kui väidame, et niisama tähtis ja võib-olla niisama keerukaski on majandusteadus.

Majandusteadusega puutume me kokku igal sammul. Ta tungib kõikjale ühiskonna ellu, puudutab iga inimese huve. On ju sotsialismi ökonoomika eelkõige teadus sellest, kuidas õigesti, arukalt ja efektiivselt juhtida majandust rahva hüvanguks kogu riigi ulatuses ja igas tema lülis.

Meie riigi käsutuses on tohutud rikkused. Sajad tuhanded nüüdisaegse tehnikaga varustatud tehased ja vabrikud, kolhoosid ja sovhoosid, transport ja side, kaubandusettevõtted, elamu- ja kommunaalmajandus, tervishoiuasutused ja koolid — kõik, mis meid ümbritseb, on rahva ühisvara. Ent meie käsutuses ei ole vahendeid lõputult. Nii nagu üksik perekond, ei või ka ühiskond ülemäära kulutada. Ta peab kõrvutama võimalusi ja vajadusi, taotlema seda, et iga masinat, iga kilogrammi toorainet ja materjali, iga majandusse paigutatud rubla kasutataks võimalikult ratsionaalselt, maksimaalse efektiivsusega.

Parimate majanduslike tulemuste saavutamine minimaalsete materiaalsete ja töökulutustega — niisugune on efektiivse sotsialistliku majandamise seadus. Mida täielikumalt ja paremini see seadus realiseerub, seda kiiremini areneb majandus, seda rikka-

maks muutub meie ühiskond ja iga tema liikme elu. See aga on sotsialistliku tootmise peamine ülesanne, peamine eesmärk.

Majandus areneb miljonite inimeste töö tulemusel. Ja edu oleneb suurel määral rahvahulkade majandusalasest haridusest. Just rahvahulkade! Rängasti eksivad need, kes arvavad, et ökonoomikat peavad tundma ainult juhtijad, ökonomistid, insenerid. Majandusalased teadmised on vajalikud kõigile, sest iga inimene, ükskõik kus ta töötab, on seotud majandusega. Majandus kujuneb kõigi meie töö tulemusel. Seepärast ongi ökonoomika tundmine, majandusalaste teadmiste oskuslik kasutamine igapäevases praktilises tegevuses kogu rahvamajanduse jõudsa arengu ja töötajate heaolu kiire tõusu kindel alus.

Praegu on majandusalaste teadmiste tähtsus ja huvi nende vastu eriti suur. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXIV kongress määras kindlaks majanduse arendamise ülesanded käesolevaks etapiks, kavandas programmi meie elu järjekordseks viieks aastaks. Uued ülesanded üllatavad oma ulatuselt ja suurejoonelisuselt. Kogu ökonoomika alal tehtav töö tuleb tõsta uuele, kõrgemale tasemele ja õpetada laiadele töörahvahulkadele majandusalaseid teadmisi.

Käesoleva raamatu eesmärgiks ei ole anda lugejale majandusteooria ja -praktika kohta süstemaatilisi teadmisi. Autorid peavad oma ülesandeks aidata lugejal tundma õppida mõningaid partei majanduspoliitika sõlmküsimusi, paremini mõista tootmiskollektiivide ülesandeid, näha oma kohta nende lahendamisel, aidata omandada majandusteadust neil, kes seda seni pole õppinud.

Autorid on tänulikud neile seltsimeestele, kes avaldavad raamatu kohta oma arvamust. Märkused ja soovid palume saata aadressil: Москва, А-47, Миусская пл., 7, Политиздат, редакция экономической литературы.

Esimene peatükk

RAHVA HEAOLU KASV ON NLKP MAJANDUSPOLIITIKA PEAEESMÄRK

SOTSIALISMI MAJANDUSLIK ALUS

Nõukogude inimesed õpivad suure huviga tundma NLKP XXIV kongressi otsuseid. Oma kõrgeimal foorumil tegi Kommunistlik Partei kokkuvõtte nõukogude rahva loovast tööst ja kavandas meie maa edasise majandusliku ja sotsiaalse arengu programmi. Nagu võimas majakakiir valgustavad NLKP XXIV kongressi otsused nõukogude rahvale teed kommunistlikku homsesse.

Viie aasta plaanid on kindlalt juurdunud meie ellu. Neist said meie majanduse omamoodi arenguetapid. Iga selline etapp tähistab meie maa uut suurt sammu kommunistliku ühiskonna poole. Viie aasta plaan on ühiskonna majandusliku ja sotsiaalse arengu teaduslikult põhjendatud programm. Seal on selgesõnaliselt öeldud, missuguseks kujuneb meie maa viie aasta pärast, mida ja kuidas on vaja teha, et kavatsused muutuksid tegelikkuseks.

Kuidas sai võimalikuks kogu ühiskonna edasiliikumise tee ettemääramine? Miks demonstreerib sotsialistlik majandussüsteem üha selgemalt oma eeliseid kapitalistliku süsteemiga võrreldes. Niisama lihtsalt neile küsimustele vastata ei saa. Vajalik on kõrvalepõige teadusesse, mille nimeks on poliitiline ökonoomia.

Marksistlik-leninlik poliitiline ökonoomia õpetab, et *kõigi majanduslike suhete aluseks ühiskonnas on omandussuhted*. Sellest, kellele kuuluvad tootmisvahendid — üksikisikuile, nende rühmadele või kogu ühiskonnale, olenevad ka inimeste suhted materiaalsete hüvede tootmisel, jaotamisel, vahetamisel ja tarbimisel.

Ajaloost on hästi teada, et paljude aastasadade ja isegi aastatuhandete kestel valitses tootmisvahendite[1] eraomandus. Pole raske mõista, et kelle valduses on tootmisvahendid, selle käes on ka võim, kellel neid aga ei ole, see on sõltuv ja peab töötama tootmisvahendite omanike heaks. Järelikult on eraomandus majanduslikuks aluseks ühe inimese ekspluateerimisele teise poolt.

Ajalugu tunneb orjanduslikku, feodaalset ja kapitalistlikku majandussüsteemi, millede majanduslikuks aluseks on tootmisvahendite eraomandus. Paljude sajandite vältel muutusid ainult enamiku vähemiku poolt orjastamise vormid ja meetodid, ekspluateerimine ise aga jäi.

Eraomanduse tingimustes jaguneb ühiskond vaenulikeks klassideks — orjadeks ja orjapidajaiks, pärisorjadeks ja feodaalideks, proletaarlasteks ja kapitalistideks. Eraomandus lahutab paratamatult inimesi, sünnitab huvide vastandlikkuse, kutsub esile püüu ühtede rikastumiseks teiste arvel. Seepärast unistasidki inimkonna parimad pead juba ammu sellisest ajast, mil pole enam ühtede inimeste võimu teiste üle ja kõik üheskoos töötavad vabalt üldiseks hüvanguks.

Esmakordselt ajaloos likvideeriti kapitalistide ja mõisnike eraomandus meie maal. Kõik otsustava tähtsusega tootmisvahendid läksid rahva omandusse. See võimaldas alatiseks lõpetada ühe inimese ekspluateerimise teise inimese poolt, rikaste vägivalla vaeste suhtes ning seada inimeste vahel sisse tõelised võrdsuse ja vendluse suhted.

Tootmisvahendite ühiskondlikust omandusest sai sotsialismi majanduslik alus. See on meie suurim saavutus, milleta sotsialism ei oleks võimalik.

Tootmisvahendite sotsialistlik omandus eksisteerib meil kahes vormis — riikliku ja kooperatiiv-kolhoosliku omandina.

Riiklikuks omandiks on maa ja maapõuevarad, metsad ja veekogud, vabrikud ja kaevandused, sovhoosid, transport, pangad, sidevahendid, põhiline osa linnade elamufondist, kommunaalettevõtted jms., samuti eranditult kõigis riigiettevõtetes valmistatud toodang.

---

[1] Tootmisvahendeiks nimetatakse tootmises kasutatavaid töövahendeid (masinad, tööriistad, tootmishooned jne.) ja tööobjekte (materjalid, toorained jt.) üheskoos.

Teiseks sotsialistliku omanduse vormiks on kooperatiiv-kolhooslik omand. Siin ei ole omanikuks mitte kogu rahvas, vaid töötajate grupp, kes on ühinenud kooperatiivettevõtteks. Ka kogu valmistatud toodang kuulub kooperatiivile.

Riiklik sotsialistlik omand on juhtiva tähtsusega omandusvorm. Miks? Seepärast et ta kujutab endast ühiskonnastamise kõrgeimat astet. Tema omanikuks ei ole mitte üksikud kollektiivid, vaid kogu ühiskond. Selle omandusvormi juhtiv osa on seletatav ka sellega, et tal on määrav tähtsus kogu majanduse, sealhulgas ka põllumajanduse arengus. Temata ei oleks saanud põllumajandust kollektiivmajapidamise teele viia. Riiklik omand on ülekaalus kõigis rahvamajandusharudes. Tema arvele langeb ligikaudu 90% kõigist meie maa tootmispõhifondidest.

Mõlemad tootmisvahendite sotsialistliku omanduse vormid arenevad ja täiustuvad kommunistliku ülesehitustöö käigus pidevalt. See aga tähendab seda, et laieneb ja tugevneb sotsialismi majanduslik baas.

Ühiskondliku omanduse kehtestamine sünnitab uued ühiskonna arenemise seaduspärasused. Tekivad ja hakkavad toimima sotsialismi majandusseadused, sellised nagu sotsialismi põhiline majandusseadus, rahvamajanduse plaanipärase arengu seadus, töö järgi jaotamise seadus jt.

SOTSIALISMI PÕHILINE MAJANDUSSEADUS

Marksistlik-leninlik poliitiline ökonoomia õpetab, et igal tootmisviisil on oma põhiline majandusseadus, mis määrab antud tootmisviisi tootmissuhete kõige olulisemad jooned.

Esimene küsimus, mis tekib, kui me tahame selgitada valitsevate suhete sisu, on küsimus tootmise eesmärgist. Me juba mainisime, et kõigis sotsialismile eelnenud ekspluataatorlikes ühiskonnakordades, peale ürgkogukondliku korra, oli tootmine allutatud valitsevate klasside rikastumise huvidele. Orjapidajad elasid orjade töö arvel. Mõisnikud ekspluateerisid talupoegi, sundisid neid tegema teotööd või maksma obrokit produktides ja rahas.

Kodanliku eraomandusliku majanduse loomus põhjus-

tab inimeste huvide vastandlikkuse. Kõigi sõda kõigi vastu on see, mis iseloomustab kodanliku ühiskonna olemust. Põhiliseks majandusseaduseks, mis väljendab kapitalismi eesmärki, on lisaväärtuse tootmine ehk rikastumine võõra töö arvel. Kapitalismi ajal tegelevad eraettevõtjad tootmisega selleks, et saada palgaliste töötajate ekspluateerimise teel kasumit. Just kasum ja mitte midagi muud on kapitalistliku tootmise eesmärk ja ajend.

Sotsialism kaotas igasuguse ekspluateerimise ja muutis tootmise eesmärgi hoopis teiseks. Meie ühiskonnas sai tootmise kõrgeimaks eesmärgiks töötajate endi aineliste ja kultuuriliste vajaduste kõige täielikum rahuldamine. See sotsialistliku tootmise eesmärk tuleneb meie ühiskonnakorra olemusest endast. Kõik, mis ühiskonnas luuakse, kuulub rahvale endale, jaotatakse töötajate huvides.

Kuidas on sotsialistliku tootmise eesmärk, s. o. inimeste aineliste ja vaimsete vajaduste kõige täielikum rahuldamine saavutatav? Selleks on ainult üks võimalus — tuleb arendada ja täiustada ühiskondlikku tootmist, järjekindlalt tõsta tööviljakust. Mida rohkem me toodame, seda rikkam on ühiskond, seda täielikumalt järelikult rahuldatakse inimeste vajadusi.

Niisiis, sotsialismi eesmärgiks on *rahva kasvavate aineliste ja kultuuriliste vajaduste üha täielikum rahuldamine ühiskondliku tootmise pideva arendamise ja täiustamise teel. Selles on sotsialismi põhilise majandusseaduse tuum.*

Sotsialismi majandusseaduste peamine erinevus kapitalistliku majanduse seadustest on selles, et neid sünnitas tootmisvahendite ühiskondlik omandus. Sotsialistliku majanduse loomus tingib üksikisiku, kollektiivi ja ühiskonna huvide ühtsuse, töötajate sihikindla ja kooskõlastatud tegevuse.

Inimeste majanduslike huvide ja ajede ühtsus sünnitab rahvahulkade ühtse tahte, valmisoleku ja oskuse lahendada ühiskonna ette kerkivad ülesanded. See on üheks sotsialistliku majandussüsteemi silmapaistvaks eeliseks.

Kommunistliku Partei ja Nõukogude riigi tegevus on tervenisti suunatud sellele, et, igati arvestades objektiivseid majandusseadusi, arendada rahva huvides majandust ja kogu ühiskondlikku elu.

NLKP MAJANDUSPOLIITIKA TEADUSLIK ISELOOM

Sotsialismi ajal avanes ühiskonnal esmakordselt ajaloos võimalus marksistlik-leninlikule teadusele, objektiivsete majandusseaduste tunnetatud nõudeile tuginedes püstitada endale konkreetseid ülesandeid ning määrata kindlaks nende täitmise tingimused ja tähtajad.

«Me,» ütles Vladimir Iljitš, «oleme nüüd saanud ajaloos üsna harva esineva võimaluse määrata kindlaks tähtajad, mis on vajalikud põhjalike sotsiaalsete muudatuste teostamiseks, ja näeme nüüd selgesti, *mida* saab teha viie aastaga ja milleks on tarvis palju pikemaid tähtaegu.»[1] Need targad sõnad ütles Lenin pool sajandit tagasi, kui revolutsioon oli meie maal alles võitnud. Kuid nad ei ole veel praegugi oma aktuaalsust kaotanud.

Kommunistliku Partei majanduspoliitika võitmatu jõud peitub sügavas teaduslikus põhjendatuses. Majanduse kõrge arengutempo on suurel määral tingitud sellest, et partei kui vilunud tüürimees määrab õigesti kindlaks edasiliikumise suuna. Iga meie samm tulevikku toimub ranges kooskõlas selle suunaga. Nõukogude inimesed näevad oma tegevuses selget perspektiivi, see aga sisendab vääramatut usku ürituse edusse, kommunismi võitu.

Kommunistlik Partei määrab ühiskonna arengu eesmärgid ja ülesanded kindlaks eluvajaduste põhjaliku analüüsi alusel. Partei otsused lähtuvad ühiskonna elus lahendamist vajavate majandusküsimuste mõistmisest. Majanduse arengu juhtimisega ei sobi kokku subjektivism, kiiruga tehtud järeldused, õhulosside ehitamine, meelevaldsed improviseeringud. Ainult igati põhjendatud otsused vastavad majanduse vajadustele.

Majanduse teaduslik juhtimine eeldab praktika põhjalikku tundmaõppimist. Kogemuste üldistamine ja igakülgne analüüsimine aitavad leida uute majanduslike ülesannete õigeid ja efektiivseid lahendusi. Seepärast ongi teooria ja praktika lahutamatu ühtsuse tagamine NLKP majanduspoliitika tähtis printsiip. V. I. Lenin rõhutas, et sotsialismi ajal saabub «just see ajaloolíne moment, kus teooria muutub praktikaks, elustub prakti-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 33. kd., lk. 441—442.

kas, parandatakse praktikas, kontrollitakse praktikaga . . .»[1].

Mida kaugemale meie majandus areneb, seda rohkem hakatakse kasutama majandusteaduse saavutusi. Lähevad täide V. I. Lenini sõnad, kes kutsus üles: «Rohkem ökonoomikat. Kuid ökonoomikat mitte «üldiste» arutluste . . . mõttes . . . ökonoomika on meile vajalik uue elu tegeliku ülesehitustöö faktide kogumise, *hoolika kontrolli* ja uurimise mõttes.»[2]

Partei majanduspoliitika on kollektiivse mõistuse vili. Selle kavandamisest võtavad osa partei- ja riigiorganid, rohkearvulised teadlaste kollektiivid, spetsialistid, miljonid töölised, kolhoosnikud ja teenistujad. Iga otsus on kollektiivse mõistuse ja kogemuste kontsentreeritud väljendus.

Rohkem kui pool aastasada tagasi, esitades laialdaseks läbiarutamiseks esimese majanduse arendamise riikliku plaani ajaloos — GOELRO plaani, nimetas V. I. Lenin «kõige õnnelikumaks epohhiks» seda aega, millal partei ja nõukogude võimu tähelepanu keskpunktis on meie maa majanduse arendamise küsimused. Ta kutsus üles muutma kongressid ja nõupidamised «majanduslike edusammude kontrollimise organiteks, niisugusteks organiteks, kus võiksime tõesti õppida majanduslikku ülesehitustööd»[3].

Majanduspoliitika kavandamine ei ole üksnes majandusteadlaste, plaanialatöötajate, ministeeriumide, ametkondade ja ettevõtete töötajate, vaid ka paljude miljonite lihttööliste ülesanne. Kõnes ÜLKNÜ XV kongressil rõhutas L. Brežnev: «Ekslik on arvata, nagu oleks majandusseadustega tegemist ainult suurtel teadlastel ja juhtivatel töötajatel. Need seadused, kui neid õigesti mõista, õpetavad loogilist talitusviisi mitte üksnes administraatorile, insenerile, teadlasele ja tehnikule, vaid ka igale reatöölisele ja kolhoosnikule.» Seepärast on meie majandusliku ülesehitustöö edusammud ning partei ja rahva majandusplaanide täitmine otseselt sõltuvad kõigi töötajate majandusalaste teadmiste tasemest.

NLKP Keskkomitee otsuses «Töötajate majandusliku

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 26. kd., lk. 379.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 28. kd., lk. 79—80.
[3] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 476.

hariduse parandamisest», mis võeti vastu 1971. aastal, rõhutatakse, et kaadri, laiade töörahvahulkade majandusteaduslik ettevalmistus on tähtsaks eeltingimuseks majandamise teadusliku taseme tõusule ning töötajate initsiatiivi ja aktiivsuse kasvule tootmise juhtimisel ning riigi majanduse arendamise partei XXIV kongressil kavandatud programmi elluviimisel.

Partei kollektiivne mõistus, korrutatult rahvahulkade kogemuste ja teadmistega, on tagatiseks tema majanduspoliitika igakülgsele majanduslikule põhjendatusele.

ÜHISKONDLIKU TOOTMISE ARENG ON RAHVA HEAOLU ALUS

Sotsialismi majandusseadustest juhindudes formuleeris partei selgesõnaliselt *oma majanduspoliitika kõrgeima eesmärgi.* Selleks on *rahva heaolu järjekindla kasvu tagamine.* Just sellele eesmärgile on allutatud kogu tegevus, kõik kavatsused, kõik teod. Selle selgeimaks tõendiks on NLKP XXIV kongressi otsused.

Partei õpetab, et *igal sotsialistliku ühiskonna arenguetapil oleneb inimeste heaolu eeskätt tootmistasemest.* See on meie elu aksioom. Kapitalismi tingimustes võib maa majanduslik potentsiaal oluliselt suureneda, töötajate elatustase aga paigal tammuda. Sotsialismi seaduspärasuseks on aga see, et mida kiiremini areneb ja täiustub ühiskondlik tootmine, mida kõrgem on ühiskondliku töö viljakus, seda täielikumat rahuldamist leiavad töötajate ainelised ja kultuurilised vajadused. Kogu meie rohkem kui poole sajandi pikkune ajalugu kinnitab seda. Kui tänapäeval nõukogude inimesed toituvad paremini, riietuvad maitsekamalt, elavad uutes heakorrastatud majades, kasutavad kõiki kultuuri ja kunsti saavutusi, siis seda tänu edusammudele majanduse arendamisel.

Möödunud *kaheksas viisaastak võimaldas tunduvalt tõsta ühiskondliku tootmise taset meie maal.* Meenutame kas või lühidalt mõningaid tulemusi, mis meie rahvas möödunud viisaastakul saavutas.

Tööstusliku tootmise üldmaht suurenes ajavahemikul 1966—1970 poolteist korda ja moodustas 1970. aastal 373

miljardit rubla. Teiste sõnadega, meie tööstus suurenes lühikese ajaga poolteist korda.

Kuid mitte ainult kõrge arengutempo ei iseloomusta meie majandust, vaid ka suured kvalitatiivsed muutused. Toimub kõigi rahvamajandusharude intensiivne tehniline rekonstrueerimine. Võimukalt tungivad sisse automaatika, telemehaanika, küberneetika.

Laienes ajakohaste aparaatide, automaatliinide ja elektronarvutite väljalaskmine. Hakati tootma programmjuhtimisega tööpinke, mis töötlevad keeruka konfiguratsiooniga detaile etteantud programmi järgi. Üksikute masinate tootmiselt hakkasime üle minema masinasüsteemide tootmisele, mis võimaldavad tööd komplekssselt mehhaniseerida.

Rahvamajanduse tehniline rekonstrueerimine sai esmajoones võimalikuks kõige progressiivsemate tootmisharude forsseeritud arengu tõttu. Viisaastaku jooksul, mil tööstusliku tootmise maht kasvas üldse poolteist korda, suurenes masinaehituse ja metallitööstuse toodang 74%, keemia- ja naftakeemiatööstuse toodang 78% ja elektrienergia toodang 54%.

Kiires tempos arenes möödunud viisaastakul ka põllumajandus, mis varustab elanikkonda toiduainete ja tööstust toorainega. Põllumajandustoodang suurenes aastas keskmiselt 21% eelmise viie aasta 12% vastu. Aasta keskmine heinasaak suurenes 37 miljoni tonni võrra ehk 1,3 korda. Märksa suurenes liha, piima, munade ja teiste saaduste tootmine.

Kiiresti arenesid ka teised rahvamajandusharud — transport, side, kapitaalehitus. Viisaastakul lasti käiku ligi 1900 suurt tööstusettevõtet ja -objekti. Tähendab, möödunud viisaastaku igal päeval anti ekspluatatsiooni uus tehas, elektrijaam, vabrik, kaevandus jne.

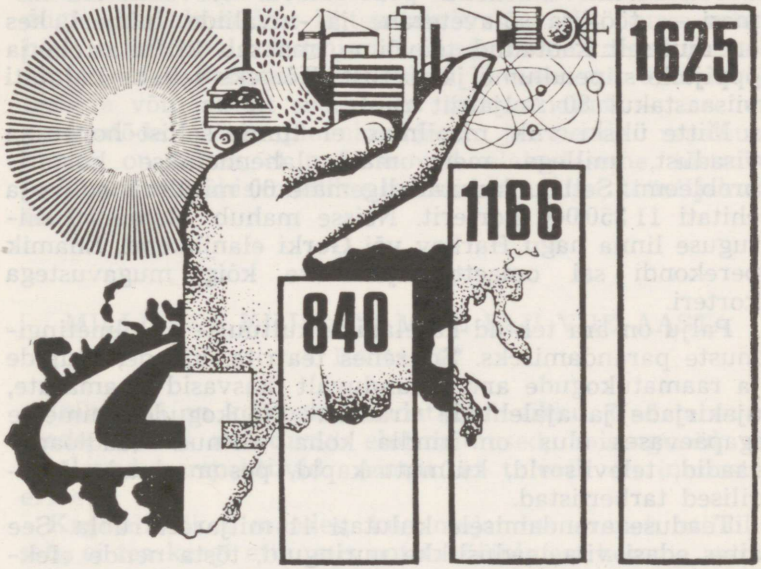
Esitasime vaid mõned andmed, mis iseloomustavad majanduse arengut möödunud viisaastakul. Kuid missugust mõju avaldas see rahva ainelisele heaolule? Meil tuleb uuesti pöörduda mõningate arvude poole.

Tootmise arengu kõige üldistavamaks näitajaks ning heaolu tõusu materiaalseks aluseks on rahvatulu kasv. Möödunud viisaastakul suurenes see 41%, üldmaht aga moodustas viimasel viiel aastal 1 triljon 166 miljardit rubla. See on üle 10 korra rohkem kui viiel sõjaeelsel aastal (1936—1940).

Viisaastaku portree arvudes

Suurendada viie aastaga meie maa rahvatulu 37—40 protsenti (NLKP XXIV kongressi direktiividest)

NSV Liidu rahvatulu kasv (mljr. rbl.)

1961.— 1965. a.	1966.— 1970. a.	1971.— 1975. a.
		(Direktiivid)

Kuidas see tohutu summa jagunes?

Ligi kolm neljandikku rahvatulust, mis kaheksandal viisaastakul loodi, kasutati *tarbimiseks*, s. o. nõukogude inimeste aineliste ja kultuuriliste vajaduste rahuldamiseks. Viisaastaku jooksul suurendati tööliste ja teenistujate minimaalpalka 60 rublani kuus. Kogu maa ulatuses suurenes tööliste ja teenistujate keskmine palk 26%, kolhoosnikute tulud aga 42%.

Suure summa (199 miljardit rubla) kulutas meie ühiskond viie aasta jooksul haridusele, tervishoiule ning elanikkonna teiste kultuuriliste, olme- ja ühiskondlike

vajaduste rahuldamiseks. See võimaldas veelgi tõsta elanikkonna haridus- ja kultuuritaset. 1970. aasta loendus näitas, et kesk- ja kõrgema haridusega on praegu 75% linnatöötajaist ja üle 50% maatöötajaist.

Sotsialistlik ühiskond peab üleval töövõimetuid inimesi — töö- ja sõjaveterane ja -invaliide, inimesi, kes on ajutiselt kaotanud töövõime, maksab üliõpilastele ja õppijaile stipendiume ja toetust. Kõigeks selleks kulutati viisaastakul 80 miljardit rubla.

Mitte ükski riik maailmas ei tunne sellist hoogu ja visadust, millega meie maal lahendatakse korteriprobleemi. Selleks kulutati ligemale 60 miljardit rubla ja ehitati 11 350 000 korterit. Neisse mahub elama 50 niisuguse linna nagu Harkov või Gorki elanikkond. Enamik perekondi sai omaette ajakohase kõigi mugavustega korteri.

Palju on ära tehtud ka elanike kultuuri- ja olmetingimuste parandamiseks. Suurenes teatrite, kinode, klubide ja raamatukogude arv. Tunduvalt kasvasid raamatute, ajakirjade ja ajalehtede tiraažid. Nõukogude inimeste igapäevases elus on kindla koha võitnud raadioaparaadid, televiisorid, külmutuskapid, pesumasinad, elektrilised tarberiistad.

Teaduse arendamisele kulutati 41 miljardit rubla. See aitas edasi viia teaduslikke uuringuid, tõsta nende efektiivsust ja rakendada teaduslikke avastusi laialdaselt rahvamajanduses. Meie maal antakse välja neljandik kõigist maailmas trükitavaist raamatuist, siin elab iga neljas maakera teadlane.

Seega kasutati põhiosa rahvatulust tarbimiseks, mis võimaldas märgatavalt tõsta nõukogude rahva elatustaset.

Kuid meil on tarvis kogu aeg hoolitseda ka ühiskondliku tootmise edasise laiendamise eest. Seepärast suunati üks osa rahvatulust — 186 miljardit rubla — *tootmisotstarbeliseks akumulatsiooniks*. Nende vahendite arvel rekonstrueeriti vanu ja ehitati uusi vabrikuid, tehaseid, raudteid ja teisi ettevõtteid ning suurenesid kaubalismateriaalsete väärtuste varud.

Seega on ühiskondliku tootmise igakülgne arendamine ja täiustamine, tema majandusliku efektiivsuse tõstmine nõukogude rahva elujärje ja kultuuritaseme järjekindla tõusu ning meie riigi majandusliku võimsuse ja kaitsevõime tugevnemise ainus ja vääramatu alus.

Käesoleval viisaastakul paraneb nõukogude inimeste elu veelgi. Ent selleks on vaja teha uus suur samm edasi ka materiaalse tootmise arendamisel.

«Töötajate heaolu tõstmist põhiülesandeks seades,» ütles NLKP XXIV kongressil L. Brežnev, «ei tohi muidugi läheneda sellele lihtsustatult. Viia ellu kurss rahva heaolu tunduvale tõstmisele — see nõuab aega, tõsiseid jõupingutusi, tohutuid vahendeid ja ressursse. Jaotada ja tarbida võib ainult seda, mis on toodetud — see on aabitsatõde. Meie plaanide jõud ja nende reaalsuse tagatis on selles, et nad seovad elatustaseme tõstmist lahutamatult ühiskondliku tootmise tõusuga, tööviljakuse tõusuga.»

MILLISEKS KUJUNEB MEIE ELU VIIE AASTA PÄRAST?

Inimestel on kombeks vaadata tulevikku. Nad tahavad teada, kuidas muutuvad elutingimused, missugused on eelolevad perspektiivid. Ainult et tulevik on inimestel erinev.

Kapitalistlikes maades, kus majandus areneb stiihiliselt, ei tea keegi ette, mis ootab tööinimest homme, aasta pärast, veelgi vähem viie aasta pärast, milliseks kujuneb tema käekäik. Huvitav detail: NLKP XXIV kongressi avapäeval (see oli muidugi lihtsalt kokkusattumus) registreeris elektronarvuti USA tööministeeriumis järjekordse partii töötuid ja tegi kokkuvõtte: 5 175 000 inimest. See on 1 442 000 inimest rohkem kui aasta tagasi. Katsu sellistes tingimustes ette arvata, kas su elu on mõne aasta pärast parem, kui homme võid sattuda ettevõtte väravate taha ja ilma jääda elatusvahendeist. Seetõttu ongi tööinimese elu kapitalistlikus maailmas tulvil rahutuks tegevat ootust, alalist hirmu tuleviku ees. Kodanlikus ühiskonnas on selge vaid see, et ühel poolusel kasvavad ekspluateerijate rikkused, teisel poolusel aga suurenevad töö, tööpuuduse ja viletsuse hädad.

Ainult sotsialismi ajal on töötajad veendunud, et nende elu on homme parem kui täna. Inimestel on siin kerge hingata, hea töötada, rahulik elada. Ja kui nad vaatavad tulevikku, siis selleks, et näha, kuivõrd homne päev on

parem tänasest, mida on tarvis teha täna, et elu muutuks veel sisukamaks, rikkamaks, ilusamaks.

Konkreetse ja ammendava vastuse küsimusele, milline on meie elu viie aasta pärast, andis NLKP XXIV kongress. Seepärast jälgiski nõukogude rahvas raugematu tähelepanuga tema tööd, nüüd aga õpib hoolega tundma kongressi dokumente. Neist leiab ta vastused kõige aktuaalsematele küsimustele. XXIV kongressi otsustes sisaldub ulatuslik ja konkreetne ürituste programm, mille eesmärgiks on rahva heaolu edasine kasv.

«Viisaastaku peaülesanne,» on öeldud NLKP XXIV kongressi direktiivides, *«seisab selles, et tagada rahva elujärje ja kultuuritaseme tunduv tõus sotsialistliku tootmise kiire arengutempo, tema efektiivsuse suurendamise, teaduse ja tehnika progressi ning tööviljakuse kasvu kiirendamise alusel.»*

Määrates üheksanda viisaastaku peaülesandeks rahva heaolu tunduva tõstmise, jätkas NLKP XXIV kongress kinnipidamist partei pealiinist, millest partei on juhindunud sotsialistliku ülesehitustöö algusest peale. Nõukogude võimu esimestest päevadest alates tegid meie partei ja riik selleks kõik mis võimalik. Kuid teatud ajaloolistel põhjustel olid võimalused piiratud.

Kui me alustasime sotsialismi ehitamist, ei olnud meil oma tööstust, põllumajandus oli mahajäänud. Oli vaja välja rabelda tehnilis-majandusliku mahajäämuse pihtide vahelt. Seejuures tuli see ülesanne lahendada ajalooliselt väga lühikese aja jooksul, sest meie maad ümbritsenud vaenulikud imperialistlikud jõud haudusid sõjaplaane maailma esimese nõukogude riigi vastu. Tohutut kahju tekitas majandusele hitlerliku Saksamaa poolt vallapäästetud sõda. Sõjahaavade terveksravimiseks kulus aastaid. Kõik see piiras rahva vajaduste täielikuma rahuldamise võimalusi. Nüüdseks on need võimalused tunduvalt laienenud.

Mõõtmatult on kasvanud meie majanduse mastaap ja tõusnud tema tehniline tase. Teda iseloomustab paljudest harudest koosnev ja tehniliselt täiuslik tööstus ning mehhaniseeritud suurpõllumajandus, eesrindlik teadus, tööliste, spetsialistide ja majandusjuhtide kvalifitseeritud kaader. Et saada ettekujutust sellest, kuipalju on majanduse mastaap suurenenud, meenutame, et ainuüksi 1970. aastal lasti tööstustoodangut välja ligikaudu 2

korda rohkem kui kõigi sõjaeelsete viisaastakute jooksul kokku!

Täna on meile jõukohane see, millest me eile võisime üksnes unistada. Sellest lähtub partei poliitika, tema kurss rahva elujärje tunduvale parandamisele, kurss, mis ei määra üksnes üheksanda viisaastaku peaülesande, vaid ka meie maa majanduse arendamise üldorientatsiooni pikemaks ajaks ette.

Missuguseid konkreetseid, kõige suuremaid abinõusid rahva heaolu tõstmiseks kavatsetakse ellu viia uuel viisaastakul?

Viie aasta jooksul tõstetakse tööliste ja teenistujate minimaalpalka 70 rublani kuus. Suurenevad töötajate keskmisepalgaliste kategooriate tariifimäärad ja ametipalgad tööstuses, transpordis ja teistes materiaalse tootmise harudes. Tõstetakse mehhanisaatorite tariifimäärasid põllumajanduses. Uraalis, Euroopa-osa põhjapiirkonnas, Lääne-Siberis, reas Kasahstani, Kaug-Ida, Ida-Siberi ja Kesk-Aasia piirkondades kehtestatakse paljudes tootmisharudes töötajate palgalisandid või suurendatakse neid. Tunduvalt suurenevad lisatasu määrad öötöö eest. Nähakse ette ka õpetajate, arstide ja meditsiinilise personali ning mitmete teiste erialade töötajate palga tõstmine.

Kavas olevad palkade tõstmised puudutavad ligikaudu 90 miljonit inimest. Kui arvestada, et ühiskondlikus tootmises töötab 115,6 miljonit inimest, siis ilmneb, et igast neljast töötajast kolmel tõstetakse palka. Tööliste ja teenistujate keskmine kuupalk suureneb viie aasta jooksul 146—149 rublani ning kolhoosnikute töötasu — 98 rublani.

Lisaks palkade kasvule suurenevad tunduvalt ka ühiskondlikud tarbimisfondid, s. o. vahendid, mis riik kulutab meditsiinilise teenindamise edasiseks parandamiseks, sirguvale põlvkonnale hariduse ja kasvatuse andmiseks ning teisteks ühiskondlikeks vajadusteks. Neid vahendeid eraldatakse 1,4 korda rohkem kui eelmisel viiel aastal ning 1975. aastal moodustavad need 90 miljardit rubla. See on kaalukaks täienduseks neile materiaalsetele hüvedele, mis töötajad saavad töötasuna.

Kavatsetakse sisse seada lasteabiraha perekondadele, kus keskmine sissetulek perekonnaliikme kohta ei ületa seni veel 50 rubla kuus. Suureneb haige lapse hoolda-

miseks antavate tasuliste päevade arv ning seatakse sisse täieliku palgaga rasedus- ja sünnituspuhkus kõigile töötavatele naistele, olenemata tööstaažist. Suureneb tööliste ja teenistujate vanaduspensionide, samuti kolhoosnikute pensionide alammäär. Paraneb tööliste, teenistujate ja sõjaväelaste hulgast pärinevate invaliidide ja toitja kaotanud perekondade pensionikindlustus. Laieneb stipendiaatide ring kõrgemates ja keskeriõppeasutustes ning suureneb stipendiumide määr.

Üldse eraldatakse uuel viisaastakul töötajate elujärje parandamiseks palkade ja ühiskondlike tarbimisfondide liinis 22 miljardit rubla 10 miljardi rubla vastu kaheksandal viisaastakul.

Elamuid ehitatakse uuel viisaastakul endiselt tohutus ulatuses. Viie aastaga kavatsetakse ehitada elamuid üldpinnaga 565—575 miljonit ruutmeetrit. See on võrdväärne 600 suure kaasaegse linna rajamisega, kus igaühes elab 100 000 inimest. Suured summad kulutatakse kommunaalmajandusele ning linnade ja maa-asulate heakorrastusele.

Uuel viisaastakul algab omal ajal majanduse arendamisele kaasaaidanud riigilaenu obligatsioonide ennetähtaegne kustutamine. Elanike kätte jäänud obligatsioonidest, mille üldsumma on 25,8 miljardit rubla, kustutatakse juba 1974.—1975. aastal obligatsioone 2 miljardi rubla ulatuses, järgmistel aastatel aga kustutamise määr suureneb.

Et tagada elanikkonna kasvavate rahaliste sissetulekute ehk, nagu ütlevad majandusteadlased, maksevõimelise nõudmise kate toidu- ja tööstuskaupade ning teenustega, pööratakse erilist tähelepanu rahvatarbekaupade tootmise arendamisele. Teises peatükis saame me teada, kuidas arenevad neid kaupu tootvad rahvamajandusharud.

Teine peatükk

MEIE ÜHEKSAS VIISAASTAK

TÄHTIS ETAPP TEEL KOMMUNISMILE

1971. aasta... See aasta läheb ajalukku olulise tähisena nõukogude rahva elus. Toimus NLKP XXIV kongress, kus analüüsiti põhjalikult meie maa majanduse praeguse arenguetapi iseärasusi ning kavandati edasiliikumise perspektiivid.

Missuguste võimalustega läheb meie maa uude viisaastakusse? Millised on *Nõukogude majanduse praeguse arenguetapi iseärasused?*

Nagu kongressil rõhutati, iseloomustavad rahvamajanduse praegust arenguetappi *tootmise tunduvalt kasvanud mastaabid, olulised kvalitatiivsed nihked majanduses.*

Meie maa rahvamajanduse võimsuse tohutu kasv võimaldab tänapäeval püstitada ja lahendada niisuguseid ülesandeid, millest varasematel etappidel võis nõukogude rahvas üksnes unistada.

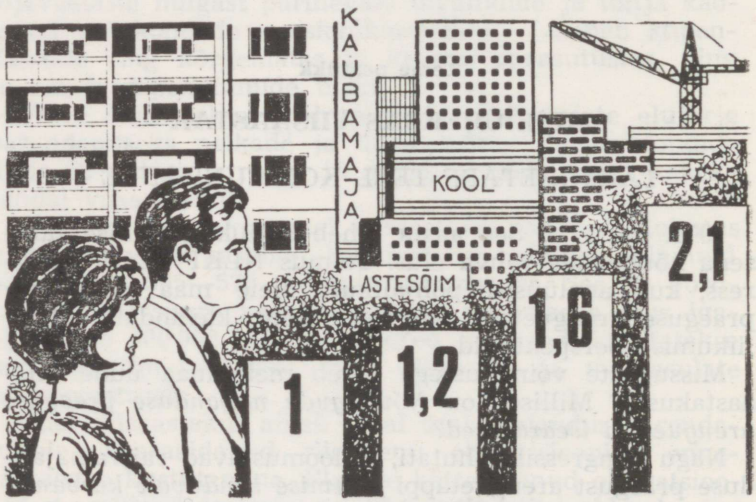
Kui sotsialistliku ülesehitustöö esimestel etappidel tuli peaaegu kõik jõupingutused koondada rasketööstuse arendamisele, millest olenesid Nõukogude riigi tehnilis-majanduslik sõltumatus ja eksisteerimine, siis nüüd on olukord muutunud. Praegusel etapil on võimalik üheaegselt kiiresti arendada niihästi rasketööstust kui ka tarbeesemete tootmist.

Kuid majanduse kõrgem tase suurendab ka nõudeid planeerimise, juhtimise ja majandustöö meetodite suhtes. Tugevnenud on sõltuvus majanduse kõigi lülide vahel ning järelikult suurenenud ka perspektiivse planeerimise, tootmisharudevaheliste seoste süsteemi täiustamise ja materiaalse varustamise parandamise tähtsus. Nüüd ei tohi ühtedel või teistel aladel — isegi väga tähtsatel — edasi sööstes lubada kauakestvat mahajäämust muudel aladel.

Viisaastaku portree arvudes

Suurendada reaaltulu ühe elaniku kohta umbes 30 protsenti (NLKP XXIV kongressi direktiividest)

Reaaltulu kasv ühe elaniku kohta

Meie maa majanduse praegune arenguetapp erineb ka *teaduse ja tehnika kiireiseloomulise revolutsiooni poolest.* Sotsialistlik plaanimajandus loob avarad võimalused teaduse ja tehnika igakülgseks progressiks. Ühtlasi nõuab teaduse ja tehnika revolutsioon majandustegevuse paljude külgede täiustamist.

Lõpuks, majanduse praegune arenguetapp erineb mitmete spetsiifiliste joonte poolest, mida tingivad tõsised *muudatused välistingimustes.* Aktiivselt kulgeb majandusliku integratsiooni protsess, s. o. sotsialismimaade sidemete tugevnemine.

1971. aasta suvel toimunud Vastastikuse Majandusabi Nõukogu XXV istungjärk võttis vastu VMN-i liikmeks olevate maade koostöö edasise süvendamise

ja täiustamise ning sotsialistliku majandusliku integratsiooni arendamise komplekssе programmi, mis kavatsetakse realiseerida etappide kaupa 15—20 aasta jooksul. Kavandatud kompleksprogrammi täitmine lubab veelgi täielikumalt kasutada sotsialistliku majandussüsteemi ja rahvusvahelise sotsialistliku tööjaotuse eeliseid VMN-i liikmesriikide majandusliku võimsuse ja kaitsevõime tugevdamiseks ning nende maade rahvaste heaolu tõstmiseks.

Majanduse praegusest arenguetapist rääkides ei tohi unustada ka seda, et nüüdseks on järsult suurenenud sotsialismi ja kapitalismi vahelise klassivõitluse sellise sfääri tähtsus nagu kahe maailmasüsteemi majanduslik ja teaduslik-tehniline võistlus.

Niisugused on mõned meie maa majanduse praeguse arenguetapi tähtsamad jooned. «Kui tõlkida need poliitiliste ülesannete keelde,» ütles L. Brežnev aruandekõnes NLKP XXIV kongressil, «siis võib kõige kokkusurutumalt öelda nii: rahvamajanduse tohutud mastaabid ning kasvanud majanduslikud võimalused ja ühiskondlikud vajadused teevad tarvilikuks tõsiselt tõsta kogu meie majandustöö taset, oluliselt suurendada majanduse efektiivsust, muuta kogu meie tohutu majapidamine veel paremini töötavaks, hästi reguleeritud mehhanismiks.»

Kommunistliku ülesehitustöö praeguse etapi ülesannetest ja tingimustest tulenevad põhilised, üksteisega orgaaniliselt seotud *uue viisaastaku iseärasused.*

Esiteks, üheksanda viisaastaku jooksul toimub kogu rahvamajanduse veelgi suurem pööre rahva heaolu edasise tõstmise, tema töö- ja olmetingimuste parandamise suunas. Tunduvalt suurenevad ressursid, mis riik suunab rahva heaolu tõstmiseks. Kaheksandal viisaastakul moodustas nende ressursside juurdekasv 57 miljardit rubla, üheksandal viisaastakul aga vastavalt plaanile — 75—81 miljardit rubla.

Teiseks, kogu ühiskondlik tootmine muutub intensiivsemaks ja efektiivsemaks, tingituna teaduse ja tehnika progressi olulisest kiirenemisest.

Sellele aitab kaasa tootmise struktuuri tunduv paranemine, tehniliselt täiuslike masinate ja seadmete ning uute materjalide ja toodanguliikide väljalaskmine.

Sotsialistliku tootmise eelneva arenguga loodud reaalsetele võimalustele tuginedes seadis partei viisaastaku

peaülesandeks rahva elujärje ja kultuuritaseme tunduva tõstmise.

Teatavasti on rahva elujärje ja kultuuritaseme tõusu allikaks rahvatulu. Viie aasta jooksul saavutab see astronoomilise suuruse — 1 triljon 625 miljardit rubla. Niisuguse arvuga pole meil varem veel tegemist olnud.

Nõukogude majandus on kõigil arenguetappidel alati veenvalt demonstreerinud oma vaieldamatuid eeliseid kapitalistliku majandusega võrreldes. Need eelised võimaldasid ajalooliselt lühikese ajaga luua suure tehniliselt ajakohase industriaalse baasi, üles kasvatada kõigi rahvamajandusharude jaoks kõrge kvalifikatsiooniga töötajate paljumiljonilise armee, tõmmata majandusliikku käibesse kolossaalsed looduslikud ressursid.

Meie majandussüsteem ei tunne kriise, tööpuudust ega teisi majanduslikke vapustusi. Majanduse kasvutempolt, tootmispotentsiaali suurendamise kiiruselt ületab ta paljusid kõrgesti arenenud kapitalistlikke maid. Vaatleme järgmisi arve. Kui Ameerika Ühendriigid vajasid rahvatulu kahekordistamiseks viimasel ajal 20 aastat, Inglismaa — üle 30 aasta, SFV — ligi 15 aastat, siis Nõukogude Liit vajas selleks oma ühiskondliku tootmise tohutute mastaapide juures 10 aastat. Kui Ameerika Ühendriigid vajasid tööstustoodangu tootmise mahu kahekordistamiseks 18 aastat, Inglismaa — 22 aastat, SFV — rohkem kui 11 aastat, siis Nõukogude Liit vajas selleks 8,5 aastat.

Nõnda demonstreeris meie majandus oma eeliseid möödunud aastail. Veelgi suuremad teod seisavad ees uuel viisaastakul. Piltlikult öelduna ehitab meie majandus kommunismi hiiglaslikule hoonele veel ühe korruse.

NLKP XXIV kongress ei määranud üksnes kindlaks meie arengu põhiülesanded käesolevaks viisaastakuks, vaid kavandas edasiliikumise perspektiivi ka pikemaks ajavahemikuks. «Kommunistliku Partei kurss rahva heaolu tõstmisele,» öeldakse NLKP XXIV kongressi resolutsioonis, «määrab mitte üksnes üheksanda viisaastaku peaülesande, vaid ka meie maa majandusliku arengu üldise orientatsiooni pikema aja peale. Kasvanud majanduslik potentsiaal ja rahvamajanduse arendamise vajadused teevad võimalikuks ja tarvilikuks majanduse põhjalikuma pöörde nende mitmekesiste ülesannete lahendamisele, mis on seotud rahva heaolu tõstmisega.»

Nõukogude rahvas astus enesekindlalt uude viisaastakusse. Sotsialistliku majandussüsteemi eelised on tööentusiasmiga ühendatult kindlaks garantiiks meie maa majandusliku arengu programmi edukale täitmisele, mille kavandas partei.

Missugused on siis uue viisaastaku põhiülesanded?

«SÜLLASED HIIGLASESAMMUD»

Sääraste sõnadega väljendas nüüdseks juba kauge esimese viisaastaku aastail oma vaimustust noore nõukogude majanduse arengutempo üle Vladimir Majakovski. See poeedi kujundlik väljend kehtib täiel määral ka praeguse aja kohta. Ainult et meie päevil on haare veelgi laiem ja sammud kindlamad. Majanduse iga kasvuprotsent võrdub nüüd oma suuruselt kümnete kasvuprotsentidega esimeste viisaastakute aastail.

Rahvamajanduse *kõrge arengutempo* üheksandal viisaastakul on saavutatav ainult tingimusel, et intensiivistub tootmine, tunduvalt tõuseb ühiskondliku töö viljakus ja suureneb tootmise efektiivsus uue tehnika juurutamise, tootmise teadusliku organiseerimise ja rahvamajanduse juhtimise meetodite täiustamise baasil.

Mõnikord kõneldakse, et arvudest saavad hästi aru ainult arvealatöötajad. Kuid see ei ole nii. Neid tuleb osata lugeda, siis näeb arvurodude ja -tulpade taga nende muutuste mastaape, mis majanduses toimuvad. Nad näitavad, kuidas muundub meie töö tehastes, vabrikutes ja kolhoosiväljadel, kuidas linnad ja külad saavad kaunima ilme. Süveneme mõningatesse arvudesse.

Ajavahemikul 1971—1975 arenevad edasi kõik materiaalse tootmise harud. Nagu varemgi, pöörab Kommunistlik Partei esmajärgulist tähelepanu *tööstuse* — juhtiva rahvamajandusharu arendamisele, millest oleneb suurel määral kõigi teiste rahvamajandusharude areng.

Tööstustoodangu väljalaset kavatsetakse viisaastaku lõpuks suurendada 528—544 miljardi rublani. Tähendab, 1965. aastaga võrreldes suureneb tööstusliku tootmise maht rohkem kui kaks korda.

Maa majandusliku võimsuse ja rahva heaolu edasise kasvu vundamendiks oli ja on edaspidigi *rasketööstus*.

Ta tagab kõigi rahvamajandusharude, sealhulgas ka põllumajanduse ja tarbeesemeid tootvate harude tehnilise progressi ja arengu. Ka Nõukogude riigi kaitsevõime tugevdamine oleneb suurel määral rasketööstusest.

Nagu varemgi, arenevad ka uuel viisaastakul kiiresti edasi *kütuse- ja energeetikaharud*, tublisti kasvab elektrienergia tootmine.

Vanema põlvkonna inimesed mäletavad hästi, missuguse entusiasmiga ehitati esimesel viisaastakul Dneprogessi — meie rahva uhkust ja au. Dneprogess oli tollal ehitustegevuse suurejoonelisuse sümbol. Nüüd on aga võimsused, mis antakse ekspluatatsiooni uuel viisaastakul, võrdsed ligikaudu 100 Dneprogessiga!

Käesoleval viisaastakul ehitatakse laialdaselt suuri aatomielektrijaamu, eriti meie maa Euroopa-osas, kus kütuseressursid on piiratud. Rahumeelne aatom astub üha kindlamalt majanduse teenistusse, kommunismi teenistusse. Juba 1970. aastal tootis Nõukogude Liit elektrienergiat rohkem kui Inglismaa, Prantsusmaa, SFV ja Rootsi ühtekokku. Käesoleval viisaastakul suureneb elektrienergia toodang 740 miljardilt kilovatttunnilt 1030—1070 miljardi kilovatt-tunnini.

V. I. Lenin unistas niisugusest ajast, mil kogu Venemaa kattub elektrijuhtmete võrguga, mil elektrienergia hakkab teenima mitte ainult linna, vaid ka maad. See Lenini unistus on ellu viidud. Igal aastal rajatakse meie maal sellisel hulgal elektriülekandeliine, mis ulatuksid ekvaatori kohal mitu korda ümber maakera. Käesoleval viisaastakul jätkatakse töid NSV Liidu ühtse energiasüsteemi loomiseks, mis haarab kõik meie maa elektrijaamad. Võimsad elektrijõed kannavad soojust ja valgust Siberist ja Kasahstanist meie maa Euroopa-piirkondadesse. Peaaegu kõik kolhoosid ja sovhoosid ühendatakse energiasüsteemidega.

Käesoleval viisaastakul peame me ligi poolteist korda suurendama nafta tootmist. Naftat vajame me mitte üksnes väärtuslike kütuseliikide saamiseks, vaid ka paljude keemiasaaduste tootmiseks. Naftast valmistatakse sünteetilist kautšukit ja tehnilisi õlisid, plastmasse ja pesemisvahendeid, kunstkiudu ja piiritust. Nafta tootmise kiirendatud arendamist dikteerib ka see, et ta on ökonoomsem kütuseliik kui süsi.

Nafta suureulatuslikku tootmist alustatakse uutes suurtes Tjumeni ja Mangõšlaki leiukohtades, kus saadakse 75% kogu naftatoodangu juurdekasvust.

Tunduvalt suureneb gaasi tootmine ja seda peamiselt uute ainulaadsete leiukohtade kasutuselevõtmise arvel Orenburgi oblastis, Komi ANSV-s, Tjumeni oblastis ning Usbeki ja Turkmeeni NSV-s. Suure läbimõõduga torujuhtmed võimaldavad pumbata tootmispiirkondadest tarbimispiirkondadesse paljude tuhandete kilomeetrite kaugusele tohutul hulgal naftat ja gaasi.

Viiakse läbi söetööstuse tehniline rekonstrueerimine. See muudab söe tootmise odavamaks ja kaevurite töötingimused paremaks. Huvitav on järgmine fakt: söe tootmine suureneb uuel viisaastakul 11%, töötajate arv aga väheneb selles majandusharus 20%. See on veel üheks veenvaks näiteks selle kohta, missugust efekti annab kaasaegse kõrge tootlikkusega tehnika kasutuselevõtmine.

Tunduvalt suureneb viisaastaku jooksul *tähtsaimate tooraine- ja materjaliliikide tootmine.*

Võtame näiteks metallurgia — tootmisharu, millele kuulub rahvamajanduses võtmepositsioon.

Juba kaheksandal viisaastakul oli mustade metallide tootmise juurdekasvutempo NSV Liidus kõrgem kui paljudes arenenud kapitalistlikes maades, kaasa arvatud USA. See võimaldas vähendada viie aastaga vahet NSV Liidu ja USA vahel terase tootmises ligikaudu 6%, malmi tootmises aga mööduda USA-st ja jõuda maailmas esikohale.

Uuel viisaastakul tuleb lahendada veelgi keerukamaid ülesandeid. Näiteks terasetoodang peab suurenema 26—34 miljoni tonni võrra ning jõudma 1975. aastal 142—150 miljoni tonnini.

Mis on selle tööstusharu arengule iseloomulik? Kõigepealt peab märkima, et on võetud suund üksikagregaatide võimsuse suurendamisele. Ehitatakse kõrgahjusid, millede kasulik maht on igaühel 3200 kuupmeetrit, 1975. aastal aga kavatsetakse ehitada 5000-kuupmeetrise mahuga kõrgahi. Mida see tähendab? Üks niisugune ahi annab 4 miljonit tonni malmi aastas, s. o. niisama palju kui kogu revolutsioonieelne Venemaa. Veel mõned aastad tagasi võis sellest ainult unistada, nüüd on see aga reaalsuseks muutumas.

Uute agregaatide ehitamisel nähakse ette kõigi protsesside kõrge automatiseeritus. See aitab mitte üksnes suurendada seadmete tootlikkust, vaid soodustab ka metallurgide töötingimuste edasist paranemist.

Täit efekti annavad uuel viisaastakul need tohutud vahendid, mis riik mahutas möödunud aastail *keemiatööstusse*. Mineraalväetiste toodang saavutab 90 miljonit tonni, kusjuures 80% sellest moodustavad suure kontsentratsiooniga ja liitmineraalväetised. Keemilise kiu väljalase suureneb rohkem kui 1,7 korda, plastmasside ja sünteetiliste vaikude väljalase 2 korda ning tarbekeemiatoodete väljalase 1,9 korda.

Tänapäeval ei ole ükski tootmisala mõeldav ilma masinateta. Need on vajalikud kõigile rahvamajandusharudele. Masinatöö hakkab tungima ka juhtimise ja olme valdkonda. Seepärast pööratakse nii suurt tähelepanu *masinaehituse* arendamisele, millest oleneb kogu rahvamajanduse tehniline rekonstrueerimine.

Meie ees on kaks arvu, mis sisalduvad partei XXIV kongressi direktiivides: 88 ja 148. Esimene neist näitab, milline oli masina- ja metallitööstuse toodang (miljardites rublades) 1970. aastal, teine määrab kindlaks 1975. aasta taseme. Võrdleme neid. Ilmneb, et üheainsa viisaastaku jooksul suureneb masina- ja metallitööstuse toodang 60 miljardi rubla võrra, s. o. peaaegu kahekordistub. Niisuguseid tootmise arendamise mastaape pole me varem veel näinud.

Võtame näiteks autotööstuse. Viie aastaga suureneb autode tootmine üle kahe korra ja saavutab aukartust äratava taseme — 2—2,1 miljonit autot aastas. Kui aga võtta ainult sõiduautod, siis nende toodang kasvab ligemale 4 korda ja moodustab 1,2—1,3 miljonit autot aastas. Kui need autod paigutada ühte rottu, siis ületab selle pikkus 6000 km.

Uuel viisaastakul pööratakse väga suurt tähelepanu masinate ja seadmete tootmise suurendamisele kerge- ja toiduainetetööstuse jaoks, mis toodavad rahvatarbekaupu. Mitmesuguste masinate ja seadmete tootmine nendele tööstusharudele suureneb viisaastakul üle 2 korra.

Missuguse sotsialistliku tööstuse haru me ka ei võtaks, kõikjal seisavad ees suured ülesanded, kõikjal on kavandatud tootmise kõrge kasvutempo.

Me peatusime väga lühidalt nendel ülesannetel, millede lahendamine seisab ees mõningates tootmisvahendeid tootvates tööstusharudes, s. o. A-grupi tööstusharudes. Üldse suureneb tootmisvahendite tootmine viie aastaga 41—45%, mis loob kindla baasi tootmise edasiseks laiendamiseks ja tehnilise taseme tõstmiseks kõigis rahvamajandusharudes.

RAHVATARBEKAUPADE HULK SUURENEB

Aga kuidas arenevad uuel viisaastakul tööstusharud, mis toodavad tarbeesemeid, s. o. B-grupi tööstusharud? Enne püüame siiski selgitada väga tähtsat *ühiskondliku tootmise esimese ja teise grupi arengutempode vahekorra* küsimust.

Seitsmenda viisaastaku aastail (1961—1965) oli A-grupi arengutempo nagu eelnevailgi viisaastakuil märksa kõrgem kui B-grupil. Teiste sõnadega, tootmisvahendite tootmise kasv ennetas tunduvalt tarbeesemete tootmise kasvu. Kuid juba järgmisel — kaheksandal viisaastakul olid tootmisvahendite tootmise ja tarbeesemete tootmise arengutempo peaaegu ühesugused. Sellist tempode lähendamist dikteerisid ühiskonna suurenenud võimalused. Majandus saavutas niisuguse arengutaseme, et avanes võimalus arendada kõrge tempoga samaaegselt nii tootmisvahendite tootmist kui ka tarbeesemete tootmist.

Üheksandal viisaastakul avaldub see suund veelgi reljeefsemalt. Esmakordselt meie nõukogude majanduse ajaloos on tarbeesemete tootmise aasta keskmine juurdekasvutempo kõrgem kui tootmisvahendite tootmisel. Tarbeesemete tootmine suureneb käesoleval viisaastakul 44—48%.

NLKP XXIV kongress määras kindlaks elanikkonnale tähtsamate kaupade tootmise konkreetsed ülesanded. Vastavad andmed on toodud tabelis lk. 30.

Nagu näha, on kõigi näitajate osas kavandatud suur kasv. Tähendab, nõukogude inimeste vajadusi mitmesuguste kaupade järele rahuldatakse täielikumalt ja mitmekülgsemalt.

Tarbeesemete tootmise maht

	1970. a.	1975. a. (plaan)
Kergetööstuse toodang, kultuuri- ja olmekaubad ning majapidamistarbed — mljr. rbl.	76,5	112,4
Mööbel — mljr. rbl.	2,8	4,55
Külmutuskapid — tuh. tk.	4140	6686
Riie — mljr. m^2	8,9	10,5—11
Nahkjalatsid — milj. paari	676	800—830
Toiduainete-, liha- ja piima- ning kalatööstuse toodang — mljr. rbl.	78,8	106,6

Teatavasti planeeritakse mitmesuguste kaupade tootmist *ratsionaalseid tarbimisnorme* arvestades. Niisugused normid töötati välja juba 1956.—1957. aastal. Hiljem, 1967. aastal täpsustas neid spetsiaalne teaduslik-tehniline komisjon, mille tööst võtsid osa silmapaistvad eriteadlased.

Käesoleva viisaastaku lõpul toodetakse meil 3,6 paari jalatseid inimese kohta. See vastab ligikaudu teaduslikult põhjendatud normile.

Trikoopesu tuleb iga inimese kohta 7,2 eset, pikemaks perspektiivseks ajavahemikuks arvestatud ratsionaalne tarbimisnorm aga võrdub 9 trikootootega aastas. Nagu näha jõuame uuel viisaastakul sellele normile päris lähedale.

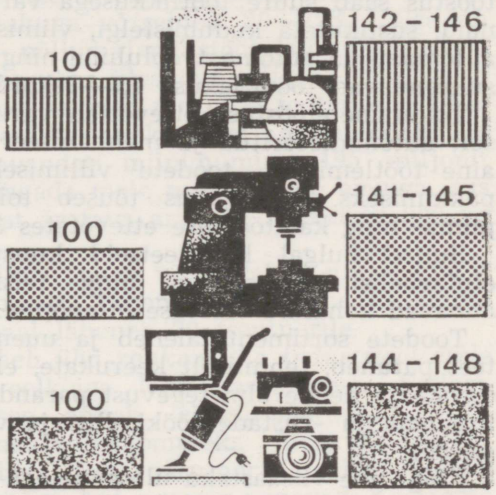
1975. aastal tuleb meil ühe inimese kohta 33,4 meetrit riiet. Seda on märksa rohkem kui paljudes arenenud maades.

Käesoleval viisaastakul on ette nähtud hakata täielikult rahuldama elanike vajadusi massitarbekaupade järele, kusjuures vajadus neist enamiku järele rahuldatakse juba lähema kahe-kolme aasta jooksul.

Tähtsat osa rahvatarbekaupade tootmise suurendamisel peavad etendama ka rasketööstusharud. Niisugustes tööstusharudes nagu raskemasinaehitus, aparaadiehitus, lennuki-, kaitse-, keemiatööstus jt. suureneb rahvatarbekaupade tootmine viisaastakul keskmiselt umbes 2 korda.

Viisaastaku portree arvudes

Tööstusliku tootmise kasv (%-des)

(Direktiivid)

Käesoleval viisaastakul saab elanikkond külluses ajakohaseid televiisoreid, pesumasinaid, raadioaparaate, külmutuskappe, magnetofone, kelli, fotoaparaate, amatöörfilmikaameraid ja paljusid teisi pika kasutuseaga kaupu. 1975. aastal tuleb meil 100 perekonna kohta 85 raadioaparaati ja radioolat, 72 televiisorit ja niisama palju pesumasinaid, 64 külmutuskappi.

Toome veel ühe huvitava arvu: 1975. aastal müüakse elanikele 800 000 sõiduautot. Võrdluseks meenutame, et 1970. aastal müüdi neid kõigest 124 000.

Üheksandal viisaastakul arenevad kiiretempoliselt ka sellised tööstusharud nagu toiduainete-, liha- ja piimaning kalatööstus. Tootmise maht neis suureneb 33—35%. Toiduainete kvaliteet tõuseb, sortiment laieneb ja toitevääртus paraneb.

Et saavutada rahvatarbekaupade tootmise kavandatud kasv, nähakse ette kerge- ja toiduainetetööstuse ettevõtete tehnilise varustatuse suurendamine. Tekstiilitööstus saab suure tootlikkusega värtnateta ketrusmasinaid, süstikuteta kudumistelgi, viimistlusseadmeid, poolautomaat- ja automaatvooluliine ning teisi seadmeid, mis suurendavad tööviljakuse 1,5—2-kordseks.

Toiduainetetööstuse ettevõtted varustatakse kompleksselt automatiseeritud ja mehhaniseeritud liinidega tooraine töötlemiseks, toodete villimiseks, kaalumiseks ja pakkimiseks. Tööviljakus tõuseb toiduainete-, liha- ja piima- ning kalatööstuse ettevõtetes 30—33%.

Suurel hulgal kvaliteetseid kunstitooteid, suveniire, elutarbelisi pisiesemeid ning teisi rahvatarbekaupu annavad kohaliku tööstuse ettevõtted.

Toodete sortiment laieneb ja uueneb pidevalt, kvaliteet paraneb, tehniliselt keerukate, elanike tööd kergendavate ja nende olmetegevust parandavate majapidamismasinate ja -riistade töökindlus ja vastupidavus suurenevad.

Kõigi uue viisaastaku ülesannetega tutvumisel püüame me tahtmatult ette kujutada nende lahendusi meie tegelikus elus. Lähematel aastatel muidugi muutub palju. Tõuseb tootmise tehniline tase ja paranevad töötingimused. Häid ja mitmekesiseid kaupu saab olema rohkem. Kümned miljonid inimesed saavad uue korteri võtmed. Meie igapäevane elu paraneb.

PÕLLUMAJANDUS UUEL VIISAASTAKUL

Juba palju aastaid on põllumajanduse arendamise küsimused partei ja kogu rahva tähelepanu keskpunktis. Ja see on loomulik. Meie maa elanikkond kasvab, nõukogude inimeste vajadused suurenevad. Nõudmine suureneb niisuguste tähtsate põllumajandussaaduste järele nagu liha, piim, vill. On loomulik, et nüüd, kus XXIV kongress määras kindlaks rahva elatustaseme tunduva tõstmise ülesande, suureneb põllumajandusliku tootmise osatähtsus veelgi.

Aluseks põllumajandusele on *maa*. Maad on meil palju, kuid ülesharitud maad siiski piiratult. Seepärast on võe-

tud suund suurendada põllumajandustoodangut eelkõige olemasolevate maade parema kasutamise arvel. Teiste sõnadega, on vaja intensiivsemalt majandada.

Põllumajandussaaduste keskmine aastatoodang suureneb eelmise viisaastakuga võrreldes 20—22%. See on väga suur kasv ja põllumajandustöötajail tuleb teha väga palju, et nii keerukas ülesanne täita.

Sõlmprobleemiks on endiselt *teravilja tootmise* edasine suurendamine. Teravilja keskmiseks aastatoodanguks uuel viisaastakul kavandati miinimumina 195 miljonit tonni. Kui see arv jagada meie maa elanike arvuga, siis saame üsna aukartust äratava arvu — ligikaudu 800 kg iga elaniku kohta.

Teraviljade saagikus peab viisaastakul suurenema 4 tsentneri võrra hektarilt. Tähendab, teravilja keskmine hektarisaak meie maal läheneb 20 tsentnerile.

Põllumajandus läheb üha rohkem üle industriaalsetele rööbastele. Jutt on eelkõige loomakasvatusest. Sellest, missugust efekti see annab, räägib järgmine fakt. Kuznetsovski loomakasvatuskompleks Moskva lähedal hakkab tootma aastas 120 000 tsentnerit sealiha. See on ligikaudu niisama palju, kui praegu annavad Kostroma ja Kaluuga oblastid üheskoos.

Suurepäraseid tulemusi annavad tootmiskompleksid ka linnukasvatuses. Möödunud viisaastakul mahutasime linnuvabrikute ehitusse 1 miljard rubla ja oleme juba saanud 1,1 miljardit rubla kasumit, s. t. kõik ehituskulud on tasa. Need linnuvabrikud annavad suurt tulu, peamine on aga see, et nad annavad elanikkonnale suurel hulgal väärtuslikku toodangut. Ainuüksi kaks ettevõtet — Žiguli ja Bratsevski linnuvabrikud — on võimelised munadega varustama miljonilise elanikkonnaga linna.

Selle ülesande täitmise otsustavaks tingimuseks on põllumajanduse materiaal-tehnilise baasi igakülgne tugevdamine ning järjekindel kurss põllumajanduse intensiivistamisele kemiseerimise, taime- ja loomakasvatuse komplekssе mehhaniseerimise ja laialdase maaparanduse teel. Ja jälle ei saa läbi ilma arvudeta, mis on pealegi väga paljuütlevad. Uuel viisaastakul saab põllumajandus 1 700 000 traktorit, 1 100 000 veoautot, 1 500 000 traktorite järelhaagist, 87 000 ekskavaatorit, 82 000 buldooserit, 42 500 skreeperit ja palju teisi põllumajandus-

masinaid. 1975. aastal antakse põllumajandusele 75 miljonit tonni mineraalväetisi ja söödafosfaate 46 miljoni tonni vastu 1970. aastal.

Võib ette kujutada, kui palju muutub ja kergeneb põllumajandustöötajate töö, mil määral kasvab nende tööviljakus! Seejuures tuleb rõhutada, et vastavalt kongressi juhistele tõuseb ka masinate endi tehniline tase, suureneb nende töökindlus ja vastupidavus. Kolhoosides ja sovhoosides paraneb tunduvalt töö organiseerimine, rakendatakse ulatuslikumalt isemajandamise põhimõtteid ning juhtimisprotsesside mehhaniseerimise ja automatiseerimise kaasaegseid vahendeid. Muutuvad maainimeste töö-, puhke- ja olmetingimused. Kõik see tõstab töödistsipliini, äratab ja suurendab huvi põllumajanduslike elukutsete vastu.

Partei XXIV kongressi resolutsioonis on öeldud, et põllumajanduse edendamine on üldrahvalik üritus. Kongress kutsus partei-, nõukogude, ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioone, kolhooside ja sovhooside töötajaid ning tööstustöötajaid üles sihikindlalt ellu viima partei poolt kavandatud põllumajanduse arendamise programmi.

TRANSPORT JA SIDE

Ei ole juhuslik, et transporti nimetatakse majanduse vereringesüsteemiks ja sidet — närvisüsteemiks. Ühiskondliku tootmise efektiivsuse tõstmine nõuab rahvamajanduse ja elanikkonna veovajaduste häireteta ja õigeaegset rahuldamist. Meie maa hiiglasliku, kümnete ruutkilomeetrite suurusel territooriumil paikneva majanduse paindlik juhtimine ei ole mõeldav kaasaegsete sidevahenditeta. Üldine tehnilise rekonstrueerimise protsess hõlmab ka neid rahvamajandusharusid.

Raudteetransport, millele langeb ligi kaks kolmandikku kogu meie maa veosekäibest, täieneb tehniliselt täiuslikumate veduritega, mis võimaldab suurendada rongide kaalu ja liikumiskiirust. Raudteed saavad 420 000—430 000 kaubavagunit. Meie kodumaa kaart kattub uute raudteeliinidega. 700 kilomeetri pikkune Tjumen-Surguti magistraal ühendab Lääne-Siberi nafta-

piirkonnad meie maa raudteevõrguga, raudteeliin Hrebtovaja—Ust-Ilim võimaldab kiiremini kasutusele võtta Ida-Siberi uue piirkonna, kus ehitatakse Ust-Ilimi hüdroelektrijaama. Kõige veopingelisemates suundades, nagu näiteks Moskva—Kaasan—Sverdlovsk, Leningrad—Murmansk, Tselinograd—Barnaul, Karaganda—Taškent, ehitatakse paralleelteed. Koos automaatika ja telemehaanika rakendamisega võimaldab see suurendada teede läbilaskevõimet ning väldib vastutulevate rongide ootamist möödasõidukohtades.

Suured muudatused on ees ka *veetranspordis* — mere- ja jõetranspordis. Laevastik täieneb ökonoomsete, universaalsete ja spetsialiseeritud laevadega, mille mehhanismide juhtimine on komplekssselt automatiseeritud. Ekspluatatsiooni antakse laevad, mis võivad sõita niihästi jõgedel kui ka merel. Jõesadamate läbilaskevõime suureneb.

Forsseeritult arendatakse kõige ökonoomsemat ja progressiivsemat transpordiliiki — torujuhtmetransporti. Ekspluatatsiooni antakse 27 000 km nafta ja naftasaaduste magistraaltorustikku. Torudesse surutud võimsad naftajõed voolavad Lääne-Siberist meie maa Euroopaosasse ja idapiirkondadesse. See võimaldab mitte üksnes vähendada teiste transpordiliikide koormust, vaid ka kaitsta ümbritsevat loodust naftasaadustega reostamise eest.

Järjest kasvab *autotranspordi* vedude maht. Üldkasutatava autotranspordi veosekäive suureneb 1,6 korda. Luuakse uusi raskeveoautode mudeleid ja autoronge. Lähemate aastate tehnikat iseloomustab järgmine näide. Meie maal hakatakse mäetööstusele tootma kallureid kandejõuga kuni 120 tonni. Teiste sõnadega, üks auto veab ühest kohast teise niisama raske koorma kui kaks suurt neljateljelist vagunit.

Käesoleva viisaastaku jooksul kavatsetakse kõvakattega autoteede kogupikkust suurendada 110 000 km võrra.

Õhutranspordis kasvab reisijatevedu viie aastaga umbes 70%. Lennukipark täieneb ajakohaste liinilennukitega, sealhulgas ülehelikiirusega reisilennukitega. Et sooritada reis näiteks Moskvast Habarovskisse, kulub kõigest kolm tundi. Laieneb lennujaamade võrk magistraal- ja kohalikel lennuliinidel.

Üheksandal viisaastakul rakendatakse abinõusid kõigi transpordiliikide kooskõlastatud töö tagamiseks, meie maa ühtse transpordisüsteemi loomiseks, vedude õigeks jaotamiseks eri transpordiliikide vahel, vedude juhtimise koordineerimiseks, laadimistööde mehhaniseerimiseks ja konteinervedude arendamiseks.

Meie maa rahvamajandus ja elanikkond esitavad iga aastaga järjest suuremaid nõudeid *sidele*. Üheksandal viisaastakul arendatakse edasi kõiki sideliike, ringhäälingut ja televisiooni. Laieneb ringhäälingu- ja televisioonijaamade võrk. Sideks ja televisiooniprogrammide edasiandmiseks kasutatakse laialdaselt Maa tehiskaaslasi. Laieneb linnadevaheline automaat- ja poolautomaattelefoniside. Linnades ja maa-asulates suureneb telefonijaamade numbrimaht 1,5 korda.

KÕIK VENNASVABARIIGID ON UUSEHITUSTE TELLINGUIS

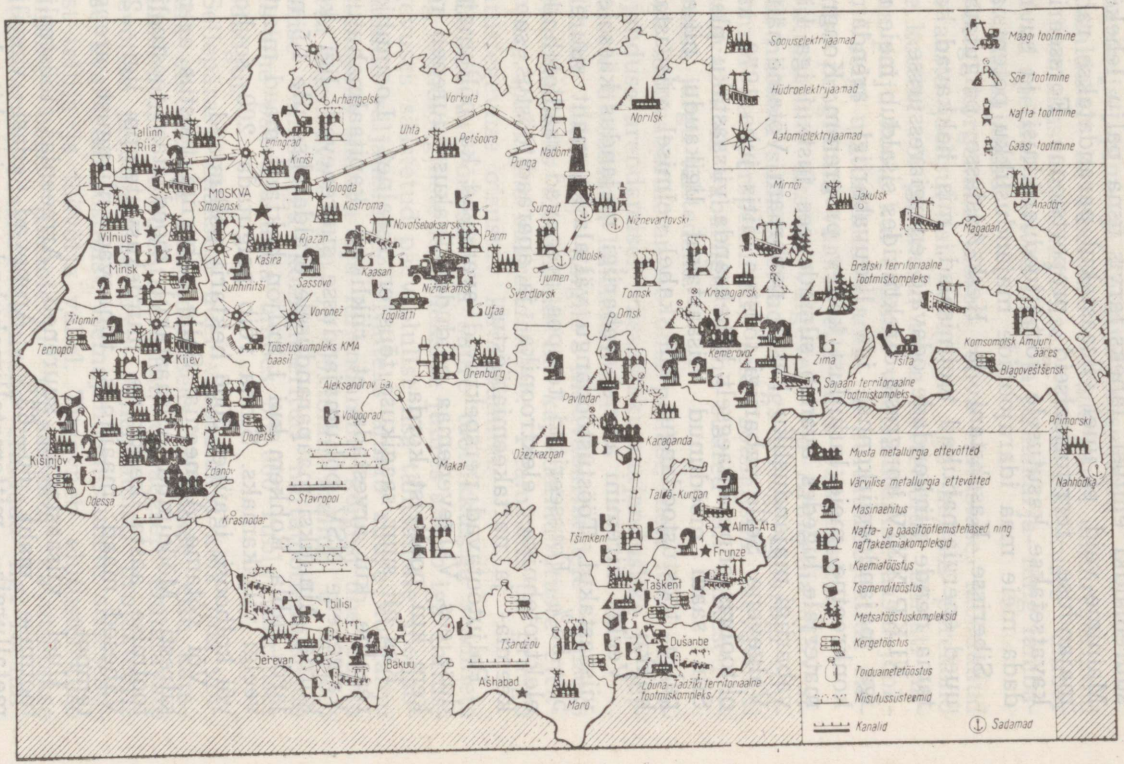
Üheksandal viisaastakul on suurepärane ajalooline iseärasus. 1972. aastal tähistas meie rahvas pidulikult Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu 50. aastapäeva. Nõukogude sotsialistliku riigi viiekümne aasta juubelit! See oli kõigi meie paljurahvuselise kodumaa rahvaste pidupäev.

Vennasvabariikide üksmeelne pere on saavutanud suurepäraseid tulemusi majanduse ja kultuuri arendamisel. Ammu juba pole enam mahajäänud ääremaid. Iga nõukogude vabariik võib olla uhke oma saavutustele tööstuse ja põllumajanduse, teaduse ja kunsti arendamisel.

Palju tuleb ära teha ka käesoleval viisaastakul. Majanduse arendamise ning rahva elujärje ja kultuuritaseme tõstmise ülesanded, mis NLKP XXIV kongress kavandas, nõuavad tohutu suure *kapitaalehituse* programmi täitmist.

Aastail 1971—1975 moodustavad kapitaalmahutused kokku ligi 500 miljardit rubla. See on peaaegu niisama palju kui ajavahemikul 1918. aastast kuni 1965. aastani. Tekivad tuhanded uued tehased ja vabrikud, kaevandused ja naftapuuraugud, linnad ja maa-asulad. Kui me

Tähtsamad üheksanda viisaastaku (1971—1975) ehitused

tahaksime loetleda kas või ainult uue viisaastaku kõige suuremaidki ehitusi, läheks tarvis üsna palju lehekülgi. Mainime vaid, et uuel viisaastakul parandatakse rahvamajanduse territoriaalseid proportsioone. Forsseeritult kavatsetakse kasutusele võtta loodusrikkusi ja suurendada meie maa idarajoonide majanduslikku potentsiaali. Siberisse, Kasahstani ja Kesk-Aasiasse paigutatakse uued energiamahukad tootmisalad, mis hakkavad kasutama nende piirkondade odavaid energiaressursse.

NLKP XXIV kongressi direktiivides sisaldub meie maa iga majanduspiirkonna, iga liiduvabariigi arendamise konkreetne, meie kujutlust köitev programm. Kongressi materjale lugedes avaneb silmade ees justkui iga liiduvabariigi majandusliku kasvu panoraam. Võtame näiteks Valgevene. Selle vabariigi tööstus täitis juba 1970. aasta oktoobris ennetähtaegselt kaheksanda viisaastaku plaani. Siin saadi möödunud viisaastakul ligikaudu niisama palju tööstustoodangut kui kahel eelmisel viisaastakul kokku.

Veelgi kiiremini areneb vabariigi majandus käesoleval viisaastakul. Tööstustoodangu väljalaske maht suureneb 53—56%. Forsseeritud tempos arenevad raadiotehnika-, elektrotehnika-, elektroonika- ja aparaaditööstus, samuti keemia- ja naftakeemiatööstus.

Paljutõotavad perspektiivid avanevad ka põllumajanduse ees. Valgevenemaa põldude viljakus suureneb rohkem kui poolteist korda.

Kas nii suur saagikuse tõus on reaalne? Loomulikult reaalne, kui arvestada, et riiklikud kapitaalmahutused Valgevene NSV põllumajandusse suurenevad ligi kaks korda. Ainuüksi maaparandusele eraldatakse üle 1,5 miljardi rubla. Rohkem kui 1 miljon hektarit maad muutub veelgi viljakamaks. Sinna võib paigutada 200 sovhoosi või kolhoosi, igaühel 5000 hektarit põllumaad.

Või võtame Armeenia. Selle vabariigi tööstus areneb kiiresti. Möödunud viisaastakul moodustas tööstusliku tootmise aasta keskmine juurdekasvutempo ligi 12%. Vähesed maad maailmas tunnevad niisugust arengutempot.

Uuel viisaastakul suureneb Armeenias tööstusliku tootmise maht 60—63%. Arenevad edasi värviline metallurgia, mittemetallimahukad masinaehitusharud, kerge- ja toiduainetetööstus. Forsseeritud tempos aren-

datakse vabariigi juhtivaid põllumajandusharusid — viinamarja-, puu- ja köögiviljakasvatust.

Laialdaselt kavatsetakse ehitada suuri linnuvabrikuid ja loomakasvatuskomplekse. Tööstuskeskuste ümber tekivad spetsialiseeritud liha- ja piimakarja- ning lambakasvatusmajandid.

Veelgi kõrgemale tõuseb rahva elatustase. Möödunud viie aasta jooksul sai vabariigis iga kolmas perekond uue korteri või paranesid tema korteriolud. Ehitati niisama palju koole kui eelmise viieteistkümne aasta jooksul. Veelgi ulatuslikum elamu- ja kultuuriobjektide ehitamise programm viiakse ellu uuel viisaastakul.

Jutustasime üksnes Valgevene ja Armeenia NSV-st. Kuid niisama silmapaistvad on iga teisegi vabariigi edusammud ja perspektiivid, sest sotsialismi taevavõlvil paistavad kõik vabariigid — nii suured kui väikesed — esimese järgu tähtedena.

Iga liiduvabariik annab oma panuse meie maa rahvamajanduse arendamisel, viisaastaku majanduslike ja sotsiaalsete ülesannete lahendamisel.

Üheks tähtsaks, kõigile liiduvabariikidele ühiseks majanduslikuks ülesandeks on *kapitaalmahutuste efektiivsuse igakülgne suurendamine.* Peamiseks on praegu ehitustegevuse otsustav kiirendamine.

Tänapäeva võimsate ja suure tootlikkusega seadmete ning tehnoloogiliste komplekside juures annab iga ehitustegevuses säästetud päev olulist lisa tähtsamate toodanguliikide väljalaskmisel. Näiteks annab suure kõrgahju ehitamiseks kuluva aja lühendamine kõigest ühe päeva võrra täiendavalt 8000—10 000 tonni malmi. 6 miljoni tonnise võimsusega kombineeritud naftatöötlemisseade võib ühe päevaga anda umbes 500 000 rubla väärtuses toodangut.

Sellepärast tehaksegi uuel viisaastakul kõik mis võimalik ehitustööde kiirendamiseks. Nähakse ette kapitaalmahutuste kontsentreerimist, üheaegselt ehitatavate ettevõtete ja objektide arvu vähendamist, projekteerimise kvaliteedi tõstmist, isemajandamissuhete sisseseadmist tellija ja töövõtja vahel. Tugevneb ehitustööstuse tehniline baas. Käesoleval viisaastakul kavatsetakse ehitustööstuse edasiarendamiseks eraldada ligi 15 miljardit rubla kaheksanda viisaastaku 11,5 miljardi rubla vastu. Ehitusorganisatsioonid saavad kõrge tootlikkusega

tehnikat — ekskavaatoreid, buldoosereid, skreepereid, liikuvaid kraanasid ja väikemehhaniseerimisvahendeid.

Seega saab uus viisaastak kõigi rahvamajandusharude harmoonilise edasiarendamise perioodiks kõigis liiduvabariikides. Tootlike jõudude ratsionaalne paigutamine võimaldab õigemini ja täielikumalt ühendada üldriiklikke huve liiduvabariikide ja majanduspiirkondade arendamise huvidega, kiirendada majanduslikku ülesehitustööd.

IGAÜHELE ISIKLIK VIIE AASTA PLAAN

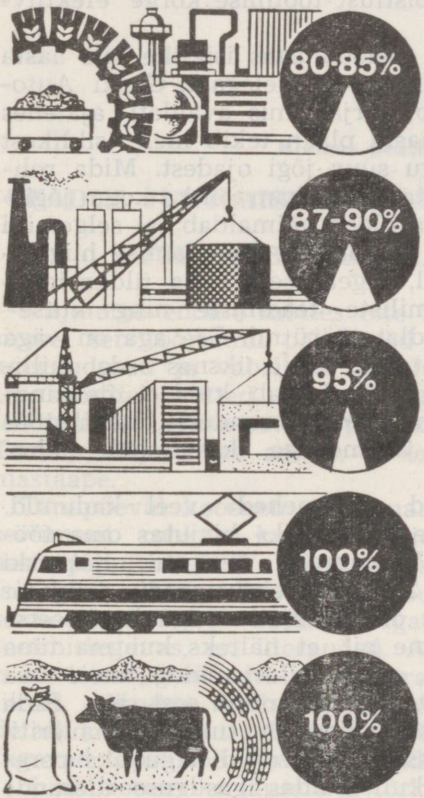
Miljonid nõukogude töölised, kolhoosnikud, insenerid, tehnikud ja teenistujad asusid vaimustusega ellu viima NLKP XXIV kongressi kavandatud ülesandeid. Meie maa töötajad mõistavad, et kõik, mis saavutatakse üheksandal viisaastakul, läheb nende hüvanguks, kodumaa võimsuse tugevdamiseks. Tehaste, vabrikute, kaevanduste, sovhooside ja kolhooside kollektiivid võitlevad plaaniülesannete ennetähtaegse täitmise eest, tööpanuse suurendamise eest meie maa majanduse arendamisel.

NLKP XXIV kongressil sõna võtnud Kirovi tehase lihvija J. Lebedev ütles: «Paljud meie tsehhi töölised, ka mina nende hulgas, kohustusid viie aasta plaani täitma 3—3,5 aastaga! Niiviisi saame me aru oma ülesannetest, niiviisi alustame uut viisaastakut.» Anda väärikas panus ühisesse üritusse, täita viie aasta plaan ennetähtaegselt — selline on miljonite tööliste, kolhoosnikute ja spetsialistide tahe.

Tuhanded suured ja väiksed tootmiskollektiivid vaagivad hoolega oma võimalusi, otsivad tootmisreserve, töötavad välja pingelisi plaanikohustusi ja võitlevad nende täitmise eest. Kupavna Peenkalevivabrikus on kommunistlike noorte ja noorte brigaad, kus töötab meistriabina J. Kotšetkov. Valmistudes tööks uuel viisaastakul, selgitas see brigaad hoolikalt välja oma reservid, tegi kindlaks tööaja bilansi tundides ühe inimese kohta aastate kaupa ja kogu viisaastakuks. Sellest lähtudes põhjendas brigaad majanduslikult oma ülesanded ja kohustused. Arvestustest näiteks selgus, et riidetükkide mahavõtmise mehhaniseerimise teel saab tootlust suu-

Viisaastaku portree arvudes

Tööviljakuse tõusu arvel saavutatakse uuel viisaastakul

rendada 0,92%, telgede töökiiruse tõstmise arvel — 2,3%, töövõtete edasise täiustamise arvel — 2,5% jne. Need arvestused võimaldasid brigaadi kollektiivil kindlaks teha, et 1971. aasta plaan on täidetav Suure Oktoobrirevolutsiooni 54. aastapäevaks, kogu viisaastaku ülesande aga võib täita nelja aastaga. J. Kotšetkovi brigaad töötab 18 teljel. Kuuülesanded täidab ta kaks-kolm päeva enne tähtaega ja peaaegu kogu väljalastav riie kuulub esimesse sorti.

Võtnud kohustuse täita viie aasta plaan nelja aastaga, tegid Kupavna tekstiilitöölised koos teiste tekstiiliettevõtete eesrindlike brigaadidega ettepaneku alustada üleliidulist sotsialistlikku võistlust tootmise kõrge efektiivsuse saavutamise eest.

Väga hästi ja kujukalt iseloomustas isiklike viie aasta plaanide tähtsust XXIV kongressi delegaat, Gorki Autotehase tööline A. Ognevoi kirjas, mis avaldati ajalehes «Pravda»: «Tehase viie aasta plaan tekib meie isiklikest viie aasta plaanidest nagu suur jõgi ojadest. Mida rohkem vett on igas ojas, seda veerikkam on ka kogu jõgi!»

Töölise isiklik viie aasta plaan võimaldab tal selgemini näha oma osa meie maa majanduse arendamise hiiglasliku programmi täitmisel, õigeaegselt tõsta üldhariduslike ja tehnilis-ökonoomiliste teadmiste ning kutseoskuste taset, pidada kindlat töörütmi. See aga on väga tähtis! Sest kui inimene tahab teada üksnes seda, milliseid hüvesid ta uuel viisaastakul saab, kuid ei ole kindlaks määranud oma suhtumist ülesandesse, oma tööpanust, siis sarnaneb ta jahimehega, kes jagab mahalaskmata karu nahka.

Kahjuks ei ole sellised «jahimehed» veel kadunud. «Mõnikord ei tunneta me ikka veel,» kirjutas oma töökaaslastele NLKP XXIV kongressi delegaat, Kopeiski linna kaevanduse nr. 22 kompleksbrigaadi brigadir Vassili Borodin, «päriselt oma vastutust, iga konkreetse ülesande tähtsust. Mõtleme nii, et näiteks kui ma täna oma tööülesannet ei täida, ei ole sellest midagi, meie maa on suur ja keegi teine teeb selle minu eest ära. Seda kahjuks esineb. Kongressi saalis aga tundsin ma eriti, kuidas me kõik oleme üksteisega seotud nagu üks perekond, ning mõistsin lõplikult, kuidas igasuguse ülesande täitmine mõjutab omaenda ettevõtte ning teiste tehaste ja vabrikute plaanide täitmist, isegi, ma ütleksin, on ühtekokku suureks riiklikuks poliitikaks.»

Töölise isiklik viie aasta plaan on tema kompass viie aasta pikkusel eluteel. See aitab alati kindlaks teha, milline osa teest on läbitud, mis on tehtud ja mida on tarvis veel teha, et viie aasta plaan edukalt täita.

Isikliku viie aasta plaani koostamine ja täitmine aitab igaühel elada, õppida ja töötada miljonite nõukogude inimestega ühes ja samas töörütmis.

Kolmas peatükk

TEADUS JUHTIMISEST ON TEADUS VÕITMISEST

JUHTIMISE OSA MAJANDUSES

Kujutame endale mõttes ette meie majandust. Tohutu suurel territooriumil paiknevad rohkearvulised tehased, kaevandused ja vabrikud, ehitused, põllumajandus- ja transpordiettevõtted, baasid ja kaubandusettevõtted, teaduslikud asutused ja projekteerimisorganisatsioonid. Toome vaid mõned arvud, et selgitada meie majanduse mastaape.

Tänapäeval koosneb meie maal väljalastava toodangu sortiment rohkem kui 10 miljonist eri tootest. 1970. aasta lõpul oli NSV Liidu rahvamajanduses ligi 50 000 iseseisvat tööstusettevõtet, põllumajanduses ligi 15 000 sovhoosi ja 33 800 kolhoosi. Igaühel neist on isesugune tootmistegevus, eri ülesanded. Aga ükski neist ettevõtteist ei eksisteeri isoleeritult. Kogu rahvamajandust võib piltlikult võrrelda kellamehhanismiga, milles kõik osad, detailid on kokku sobitatud ja üksnes täpses vastavuses tagavad täpse töö. Rahvamajandust tuleb juhtida nii, et ta funktsioneeriks täpselt ja tõrkumatult nagu hea kellamehhanism.

Võib kujutleda, kui raske on kindlustada sellise majanduse efektiivset, teaduslikult põhjendatud, operatiivset ja paindlikku juhtimist.

Kapitalistlikus ühiskonnas tegutseb iga eraettevõte oma riisikol. Kapitalist sunnib töölisi vallandamise ähvardusel tegema seda, mis on talle kasulik. Tootmise juhtimine on allutatud peremehe tahtele, kõige soodsamate kasumi saamise viiside otsimisele.

Suure arvu üksteisest isoleeritud eraettevõtete olemasolu teeb võimatuks efektiivse tsentraliseeritud juhtimise.

Seetõttu areneb kapitalistlik majandus stiihiliselt, terava konkurentsi tingimustes. Kõik see on meile muidugi tundmatu. Meil on teistsugused sihid. Teistsugused on ka majandamismeetodid. Meie majandus areneb plaanipäraselt, mistõttu on olemas suured võimalused tootmise pidevaks suurendamiseks ja täiustamiseks. Tuleb ainult ratsionaalselt majandada, tagada majanduse kõigi osade teaduslik juhtimine.

Majanduse juhtimine on keerukas protsess. Juhtimise teaduslikkuse tagab kindel teadmiste süsteem. «Mitte mingisugune kohusetruudus, mitte mingisugune parteiline autoriteetsus,» kirjutas V. I. Lenin, «ei suuda asendada seda, mis on antud juhul põhiline, nimelt: asjatundmine . . .»[1]

Kommunistlik Partei õpetab Lenini juhtnööre silmas pidades, et sotsialismi ajal peavad juhtimisteaduse omandama paljumiljonilised töörahvahulgad. Töötajatele kaasaegse juhtimisteaduse õpetamine ja selle baasil majanduse plaanilise juhtimise täiustamine on üheks partei poliitika tähtsamaks nõudeks. See ülesanne puudutab teravalt niihästi ministeeriume ja keskasutusi, kellele kuulub meie majandusaparaadis juhtiv positsioon, kui ka iga üksikut ettevõtet, sovhoosi ja kolhoosi.

Majanduse juhtimine ei ole tuhandete, vaid miljonite inimeste juhtimine, seejuures mitte mõne tunni või päeva jooksul, vaid pidevalt. Meie võit majanduslikus võistluses kapitalismiga saabub seda kiiremini, mida kõrgemale me tõstame teaduse ja tehnika progressi tempo, mida paremini me organiseerime miljonite töötajate tööd, mida paremini me õpime juhtima majandust.

Rahvamajanduse juhtimine muutub tänapäeva teaduse ja tehnika revolutsiooni tingimustes järjest keerukamaks. Esiteks, pidevalt kasvab juhitavate objektide arv. Tekivad uued tootmisharud, igal aastal lähevad käiku sajad uued ettevõtted. Teiseks, majanduslikud sidemed laienevad ja muutuvad keerukamateks. Kolmandaks, toodete nomenklatuur muutub kiiresti, seejärel aga ka kogu tehnoloogiline varustus. See teeb kõik majanduslikud arvestused väga keerukaks. Teadlased tegid kindlaks, et rahvamajanduse juhtimise protsessis tuleb praegu teha 10^{16} aritmeetilist tehet aastas. Kui

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 42. kd., lk. 409.

inimesed teeksid neid üksnes lihtsate arvutusmasinate abil, siis peaks juhtimisülesannete lahendamisega tegelema 10 miljardit inimest. Kogu meie planeedi elanikkond moodustas 1970. aastal üle 3,5 miljardi inimese. Lõpuks, teaduse orgaaniline ühendamine tootmisega suurendab vajadust operatiivse ja paindliku juhtimise, õigete majanduslike otsustuste õigeaegse tegemise järele.

Seepärast ongi partei ja valitsuse tähelepanu keskpunktis mitte ainult jooksvail aastail, vaid meie maa kogu vaadeldaval arenguperioodil teaduse ja tehnika revolutsiooni, teaduse ja tehnika forsseeritud arendamise põhiküsimuste kõrval rahvamajanduse organiseerimise ja juhtimise täiustamise küsimused.

Isegi väike orkester vajab dirigenti. Mis siis veel rääkida hiiglaslikust majandusest! Pole raske mõista, et juhtimise õige korralduseta ei saa majandus üldse funktsioneeridagi. Sellest, kui õigesti on korraldatud juhtimine, olenevad suuresti majandusliku ülesehitustöö edusammud, ühiskondliku tootmise efektiivsuse kasv, ühiskonna kõigi tööjõu- ja materiaalsete ressursside kasutamine.

LENINLIKUD JUHTIMISPRINTSIIBID

Juhtimisorganite organisatsioonilised vormid ja struktuur ning juhtimistöö meetodid ei ole muutumatud. Kõigutamatud on aga sotsialistliku majanduse juhtimise põhiprintsiibid, mis töötas välja Vladimir Iljitš Lenin.

V. I. Lenini teostes on ammendavalt määratletud juhtimise ülesanded sotsialismi ajal, juhtimise uued eesmärgid ja sotsiaalne suunitlus, sotsialistliku majanduse juhtimise põhiprintsiibid. V. I. Lenin rõhutas, et sotsialismi ajal tulenevad juhtimise eesmärgid sotsialismi põhilisest majandusseadusest ning on lahutamatult seotud «k õ i g i ühiskonna liikmete *täieliku* heaolu ja vaba *igakülgse* arenemise»[1] tagamisega.

V. I. Lenin püstitas ülesande, et järk-järgult on tarvis tõmmata riigi juhtimisele kõik töötajad. On teada, et isegi haiguse ajal pöördus ta ikka ja jälle juhtimisproblee-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 6. kd., lk. 37.

mide, riigiaparaadi täpsema töö probleemide juurde tagasi. V. I. Lenini viimased artiklid ja kõned sisaldavad hindamatuid nõuandeid selle kohta, kuidas paremini juhtida meie maad ja selle majandust. Millised siis on põhilised leninlikud juhtimisprintsiibid?

Nii nagu teisteski ühiskondliku elu sfäärides, etendab ka majanduse juhtimises tähtsat osa *demokraatliku tsentralismi* printsiip.

Demokraatlikust tsentralismist räägitakse väga tihti. Sellele printsiibile on meie ühiskonnas rajatud kogu ühiskondlik ja majanduselu. Sellele printsiibile tuginevad oma tegevuses partei, ametiühingud ja leninlik komsomol. Ta on aluseks ka majanduse juhtimisel.

Majanduse juhtimise valdkonnas tähendab demokraatlik tsentralism majanduse tsentraliseeritud riikliku juhtimise ühendamist kohalike majandusorganite laiaulatusliku omaalgatusega, töörahvahulkade aktiivse osavõtuga tootmise juhtimisest. V. I. Lenin kirjutas: «Samal ajal aga eeldab tõesti demokraatlikus mõttes mõistetud tsentralism ajaloo poolt esmakordselt loodud võimalust mitte ainult kohalike iseärasuste, vaid ka kohaliku algatuse, kohaliku initsiatiivi täielikuks ja takistamatuks arenemiseks, eeldab ühise eesmärgi poole liikumise teede, meetodite ja vahendite mitmekesisust.»[1] Tsentralism eeldab kogu meie maa majanduselu riiklikku juhtimist, madalamalseisvate juhtimisorganite ranget allumist kõrgemalseisvatele.

Tootmise juhtimise tsentralisatsioon tuleneb ühiskondlikul omandusel rajaneva sotsialistliku majanduse olemusest. Tsentraliseeritud juhtimiseta ei ole võimalik rahvamajanduse plaanipärane arendamine, ühtse tehnikapoliitika rakendamine, niihästi üksikute ettevõtete kui ka majandusharude kooskõlastatud tegevus. Seepärast tugevdabki Kommunistlik Partei V. I. Lenini juhistest lähtudes pidevalt tsentralismi põhimõtet majanduse juhtimisel, tugevdab ja täiustab rahvamajanduse riiklikku juhtimist.

Teisest küljest on eriti suur tähtsus töötajate aktiivsel osavõtul tootmise juhtimisest. Töötajate laiade hulkade kaasatõmbamist juhtimistegevusse nimetas V. I. Lenin imevahendiks, mis võimaldab «otsekohe, ühel hoobil

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 27. kd., lk. 183.

kümnekordistada oma riigiaparaati»[1]. Üksnes kohalikke tingimusi ja iseärasusi hästi tundvate töötajate laiade hulkade loomingulise initsiatiivi alusel saab täielikult ära kasutada kõiki tootmise kasvu ja täiustamise reserve.

Demokraatliku tsentralismi edasiarendamise vajadust rõhutati partei XXIV kongressil. NLKP Keskkomitee aruandes kongressile ütles L. Brežnev: «Töötajate osavõtt majanduse juhtimisest ei piirdu majanduslike ülesannete lahendamisega üksiku tootmiskollektiivi raames. Sellele asjale on tarvis läheneda laiemalt, arvestades seda osa, mida etendavad majanduse juhtimises meie partei ja Nõukogude riik. Nende poliitika — sealhulgas majanduspoliitika — on dikteeritud töötajate elulistest huvidest. Seda töötavad välja töörahva esindajad valitavates organites rahvahulkade laialdasel osavõtul suurte plaanide ja otsuste arutamisest. Töötajad võtavad aktiivselt osa ka nende otsuste täitmise kontrollist.» NLKP XXIV kongressi juhiste kohaselt süveneb demokraatliku tsentralismi leninlik printsiip majanduse juhtimisel ka edaspidi.

Teiseks tähtsaks juhtimispõhimõtteks on *poliitilise ja majandusliku juhtimise ühtsus*. Poliitilise ja majandusliku juhtimise ühtsus tähendab seda, et igasuguse majandusküsimuse lahendamisel ei tule lähtuda mitte kohalikest, vaid üldriiklikest huvidest, kommunistliku ülesehitustöö ülesannetest. Teiste sõnadega, majandusliku tegevuse ja rahva hulgas tehtava poliitilise töö vahel peab olema kõige tihedam side.

Iga töötaja hea poliitiline ettevalmistus, partei majanduspoliitika olemuse selge mõistmine on tähtis eeltingimus edukale tööle, arusaamisele sellest, et iga üksik töötab kogu rahva heaks, kõrgete eesmärkide nimel. Siinkohal ei saa jätta meenutamata V. Majakovski hingestatud sõnu:

Vaatan
ja rõõmustan:
minu töö
mu vabariigi
töösse
on voolamas.

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 26. kd., lk. 88.

Juhtimine peab olema *ökonoomne*. Kõigil kommunistliku ülesehitustöö etappidel orienteerivad partei ja valitsus partei- ja majanduskaadrit juhtimisaparaadi täiustamisele ja odavdamisele. Ühiskonnale pole kaugeltki ükskõik, kui palju juhtimisaparaat maksma läheb. Juhtimise ökonoomne korraldus vähendab kulusid, lubab kasutada rohkem vahendeid rahva hüvanguks. See on saavutatav juhtimistöös efektiivsete organisatsiooniliste vormide rakendamise ning arvutustehniliste vahendite ja igasuguse muu juhtimistehnika laialdase kasutuselevõtmise teel.

Eriline tähtsus juhtimise organiseerimisel on *kaadri valiku printsiibil*.

Nagu igasugune tegevus, on ka juhtimine inimtegevus. Juhtimise edukus oleneb suurel määral inimeste teadmistest, võimetest ja oskustest, nende isiklikest omadustest. V. I. Lenin nõudis, et töötajat hinnataks

«a) aususe, b) poliitilise positsiooni, c) asjatundlikkuse, d) administreerimisvõimete seisukohalt . . .»[1].

Kaadri valikul ja töölepaigutamisel tuleb arvestada seda, et igaüks annaks oma töökohal kõige rohkem kasu, töötaks oma teadmisi ja vilumusi täielikult rakendades.

Iseloomulik on näiteks V. I. Lenini arvamus ühest juhtimisaparaadi töötajast. «Poeedina, ajakirjanikuna, lektorina on ta tore poiss. Kuid meie, lollid, paneme ta seadusandlikule tööle ja sellega rikume, *hukutame* nii tema kui ka töö.»[2]

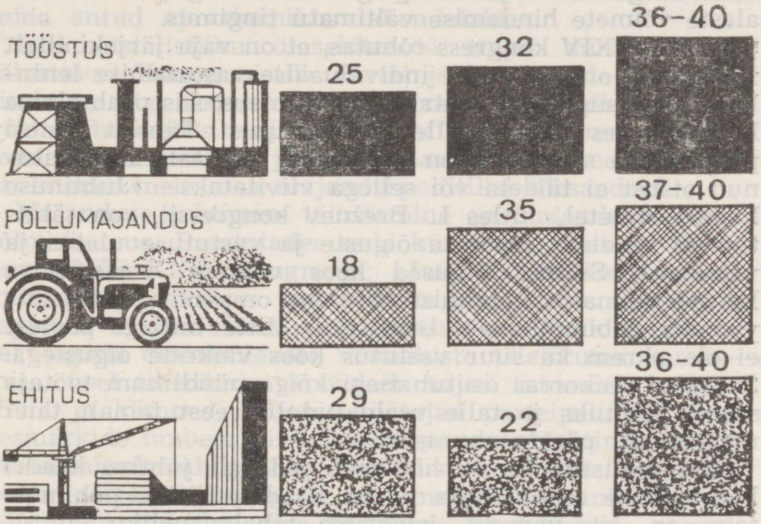
Tänapäeva tingimustes on kaadri valikul eriti tähtis arvestada juhtiva töötaja oskust suhelda inimestega, tundma õppida nende huve ja vajadusi, luua kollektiivis head suhted inimeste vahel.

Koos majanduse arenemisega muutub keerukamaks ka tootmise juhtimine. Tänapäeva ettevõtet ei saa juhtida «esiisade» meetoditega. *Majanduse juhtimisel peab olema läbinisti teaduslik iseloom*. See nõue kehtib kõigi juhtimislülide kohta — meie maa kõrgeimatest majandusorganitest kuni iga ettevõtte, tsehhi ja jaoskonna juhtimiseni. Iga inimene, kellele riik on ühe või teise majandusala juhtimise usaldanud, on kohustatud väsimatult täiustama ja rikastama oma teadmisi ja kogemusi juhti-

[1] *V. I. Lenin*. Teosed, 45. kd., lk. 202.
[2] Sealsamas, lk. 435.

Viisaastaku portree arvudes

Tööviljakuse kasv viisaastakute kaupa (%-des)

(Direktiivid)

mise alal, hästi mõistma riiklikke ülesandeid, tundma objektiivsete majandusseaduste nõudeid ning antud tootmisharu arenemise iseärasusi, arvestama konkreetsete ettevõtete töötingimusi. «Selleks et valitseda,» ütles V. I. Lenin, «on vaja asja tunda ja suurepärane administraator olla.»[1] Ta rõhutas, et ei saa juhtida, olemata kompetentne, tundmata juhtimisteadust.

Kaadri õige valiku ja töölepaigutamisega ning töötajate austamise ja usaldamisega peavad kaasnema nõudlikkus ja rangus. *«Kontrollida inimesi ja kontrollida töö tegelikku täitmist* — selles ja veel kord selles, ainult selles on nüüd kogu töö, kogu poliitika raskuspunkt,»[2] kirjutas V. I. Lenin.

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 36. kd., lk. 478.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 33. kd., lk. 199.

Inimeste kontrollimine mitte nende sõnade järgi, vaid töötulemuste järgi, oskuse järgi viia iga asi lõpuni on kaadri õige valiku ja töölepaigutamise ning inimeste tööalaste võimete hindamise vältimatu tingimus.

NLKP XXIV kongress rõhutas, et on vaja järjekindlalt rakendada oma töö eest individuaalse vastutamise leninlikku printsiipi. Kui võetakse vastu otsus, siis peab olema ka selge, kes kannab selle eest vastutust. Täpselt samuti peab olema selge, kes on süüdi, kui aktuaalseks muutunud otsust ei täideta või sellega viivitatakse. «Juhtimise kõigil astmetel,» ütles L. Brežnev kongressil, «on tähtis täpselt kindlaks määrata õiguste ja vastutuse ulatus ja vahekord. Suured õigused koos väikese vastutusega loovad võimalusi administratiivseks omavoliks, subjektivismiks, läbimõtlemata otsusteks. Mitte millegi poolest ei ole parem ka suur vastutus koos väikeste õigustega. Säärases olukorras osutub isegi kõige püüdlikum töötaja sageli jõuetuks ja talle usaldatud töö eest temalt täiel määral aru pärida on raske.»

Kommunistlik Partei hoolitseb pidevalt juhtiva kaadri kasvatamise eest. Üheks partei kaadripoliitika põhimõtteks on, et vanasse kaadrisse tähelepaneliku suhtumise, tema kogemuste ja teadmiste maksimaalse kasutamise kõrval edutada noori, perspektiiviga töötajaid, kelles on kõrge poliitiline teadlikkus ühendatud hea kutsealase ettevalmistusega, kes on suutelised asjatundlikult lahendama majanduse ja kultuuri arendamise küsimusi, kes tunnevad kaasaegseid juhtimismeetodeid.

Tootmise juhtimise taseme tõstmine, selle vastavusseviimine teaduse nüüdisaegsete nõuetega on üheks meie kasvu peamiseks reserviks. Mida kaugemale me jõuame kommunismi ehitamisel, seda suurema tähtsuse omandab Lenini nõuanne, et õpitaks ära juhtimisteadus.

JUHTIMISE TÄIUSTAMINE TÄNAPÄEVA TINGIMUSTES

Majanduse juhtimise meetodid ei saa jääda muutumatuks. Mida keerukam on majandusorganism, seda paindlikum peab olema tootmise juhtimine.

Rahvamajanduse juhtimise korraldus muutub koos rahvamajanduse arenguga. Muudatusi juhtimise korral-

duses dikteerivad tootmismastaapide kasv, tootmisharude rohkenemine, tootmisseoste keerukamaks muutumine, konkreetne ajalooline olukord ja otseselt need ülesanded, mida antud ajavahemikus lahendatakse.

Igal sotsialistliku ülesehitustöö etapil muudavad ja täiustavad Kommunistlik Partei ja Nõukogude riik juhtimisorganite süsteemi ning nende töö meetodeid ja vorme, tuginedes majanduse juhtimise kogemuste üldistamisele ja tootlike jõudude saavutatud tasemele ning arvestades meie maa majanduspoliitilisi ülesandeid.

Majanduse juhtimise täiustamine on majanduspoliitika sõlmküsimus. Puudutades seda küsimust, ütles L. Brežnev NLKP XXIV kongressil: «Jutt on sisuliselt sellest, kuidas me saaksime paremini organiseerida ühiskonna tegevust majandusliku ja sotsiaalse arengu kiirendamisel, tagada olemasolevate võimaluste täielikuma kasutamise, veel tihedamini koondada sajad tuhanded kollektiivid ja kümned miljonid töötajad parteipoliitika peaeesmärkide ümber. Järelikult ei puuduta juhtimise küsimused ainult juhtijate ja spetsialistide kitsast ringi, vaid kõiki partei-, nõukogude ja majandusorganisatsioone, kõiki töökollektiive. See tähendab, et juhtimise parandamine on tähtis koostisosa partei kogu tegevuses majanduse juhtimisel.»

Ratsionaalsel juhtimissüsteemil, juhtimisaparaadi täpsel ja operatiivsel tööl on mitte ainult suur majanduslik, vaid ka poliitiline tähtsus. Majandusliku mehhanismi häireteta funktsioneerimine aitab luua hea, asjaliku õhkkonna meie maal, soodustab laiade hulkade tööentusiasmi tõusu, ergutab töötajate initsiatiivi, sest inimesed näevad, et nende töö kannab vajalikku vilja, läheb kogu ühiskonna hüvanguks. Ja teisest küljest, mitte miski ei jahuta inimeste indu sellisel määral kui üksikute töötajate läbimõtlemata otsused, tõlplus või bürokratism, mille tulemuseks on töö, ühiskondliku rikkuse, loodud väärtuste raiskamine.

Möödunud viisaastakul rakendati ulatuslikke abinõusid, et viia rahvamajanduse juhtimise vormid ja meetodid vastavusse sotsialistliku majanduse praeguse arenguetapiga. 1965. aasta märtsis toimus NLKP Keskkomitee pleenum, millest sai alguse planeerimise, juhtimise ja materiaalse stimuleerimise täiustamine põllumajanduses. NLKP Keskkomitee 1965. aasta septembripleenum for-

TRÜ Raamatukogu

muleeris oma otsuses «Tööstuse juhtimise parandamisest, planeerimise täiustamisest ja tööstusliku tootmise majandusliku stimuleerimise intensiivistamisest» kogu majandusmehhanismi töö täiustamise konkreetsed abinõud, mis kiideti heaks partei XXIII kongressil. Majandusreform kujutab endast sotsialistliku majandamise leninlike printsiipide edasiarendamist.

Juhtimise tootmisharusüsteemi taastamine võimaldas parandada rahvamajanduse tsentraliseeritud juhtimist. Ühtlasi suurenes ettevõtete iseseisvus. Märgatavalt tõusis ettevõtete kollektiivide huvi oma töö majanduslike tulemuste vastu ja majanduskaadri aktiivsus. Suund demokraatlike aluste edasiarendamisele leidis väljenduse töötajate laiemas kaasatõmbamises tootmise juhtimisele. Majandusreform ei ole ühekordne akt. See on majanduse juhtimise täiustamise protsess sotsialistliku tootmisviisi kõigi eeliste maksimaalse ärakasutamise eesmärgil.

Kaheksanda viie aasta plaani edukas täitmine näitas, et uus planeerimise ja majandusliku stimuleerimise süsteem avaldas tootmise efektiivsusele suurt positiivset mõju. «Ühtlasi,» ütles L. Brežnev NLKP XXIV kongressil, «on elu ja praktika — need aga on parimad õpetajad — näidanud, et me ei või rahulduda saavutatuga. Juhtimissüsteemi täiustamine ei ole ühekordne üritus, vaid elu poolt ülestõstetavate probleemide lahendamise dünaamiline protsess. Need probleemid peavad edaspidigi olema meie tähelepanu keskpunktis.»

Endiselt väga suur tähtsus on tänapäeval *juhtimise organisatsioonilise struktuuri täiustamisel.*

NLKP XXIV kongressi direktiivide lugemisel viie aasta (1971—1975) plaani kohta pöörasid paljud arvatavasti tähelepanu sõnadele: «Jätkata rahvamajanduse juhtimise täiustamist. Garanteerida tööstuses üleminek kahe- ja kolmeastmelisele juhtimissüsteemile.» Millest on siin jutt? Juhtimisskeem ehk, teiste sõnadega, juhtimisstruktuur ei saa kõigil tööstusharudel ühesugune olla. Mõnikord võib kõige suurema efekti anda kaheastmeline juhtimisstruktuur: ettevõte — ministeerium, teinekord aga kolmeastmeline süsteem: ministeerium — trust — ettevõte. Kõik oleneb antud majandusharu konkreetsetest iseärasustest. Võimalikud on ka teistsugused juhtimisskeemid. Vajalik on loominguline lähenemine.

«Uute juhtimisskeemide valik vastavalt majandus-

harude iseärasustele,» ütles oma ettekandes partei XXIV kongressil A. Kossõgin, «peab toimuma praktiliste kogemuste ja teaduse andmete põhjaliku uurimise alusel. Me peame kriitiliselt revideerima kasutuselolevaid juhtimise tüüpstruktuure, mis paljudel juhtudel on juba iganenud.»

Tõepoolest, kas saab loota suurt efekti majanduse juhtimisel, kui juhtimisstruktuur on liiga suure arvu astmetega, näiteks: ettevõte — trust — kombinaat — ministeerium? Paljuastmelisel juhtimisel kaob eelkõige ära juhtimise operatiivsus, tekivad mittevajalikud «kooskõlastamised», kulub palju aega, enne kui vajalik otsus saab lõpuks kinnituse «ülaltpoolt».

Juhtimissüsteemi edasiseks täiustamiseks rakendasid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu mitmeid abinõusid olemasoleva juhtimisstruktuuri parandamiseks söetööstuses, kus likvideeriti söetrustid, mis tunnistati liigseks lüliks kaevanduse ja kombinaadi vahel. Samasugused abinõud on tarvitusele võetud nafta- ja keemiatööstuses.

Pikka aega eksisteeris naftatööstuses võrdlemisi keerukas paljuastmeline, suure arvu väikeste lülidega tootmise juhtimise struktuur. Tavaliselt oli nafta- ja gaasitootmisrajoonis viis juhtimisastet. Puurimisel: koondis — trust — kontor — jaoskond — brigaad. Nafta tootmisel: koondis — naftatootmisvalitsus — naftatootmisettevõte — jaoskond — brigaad.

Juhtimise paljuastmelisus vähendas puurimistööde ja naftatootmise juhtimise operatiivsust. Ta põhjustas ka vastutuse vähenemist ning insener-tehnilise personali ebaratsionaalset koormamist administratiivsete funktsioonidega.

Naftatööstuse Ministeerium otsustas muuta tootmise ja juhtimise organisatsioonilist struktuuri. Esimene taoline katse tehti koondises «Kuibõševneft». Siin mindi üle kolmelülilisele juhtimisstruktuurile: ministeerium — koondis — ettevõte. Likvideeriti 7 kontorit ja 15 puurimisjaoskonda, 11 naftatootmisettevõtet, 56 naftatootmisjaoskonda ja -brigaadi. Abistavate ja teenindavate allüksuste kontsentreerimine võimaldas ära kaotada 21 tsehhi. Kõige selle tulemusel vabanes kasutamiseks teistel ühiskondliku tootmise aladel suur arv töölisi, insenere, tehnikuid ja teenistujaid aasta palgafondiga üle 1,9

miljoni rubla. Koondise majandusliku tegevuse näitajad paranesid.

«Kuibõševnefti» eeskujul läheb uuele tootmise ja juhtimise organisatsioonilisele vormile üle enamik koondisi. Naftatööstuse Ministeeriumi arvestuste järgi võimaldab see likvideerida kogu tööstusharu ulatuses üle 450 mitmesuguse struktuurilise allüksuse ja vabastada ligikaudu 16 000—18 000 inimest aasta palgafondiga 23—25 miljonit rubla.

Teiseks tähtsaks tootmise efektiivsuse tõstmise ja juhtimissüsteemi täiustamise suunaks on *tootmise kontsentreerimine*. Üheks kontsentreerimise vormiks on suurte tootmiskoondiste loomine.

NLKP XXIV kongressil juhiti tähelepanu, et tootmiskoondisi on vaja hakata täie otsustavusega juurutama. Suurtel isemajandavatel tootmiskoondistel on üksikettevõtetega võrreldes olulised eelised. Milles need seisnevad? Peatume lühidalt mõningail neist.

Suurte koondiste koosseisu võivad tootmisettevõtete kõrval kuuluda ka teadusliku uurimise, projekteerimis- ja konstrueerimisorganisatsioonid. See lähendab teadust tootmisele ning loob soodsad tingimused teaduse ja tehnika saavutuste kiireks rakendamiseks rahvamajanduses.

Edasi. Üksikettevõttel on raske iseseisvalt välja selgitada vajadusi, organiseerida varustamist ja turustamist, täiustada spetsialiseerimist ja koopereerimist. Võimsal tootmiskoondisel on arusaadavalt kergem lahendada neid ja paljusid teisi ülesandeid. Taolised funktsioonid tuleb panna koondistele, millede organiseerimine eeldab tootmise ning materiaalsete ja rahaliste ressursside edasist kontsentreerimist.

Koondiste eelised sellega veel ei piirdu. Nende moodustamine võimaldab ministeeriumidel keskendada oma tähelepanu tootmisharu arendamise tähtsate, põhimõtteliste küsimuste lahendamisele.

Ühtlasi juhiti NLKP XXIV kongressil tähelepanu sellele, et koondiste moodustamisele tuleb läheneda läbimõeldult ja et see peab olema majanduslikult põhjendatud. Ettevõtete ühendamine ei tohi esile kutsuda täiendavaid vaheinstantse ministeeriumi ja ettevõtte vahel ega juhtimisaparaadi ja selle ülalpidamiskulude suurenemist.

Kas meil on kogemusi, mis kinnitavad juhtimise sellise organisatsioonilise vormi eeliseid? On, ja küllaltki palju. Eeskujuks võiks seada paljude koondiste, näiteks Leningradi Optika- ja Mehaanikakoondise, koondiste «Svetlana» ja «Pozitron» (Leningradis), Lihhatšovi-nimelise Moskva Autotehase, õmbluskoondise «Bolševitška» (Moskvas) ja mitmete teiste tööd.

Missugune on tootmiskoondiste struktuur? Kõige üldisemal kujul on see järgmine.

Tööstusharu tootmiskoondis (firma) hõlmab sõsarettevõtteid. Tal on peaettevõte (kõige suurem ja tehnikaga hästi varustatud), mille aparaat juhib kogu koondist. Mõnikord luuakse koondisele spetsiaalne juhtimisaparaat. Peaettevõtte direktor on kogu koondise peadirektor ja juhtija. Koondisse kuuluvate ettevõtete direktorid jäävad tavaliselt nende ettevõtete juhtijateks. Tootmiskoondise peadirektor korraldab nagu iga teinegi majandusjuht kogu tööd ainujuhtimise alusel ja kannab koondise tegevuse eest täielikku vastutust.

Peadirektori juurde luuakse nõuandva organina direktorite nõukogu, kuhu kuuluvad peadirektori asetäitjad, peaspetsialistid, filiaalide direktorid (juhatajad).

Et oskuslikult juhtida, tuleb nüüd kasutada tohutut informatsioonivoolu, see kiiresti töödelda ja niisama operatiivselt kõige õigemaid ehk, nagu öeldakse, optimaalseid otsuseid teha. Samal ajal suurendavad tootmise mahu kasv ning tootmis- ja majandussidemete hargnemine nii ettevõttes endas kui ka väljaspool teda informatsioonivoolu pidevalt veelgi ja see omandab lausa fantastilise ulatuse.

Moskva tehases «Frezer» näiteks koosneb igapäevane esmasinformatsioon 600 000 näitajast, igaühel keskmiselt vähemalt kolm numbrit. Iga kuu lõpul suureneb informatsioonivool ligikaudu 40%.

Majandusreform, mis suurendas ettevõtete iseseisvust tootmis- ja majanduslikus tegevuses, nõudis tungivalt informatsiooni kogumise, töötlemise, analüüsimise ja kasutamise parandamist. Enne otsuse tegemist peab juhtija tundma õppima reaalset olukorda, teadma ettevõtte arengu prognoosi ning ühtede või teiste majandusküsimuste võimalikke lahendusvariante. Samasuguseid ülesandeid tuleb lahendada ka kõrgemalseisvatel organisat-

sioonidel. Sellepärast ongi arvutustehnika laiaulatuslikul kasutamisel tänapäeval esmajärguline tähtsus.

Partei XXIV kongressi direktiivides on püstitatud ülesanne «suurendada arvutustehnika seadmete väljalase 2—4-kordseks, sealhulgas elektronarvutite väljalase 2,6-kordseks. Juurutada integraalskeemide baasil töötavate elektronarvutite uue kompleksi seeriatootmine. Luua kompleks tehnilisi vahendeid, mis garanteerivad informatsiooni registreerimise, kogumise, säilitamise, edastamise ja töötlemise protsesside automatiseerimise, uued tehnilised vahendid meie maa ühtse automatiseeritud sidevõrgu jaoks . . .»

Paljud meie maa keskmised ja suurettevõtted tegelevad aktiivselt sellega, et võtta saabuva informatsiooni töötlemisel kasutusele mehhaniseerimis- ja automatiseerimisvahendid. Tootmise juhtimise automatiseeritud süsteemid on juba kasutusel Moskva tehastes «Frezer», Esimene Riiklik Laagritehas, «Krasnõi Oktjabr» ning Lvovi Televiisoritehases, Sebrjakovski Tsementitehases ja paljudes teistes meie maa ettevõtetes.

Milles peitub selliste süsteemide efektiivsus? Miks me tahame, et neid hakataks meie ettevõtetes laialdaselt kasutama? Nad võimaldavad

esiteks, minimaalse ajaga läbi töötada ja esitada kasutamiseks sobival kujul informatsiooni, mis saabub tsehhidelt, ladudelt ja teistelt objektidelt;

teiseks, tunduvalt laiendada informatsiooni saamist, mis võimaldab põhjendatumat juhtimist;

kolmandaks, koguda ja säilitada informatsiooni korrastatud kujul pika aja vältel;

neljandaks, anda otsuste tegemiseks ülimal määral töödeldud informatsiooni;

viiendaks, vähendada instantside arvu juhtimissüsteemis;

kuuendaks, tõsta järsult juhtimisega tegelevate töötajate tööviljakust.

Seega ei tekita elektronarvutustehnika kasutuselevõtmise ning automaatjuhtimissüsteemide juurutamise otstarbekus ja efektiivsus kahtlust. Kuid tähtis on see, et juhtivad töötajad õpiksid seda tehnikat asjatundlikult ja efektiivselt kasutama.

«Majandusjuhtide kohus on,» ütles ettekandes XXIV kongressil A. Kossõgin, «õppida juhtima uut moodi, marksismi-leninismi teooria, juhtimisteooria ja -praktika,

töö teadusliku organiseerimise ning planeerimise ja majandusliku stimuleerimise uute meetodite sügava omandamise, majandusmatemaatika meetodite ja tänapäeva arvutustehnika rakendamise alusel.»

KUIDAS JUHITAKSE RAHVAMAJANDUST JA ETTEVÕTET

Püüame nüüd selgitada, kuidas on korraldatud rahvamajanduse juhtimine ja missugused organid sellega tegelevad.

Käesoleval ajal on *majanduse juhtimine organiseeritud tootmisharu printsiibil.* See tähendab seda, et ühesuguseid ettevõtteid (s. o. need, milledel on ühesugune tooraine, ühetüübilised tehnoloogilised protsessid, ühesuguse otstarbega toodang), mis on ühendatud ühte tootmisharusse, juhivad vastavad tootmisharuministeeriumid. Juhtimise tootmisharu printsiip ei tähenda siiski territoriaalsest juhtimisest loobumist. *Juhtimisorganite struktuuri kujundamisel on aluseks tootmis-territoriaalne printsiip.*

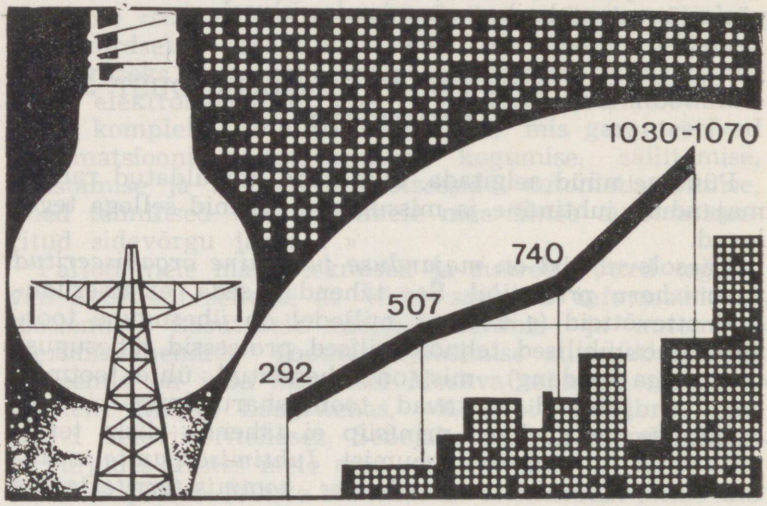
NSV Liidu rahvamajanduse kõrgeimaks täidesaatvaks ja korraldavaks organiks on *NSV Liidu Ministrite Nõukogu.* NSV Liidu Ministrite Nõukogu tugineb rahvamajanduse juhtimisel NSV Liidu riiklikele komiteedele ja keskasutustele, nagu NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riiklik Plaanikomitee, NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riiklik Varustuskomitee, NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riiklik Töö ja Töötasu Komitee, NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riiklik Teaduse ja Tehnika Komitee, NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuv Statistika Keskvalitsus jt. NSV Liidu Ministrite Nõukogu ühendab ja suunab kõigi *üleliiduliste ministeeriumide* (lennukitööstuse, traktori- ja põllumajandusmasinate tööstuse, laevaehituse jt. ministeeriumid) ja *NSV Liidu liidulis-vabariiklike ministeeriumide* (söe-, keemia-, kerge-, toiduainetetööstuse jt. ministeeriumid) tööd.

NSV Liidu liidulis-vabariiklikud ministeeriumid juhivad igaüks oma tootmisharu ettevõtteid liiduvabariikide vastavate ministeeriumide kaudu.

Puhtkohaliku tähtsusega ettevõtete juhtimiseks on igas liiduvabariigis *vabariiklikud ministeeriumid.*

Viisaastaku portree arvudes

Elektrienergia tootmise kasv (milj. kWh)

(Direktiivid)

NLKP XXIV kongress andis juhise, et uuel viisaastakul on vaja rakendada abinõusid ministeeriumide töö parandamiseks. Direktiivides NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta (1971—1975) plaani kohta on öeldud: «Suurendada ministeeriumide tähelepanu majandusharu perspektiivarendamise, tehnikapoliitika, kapitaalmahutuste efektiivsuse tõstmise ning spetsialistide parema paigutamise ja rakendamise küsimuste suhtes.»

Vahepealseks lüliks ministeeriumide ja ettevõtete vahel on trustid ja kombinaadid. Need lülid ühendavad enamasti gruppi antud tootmisharu ühesuguseid või piirnevaid ettevõtteid kindla majanduspiirkonna ulatuses.

Kuidas on korraldatud *ettevõtte juhtimine*? Enne sellele küsimusele vastamist tuleb rõhutada, et ettevõtte ja vastavalt ka juhtimisorganite struktuur oleneb ettevõtte suurusest ja tema tootmisharulistest iseärasustest. Vaat-

leme näitena keskmise masinaehitustehase juhtimise korraldust.

Ettevõtte eesotsas on *direktor* (juhataja). Tema määrab kohale kõrgemalseisev majandusorgan. Nagu «Sotsialistliku riikliku tootmisettevõtte põhimääruses» öeldud on, on ettevõtte ja ka üksikute tootmisallüksuste (tsehh, osakond, jaoskond jt.) juhtimine rajatud *ainujuhtimisele.* See eeldab töötaja allumist tööprotsessi juhtijale, kes kannab vastutust juhitava jaoskonna, tsehhi, ettevõtte töö eest.

Ainujuhtimine on sotsialistlikus tootmises ühendatud *laialdase demokratismiga,* tööliste ja teenistujate osavõtuga tootmise juhtimisest. Kuid, pidades nõu töötajate laiade hulkadega tootmisnõupidamistel, koosolekutel jne., tuginedes kollektiivsele mõistusele, teeb ainujuht (direktor, tsehhijuhataja, meister) ühe või teise küsimuse kohta otsuse ise ning kannab selle eest isiklikku vastutust.

Juhtija peab silma paistma parteilise printsipiaalsuse poolest, olema asjatundlik, omama organisaatorivõimeid, oskama suhelda inimestega, olema tähelepanelik nende vajaduste suhtes.

Jäädavalt kaob minevikku vana tüüpi juhtija — puuduliku haridusega inimene, viimasel momendil tormaja ja igasuguse hinnaga plaanitäitmise pooldaja. Taolisi juhtijaid on nüüd juba raske leida, kuigi mõnel pool on nad ikka veel olemas. Nüüd on ettevõtete eesotsas tavaliselt uut tüüpi juhtijad, kes vastavad tänapäeva tootmise nõuetele. Nad tunnevad põhjalikult tehnikat ja tootmise organiseerimist, orienteeruvad ökonoomikas, on head kollektiivi kasvatajad.

Ettevõtte juhtijale on antud suured õigused. Ta käsutab, muidugi kehtiva seadusandluse piirides, kõiki ettevõtte vahendeid ja vara, vastutab plaani täitmise ning finants- ja lepingudistsipliinist kinnipidamise eest, valib kaadrit jne.

Tootmise tehnilise juhtimisega tegeleb *peainsener,* kes on ettevõtte direktori asetäitja. Suurtes ettevõtetes on ökonoomikateenistuse eesotsas *peaökonomist,* kes on direktori asetäitja ökonoomikaküsimustes.

Mitmesuguste tehnika arenguga ning ettevõtte tegevuse planeerimise ja organiseerimisega seotud ülesannete operatiivseks lahendamiseks luuakse *tehasevalitsuse apa-*

raat, mis töötab direktori ja tema asetäitjate juhtimisel. Tehasevalitsus koosneb mitmest allüksusest, kes abistavad direktorit ja tema asetäitjaid ettevõtte juhtimisel, valmistavad ette käskkirjade projekte ühtede või teiste ülesannete lahendamiseks, mis jõustuvad pärast allakirjutamist direktori või tema asetäitja poolt. Kõige üldisemates joontes on tehasevalitsuse osakondade põhifunktsioonid järgmised.

Plaaniosakond analüüsib tsehhide majanduslikku ja tootmistegevust, teeb kindlaks tootmise majandusliku efektiivsuse tõstmise teed, töötab välja ettevõtte ja tsehhide plaanide projektid. Tähtsaks plaaniosakonna ülesandeks on tehasesisese isemajandamise organiseerimine.

Töö ja töötasu osakond teeb palgafondist lähtudes kindlaks, milliseid töötasusüsteeme on tarvis üksikute töötajatekategooriate osas rakendada. Kavandab abinõusid tööviljakuse tõstmiseks.

Tänapäeva tingimustes suureneb järjest töö teadusliku organiseerimise (TTO) tähtsus igas ettevõttes, igas tsehhis, igal töökohal. Seepärast on paljudes ettevõtetes olemas, teistes aga loomisel spetsiaalsed *töö teadusliku organiseerimise teenistused* (osakonnad, bürood, laboratooriumid). Suurtes ettevõtetes moodustatakse omaette töö teadusliku organiseerimise ja tootmise juhtimise osakonnad. Teistes ettevõtetes ühendatakse olemasolevad töö ja töötasu ning tootmise juhtimise osakonnad vastavate töö teadusliku organiseerimise sektorite või büroodega.

Tehnikaosakonna kõige tähtsamaks ülesandeks on uusimate mehhanismide ja masinate juurutamine ning tootmise komplekssе mehhaniseerimise ja automatiseerimise tagamine. Selle osakonna töötajad kavandavad abinõusid väljalastavate toodete täiustamiseks. Suurtes ettevõtetes on sageli mitu tehnikaosakonda — konstrueerimisosakond, tehnoloogiaosakond jne.

Tootmis- ja dispetšeerimisosakond koostab tootmise päeva- ja tunnigraafikud ning kontrollib operatiivselt tootmise kulgu.

Tehnilise kontrolli osakond (TKO) jälgib riiklike standardite nõuete täpset täitmist, kontrollib toodangu kvaliteeti. TKO-l on õigus katkestada toodangu vastuvõtmine, kui see on madala kvaliteediga ega vasta kehtivaile nõuetele.

Peamehaaniku osakond korraldab uute seadmete paigaldamist ja vananenud seadmete demontaaži, teeb seadmetele iga liiki remonti, tagab nende häireteta töö.

Kapitaalehituse osakond tegeleb tootmis-, kultuuri- ja olmeobjektide (uued tsehhid, jaoskonnad, elamud, lasteaiad ja -sõimed jne.) ehitamisega.

Kaadriosakond vormistab töötajate töölevõtmisi ja töölt vallandamisi, korraldab tööliste ja teenistujate kvalifikatsiooni tõstmist. Suurtes ettevõtetes luuakse harilikult spetsiaalne kaadri ettevalmistamise osakond või tootmistehnilise väljaõppe osakond.

Raamatupidamisosakond peab arvestust ettevõtte rahaliste vahendite kasutamise kohta, kontrollib finantsdistsipliinist kinnipidamist.

Varustus- ja turustusosakond soetab vajalikke materjale ja kütust, sõlmib majanduslepinguid teiste organisatsioonidega, korraldab valmistoodangu plaanipärast turustamist.

Majandusosakond hoolitseb ettevõtte tsehhide ja osakondade majandusliku teenindamise eest, valvab puhtuse ja korra järele.

Põhiliseks tootmisüksuseks ettevõttes on tsehh. *Tsehhijuhataja* tegeleb selle allüksuse administratiivse ja majandusliku juhtimisega ning allub otseselt ettevõtte direktorile. Ta vastutab plaani täitmise eest kõigi näitajate osas, häireteta töö ning kõigi töötajate töö õige organiseerimise eest.

Tsehhijuhataja käsutuses on mitu bürood (plaani- ja dispetšeribüroo, töö ja töötasu büroo jt.).

Tsehh jaguneb tootmisjaoskondadeks. Jaoskonnale kinnistatakse seadmed ja kaader, tema eesotsas on *meister*, kes allub tsehhijuhatajale.

Meister on administratiivne ja tehniline juhtija ning tootmise otsene organiseerija jaoskonnas (sovhoosides vastavad temale brigadir ja farmijuhataja).

Meistri ülesandeks on tagada, et jaoskond täidaks tootmise mahu, tööviljakuse tõstmise, kvaliteetse toodangu valmistamise ja tootmiskulude vähendamise plaaniülesanded. Ta instrueerib töölisi, valvab kehtivast tehnoloogiast kinnipidamise järele, loob töölistele tingimused oma sotsialistlike kohustuste täitmiseks. Meistri ülesandeks on edendada tööliste leiutustegevust, rakendada ratsionaliseerimisettepanekuid, võtta kehtiva korra kohaselt osa

tootlusnormide ja hinnete läbivaatamisest ning tehniliselt põhjendatud normide juurutamisest.

Meister on töölise vanem seltsimees, sõber ja õpetaja. Väga suur on tema osatähtsus tööliste kasvatamisel. Ta on jaoskonna kollektiivile lähemal kui teised juhtijad, teab iga inimese tugevaid ja nõrku külgi, tema poole pöörduvad töölised kõige enne.

Meistril ei ole üksnes suured kohustused, vaid ka suured õigused. Ta paigutab jaoskonnas töölised tööle, võtab osa neile kvalifikatsioonijärkude andmisest, tsehhijuhataja nõusolekul on tal õigus kõrvaldada töölt neid, kes järjekindlalt rikuvad tootmis- või töödistsipliini.

JUHTKANG ON MILJONITES KÄTES

Meie ühiskonnas ei ole tootmise juhtimine mingi kitsa spetsialistide ringi eesõigus. Muidugi, kõigis juhtimisaparaadi lülides töötavad inimesed, kellel on vastavad teadmised ja kogemused, oma ala eriteadlased. Ent juhtimissüsteemi iseloomulik joon sotsialismi ajal selles ongi, et juhtimisest võtavad laialdaselt osa töölised, insener-tehnilised töötajad, teenistujad. Miljoniliste hulkade aktiivne osavõtt majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö küsimuste lahendamisest on üheks sotsialismi väljapaistvaks eeliseks kapitalismiga võrreldes.

Töötajate kaasatõmbamine tootmise juhtimisele toimub eelkõige ühiskondlike organisatsioonide kaudu.

Suurt osa majanduse juhtimisel etendavad *parteialgorganisatsioonid,* kuhu kuulub tööliste, kolhoosnikute ja teenistujate kõige eesrindlikum osa. Nad teevad töötajate hulgas organisatsioonilist, poliitilist ja kasvatustööd, koondavad ja mobiliseerivad kollektiive võitlusele tootmisreservide väljaselgitamise ja parema rakendamise ning teaduse ja tehnika saavutuste tootmisse juurutamise eest, võitlevad tööviljakuse järjekindla kasvu ja toodangu kvaliteedi tõusu eest, hoolitsevad töötajate töö- ja olmetingimuste eest.

Parteiorganisatsioonil on õigus kontrollida administratsiooni majanduslikku tegevust. Kuid ta ei asenda oma töös majandusorganeid, ei dubleeri neid, vaid aitab lahendada kollektiivi ees seisvaid ülesandeid töötajate

hulgas organisatsioonilise ja kasvatustöö tegemisega. Oma koosolekuil arutavad kommunistid aktuaalseid tootmisküsimusi, võtavad nende lahendamise pideva kontrolli alla, abistavad majandusjuhte.

Parteiorganisatsioonide juhtimisel töötavad kõigis ettevõtetes *rahvakontrolli komiteede kaastöögrupid.* Nende koosseisu valitakse harilikult kõige aktiivsemad ja autoriteetsemad inimesed tööliste ja teenistujate hulgast — nii kommunistid kui ka parteitud töötajad, partei-, komsomoli- ja ametiühinguorganisatsioonide esindajad. Paljudes tsehhides ja jaoskondades moodustatakse rahvakontrolli kaastööpostid.

Suurt osa ettevõtete tootmiselus etendab *ametiühing* — töötajate kõige massilisem organisatsioon. Ametiühing on majandamise kool, kommunismi kool. Praegu on meil üle 93 miljoni ametiühinguliikme. See on praktiliselt kogu töölisklass, kogu töötav intelligents, arvukas maatöötajaskond. Ametiühing võtab mitte üksnes aktiivselt osa kõigi tootmisküsimuste lahendamisest, vaid teeb ka suurt tööd tööliste ja teenistujate kommunistliku teadlikkuse ja tööaktiivsuse tõstmiseks, sotsialistliku võistluse ja massilise tehnikaalase loometegevuse arendamiseks ning töödistsipliini tugevdamiseks, hoolitseb töö- ja olmetingimuste parandamise, töötajate tervist parandavate ürituste ja puhkuse korraldamise ning nende kultuuritaseme tõstmise eest.

Vastavalt kehtivale seadusandlusele sõlmivad ettevõtte ametiühingukomitee ja administratsioon igal aastal *kollektiivlepingu.* Selles dokumendis määratakse kindlaks tööliste ja teenistujate ning ettevõtte administratsiooni vastastikused kohustused. Kollektiivlepingutes näidatakse konkreetsed abinõud töö ja tootmise paremaks organiseerimiseks, töölistele kõrge tööviljakuse saavutamiseks tingimuste loomiseks, tehnilise progressi kiirendamiseks, töötajate huvi suurendamiseks oma töötulemuste vastu ja ettevõtete üldiste töötulemuste tõstmiseks. Kollektiivlepingute tingimusi täites taotlevad tootmiskollektiivid plaani täitmist ja majandusliku tegevuse näitajate parandamist, ühtlasi aga parandavad tööliste ja teenistujate töö-, puhke- ja olmetingimusi.

Mõnikord juhtub, et mõningates küsimustes (normid, hinded, puhkused jne.) tekib üksikute tööliste ja administratsiooni vahel konflikt. Neil puhkudel lahendatakse

küsimus töövaidluskomisjonis, kuhu kuuluvad võrdsetel alustel ametiühingu ja administratsiooni esindajad.

Nagu NLKP XXIV kongressil märgiti, on üheks ametiühingute põhiülesandeks töötajate seaduslike huvide kaitsmine. Pole saladus, et meil on veel ettevõtteid, kus on tavaks saanud ületunnitöö. Inimesed jäetakse erilise põhjuseta ilma puhkepäevadest. Mõnel pool on halval järjel ohutustehnika. Ametiühingud võivad taoliste ebanormaalsete nähtuste kõrvaldamiseks palju ära teha.

Tähtsat osa ettevõtete elus etendavad *tootmisnõupidamised.*

1970. aastal tegutses meie maa ettevõtteis rohkem kui 157 000 alalist tootmisnõupidamist, mille koosseisus oli üle 5,8 miljoni inimese. Igal aastal võtavad nad vastu rohkem kui 1,7 miljonit ettepanekut, mille rakendamine annab suurt majanduslikku efekti. «Aruandeperioodil,» ütles L. Brežnev NLKP XXIV kongressil, «aktiviseerusid märgatavalt tootmisnõupidamised, tööliskoosolekud ja kolhoosnikute üldkoosolekud. Tuleb hoolitseda nende autoriteedi edasise suurenemise eest, panna nendel arutusele ettevõtete elu tähtsamad küsimused. On tarvis arendada niisugust praktikat, et koondiste ja ettevõtete juhid, samuti ministeeriumide juhtivad töötajad annaksid tööst regulaarselt aru vahetult töölistele.»

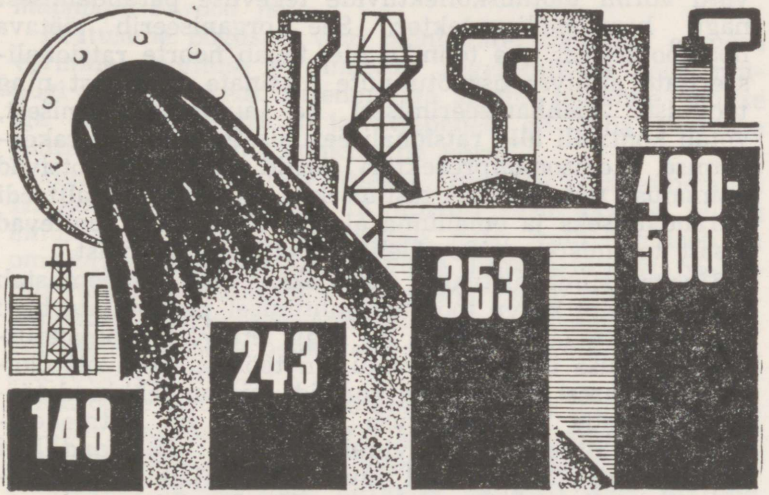
Tootmisnõupidamine on valitav organ. Tema tegevus on allutatud riiklike plaanide täitmisele ja ületamisele, tootmisreservide täielikule rakendamisele. Alaline tootmisnõupidamine arutab tootmise ja töö organiseerimise, töötasustamise ja tehnilise normeerimise küsimusi, samuti ettepanekuid iga töötaja tootlusnormide täitmise tagamiseks, toodangu kvaliteedi parandamiseks ja omahinna alandamiseks ning teisi küsimusi, mis on seotud tootmise kasvureservide väljaselgitamisega ja tema täiustamisega.

Tootmisnõupidamine tegutseb ametiühingukomitee juhtimisel. Ettevõtte administratsioon on kohustatud igati kaasa aitama tootmisnõupidamise edukale tööle, kõrvaldama nõupidamise poolt näidatud puudused, tutvustama nõupidamisest osavõtjaile tegelikku olukorda ettevõttes, esitama vajalikke andmeid.

Töötajad võtavad tootmise juhtimisest aktiivselt osa ka ametiühingu käitis- ja kohalike (tsehhi-) komiteede

Viisaastaku portree arvudes

Nafta tootmise kasv (milj. t)

1960. a. 1965. a. 1970. a. 1975. a.
(Direktiivid)

alaliste komisjonide liikmetena. Käesoleval ajal osaleb neis mitu miljonit inimest.

Partei ustavaks abiliseks on *komsomol*. «Raske on isegi kujutleda sellist majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö lõiku,» ütles L. Brežnev NLKP XXIV kongressil, «kus ei leiaks rakendamist kommunistlike noorte energia, loov töö ja algatusvõime. Komsomoli löökehitused, noortööliste kutsealavõistlused, üliõpilaste ehitusrühmad, noorte tootmisbrigaadid, suvised töö- ja puhkelaagrid — need on komsomoli, nõukogude noorsoo juhi konkreetsed ja väga vajalikud üritused.»

Ettevõtetes kasvatavad komsomoliorganisatsioonid noorsugu tööst lugu pidama, tõmbavad aktiivselt noormehi ja neidusid osa võtma tootmise juhtimisest, õhutavad neid loovale tööle ja otsingutele. Arvukate algatuste initsiaatoreiks ja eestvedajaiks on just komsomoliorganisatsioonid.

Üks neist on järgmine. Paljud, kes seda raamatut loevad, arvatavasti teavad sellist noorsoo massilise osavõtu vormi tootmiskollektiivide tegevuse parandamisest nagu komsomoliprožektor. See organiseerib töötava noorsoo šeflust uue tehnika üle, tagab noorte ratsionaliseerijate aktiivse osavõtu uute masinate loomisest ning tootmise mehhaniseerimisest ja automatiseerimisest, võtab kontrolli alla ratsionaliseerimisettepanekute rakendamise. Komsomoliprožektori postid ja staabid otsivad võimalusi tööviljakuse tõstmiseks, toodangu kvaliteedi parandamiseks ja omahinna alandamiseks ning taotlevad visalt tootmisreservide täielikku kasutuselevõtmist.

Üheks silmapaistvaks näitajaks, mis iseloomustab demokratismi kasvu tootmise juhtimisel ja töötajate huvi suurenemist oma tsehhi ja kogu ettevõtte majandusliku tegevuse tulemuste vastu, on töötajate osavõtt ökonoomikaalasest tööst. Selle vormid, mis on tekkinud töörahvahulkade loometegevuse tulemusel, on mitmekesised. Laialdaselt on levinud näiteks *ühiskondlikud normeerimisbürood*. Need luuakse töötajate endi algatusel vabatahtlikkuse alusel. Ühiskondlike büroode koosseisu kuuluvad tootmisnovaatorid, kõige kvalifitseeritumad põhikutsealade töölised, kogenud meistrid, tehnoloogid ja normeerijad. See võimaldab igakülgselt arvesse võtta kõigi tähtsamate operatsioonide iseärasusi ning tehniliste normide väljatöötamisel silmas pidada tootmise ja tööliste huve.

Metoodiliselt juhib ühiskondlike normeerimisbüroode tegevust harilikult ettevõtte töö ja töötasu osakond. Ühiskondlikud bürood aitavad välja selgitada tööviljakuse kasvureserve, parandada töö organiseerimist ja normeerimist ning kõrvaldada mittetootlikke tööajakadusid.

Tähtsaks töötajate osavõtu vormiks ökonoomikaalasest tööst on *ühiskondlikud majandusliku analüüsi bürood (grupid)*. Uraali Raskemasinatehase kollektiivi eeskujul tegutsevad niisugused bürood paljudes meie maa ettevõtetes. Nad on võtnud endale ülesandeks analüüsida ettevõtte tsehhide ja teenistuste majandusliku tegevuse näitajaid, välja selgitada tootmisreserve ning koostada nende rakendamise plaane. Need bürood püüavad kindlaks teha tõelist olukorda, viies läbi uuringuid töökohtadel ning vesteldes tööliste ja meistritega.

Laialt on rahvamajanduses levinud ka *ühiskondlikud konstrueerimis- ja tehnoloogiabürood, tehnilise informatsiooni bürood* jt.

Peatusime põgusalt vaid mõningatel töötajate osavõtu vormidel tootmise juhtimisest. Tegelikult on neid muidugi palju rohkem. Inseneri iga asjalik nõuanne, töölise iga kriitiline märkus ja ettepanek on juba tootmise juhtimisest osavõtu konkreetne vorm.

«Iga teadlik tööline,» ütles L. Brežnev oma esinemisel Harkovi Traktoritehases 13. aprillil 1970, «kes ei piirdu ainult sellega, et ta ise töötab hästi, vaid hoolitseb ka oma brigaadi, tsehhi või ettevõtte üldise edu eest, paljastab julgelt puudusi, mis ta on märganud, ja teeb ettepanekuid nende kõrvaldamiseks, — niisugune tööline võib täie õigusega öelda, et ta võtab tegelikult osa oma ettevõtte juhtimisest.»[1]

Miljonite nõukogude töötajate käes on tohutu majandusliku masina juhtkang. Meie majanduse edukäik, majandusliku progressi tempo on seda kiirem, mida kindlamini ja paremini miljonid töötajad seda juhtima õpivad.

Partei XXIV kongress juhtis tähelepanu vajadusele, et kõigist töölistest, kolhoosnikutest ja haritlastest saaksid teadlikud võitlejad partei majanduspoliitika elluviimise eest, et nad tegutseksid kui riigitegelased, ilmutaksid täiel määral oma võimeid, initsiatiivi ja majanduslikku taipu.

---

[1] *L. Brežnev.* Leninlikul kursil. II kd. Tallinn 1971, lk. 534.

Neljas peatükk

MAJANDUSE PLANEERIMINE

PLAANIPÄRASUS ON SOTSIALISMI MAJANDUSSEADUS

Meie majanduse areng sarnaneb võimsa kiirrongi liikumisega. Ta on veel teel, aga iga reisija teab täpselt, millal vilksatab akna taga mööda veel üks jaamanimetus, millal ta jõuab sihtkohta. «Sõiduplaaniks», mille järgi sotsialistlik majandus liigub, on rahvamajandusplaan. Selle abil määrab meie ühiskond aegsasti kindlaks, missugused majanduslikud ülesanded ja millal lahendatakse, kui kiiresti toimuvad majanduslikud reformid, missugused reservid on vajalikud seatud eesmärkide õigeaegseks saavutamiseks.

Majanduse planeerimine omandab sotsialistlikus ühiskonnas üha suurema tähtsuse. Miks?

Sotsialistlik majandus on oma loomult ühiskonnastatud suurmajapidamine. Ta ühendab tööprotsessis kümneid miljoneid kõige erinevama elukutsega inimesi. Tööstustöötajad toodavad naftat, gaasi, sütt, metalli, elektrienergiat, traktoreid, autosid, lennukeid, elektrivedureid, riiet, jalatseid ja palju muud. Põllumajandustöötajad annavad meie maale vilja, liha, piima, mune, villa, puuvilla, kartuleid ja teisi saadusi. Ehitajad rajavad tööstusettevõtteid, sildu, teid, metroojaamu, elamuid, haiglaid, staadione, lasteaedu, koole. Transporditöötajad toimetavad mitmesuguseid veoseid mitmele poole ja mitmesuguste vahenditega — raudtee-, mere-, jõe-, õhu-, auto- ja torujuhtmetranspordi abil. Tohutu inimarmee on tegevuses teenindamissfääris — kaubanduses, ühiskondlikus toitlustamises, elanikkonna olmeteeninduses. Miljonid töötajad hoolitsevad inimeste tervise eest, on teĝevad hariduse ja kultuuri valdkonnas.

Meie majandus on hiigelorganism, mille kõik osad on omavahel seotud. Et tootmine kulgeks häireteta, *on vaja tagada kindlad proportsioonid rahvamajanduse mitmesuguste üksteist mõjutavate osade vahel.*

Näiteks masinaehituse ja teiste malmi ning terast tarbivate tootmisharude areng oleneb metallurgiatööstuse võimalustest. Selle tööstusharu areng omakorda ei olene üksnes olemasolevatest võimsustest, vaid ka maagi- ja kütusetööstuse tootmistasemest jne. Võtke ükskõik milline tööstusliku tootmise produkt ja te võite välja selgitada suure arvu seesuguseid olenevusi. Selleks et ühiskonnal oleks kõike tarvilikku piisaval hulgal, et tootmine kulgeks häireteta, tuleb kõiki majandusharusid arendada tihedas seoses, pidades silmas nende omavahelist proportsionaalsust.

Majanduse arenemise proportsionaalsus avaldub selgesti ka rahvatarbekaupade tootmises. Kujutagem ette järgmist pilti. Kui näiteks meie maal hakatakse tootma miljoneid uusi sõiduautosid ja kui bensiini ja autokummide tootmine jääb endiseks, siis saab nendest autodest surnud kapital. Kuid seda ei saa juhtuda. Üheaegselt uute autotehaste ehitamisega suureneb proportsionaalselt ka autokummide, bensiini ja määrdeõlide tootmine, kõige selle tootmine, mis tagab autode normaalse ekspluateerimise.

Kapitalismi tingimustes proportsioone teadlikult kindlaks määrata ei saa. Miks? Kodanlikes maades on majandus rajatud eraomandusele. Iga ettevõtja püüab saada võimalikult rohkem kasumit. Kasumit jahtides püüavad kapitalistid suurendada nende kaupade tootmist, mille järele on momendil suur nõudmine. Ent mitte keegi neist ei tea tõeliselt ühiskonna tegelikke vajadusi, igaüks tegutseb omaenda riisikol, juhindudes vaid oma erahuvidest. Ettevõtjate eraldatus üksteisest tingib ägedat konkurentsi ja tootmise anarhiat.

Olukorda ei muuda ka üksikute tootmisharude riigi omandusse ülemineku faktid, mis kapitalistlikes maades esinevad. Juba F. Engels rõhutas, et säärane üleminek ei puuduta ühiskonna majandusliku korra kodanlikku olemust.

Tänapäeva kodanlik riik, missugune vorm tal ka ei ole, «on oma olemuselt kapitalistlik masin, kapitalistide riik, mõtteline kogukapitalist. Mida enam tootlikke jõude ta

võtab üle enda omandiks, seda enam muutub ta tõeliseks kogukapitalistiks, seda suuremal arvul riigikodanikke ta ekspluateerib. Töölised jäävad palgatöölisteks, proletaarlasteks.»[1]

Imperialistlikes maades väljakujunenud süsteem majanduse riiklik-monopolistlikuks reguleerimiseks, sealhulgas püüded majandamist «korrastada», majanduse arengusse kas või mingisugusedki «plaanimajanduse alged» viia, teenib monopolide huve. Kodanlikes riikides väljatöötatavad majanduse arendamise «programmid» ja «plaanid» ei taga majanduse plaanipärast arengut, sest nad ei ole ettevõtjaile kohustuslikud, vaid üksnes soovitatavad. Üksikute kapitalistide ja nende koondiste vahel ei lakka minutikski konkurents.

Sotsialistlikus ühiskonnas eksisteerivad hoopis teistsugused tootmise arendamise motiivid. Siin valitseb tootmisvahendite ühiskondlik omandus. Majanduse peremeheks on töörahvas. *Tootmisvahendite ühiskondlik omandus loob mitte üksnes plaanipärase arengu võimaluse, vaid teeb selle ka objektiivselt vajalikuks.* «Proletariaat haarab ühiskondliku võimu ja muudab selle võimu abil kodanluse käest libisevad ühiskondlikud tootmisvahendid kogu ühiskonna omandiks. Selle aktiga vabastab proletariaat tootmisvahendid nende senisest kapitalistlikust olemusest ja annab nende ühiskondlikule iseloomule täie vabaduse arenemiseks. Nüüdsest alates saab võimalikuks ühiskondlik tootmine ette kindlaks määratud plaani järgi.»[2]

Ühiskondlik omandus võimaldab koostada plaane, määrata ette kindlaks plaaniperioodi majanduslikud põhiülesanded, rahvamajanduse arendamise teed, vajalikud proportsioonid tootmisharude ja ettevõtete vahel.

Rahvamajanduse plaanipärane, proportsionaalne areng on sotsialismi majandusseadus.

Plaanipärase arengu seadust ei tohi samastada planeerimisega. Need ei ole üks ja sama. Plaanipärase arengu objektiivne majandusseadus teeb planeerimise üksnes võimalikuks ehk, nagu öeldakse, on planeerimise objektiivne alus. Selle seaduse nõudeid viivad Kommunistlik Partei ja sotsialistlik riik ellu planeerimise abil.

[1] *F. Engels.* Anti-Dühring. Tallinn 1954, lk. 246.
[2] Sealsamas, lk. 251—252.

Plaanipärase arengu seaduse ja teiste objektiivsete majandusseaduste nõuete põhjaliku tundmaõppimise alusel koostatakse sotsialistlikus ühiskonnas teaduslikult põhjendatud plaanid, kus nähakse ette rahvamajanduse arendamise teed ning materiaalsete ja tööjõuressursside jaotus, määratakse kindlaks kõige õigemad proportsioonid tootmisharude ja suure arvu ettevõtete vahel, pidades silmas ühtset eesmärki — töötajate kasvavate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste kõige täielikumat rahuldamist.

Rõhutades planeerimise suurt tähtsust meie maa elus, ütles L. Brežnev NLKP XXIV kongressil: «Rahvamajanduse juhtimise keskne lüli ja südamik sotsialismi tingimustes on planeerimine. Meie maal on sel alal suuri saavutusi ja tal on õigus nende üle uhkust tunda.»

Majanduse plaanipärane areng on sotsialismi suurim eelis, tagab kõigi rahvamajandusharude kiire arengutempo, ühiskondliku tootmise efektiivsuse pideva suurenemise ning selle alusel rahvahulkade elujärje ja kultuuritaseme järjekindla tõusu.

PLANEERIMISE PÕHIMÕTTED

Sotsialistliku majanduse planeerimise põhimõtted on antud V. I. Lenini teostes ning Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse otsustes. Vaatleme neid põgusalt.

Meie maa rahvamajanduse arendamise plaanidega tutvumisel märkab igaüks meist selgesti, et neis väljendub NLKP majanduspoliitika. *Rahvamajandusplaane iseloomustab parteiline sihikindlus, nende eesmärgiks on kommunistliku ülesehitustöö ülesannete lahendamine.*

Iseloomustades meie maa rahvamajanduse arendamise esimese perspektiivplaani — GOELRO plaani tähtsust, ütles V. I. Lenin: «Minu arvates on see meie partei teine programm ... Meie partei programm ei või jääda üksnes partei programmiks. Ta peab kujunema meie majandusliku ülesehitustöö programmiks, sest vastasel korral on ta kõlbmatu ka partei programmina. Teda peab täiendama partei teine programm, kogu rahvamajanduse taas-

tamiseks ja tänapäeva tehnika tasemele tõstmiseks vajalike tööde plaan.»[1]

V. I. Lenin juhtis tähelepanu *majandusnähtuste hindamise poliitiliste ja majanduslike lähtekohtade ühtsuse* vajadusele. Selle selgeks tõendiks oli NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta plaani koostamine aastaiks 1971—1975. Partei poliitika, mis on suunatud kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomisele ja rahva elujärje tõstmisele, leidis selles plaanis igakülgse majandusliku põhjenduse. Meie plaanid kajastavad ühiskonna majandusliku arengu vajadusi ja nende eesmärgiks on Kommunistliku Partei poolt püstitatud poliitiliste ülesannete lahendamine.

Sellest põhimõttest järjekindel kinnipidamine tähendab, et plaanide koostamisel ja realiseerimisel tuleb tingimata silmas pidada üldriiklikke huve, mitte lubada kohalike huvide eelistamist riiklikele, pidada järjekindlat ja visa võitlust püüetega madaldada plaane, välja selgitada iga jaoskonna, tsehhi, ettevõtte, tootmisharu tõelised võimalused.

Üheks rahvamajanduse planeerimise printsiibiks on nagu juhtimisegi puhul *demokraatlik tsentralism*. Nagu märgitud, on see printsiip laialt levinud paljudes ühiskondliku elu sfäärides ja eriti majanduse juhtimisel. Vastavalt meie maa edasiarenemisele avaldub demokraatliku tsentralismi elujõulisus üha selgemini, tagades keerukate ülesannete tõeliselt sotsialistliku lahendamise. Planeerimise suhtes tähendab see, et planeerimine toimub niihästi «ülaltpoolt», s. t. sellega tegelevad riiklikud plaaniorganid, kui ka «altpoolt», s. t. sellega tegelevad tootmiskollektiivid.

Uus demokraatliku tsentralismi arenguetapp algas planeerimises majandusreformiga. Ettevõtete majandusliku iseseisvuse laienemine ja nende vastutuse suurenemine riikliku plaani ülesannete täitmise kõige ökonoomsemate teede valiku eest tõstis tootmiskollektiivide huvi toodangu väljalaske, selle realiseerimise ning oma töö majanduslike näitajate parandamise plaanide kõige optimaalsemate variantide väljatöötamise vastu.

NLKP XXIV kongress, rõhutades rahvamajanduse tsentraliseeritud juhtimise taseme tõstmise suurt tähtsust, kiitis heaks demokraatlike aluste edasiarendamise,

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 476.

töötajate järjest laiema kaasatõmbamise tootmise juhtimisele, vabariikide ja oblastite kompetentsi laiendamise majanduse alal ning ettevõtete operatiivse iseseisvuse suurendamise joone. Just seepärast on NLKP XXIV kongressi direktiivides püstitatud ülesanne tõmmata töölised, kolhoosnikud, insener-tehnilised töötajad ja teenistujad laialdaselt kaasa aktiivsele osavõtule viie aasta (1971—1975) plaani koostamisest.

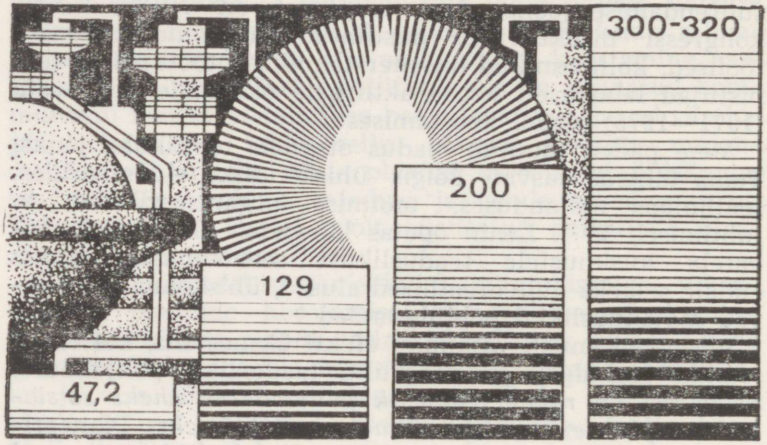
Meie päevil muutub teadus otseseks tootlikuks jõuks. Tema tähtsus kasvab kõigis ühiskondliku elu sfäärides, sealhulgas majanduses, tootmise organiseerimisel ja juhtimisel. V. I. Lenin õpetas lähenema elus esilekerkivatele küsimustele teaduslikust seisukohast, tegema endale selgeks üldteoreetilised alused, ühiskonna ees seisvad majanduslikud põhiülesanded.

Iga plaan annab vajalikku efekti üksnes siis, kui ta on saanud igakülgse ja põhjaliku teadusliku põhjenduse. Seepärast on *range teaduslik põhjendatus üheks sotsialistliku planeerimise tähtsamaks põhimõtteks.* Planeerimise teaduslikkus seisneb selles, et plaanid tuginevad looduse ja ühiskonna arenemise tunnetatud seadustele, tänapäeva teaduse ja tehnika saavutustele.

Meie maal on suured rahvamajanduse planeerimise kogemused. Seljataha on jäänud kaheksa edukalt täidetud viie aasta plaani. Nõukogude riigi vaenlased on rohkem kui ühel korral väitnud, et meie plaanid kukkuvat läbi, et need ei olevat reaalsed. Aga läbi ei kukkunud mitte plaanid, vaid seesugused ennustused. Elu ise tõestas veenvalt, kuivõrd sügavalt teaduslikud ja põhjendatud on meie rahvamajandusplaanid. Sellele vaatamata tuleb NLKP XXIV kongressi juhiste kohaselt planeerimise teaduslikku taset edaspidi veelgi tõsta. Seda dikteerivad mitte üksnes rahvamajanduse kasvanud mastaabid, vaid ka lahendatavate ülesannete keerukus. Plaanid peavad tuginema üha täpsemale ühiskondlike vajaduste uurimisele, meie majanduslike võimaluste teaduslikele prognoosidele, mitmesuguste otsusevariantide ja nende otseste ja kaudsete tagajärgede igakülgsele analüüsimisele ja hindamisele. Planeerimise edasise parandamise tähtsamaid suundi määratledes ütles A. Kossõgin parlei XXIV kongressil: «Pikaajaliste plaanide osatähtsuse suurendamine, ühiskonna vajaduste ja kaubanõudmise igakülgne uurimine, kõigi rahvamajandusharude arengu

Viisaastaku portree arvudes

Gaasi tootmise kasv (mljr. m³)

1960. a. 1965. a. 1970. a. 1975. a.

(Direktiivid)

tasakaalustamine materiaalsete, tööjõu- ja rahaliste ressursside kasutamise progressiivsete normatiivide alusel, sotsiaalsete probleemide ning teaduse ja tehnika progressi probleemide põhjalikum läbitöötamine tihedas seoses meie maa majanduse arenguga — sellised on planeerimise teadusliku taseme edasise tõstmise peasuunad.» Nagu partei kongressil öeldi, võib sel alusel saavutada plaanide ja majanduslike normatiivide suure stabiilsuse ning tagada ettevõtete ja koondiste huvi optimaalsete plaaniülesannete vastu.

Tähtsaks teadusliku planeerimise tingimuseks on plaanide põhjendamine progressiivsete tehnilis-majanduslike normide abil. Need normid võimaldavad tagada kõigi meie maa materiaalsete ja tööjõuressursside kõige täielikuma kasutamise ning kindlaks määrata õiged proportsioonid rahvamajanduses. Kui hästi normid omal ajal ka välja töötatud poleks, vananevad nad paratamatult ja tuleb läbi vaadata, võttes arvesse tootmise tehnika, tehnoloogia ja korralduse täiustumist. Seepärast nõudiski

partei XXIV kongress, et plaaniorganid revideeriksid normatiive õigeaegselt, tagades nende vahetu seose teaduse ja tehnika saavutustega.

Rahvamajandusplaanidel on *direktiivne iseloom*. Mida see tähendab? Rahvamajandusplaanide direktiivne iseloom tähendab seda, et plaanid on kohustuslikud kõigile täitjaile kogu maa ulatuses. See säte sisaldub NSV Liidu konstitutsioonis, kus on öeldud, et «NSV Liidu majanduslikku elu määrab ja suunab riiklik rahvamajandusplaan . . .».

Riiklik rahvamajandusplaan on seadus. Selle täitmine on kohustuslik. Kõik kesk- ja kohalikud organisatsioonid, ettevõtted ja asutused on kohustatud täpselt ja tähtajaks täitma neile antud riiklikud ülesanded.

Seepärast on planeerimise lahutamatuks osaks *plaanide täitmise kontroll*, mis aitab uurida ja levitada eesrindlike ettevõtete kogemusi, välja selgitada tootmisreserve ning tõsta riikliku, töö- ja tootmisdistsipliini taset. Rahvamajanduse arendamise ja iga üksikettevõtte plaanide täitmise eest võitlemisel uuritakse ja rakendatakse töötajate eesrindlikke kogemusi. Eesrindlaste kogemused on meile tohutuks rikkuseks. Planeerimisel tuleb tingimata silmas pidada neid võimalusi, mida pakuvad eesrindlikud kogemused, samuti iga ettevõtte kohalikke iseärasusi, tootmise tehnilist varustatust ja paljusid teisi tegureid.

Seega etendavad riiklikud plaanid suurt mobiliseerivat ja organiseerivat osa. Nad tiivustavad iga töötajat, iga kollektiivi parimaid tootmisnäitajaid saavutama.

Planeerimise põhimõtete täielikku realiseerimist tagavad kaasaegsed *planeerimismeetodid*.

Põhiliseks plaanide koostamise meetodiks on *bilansimeetod*. See seisneb iga majandusliku ülesande lahendamisel vajaduste ja ressursside seostamises. Plaan koostatakse omavahel seotud tabelite kujul, kus ühelt poolt võetakse arvele ressursid (tööjõu-, materiaalsed, rahalised) ja teiselt poolt rahvamajanduse vajadused nende ressursside järele. Konkreetsete toodanguliikide tootmine ja tarbimine seostatakse plaanis materiaalsete bilansside (elektrienergia, nafta, terase, värviliste metallide jne. bilansside) abil.

Tööjõuressursside bilanssides kõrvutatakse ja seostatakse olemasolevad tööjõuressursid vajadusega nende

järele. Finantsbilansid kajastavad ettevõtete, riigi ja elanikkonna tulude moodustumist ja jaotust. Tootmisharudevaheline bilanss seostab orgaaniliselt toodangu tootmise ja jaotamise rahvamajanduses. Näiteks sisaldas 1970. aasta tootmisharudevaheline bilanss konkreetseid seoseid ligi 130 tööstusharu ja muu rahvamajandusharu vahel.

Koos sotsialistliku majanduse arenguga arenevad ja täiustuvad ka planeerimismeetodid.

Vastavalt partei XXIV kongressi otsustele rakendatakse abinõusid *tootmisharudevahelise planeerimise* edasiseks parandamiseks. Niisuguse planeerimise tähtsus kasvab järjest selle tõttu, et suurte majandusküsimuste lahendamine hõlmab mitut majandusharu. Näiteks autotööstus. Autode tootmise kasv, mis on kavandatud uueks viisaastakuks, nõuab mitte üksnes piirnevate tööstusharude, vaid ka teedeehituse arendamist, teenindus-punktide laialdase võrgu loomist ning linnade vastavat territoriaalset planeerimist.

On püstitatud ülesanne parandada rahvamajandusplaani nende näitajate süsteemi, mis orienteerivad kõiki majanduslülisid tootmise tehnilise taseme tõstmisele, teaduslike uuringute tulemuste kiiremale rakendamisele ja toodangu süstemaatilisele uuendamisele.

NLKP XXIV kongress juhtis tähelepanu, et rahvamajanduse planeerimise ja juhtimise täiustamise eesmärgil on vaja laialdaselt rakendada majandusmatemaatika meetodeid ning kasutusele võtta elektronarvuteid, bürootehnikat ja sidevahendeid.

Uuel viisaastakul hoogustus töö rahvamajanduse, majandusharude, koondiste ja ettevõtete planeerimise ja juhtimise automatiseeritud süsteemide loomiseks ja rakendamiseks riikliku arvutuskeskuste võrgu ja meie maa ühtse automatiseeritud sidevõrgu baasil.

Suureneb ettevõtete ja koondiste huvi optimaalsete plaanide koostamise vastu, mis arvestavad maksimaalselt tootmisfondide intensiivse kasutamise ning töö ja tootmise parema organiseerimise võimalusi, samuti vastutus selle eest.

Tõime siin ainult üksikuid näiteid, mis tõendavad, et kogu planeerimissüsteem areneb järk-järgult edasi, täiustub, muutub kogemuste poolest rikkamaks. See aga tähendab seda, et meie plaanid on põhjendatud. Nad on usaldusväärseks kompassiks meie maa edasiliikumisel.

PLAANIDE LIIGID JA NENDE VÄLJATÖÖTAMISE KORD

Sotsialistliku planeerimise praktika tunneb perspektiiv- ja jooksvaid plaane, mis on omavahel tihedasti seotud. *Perspektiivplaanide* põhivormiks on NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta plaanid. Selline plaaniperioodi kestus ei ole juhuslikult valitud. Viis aastat on ühiskonna elus võrdlemisi pikk ajavahemik, terve etapp majanduse arendamisel. Nagu praktika näitab, võib viie aasta jooksul lahendada suuri sotsiaalmajanduslikke ülesandeid. Ühtlasi lubab selline ajavahemik igakülgselt ja täpsete arvestuste abil kindlaks määrata objektiivselt vajalikud proportsioonid rahvamajanduses, teaduslikult põhjendada kõigi majandusharude arendamise piirid, välja selgitada oma vajadused ja võimalused.

Rahvamajanduse arendamise viie aasta perspektiivplaane hakati esmakordselt maailmas koostama meie maal. Legendaarseks saanud esimesed nõukogude viisaastakud demonstreerisid kogu maailmale majandusplaanide elujõudu sotsialismi tingimustes. Meie maa prioriteet viie aasta perspektiivplaanide koostamises on üldtunnustatud. Ent paigal püsida ei tohi. Partei orienteerib majanduskaadrit niihästi rahvamajanduse planeerimise teooria kui ka praktika edasisele täiustamisele.

Meie sajandil, teaduse ja tehnika tormilise arengu sajandil, on vaja heita pilku ka tulevikku. Planeerimisel lahendatakse seda ülesannet majanduse arengu pikaajaliste teaduslike prognooside koostamise teel. Prognooside koostamise ülesandeks on kindlaks määrata teaduse ja tehnika progressi põhisuunad, majanduse struktuurimuutused, ühiskondlike suhete arenemine. Seepärast NLKP XXIV kongress majandusliku prognoosimise küsimusele nii suurt tähelepanu pööraski. Pikaajalistel prognoosidel on suur tähtsus rahvamajanduse kompleksprobleemide lahendamisel. Nad on võimelised etendama tähtsat osa pikaajaliste perspektiivplaanide teadusliku põhjendatuse suurendamisel. Viimasel ajal koostasid Teaduse ja Tehnika Komitee ning Riiklik Plaanikomitee, NSV Liidu Ministrite Nõukogu aga vaatas läbi meie maa transpordi, nafta- ja naftakeemiatööstuse, maaparanduse ja põllumajanduse kemiseerimise arendamise ning kütu-

sebilansi pikaajalised prognoosid. Praegu on läbivaatamisel tootlike jõudude paigutamise generaalskeem. Selle alusel saab hakata õigesti koostama NSV Liidu rahvamajanduse arendamise pikaajalist plaani 10—15 aastaks, mis peab planeerimissüsteemis tähtsa koha omandama.

Perspektiivplaanide ülesanded konkretiseeritakse *jooksvates plaanides,* mis võimaldavad kindlaks määrata konkreetseid ülesandeid lühemateks ajavahemikkudeks, näiteks üheks aastaks, jaotusega kvartaliteks ja kuudeks. Nendes plaanides leiavad kajastuse kõik muutused, mis tootmises pidevalt toimuvad, arvestatakse täielikumalt uusi reserve ja võimalusi.

Kuidas perspektiivseid ja jooksvaid majandusplaane koostatakse? See on keerukas küsimus ja ilmselt puudub vajadus selle üksikasjalikuks käsitlemiseks. Sellest on põhjalikult kirjutatud õpikutes ja spetsiaalkirjanduses. Siin tahaksime pöörata tähelepanu üksnes mõningatele plaanide koostamisega seotud momentidele.

Alustame viie aasta plaanist. Selle koostamise protsess koosneb mitmest etapist. Eeletapil tehakse üldisi arvestusi kogu meie maa majanduse arendamise põhisuundade määramiseks. Teisel etapil tehakse üksikasjalikud arvestused plaaniülesannete kohta, töötatakse välja nende mitmesugused lahendusvariandid. Lõppetapil valitakse lõplikult parimad lahendusvariandid, selgitatakse välja ja kõrvaldatakse vajalike proportsioonide määramisel esimestel etappidel tekkida võinud ebatäpsused.

Rahvamajandusplaani koostamine on pikaajaline ja keerukas protsess. Algab see eeloleva perioodi peaülesannete määramisest. Et neid ülesandeid õigesti määrata, tehakse kokkuvõtted arengust eelmisel perioodil. Sellest keerukast tööst võtavad osa mitte üksnes Riiklik Plaanikomitee ja Statistika Keskvalitsus, vaid ka väga mitmesugused majandusorganid.

Tuginedes eelmise perioodi töö kokkuvõtetele, koostab meie maa kõrgeim plaaniorgan — NSV Liidu Riiklik Plaanikomitee koos teiste organisatsioonidega NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta plaani direktiivide projekti. Selle projekti vaatab läbi NLKP Keskkomitee, mille järel ta pannakse üldrahvalikule arutlusele. Töölis- ja parteikoosolekutel, ajakirjanduses, raadio ja televisiooni kaudu avaldavad miljonid inimesed plaani

projekti kohta oma arvamust, avaldavad oma mõtteid, teevad mitmesuguseid ettepanekuid. Meenutagem, et üheksanda viie aasta plaani direktiivide projekt ilmus ajalehtedes 14. veebruaril 1971, s. o. poolteist kuud enne partei XXIV kongressi algust. See võimaldas miljonitel inimestel aktiivselt osa võtta selle dokumendi arutamisest ja teha suurel arvul konkreetseid ettepanekuid. Direktiivide projekti arutamine oli selgeks tõendiks miljonite inimeste aktiivse osavõtu kohta meie maa ja tema majanduse juhtimisest.

Kongressil läbiarutatud ja kinnitatud direktiivid on aluseks rahvamajanduse arendamise viie aasta plaani koostamisel. Sellest tööst võtavad NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee kõrval aktiivselt osa ministeeriumid ja keskasutused ning liiduvabariikide ministrite nõukogud.

Kogu selles töös on väga tähtsaks lüliks iga ettevõtte viie aasta plaani projekti koostamine.

NSV Liidu Riiklikus Plaanikomitees koostatud rahvamajanduse arendamise viie aasta plaani projekti vaatab läbi NSV Liidu Ministrite Nõukogu. Pärast plaaniprojekti heakskiitmist NLKP Keskkomitees esitatakse see kinnitamiseks NSV Liidu Ülemnõukogule.

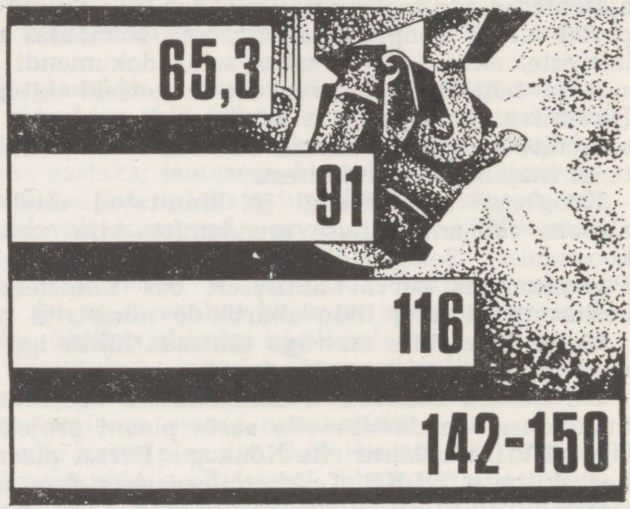
Rahvamajanduse arendamise viie aasta plaanide alusel koostatakse jooksvad plaanid üheks aastaks. Jooksvates plaanides on planeeritavate näitajate ring palju laiem, arvestatakse kõiki uusi tootmise arendamise võimalusi, mis tulevad ilmsiks sotsialistliku majandamise praktikas, rahvahulkade tööprotsessis. Just perspektiivsete ja jooksvate plaanide sellise ühendamisega saavutatakse planeerimise pidevus, mis võimaldab täielikumalt ära kasutada rahvamajanduses olevaid reserve ning teha plaanides vajalikke korrektiive.

Riiklikke rahvamajanduse arendamise aastaplaane arutab ja kinnitab NSV Liidu Ülemnõukogu. NSV Liidu Ülemnõukogu võtab vastu NSV Liidu rahvamajanduse arendamise vastava aasta riikliku plaani seaduse. Vabariikide rahvamajanduse arendamise aastaplaanid arutatakse läbi liiduvabariikides ja esitatakse läbivaatamiseks liiduvabariikide ülemnõukogude istungjärkudele.

Nagu me juba märkisime, on meie plaanidel direktiivne iseloom. See tähendab seda, et pärast kinnitamist on nende täitmine kohustuslik kõigile ministeeriumidele, keskasutustele, ettevõtetele ja organisatsioonidele. Ainult

Viisaastaku portree arvudes

Terase tootmise kasv (milj. t)

sel tingimusel on garanteeritud kogu rahvamajanduse plaanipärane areng. Siit selgub, et *majanduse plaanipärase arengu tagamiseks on vajalik riikliku distsipliini range järgimine, kõigi plaaniülesannete tingimatu täitmine.*

NLKP XXIV kongress rõhutas vajadust igakülgselt tugevdada riiklikku distsipliini kõigis rahvamajanduse lülides, suurendada iga majandusjuhi vastutust kindlaksmääratud plaanide ja ülesannete õigeaegse täitmise eest.

Meie majandust planeeritakse niihästi «ülaltpoolt» kui ka «altpoolt». Seepärast tuginevad plaaniorganid oma tegevuses ettevõtete algatusele. Just «altpoolt», ettevõtetelt, tuleb informatsioon, mis võimaldab otsustada meie võimaluste ja reservide üle.

On üldtuntud tõde, et ökonoomika algab töökohalt, üksikettevõttest. Ettevõtte kollektiivi initsiatiivist, tema töötajate aktiivsusest oleneb palju. Seepärast on *planee-*

rimistöö õigel korraldusel ettevõttes esmajärguline tähtsus. Ettevõte on see majandusüksus, mis tagab kogu ürituse edu.

Mis on siis rahvamajandus? See on omavahelises seoses olevate ettevõtete süsteem, milledest igaüks kujutab endast tähtsat lüli rahvamajanduses. Säärases ahelas, piltlikult öeldes, võib ühe lüli halb töö rikkuda kogu süsteemi. Et kogu majandusmehhanism funktsioneeriks täpselt, peavad kõik lülid kindlalt töötama.

Planeerimistööga tegeleb ettevõttes eelkõige plaaniosakond, mis on tehasevalitsuse koosseisus. Oma tegevuses tugineb ta tsehhide plaanibüroodele. Ettevõtte arendamise plaanide koostamisel töötab see osakond käsikäes teiste tehasevalitsuse osakondadega — peakonstruktori, peatehnoloogi, töö ja töötasu ning teiste osakondadega. Teisiti öeldes, plaanide koostamisega tegelevad kõik ettevõtte lülid kogu kollektiivi osavõtul.

Plaan haarab kõik ettevõtte töö küljed. Plaaniülesanded väljendatakse omavahelises tihedas seoses olevate majanduslike näitajate abil.

Enne majandusreformi määrati ettevõtteile ülaltpoolt kindlaks suur arv plaaninäitajaid, mis arusaadavalt piirasid kollektiivide iseseisvust ja initsiatiivi. Üleminekuga uuele tootmise planeerimise ja majandusliku stimuleerimise süsteemile kaasneb ettevõtteile antavate plaaninäitajate arvu järsk vähenemine. Kooskõlas NLKP Keskkomitee septembripleenumi (1965. a.) otsustega, mis olid aluseks majandusreformile, planeeritakse riiklikule *töös-tusettevõttele ainult järgmised näitajad:*

— toodangu realiseerimise maht;
— tähtsamate tooteliikide nomenklatuur;
— palgafond;
— kasumi üldsumma ja rentaablus;
— maksed riigieelarvesse ja assigneeringud riigieelarvest;
— uue tehnika juurutamise põhiülesanded;
— materiaal-tehnilise varustamise näitajad.

Alates 1972. aastast hakati ettevõtteile planeerima ka tööviljakuse näitajat.

Kõik ülejäänud näitajad määrab kindlaks ettevõte ise.

Transpordi-, side- ja teenindusettevõtted, ehitusorganisatsioonid jms. saavad teistsugused plaaniülesanded, millede arv on samuti tublisti vähenenud. Praktika näi-

tab, et ettevõtteile võimaluste andmine suurema initsiatiivi avaldamiseks õigustab ennast täielikult.

Et paremini aru saada uue planeerimiskorra olemusest, nimetame näitajad, mis ettevõtted ise kindlaks määravad, tuginedes kõrgemalseisvatelt organisatsioonidelt saadud ülesannetele. Nendeks on

tootmise plaaniline maht, sealhulgas lõpetamata toodangu, omavalmistatud pooltoodete, tööriistade ja stantside jääkvarude muutus;

toodete üksikasjalik nomenklatuur ja sortiment;

abinõud progressiivsete tehnoloogiliste protsesside juurutamiseks, masinate ja mehhanismide väljavahetamiseks, tootmise «kitsaskohtade» likvideerimiseks jne.;

tööalased näitajad — töötajate arv, töötajate materiaalse ergutamise vormid, premeerimise tingimused ja määrad (tööstusharu tüüpmäärustike alusel) ning ettevõtte juhtimisstruktuur;

pikaajalised sidemed toodangu tarbijatega, tooraine, materjalide, seadmete, täiendustoodete jms. hankijatega;

kõik toodangu omahinna näitajad (toodanguühiku plaaniline omahind, kulude üldsumma, valmistoodangu omahinna alanemine jne.);

mitmed rahandusliku tegevuse näitajad, erifondide moodustamiseks ettevõtte käsutusse jäetava kasumi kasutamine.

Nagu sellest loetelust nähtub, ületab arvutuslike näitajate arv ettevõtte plaanis tunduvalt kinnitatavate näitajate arvu. Arvutuslikud näitajad ei iseloomusta hoopiski mitte ettevõtte töö teisejärgulisi külgi. Üldiselt on näiteks teada toodangu omahinna alandamise tähtsus. Tootmiskulude vähendamine vastab nii ühiskonna kui ka kollektiivi huvidele. Mida madalam on toodangu omahind, seda suurem on lõppkokkuvõttes kasum. Ettevõtteile on antud võimalus endal otsustada, kui palju ja mille arvel toodangu omahinda alandada. Siin on avarad võimalused initsiatiivi ilmutamiseks, loova mõtte realiseerimiseks, ökonoomikaalasteks otsinguteks.

Plaaninäitajad jagunevad kvantitatiivseteks ja kvalitatiivseteks näitajateks. *Kvantitatiivsed näitajad* väljendavad ülesandeid absoluutsuurustes. Nendeks on tootmise maht, kapitaalmahutuste maht, töötajate arv, palgafond, plaaniline toorainevajadus jms. *Kvalitatiivsed näitajad* iseloomustavad materiaalsete ressursside ja

tööjõu kasutamise astet (ökonoomsust). Neid väljendatakse tavaliselt suhtarvudes — toodangu väljalase põhifondide tuhande rubla kohta, toodangu hulk ühe töötaja kohta jms.

Kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete näitajate vahel eksisteerib tihe seos. Nii näiteks oleneb tööliste arv tööviljakusest, tooraine hulk — kulunormidest jne.

Sotsialistliku tootmise areng nõuab kõigi kvalitatiivsete näitajate pidevat parandamist. Selleta ei ole edasiminekut. Seepärast nõuabki Kommunistlik Partei igalt ettevõttelt, igalt insenerilt, tehnikult ja tööliselt kvalitatiivsete näitajate parandamise teede otsimist ja leidmist.

ETTEVÕTTE VIIE AASTA PLAAN

Põhidokumendiks, mis määrab kindlaks iga ettevõtte arengu ning tema tootmis- ja majandusliku tegevuse tähtsamad suunad vastavalt riiklikule plaanile, on viie aasta plaan. Ettevõtte viie aasta plaan suunab kollektiivi tootmise järjekindlale suurendamisele ja toodangu kvaliteedi tõstmisele, vananenud toodete asendamisele uute ja täiuslikumatega, tootmise ja töö paremale korraldamisele. Ettevõtete viie aasta plaanide koostamine suurendab kollektiivide huvi sisereservide väljaselgitamiseks ning tööviljakuse tõstmiseks kodu- ja välismaa teaduse, tehnika ja eesrindlike kogemuste laialdase kasutamise alusel.

Ettevõtete abistamiseks töötavad ministeeriumid ja keskasutused välja oma tööstusharu ettevõtete viie aasta plaani koostamise metoodika. Vastavalt tüüpmetoodikale koosneb ettevõtte viie aasta plaan aastaiks 1971—1975 järgmistest osadest.

I. *Viie aasta plaani üldnäitajad.* Nendeks on kõrgemalseisva organisatsiooni poolt kinnitatavad näitajad (toodangu realiseerimise maht tuhandetes rublades aastate kaupa, tähtsamate tooteliikide tootmine naturaalväljenduses jt.).

II. *Toodangu tootmine ja realiseerimine.* Selles osas määratakse naturaalväljenduses (tükkides, tonnides jne.) kindlaks nende toodete valmistamise ja realiseerimise

ülesanded aastaiks 1971—1975, millede tootmisplaani kinnitab kõrgemalseisev organisatsioon, ning samuti nende toodete valmistamise ja realiseerimise ülesanded, mille tootmisplaani kinnitab ettevõte ise.

III. *Ettevõtte tehniline areng ja tootmise efektiivsuse suurendamine.* Siin määratakse aastate kaupa kindlaks progressiivse tehnoloogia juurutamise, tootmise mehhaniseerimise ja automatiseerimise, uute toodete tootmise alustamise ja väljalastavate toodete kvaliteedi tõstmise, juhtimissüsteemide täiustamise, töö teadusliku organiseerimise jms. ülesanded.

IV. *Normid ja normatiivid.* Plaani see osa sisaldab materiaalsete ressursside põhiliikide kulunorme toodanguühiku kohta viisaastaku aastate kaupa ning materiaalsete ressursside kulunormide alandamise ülesandeid aastaiks 1971—1975. See osa sisaldab ka töökulu norme mitmesugustele toodetele aastate kaupa.

V. *Kapitaalehitus.* Kapitaalehituse plaanis määratakse kindlaks ettevõtte kapitaalmahutuste üldmaht, tootmis- ja mittetootmisotstarbelised objektid, kapitaalmahutuste efektiivsuse suurendamise ülesanded viisaastakuks.

VI. *Põhiliste materiaalsete ressursside vajadus.* Siin määratakse kindlaks ettevõtte vajadus tähtsamate materiaalsete ressursside järele.

VII. *Töö ja palk.* Töö ja palga plaanis määratakse aastate kaupa kindlaks töötajate üldarvu näitajad, palgafond, materiaalse ergutamise fondist makstavad preemiad ja tasud, tööviljakuse kasv, tööjõuvajadus ja selle katteallikad, tööliste ja teenistujate vabanemine, vajadus kvalifitseeritud tööliste väljaõpetamiseks ja selle katteallikad.

VIII. *Kasum, tootmise rentaablus ja toodangu omahind.* Selles osas määratakse kindlaks ülesanded ettevõtte kulude alandamiseks kaubatoodangu 1 rubla kohta, samuti kasumi ja tootmise rentaabluse ülesanded aastaiks 1971—1975.

IX. *Majandusliku stimuleerimise fondid.* See osa sisaldab viie aasta plaani ülesandeid majandusliku stimuleerimise fondide (materiaalse ergutamise fondi, sotsiaalkultuuriliste ürituste ja elamuehituse fondi, tootmise arendamise fondi) moodustamiseks ning jaotamiseks aastail 1971—1975.

X. *Ettevõtte finantsplaan* kujutab endast ettevõtte tulude

ja kulude bilanssi. Siin näidatakse ka ettevõtte kulud põhifondide kapitaalremondile viisaastaku jooksul.

XI. *Kollektiivi sotsiaalse arengu plaan.* See osa sisaldab ülesandeid tootmiskollektiivi sotsiaal-kvalifikatsioonilise struktuuri muutmiseks aastail 1971—1975, s. t. tööliste, insener-tehniliste töötajate ja teenistujate ning kvalifitseeritud ja mittekvalifitseeritud tööd tegevate tööliste arvulise vahekorra muutmiseks, kaadri kvalifikatsiooni ja haridustaseme tõstmiseks. See osa sisaldab ka abinõusid töötingimuste ja töökaitse parandamiseks ning töötajate tervise tugevdamiseks, samuti töötajate ja nende perekonnaliikmete sotsiaal-kultuuriliste, korteri- ja olmetingimuste parandamise näitajaid.

Tootmiskollektiivide sotsiaalse arengu kompleksplaanid kujutavad endast omavahel seoses olevate ürituste programme töötajate töö sisu ja korralduse parandamiseks, nende üldhariduslike ja kutsealaste teadmiste laiendamiseks, poliitilise teadlikkuse ja aktiivsuse suurendamiseks, massilise tervistava ja sporditöö ning kultuurilise ja elukondliku teenindamise täiustamiseks. Lühidalt, kui perspektiivne tootmisplaan annab vastuse küsimusele, milliseks kujuneb tootmine viie aasta pärast, siis kompleksse sotsiaalse arengu plaan sisaldab vastuse küsimusele, milliseks kujuneb viie aasta pärast tootmiskollektiiv, kuidas muutub tema struktuur, töötajate teadmiste ja kutsemeisterlikkuse tase, nende töö-, olme- ning puhketingimused jne. Tootmiskollektiivide kompleksse sotsiaalse arengu plaanid on lahutamatult seotud tootmise arendamise viie aasta perspektiivplaanidega.

Ettevõtte viie aasta plaani projekti koostamine ja arutamine toimub tööliste, insener-tehniliste töötajate ja teenistujate, partei-, ametiühingu- ja komsomoliorganisatsiooni ning kõigi osakondade, tsehhide ja teenistuste laialdasel osavõtul. Viie aasta plaani põhjal määratakse kindlaks kõigi ettevõtte allüksuste (tsehhide, jaoskondade, brigaadide, osakondade) tootmistegevuse tähtsamad näitajad.

Ettevõtte viie aasta plaan koostatakse aastate lõikes. Seejuures tagatakse ülesannete õige jaotus, nende hoolikas omavaheline seostamine, tootmise ühtlane suurenemine, et luua tingimused ettevõtte rütmiliseks tööks. Viie aasta plaani ülesanded on lähtebaasiks aastaplaani, s. o. ettevõtte tehnika-, tootmis- ja finantsplaani (ehituses —

ehitus- ja finantsplaani, põllumajanduses — tootmis- ja finantsplaani) koostamisel.

Tehnika-, tootmis- ja finantsplaan on, nagu nimetuski näitab, ettevõtte tehnika-, tootmis- ja finantsalase tegevuse plaan.

Ettevõtte tehnika-, tootmis- ja finantsplaan kujutab endast põhjendatud, omavahelises seoses olevate, mitmesse ossa rühmitatud näitajate süsteemi. Plaani sisu on erinevates ettevõtetes erinev, tähtsamad osad on aga kõigis ettevõtetes ühesugused. Harilikult koosneb tehnika-, tootmis- ja finantsplaan samadest osadest, mis ettevõtte viie aasta plaangi, mille struktuurist oli meil jutt juba eelmises paragrahvis.

Vastavalt tehnika-, tootmis- ja finantsplaanile toimub ettevõttes mitmekülgne majanduslik tegevus. Üheaegselt materiaalsete hüvede tootmisega tehakse seal ka mittetootmistööd — organiseeritakse elamu- ja kommunaalmajandust ning klubide, raviasutuste jms. tööd.

TSEHHIDE JA JAOSKONDADE PLAANID

Ettevõtte töö edukus oleneb teatavasti suurel määral sellest, kuivõrd õige ja täpne on tema tsehhide ja jaoskondade ning mitmesuguste teenistuste koostöö. Seepärast kuulub jooksvas planeerimises tähtis koht tsehhidele, jaoskondadele ja teistele allüksustele plaanide kindlaksmääramise, nende töös kooskõla ja proportsionaalsuse tagamise ning nende tegevuse ajalise kooskõlastamise küsimustele.

Tsehhi plaanis on osade ja näitajate arv piiratud. Toome näitena masinaehitustehase tsehhi plaani osade ja näitajate loetelu.

1. Tootmisprogramm (toodangu väljalaske mahu, nomenklatuuri- ja kvaliteedinäitajad).
2. Seadmete võimsuse, tootmispindade jms. kasutamise plaan.
3. Töö ja palga plaan (toodang ühe töötaja kohta, töötajate arv, palgafondid ja keskmine palgatase).
4. Põhi- ja abimaterjalide, kütuse, energia, instrumentide, stantside, rakiste jne. vajaduse arvutlus.
5. Toodangu omahinna näitajad.

6. Organisatsioonilised ja tehnilised abinõud, s. o. üksikasjalik kava tootmise tehnilise ja organisatsioonilise taseme tõstmiseks ning tööviljakuse kasvu kindlustamiseks.

Tsehhiplaanide koostamise kord ei ole eri ettevõtetes ühesugune. Suurtes ettevõtetes koostatakse algul tsehhide plaanide projektid ja seejärel neid arvesse võttes kogu ettevõtte plaani projekt. Keskmistes ja väikeettevõtetes toimitakse vastupidi: algul koostatakse ettevõtte plaani projekt, millele järgneb tehasesisene planeerimine.

Ka tsehhide osavõtt planeerimisest ei ole ühesugune. Mõnel pool määravad tehasevalitsused tsehhidele ülesanded kindlaks kitsas näitajateringis, seejärel aga koostavad tsehhid ise tootmis- ja majandusliku tegevuse plaani. Väikesemastaabilise tootmise puhul koostavad tehasevalitsuse plaaniorganid tsehhidele üksikasjalikud plaanid. Ent alati on kohustuslik tsehhide töötajate aktiivne osavõtt plaaninäitajate väljatöötamisest.

Jaoskondade tootmis- ja majandusliku tegevuse näitajail on oma iseärasused. Milles need seisnevad? Tootmisjaoskondade tööd planeeritakse nende töönäitajate kindlaksmääramisega suhteliselt pikkadeks ajavahemikkudeks (masinaehituses kvartaliks ja kuuks) ning graafikute koostamisega lühemateks ajavahemikkudeks (dekaadiks, nädalaks, päevaks, vahetuseks, tunniks). Jaoskondadele antakse igaks kuuks mitte ainult toodangu väljalaske programm, vaid ka näitajad töö ja palga alal, materjalide kulu limiidid, organisatsiooniliste ja tehniliste abinõude plaan jne. Tsehhideta juhtimise tingimustes on jaoskonna plaan oma näitajate koosseisult ligilähedane tsehhi tootmis- ja majandusliku tegevuse plaanile.

Plaani väljatöötamise all oleks ebaõige mõista üksnes näitajate kindlaksmääramist, igasuguste tabelite, diagrammide ja graafikute koostamist. Planeerimisel on alati olnud ja on aktiivne, loov iseloom. On vajalik, et ettevõtte plaani koostamisest võtaks aktiivselt osa kogu kollektiiv. *Planeerimine on töötajate laiade hulkade loov tegevus.* Seepärast võtavad ettevõtte plaani koostamisest osa mitte ainult plaaniorganite töötajad, vaid ka inseneri d, tehnikud, teenistujad ja töölised, s. o. kogu kollektiiv.

Töötajate osavõtu vormid tootmisplaanide koostamisest on mitmekesised. Nad arutavad tootmisküsimusi

tööliskoosolekutel ja alatistel tootmisnõupidamistel, teevad oma ettepanekuid seina- ja ajalehtedes. Võib tuua tuhandeid näiteid (neid on igas ettevõttes), kuidas tööliste ettepanekud aitavad paremini korraldada ettevõtte tegevust. Praegu oleks võimatu kujutleda, et ettevõtte arengu plaani koostamine toimuks tehase üldsuse osavõtuta.

Ettevõtete kollektiivide laialdasel kaasatõmbamisel plaanide koostamisele on suur poliitiline ja majanduslik tähtsus. Tõepoolest, kui andekad plaaniorganites töötavad inimesed ka ei ole, kui teaduslikult nad kindlaksmääratavaid ülesandeid ka ei põhjenda, ilma tööliste, teenistujate, tehnikute ja inseneride abita ei suuda nad kõiki neid kasvuallikaid arvesse võtta, mis on olemas igal töökohal, igas jaoskonnas, tsehhis ja ettevõttes tervikuna. Neid reserve näevad kõige paremini just tootmistöötajad ise.

Tööline teab paremini kui keegi teine, mille arvel saab suurendada tootlust, millisel teel ja kui palju saab vähendada tooraine-, materjalide, kütuse- ja energiakulu, kuidas tõsta toodangu kvaliteeti. Laiade hulkade osavõtt plaanide koostamisest ja täitmisest võimaldab täielikumalt kasutada olemasolevaid tootmisreserve ja panna need teenima rahvamajanduse huve.

Viies peatükk

TEADUS JA KAASAEGNE TEHNIKA ON MAJANDUSE TIIVAD

TEADUSE JA TEHNIKA REVOLUTSIOON

Me elame teaduse ja tehnika võimsa tiivasirutuse epohhil. Inimkonna kõige julgemad unistused saavad teoks. Oma vaatepiire laiendades tungib teadus võimukalt kõigisse meie elu sfääridesse. Tänu mineviku suurtele teaduslikele avastustele, nagu elekter, elektromagnetilised lained ja aerodünaamika seadused on inimkonna kasutuses telegraaf, telefon, raadio, arvukad elektrimasinad, mootorid, lennundustehnika. Kõik see avaldas suurt mõju meie elulaadile.

Nüüdisaegne teadus avab uusi võimalusi, millest inimesed veel päris hiljaaegu ainult unistada võisid. Inimajalugu ei tunne teaduse nii sügavat tungimist kõigisse ühiskonna elu protsessidesse, eriti tootmisse, nagu kaasajal. Teaduse saavutuste tootmisse juurutamise tempo on tublisti kiirenenud. Kui ajavahemikul 1890—1919 moodustas aeg uue toote leiutamise momendist kuni tööstusliku tootmise alustamiseni keskmiselt 37 aastat, siis ajavahemikul 1920—1944 juba 24 aastat ja ajavahemikul 1945—1964 — 14 aastat. Praegu on see aeg veelgi lühem.

Näiteks võimaldas aatomituuma struktuuri uurimine avastada tuumaenergia kasutamise võimaluse, hakata ehitama aatomikütusega jõumasinaid ja elektrijaamu. Meie maal loodi maailma esimesed aatomielektrijaamad ning maailma esimene aatomijäälõhkuja «Lenin». Aatomienergeetika areneb kiiresti. Ja kuigi praegu langeb

tema arvele ligikaudu 2,7% kõigi maailma elektrijaamade üldvõimsusest, on aatomielektrijaamade võimsuse juurdekasv umbes 3 korda suurem kui harilikel elektrijaamadel. Aastal 2000 toodavad aatomielektrijaamad prognooside kohaselt ligemale poole kogu elektrienergiast.

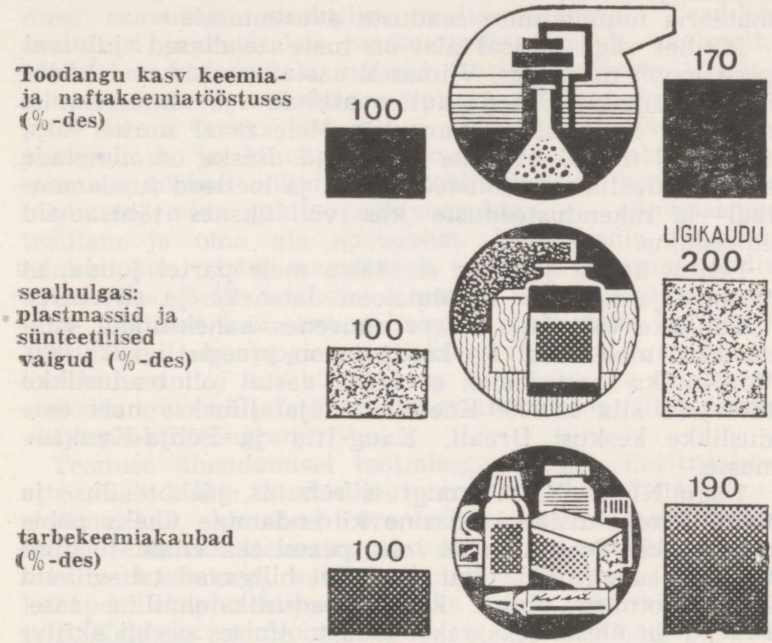
Aine atomaarse ja molekulaarse struktuuri uurimine paneb aluse uute tööstusele, põllumajandusele ja meditsiinile vajalike materjalide ja ainete loomisele. Tõelisi revolutsioonilisi muudatusi kutsub tootmises esile tänapäeva keemia, mis avas tee etteantud omadustega materjalide loomiseks. Viimaste aastate jooksul on keemia- ja naftasaaduste tootmisest kujunenud võimas tööstusharu, mis laseb käesoleval ajal välja umbes 50 000 mitmesugust toodet.

Elektriliste nähtuste uurimine tahketes kehades ja gaasides viis mitmesuguste elektronaparaatide loomiseni.

Meie maa rajas tee kosmilistesse avarustesse. Maailmas ei lakka vaimustus nõukogude kosmonautika saavutustest. Esimene Maa tehiskaaslane, J. Gagarini esimene lend kosmoses, inimese esimene väljumine avakosmosesse, esimene Kuu tagakülje pildistamine, esimene kosmilise aparaadi sujuv laskumine Kuu pinnale, esimene töötav teaduslik orbitaaljaam...

1970. aasta septembris vaimustas maailma jälle nõukogude teaduse ja tehnika järjekordne triumf — automaatjaama «Luna-16» lend. Automaatjaam laskus sujuvalt Kuu pinnale, kogus seal pinnaseproove ja toimetas need Maale. Säärase suurepärase teaduslik-tehnilise võidu tulemusel tekivad avarad võimalused päikesesüsteemi kaugete, inimesele seni ligipääsmatute planeetide uurimiseks. Möödus veidi aega ja reisile mööda Kuud siirdus väsimatu töömees — nõukogude «Lunohod», mis andis Maale mitmesugust informatsiooni. Samaaegselt uuritakse päikesesüsteemi planeete. Nõukogude automaatjaamad jõudsid Veenuse pinnale ja andsid üle informatsiooni selle planeedi atmosfääri, keemilise koostise, tiheduse ja temperatuuri kohta. Uuritakse ka teist Maa kosmilist naabrit — Marssi. Silmapaistvat edu saavutas meie maa orbitaaljaamade loomise valdkonnas.

Kosmoseuuringuid hakatakse üha laialdasemalt kasutama praktiliste ülesannete lahendamiseks Maal. Kiiresti

(Direktiivid)

arenevad kosmiline side, meteoroloogia ja navigatsioon, avanevad uued võimalused loodusressursside uurimiseks, geograafilisteks ja okeanoloogilisteks uuringuteks.

Teadus avab ikka uusi ja uusi perspektiive. «Meie ajal,» ütles NLKP XXIV kongressil NSV Liidu Teaduste Akadeemia president M. Keldõš, «toimuvad revolutsioonilised muudatused teaduses elusmateeriast. Elementaarosakeste füüsika süvendab ettekujutusi mateeria mikrostruktuurist. Hämmastavad avastused toimuvad astronoomias. On täielik alus arvata, et hiljuti avastatud nn. pulssarid on meie teoreetikute poolt ennustatud neutrontähed, mille mateeria tihedus on sedavõrd suur, et üks kuupsentimeeter kaalub sada miljonit tonni.

Avastatud on ka teisi hämmastavaid astrofüüsikalisi objekte ja protsesse. On võimalik, et me oleme teel uute mateeria muundumise seaduste avastamisele.»

Mitmel väga tähtsal alal on meie teadlased juhtival positsioonil maailmas. Viimaseil aastail andsid nad kodumaale esmaklassilised automaatliinid ja lasertehnika ning uut tüüpi elektronarvutid. Meie maal uuriti välja suurimad maapõuevarade leiukohad. Raske on nimetada kõiki teadusliku uurimistöö suundi ja loetleda fundamentaal- ja rakendusteaduste kas või üksnes tähtsamaid edusamme.

Lenini kurssi järgides ei säästa meie partei jõudu, et teaduse ja tehnika revolutsioon laieneks ja süveneks. Teaduslike töötajate üldarv suurenes kaheksandal viisaastakul meie maal 1,4 korda ja on praegu ligi 930 000. Võrdluseks meenutame, et 1914. aastal oli teaduslikke töötajaid alla 12 000. Käesoleval ajal luuakse uusi teaduslikke keskusi Uraali, Kaug-Itta ja Põhja-Kaukaasiasse.

Nagu NLKP XXIV kongress rõhutas, jääb teaduse ja tehnika revolutsiooni edasine kiirendamine üheks põhiülesandeks. Seejuures ei ole peamiseks enam teaduse üksikud saavutused, olgu need kui hiilgavad tahes, vaid kogu tootmise üldine kõrge teaduslik-tehniline tase. Praegu on ülesandeks rakendada tootmises veelgi aktiivsemalt teadust, muuta teadus täielikult ühiskonna otseseks tootlikuks jõuks. K. Marx kirjutas: «Kui tootmisprotsess muutub *teaduse rakendamise* sfääriks, siis teadus, vastupidi, muutub tootmisprotsessi faktoriks, nii-öelda funktsiooniks.»[1]

Meie teaduse aktuaalseteks ülesanneteks on teaduse efektiivsuse tõstmine, fundamentaalsete uuringute edasine laiendamine, teadlaste jõupingutuste ja tähelepanu koondamine teaduse ja tehnika revolutsiooni kõige tähtsamatele ja perspektiivsematele suundadele. Teadusliku uurimise instituudid, konstrueerimisorganisatsioonid ja katsetootmisega tegelevad ettevõtted peaksid uue tehnika näidiste ja uute tehnoloogiliste protsesside väljatöötamisel saavutama sellise astme, et neid saaks kohe rahvamajanduses juurutada.

---

[1] Из рукописного наследства К. Маркса. «Коммунист», 1958, № 7, стр. 22.

Keerukas ahelas, mis ühendab teadust tootmisega, on senini kõige nõrgemateks need lülid, mis on seotud teaduse saavutuste praktilise realiseerimisega. Teaduse saavutusi juurutatakse masstootmisse sageli aeglaselt. Meil on suurepäraseid näiteid uurimiskeskuste tihedatest sidemetest tootmisega. Näiteks on lennukitööstuses juba ammu tavaks kujunenud, et terve ettevõtete, projekteerimis- ja konstrueerimisasutuste kompleksi eesotsas on võimas, soliidse teadusliku baasiga konstrueerimisbüroo, mida juhib peakonstruktor — silmapaistev teadlane ja oma ala spetsialist. Leningradis tegutseb edukalt suur, hästi varustatud teaduslik tootmiskoondis «Pozitron». Selle koondise eesotsas on teadusliku uurimise instituut koos katsetehasega; peale selle kuuluvad koondisse tehnoloogia projekteerimise ja seadmete konstrueerimise keskbüroo koos katsetehasega ning seeriatoodangut väljalaskvad ettevõtted koos filiaalidega väljaspool Leningradi.

Teaduse ühendamisel tootmisega jõudis «Pozitronist» ette üleliiduline teaduslik tootmiskoondis «Pištšepromavtomatika», kes teeb ära mitte üksnes kogu tööde tsükli teaduslikest uuringutest kuni uue tehnika seeriaviisilise tootmiseni, vaid juurutab selle ka ettevõtetes kohapeal ekspluatatsiooni. Võiks tuua veel teisigi näiteid. Kahjuks ei ole aga mitte igal pool asjad nii heal järjel.

«Selleks et esinevatest raskustest üle saada,» ütles NLKP XXIV kongressil L. Brežnev, «on tarvis ühest küljest saavutada vastavate teaduslike organisatsioonide veel suurem pööre tootmise kõige tähtsamate ülesannete suunas, teisest küljest aga luua sellised tingimused, mis sunniksid ettevõtteid välja laskma uusimaid tooteid, sõna otseses mõttes jahti pidama teaduse ja tehnika uudistele, mitte aga neid kartma nagu vanapagan välku. Kõige privilegeeritumas olukorras peavad olema need kollektiivid, kes tõepoolest võitlevad tehnika ja tehnoloogia täiustamise eest, tänapäeva nõuetele vastava toodangu väljalaskmise eest.»

Teaduse ja tehnika revolutsiooni aitab kiirendada uurimistöö tunduv laiendamine tööstuses endas, konstrueerimisbüroode ja võimsa eksperimentaalbaasi loomine ettevõtetes, suure arvu teaduslike töötajate juurdevool otseselt tööstusse, põllumajandusse, ehitusse

ja transporti. Kõik see eeldab suurte tööstusharuliste koondiste ja kombinaatide loomist, kellele on jõukohane nüüdisaegsete teaduslike ülesannete lahendamine. Väga suurt efekti võib anda ka teadusliku uurimise asutuste ühendamine ettevõtetega, võimsate teaduslik-tootmislike komplekside loomine.

XXIV kongressi poolt vastuvõetud rahvamajanduse arendamise tööde hiiglaslikku plaani täidetakse üheksandal viisaastakul teaduses ja tehnikas kiiresti areneva revolutsiooni, teadusliku uurimise asutuste võrgu edasise laienemise, ettevõtetes eksperimentaalbaaside ja -tsehhide arvu kasvu tingimustes. Teaduse ja tehnika revolutsioon jätkub.

TEADUSE JA TEHNIKA PROGRESS ÜHENDATAKSE SOTSIALISMI EELISTEGA

«Nüüdisaja maailmas on teadus ja tehnika,» öeldakse NLKP Keskkomitee teesides V. I. Lenini 100. sünniaastapäevaks, «muutunud kahe vastandliku sotsiaalse ja majandusliku süsteemi võistluse tähtsaimaks platsdarmiks.»[1]

Tänapäeva teaduse ja tehnika revolutsioon hõlmab kogu maailma, tekitab pöörde ühiskondlikus tootmises, sünnitab uusi, ennenägematuid majandusharusid, uusi tööprodukte, uusi elukutseid ja erialasid.

Olemasolevate arvestuste järgi tegeles käesoleva sajandi 60-ndail aastail üle poole töölistest niisuguste kaupade tootmise ja müügiga, mida 1900. aasta inimesed ei tundnud. Rohkem kui 50% praegu olemasolevatest erialadest on tekkinud viimase 30 aasta jooksul. Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvahelisel nõupidamisel Moskvas 1969. aasta juunis öeldi, et «teaduse- ja tehnikarevolutsioon avab inimkonnale pretsedendituid võimalusi looduse ümberkujundamiseks, tohutute materiaalsete rikkuste loomiseks ja inimese loovate võimete rohkendamiseks».

[1] Vladimir Iljitš Lenini 100. sünni-aastapäevaks. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee teesid. Tallinn 1970, lk. 48.

Kuid tuleb rõhutada, et teaduse ja tehnika revolutsiooni sotsiaal-majanduslikud tagajärjed ei ole sotsialismi ja kapitalismi tingimustes ühesugused.

Teatavasti areneb uus tehnika küllaltki kiiresti ka kapitalismi tingimustes. Kuid seal on ülesanded ja eesmärgid hoopis teistsugused kui sotsialismi puhul. Kapitalist mõtleb uue tehnika rakendamisel kõige vähem sellest, kas see töölise tööd kergendab või mitte, kas see töölise elu parandab. Ettevõtjat huvitab ennekõike kasum. Tema käes muutub teadus ja uus tehnika töötajate ekspluateerimise vahendiks. Mida kõrgem on tehnika arengutase, seda intensiivsem on rakendust leidnud tööliste töö ja seda rohkem töötuid on samal ajal ettevõtete väravate taga. «Tootmise, teaduse ja tehnika kasvanud võimalusi,» ütles L. Brežnev, «kasutavad monopolid oma egoistlikel eesmärkidel — rahvahulkade ekspluateerimise intensiivistamiseks, nende kallal vägivalla tarvitamise aparaadi tugevdamiseks, sõjalise agressiooni ja avantüüride laiendamiseks. Sotsiaalne kuristik monopolistliku ladviku ja töölisklassi, kogu töörahva tohutute hulkade vahel süveneb.»[1]

Nagu ütles V. I. Lenin, tegeleb kogu inimmõistus, kogu tema geenius kapitalistlikus maailmas üksnes sellega, et anda ühtedele kõik tehnika- ja kultuurihüved, teised aga ilma jätta kõige vajalikumast — haridusest ja progressist. Kapitalistlikes maades on teaduse ja tehnika revolutsioon miljoneile inimestele tõeliseks õnnetuseks. See võtab neilt lootuse saada tööd, tootmistööl aga pumpab halastamatult välja nende elujõu. Näiteks valdab USA-s 1,6% elanikkonnast kolmandikku natsionaalsest rikkusest, rohkem kui pool elanikkonnast aga ainult 6% sellest. Ametlikel andmeil elab üle 30 miljoni ameeriklase vaesuses.

Raske on loetleda kõiki töötajate kannatusi, mida põhjustab teaduse ja tehnika kapitalistlik rakendamine. Nendeks on napalmiga põlema pandud paljukannatanud Vietnami külad, mitmed kümned tuhanded töölised, kes on saanud vigastada või surma ettevõtteis, ning miljonid töötud. Iga päevaga saab maailmale järjest selgemaks, et kapitalism on ajaloo poolt hukkumisele määratud kord,

[1] Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine. Dokumendid ja materjalid. Tallinn 1969, lk. 42.

mis pöörab inimmõtte suured saavutused töötajate vastu.

Nagu kommunistlike ja töölisparteide rahvusvahelise nõupidamise põhidokumendis rõhutatakse, süveneb nüüdisaegse imperialismi tingimustes «vastuolu teaduse- ja tehnikarevolutsiooni tulemusena avanevate ebatavaliste võimaluste ning takistuste vahel, mida kapitalism teeb, et mitte lasta neid kasutada kogu ühiskonna huvides, rakendades suurema osa teaduse avastustest ja tohutuid materiaalseid ressursse sõjalisteks eesmärkideks, raisates rahvuslikku vara»[1].

Majanduslikus võistluses kapitalismiga on sotsialismil vaieldamatud eelised. Sotsialistlik ühiskond avas teaduse arenguks piiramatud võimalused. «Ainult sotsialism,» ütles V. I. Lenin, «vabastab teaduse tema kodanlikest köidikutest, tema kapitaliorjusest, tema orjalikkusest räpase kapitalistliku kasuahnuse huvide ees. Ainult sotsialism annab võimaluse ühiskondlikku tootmist ja saaduste jaotamist laialdaselt arendada ja neid tõeliselt allutada teaduslikele kaalutlustele selle kohta, kuidas teha kõigi töötajate elu võimalikult kergeks, neile heaolu võimaldavaks.»[2]

V. I. Lenin pidas teaduse, tehnika ja kultuuri saavutusi suurimateks väärtusteks, selleks jõuks, mis aitab ümber kujundada maailma, üles ehitada kommunistlikku ühiskonda. Ta uskus kindlalt teaduse võimsusse, inimmõistuse võidusse ja kutsus energiliselt üles tugevdama teaduse liitu tootmisega, praktikaga.

Lenini kurssi järgides hoolitseb Kommunistlik Partei väsimatult teaduse arendamise eest, tema orgaanilise ühendamise eest tootmisega. NSV Liidus on loodud võimas baas teaduslikeks uurimistöödeks, teadusliku kaadri ettevalmistamiseks, insener-tehniliste töötajate kvalifikatsioonitaseme tõstmiseks. Teaduslike asutuste üldarv ületas NSV Liidus 1970. aastal 5000, 1940. aastal oli neid aga 2359. Ainuüksi NSV Liidu Teaduste Akadeemial oli 1969. aastal 229 instituuti ja teadusliku uurimise asutust. Kõigis liiduvabariikides töötavad vabariiklikud teaduste akadeemiad.

---

[1] Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine. Dokumendid ja materjalid, lk. 264—265.

[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 27. kd., lk. 376.

Tänu teaduse tormilisele arengule on saavutatud suurt edu kõigi rahvamajandusharude tehnilise taseme tõstmisel. Nõukogude teadlased andsid rahva teenistusse uusi kõrge tootlikkusega masinaid ja aparaate, aitasid välja arendada uusi tööstusharusid, kasutusele võtta tohutuid loodusrikkusi.

Lühikese ajaga läbisime me tee mahajäämusest progressi, peerutulest maailma suurimate elektrijaamadeni, adrast võimsa põllumajandustehnikani. Meie maast sai maailma teine tööstuslik suurriik.

Sotsialismi tingimustes ei ole teaduse ja tehnika revolutsioon mitte käputäie ekspluataatorite rikastamiseks kasumi saamise, vaid töötajate endi järjest kasvavate vajaduste kõige täielikuma rahuldamise vahend. Läksid täide V. I. Lenini sõnad, et sotsialismi ajal «saavad kõik tehnikaimed, kõik kultuurisaavutused rahva ühisvaraks, ja nüüdsest peale ei muudeta inimmõistust, tema geeniust iialgi enam vägivalla vahendiks, ekspluateerimise vahendiks»[1].

Sotsialismi tingimustes kergendavad teadus ja tehnika kõigi töötajate tööd, rikastavad selle sisu, aitavad lühendada tööpäeva, suurendada kõigi töötajate üldharidustlikke ja kutsealaseid teadmisi. Kõige selle tulemusel kasvab ühiskondliku töö viljakus, suureneb materiaalsete hüvede juurdevool, muutuvad külluslikumaks ühiskondliku rikkuse allikad. Seepärast peamegi me niisuguses tähtsas küsimuses nagu teaduse ja tehnika arendamine nägema selgesti perspektiive, otsima teid teaduse ja tehnika revolutsiooni kiirendamiseks. «Meie ees, seltsimehed,» ütles NLKP XXIV kongressil L. Brežnev, «seisab ajaloolise tähtsusega ülesanne *ühendada teaduslik-tehnilise revolutsiooni saavutused orgaaniliselt sotsialistliku majandussüsteemi eelistega,* arendada laialdasemalt sotsialismile omaseid teaduse ja tootmise ühendamise vorme.»

Teaduse ja tehnika progressi kiire tempo tagamisel hoolitseb Kommunistlik Partei selle eest, et sellega kaasneks säästlik suhtumine loodusressurssidesse, et see ei kujuneks õhu ja vee ohtliku saastumise ning looduslike tagavarade ja maa väljakurnamise allikaks. Suure-

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 26. kd., lk. 442.

neb nõudlikkus plaani-, majandus- ja projekteerimisorganisatsioonide ning üldse kõigi töötajate vastu looduse kaitsmisel. Mitte ainult meil, vaid ka järgnevatel põlvkondadel peab olema võimalus kasutada kõiki meie kauni kodumaa looduse hüvesid.

Rõhutagem, et teaduse ja tehnika progress on selleks tegevusalaks, kus sotsialistlike maade õpetlased ühiselt töötavad. Juba üle 15 aasta töötavad Tuumauurimise Ühisinstituudis Dubnas paljude sotsialismimaade füüsikud. Arvukalt töötab vennasmaade teadlasi Moskva, Leningradi, Kiievi, Novosibirski ja teiste linnade teadusliku uurimise instituutides.

Nõukogude teadlased viivad koos kolleegidega sotsialismimaadest läbi uuringuid Antarktikas, maailmamerel, kosmoseavarustes. Sotsialismimaad vahetavad omavahel intensiivselt teaduslikku informatsiooni, tehnilise dokumentatsiooni komplekte, eesrindlikke tootmiskogemusi. Kiiresti areneb mitmepoolne teadus- ja tehnikaalane koostöö, laienevad otsesed sidemed instituutide, laboratooriumide, ettevõtete vahel.

Vennalike sotsialismimaade kommunistlikud parteid teevad kõik selleks, et teadus ja kaasaegne tehnika teeniksid täiel määral rahu ja sotsialismi huve.

TEHNIKA PROGRESSI KIIRENDAMISE TEED

Üheks tehnika progressi peasuunaks on *elektrifitseerimine*. Selle tähtsust rõhutas Lenin eriti. «Alles siis,» ütles ta, «kui meie maa on elektrifitseeritud, kui tööstusele, põllumajandusele ja transpordile on rajatud kaasaegse suurtööstuse tehniline baas, alles siis me võidame lõplikult.»[1]

Lenini ideedel meie maa elektrifitseerimise kohta on tänapäeva tingimusteski esmajärguline tähtsus. Nende järjekindel ellurakendamine etendab kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomisel väga suurt osa.

Maailmas ei ole elektrijaamu, mis oleksid oma võimsuselt, elektrienergia aastatoodangult ja tehnilis-majan-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 478.

duslike näitajate poolest võrdväärsed selliste Nõukogude energeetika hiiglastega nagu Bratski ja Krasnojarski hüdroelektrijaamad. Suurt tähelepanu pööratakse meie maal ka soojusenergeetikale. Ehitati mitu soojuselektrijaama, mis kasutavad 300 000-kilovatise võimsusega turbogeneraatoreid. Juba on valmistatud veelgi võimsamate — 500 000-, 800 000- ja 1 000 000-kilovatise võimsusega turbogeneraatorite katseeksemplarid.

NLKP XXIV kongressi direktiivides kuulub tähtis koht meie maa edasise elektrifitseerimise küsimustele. Elektrienergia tootmise kasvutempo üle võib otsustada järgmiste andmete alusel (mljr. kWh):

1913. a.	1940. a.	1965. a.	1970. a.	1975. a.
2,0	48,3	507	740	1030—1070 (plaan)

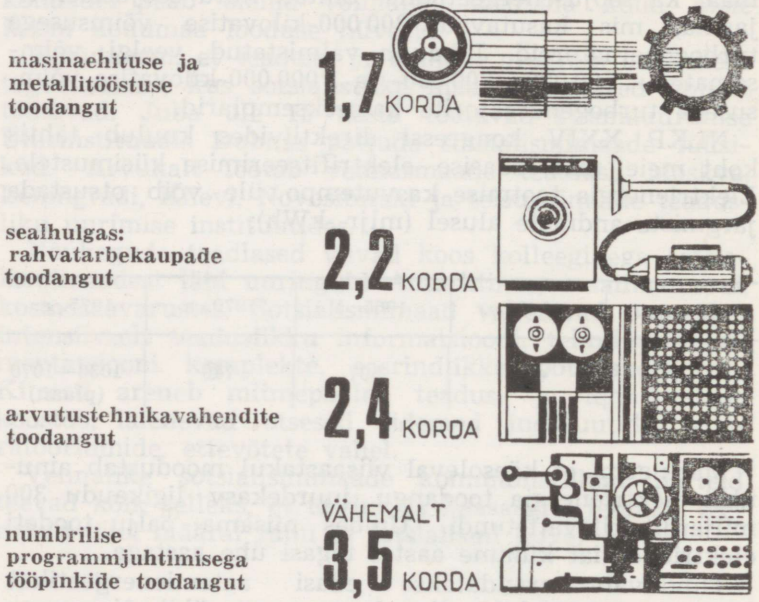
Märkigem, et käesoleval viisaastakul moodustab ainuüksi elektrienergia toodangu juurdekasv ligikaudu 300 miljardit kilovatt-tundi. Umbes niisama palju toodeti elektrienergiat kümme aastat tagasi ühe aastaga.

Tunduvalt arendatakse edasi aatomienergeetikat suurte, 1 000 000-kilovatise ja suurema ühikvõimsusega reaktoritega varustatud elektrijaamade ehitamise teel. Tähtsat osa elektrienergeetika edasiarendamisel peab etendama nõukogude teadus. Tal tuleb lahendada rida tehnilisi ülesandeid, mis on seotud soojuselektrijaamade energiablokkide ja aatomielektrijaamade reaktorseadmete ühikvõimsuse suurendamisega. Sel viisaastakul kavatsetakse katseseadmetel saada elektrienergiat ökonoomsemal meetodil — soojust otseselt elektriks muundades. Nõukogude teadlased otsivad visalt teid termotuumaenergia kasutamiseks.

Elektrifitseerimine tähendab mitte üksnes elektrienergia tootmise kasvu, vaid ka elektrienergia laialdast tehnilist ja tehnoloogilist rakendamist tööstuses, põllumajanduses, transpordis, ehituses ja olmetegevuses. Just seda mõtles Lenin, kui ta rääkis, et nii põllumajanduse kui ka tööstuse kaasaegne tehniline baas põhineb tänapäeva teadusel ja tehnikal, elektril.

Viisaastaku portree arvudes

Viie aasta (1971—1975) jooksul kavatsetakse suurendada

Teiseks teaduse ja tehnika progressi suunaks on masinate süsteemide loomine ja juurutamine tootmisprotsesside *kompleksseks mehhaniseerimiseks ja automatiseerimiseks* tööstuses, ehituses, põllumajanduses ja transpordis.

Masinate positiivsed omadused on hästi teada: neil on suur kiirus, nad ei karda kõrgeid ja madalaid temperatuure ning kannatavad välja suuri koormusi. Raske käsitsitöö asendamine masinatööga suurendab tööviljakust kümneid kordi. Nii näiteks töötab tellisetehases, mis laseb aastas välja 50 miljonit tellist ja kus on üles seatud mehhaniseeritud tehnoloogilised liinid, üldse 30—40 inimest, niisamasuguses tehases aga, kui seal domineerib käsitsitöö, — 400 inimest. Niisugust efekti annab tootmisele kompleksne mehhaniseerimine!

Kui jutt on tootmisprotsesside mehhaniseerimisest,

siis peetakse harilikult silmas suurte ja keerukate masinate, agregaatide, konveierliinide, võimsate tõstekraanade jne. ülesseadmist. Kõigel sellel on muidugi esmajärguline tähtsus. Ent pahatihti eksisteerib ajakohase ja kõrge tootlikkusega tehnika kõrval rahumeelselt edasi käsitsitöö, mis on «varustatud» käru, labida ja haamriga.

Sageli esineb ka seda, et üht inimest, kes töötab kõrge tootlikkusega mehhanismil, «teenindavad» mitu inimest, kes käsitsi laadivad maha ja peale, kannavad ühest kohast teise materjale, sorteerivad tooteid jne. Kõik see vähendab üldist tööviljakust, pidurdab tootmise efektiivsuse kasvu. Seal, kus on palju käsitsitööd, on kaadri voolavus reeglina suur. Vähest kvalifikatsiooni nõudvad operatsioonid noortöölisi eriti ei köida. Noorsugu tõmbab tehnika, kõrge kvalifikatsiooniga töö, loov töö.

Meil on tuhandeid tööliselukutseid. Igas tootmislõigus on oma eritingimused. Alati ei ole kõik tööstuse poolt väljalastavad väikemehhaniseerimisvahendid antud tingimustes kasutatavad. Aga mõnikord neist lihtsalt ei piisa, sest kõiki tootmise tehnilisi vajadusi ei saa ühekorraga rahuldada.

Praktika näitab, et paljud nn. väikemehhaniseerimisega seotud küsimused on edukalt lahendatavad tootmiskollektiivide endi poolt. See annab tavaliselt suurt majanduslikku efekti, võimaldab vabastada arvukalt töölisi ja suunata need teistesse tootmislõikudesse.

Väga hästi ütles väikemehhaniseerimise kohta üks Karaganda söebasseini kaevanduse nr. 22 noortöölistest: «Tõeline mehhaniseerimine on kompleks: «suur» ja «väike» üheskoos, ilma veelahkmete ja piirideta. Ja kui ikkagi tuleb neid mõisteid eristada, siis ainult ühel eesmärgil. Uut tehnikat — pean silmas põhilisi mehhanisme — saame me kaevandusseadmeid tootvailt tehastelt valmis kujul. Mis puutub «väikemehhaniseerimisse», siis siin on veel rohkesti valgeid laike, mille kõrvaldamine on enamasti jõukohane meile endalegi.

Karaganda noored kaevurid arendasid Lenini juubeliaastal liikumist tehnika progressi eest deviisi all: sõda käsitsitööle. Meie käes on suurepärased võimsad kombainid, räägivad noortöölised, kuid seisame vahel seetõttu, et puudub mingi pisiasi.»

Milliseid tulemusi võib anda väikemehhaniseerimine, selle kohta toome järgmise näite.

Igal suvel tulevad kaevandusest üksteise järel maapinnale elektrivedurid. Igalt vedurilt tuleb maha võtta elektripatarei, kaaluga umbes 3 tonni. Elektripatareis on ligi 100 tsinkpurki. Need tuleb puhastada, pesta, kuivatada. Igale elektrivedurile kulus nädal rasket käsitsitööd. Selliseid elektrivedureid on aga kaevanduses mitukümmend. Kaua mõtlesid kaevanduse sisetranspordi jaoskonna lukksepad selle probleemi üle. Lõpuks õnnestus neil konstrueerida automaatpesemismasin. Katsetused andsid häid tulemusi. Automaatpesemismasina abil uuendatakse elektriveduri patarei kahekolme tunniga. Pole raske välja arvutada, kui palju kasvas selles jaoskonnas tööviljakus, millist kasu sai tootmine väikemehhaniseerimise tulemusel.

Teine näide. Igaühel arvatavasti tuleb puhastada kefiiri- või piimapudeleid pudeliharjaga. Umbes niisamasugust mitte väga meeldivat operatsiooni tuli teha Moskva tehase «Kotloотšistka» remonditöölistel. Ainult et «pudelid» on seal metallist ja 7 meetrit pikad. Vastavad mõõtmed on ka «harjal». Sellise riistaga puhastas tööline aurukondensaatori torusid katlakivist. Igal agregaadil on ligi 10 000 toru. Nende puhastamisele kulus nädal ja rohkemgi. Visalt otsisid spetsialistid viise tööliste töö kergendamiseks selle operatsiooni tegemisel, kuid rahuldavat lahendust ei suutnud leida. Ülesande lahendas tehase meister G. Kornev. Tema konstrueeritud mehhanism oli sedavõrd lihtne ja originaalne, et inimesed isegi imestasid, kuidas sellele varem ei tuldud? Kusjuures kõik vajalik oli kohapeal käepärast. Puhastatav toru muutus silindriks, mida mööda suruõhk lükkab edasi kolbi, paindvõll aga viib harja seitsme meetri pikkusest kanalist 4—5 sekundiga läbi. Töölise ülesandeks on ainult mehaanilise käe suunamine, kogu tööle aga kulub nüüd ainult kaks-kolm vahetust. Ökonomistid arvutasid välja, et selle uuenduse rakendamine säästab ainuüksi ühes jaamas umbes 10 000 rubla.

Kuni viimase ajani mehhaniseeriti reeglina põhitootmisprotsesse. Käsitsitöö on ikka veel ülekaalus paljude transpordi-, kontrollimis-, viimistlus-, montaažilukksepa ja teiste abioperatsioonide tegemisel.

Üksnes tootmisprotsesside kompleksne mehhaniseerimine, mis haarab eranditult kõik tootmisstaadiumid ja -lõigud, kaasa arvatud abistav ja teenindav majandus,

võimaldab likvideerida raske käsitsitöö. Kompleksne mehhaniseerimine pakub avaraid võimalusi töötajate loovate võimete rakendamiseks. Lihttöötajaist oleneb suurel määral edu uute masinate ja mehhanismide juurutamisel ja kasutamisel nii põhi- kui ka abitootmises.

Kompleksne mehhaniseerimine eeldab koostöötavate kõrge tootlikkusega masinate süsteemi loomist ja tootmisse juurutamist. Uue viisaastaku aastail pööratakse suurt tähelepanu põhiliste tehnoloogiliste agregaatide ühikvõimsuse suurendamisele, samuti kasvab numbrilise programmjuhtimisega automaatseadmete väljalase.

Üheks teaduse ja tehnika progressi tähtsaks suunaks on *rahvamajanduse kemiseerimine,* uute ökonoomsete materjalide loomine ja kasutuselevõtmine. Uute etteantud omadustega materjalide loomisel etendavad tähtsat osa keemilised ja füüsikalised protsessid. Kemiseerimine muudab ümber arvukaid tööobjekte, annab tootmisele loendamatul hulgal uusi materjale, nagu seda on plastmassid, sünteetilised vaigud, rasvhapped, kautšuk, tehiskiud, nahk, polüetüleenkile, kunstrasvad, mineraalväetised, herbitsiidid, mürkkemikaalid jne., võimaldab luua tehismaterjale, mis on tugevad, kerged, madala omahinnaga, hästi töödeldavad jne. Teatavasti võib näiteks saada klaaskiudu, mis on kaks ja rohkemgi korda tugevam kui süsinikteras. Plastmasside tootmine nõuab 2—3 korda vähem kapitaalmahutusi kui värviliste metallide saamine.

Keemilised ja füüsikalised tehnoloogilised protsessid toovad endaga kaasa revolutsiooni tänapäeva tehnikale vajalike materjalide tootmises.

Teatavasti tehakse meie maal ettevalmistusi tehisteemantide tööstuslikuks tootmiseks. Viimaste aastate jooksul töötati välja tehnoloogia suurte safiiri- ja rubiinilehtede, granaatide, smaragdide ja paljude teiste kristallide saamiseks. Need on tänapäeva tehnikale väga vajalikud. Nüüd on eesmärgiks tehiskristallide tööstusliku tootmise organiseerimine. Teadus avastab uute ühendite sünteesimise ja Mendelejevi tabeli seni kasutamata keemiliste elementide tootmisse tõmbamise baasil üha täiuslikumaid materjale. Näiteks töötati hiljaaegu püsivmagnetite jaoks välja sulam, millel on endisest kaks korda tugevam magnetiline jõud. Selle sulami kasutamine võimaldab luua uusi täiuslikumaid aparaate.

Tunduvalt paraneb materjalide kvaliteet, kui kõrvaldada mittesoovitavad lisandid või lisada vähesel hulgal spetsiaalselt valitud aineid. Materjalide füüsikalisi omadusi võib soovitavas suunas muuta madalate ja kõrgete temperatuuride, vaakumi ja kõrgrõhu, elektromagnetiliste väljade, plasma ja mitmesuguste kiirguste toimel.

Suurt osa uute materjalide tootmisel ja olemasolevate kvaliteedi parandamisel etendab väikekeemia, mis annab väikesetonnaažilist toodangut — lisandeid polümeermaterjalide ja naftasaaduste kvaliteedi tõstmiseks, värvaineid süntees- ja naturaalriide jaoks, füsioloogiliselt aktiivseid aineid meditsiini ja põllumajanduse tarvis. Loetletud tooteid väljalaskvate tööstusharude arendamine võimaldab saada väikeste mahutustega suurt majanduslikku efekti.

Tähtsaks teaduse ja tehnika progressi suunaks on *progressiivsete, eriti pidevate tehnoloogiliste protsesside laialdane juurutamine,* uute keemilise tehnoloogia protsesside ning elektroonikal põhinevate protsesside väljatöötamise ja tööstusliku kasutuselevõtmise kiirendamine. Elektronaparaatide kasutuselevõtmine tehnoloogiliste protsesside juhtimisel võimaldab tunduvalt tõsta seadmete tootlikkust, parandada nende töörežiimi, tõsta toodangu kvaliteeti. Arvutusseadeldiste kasutuselevõtmine Pervouralski Uue Torutehase toruvaltsimismasina juures võimaldas tunduvalt suurendada täpsust torude valmistamisel, säästa 2000 tonni legeeritud terast, saada igal aastal 500 000 rubla kokkuhoidu. Elektronaparaatide kontrolli all toimuvate pidevate tehnoloogiliste protsesside juurutamine säästab tööd ja tõstab ühtlasi tunduvalt toodangu kvaliteeti. Järjest rohkem levivad sellised uued metallurgilised ja tehnoloogilised protsessid nagu elektrišlakkümbersulatus ja -valu, valtsmetalli tootmine otseselt vedelalumiiniumist ja -terasest, elektrikiiritus- ja lasertehnoloogia jt.

Suurt osa teaduse ja tehnika progressi kiirendamisel etendab kaasaegne *informatsiooni- ja arvutustehnika.* Selle laialdane kasutamine kujuneb üheks määrava tähtsusega teguriks tänapäeva teaduse ja tehnika revolutsioonis.

Üheksandal viisaastakul kasvab suuresti uute täiuslikumate elektronarvutite konstrueerimine ja väljalaskmine; neid hakatakse laialdaselt kasutama kõigis

rahvamajandusharudes. Partei XXIV kongressi direktiivides on kirjutatud: «Toota seeriaviisiliselt elektronarvuteid komplektis kõigi informatsiooni sisend- ja väljundseadmetega ning tüüpprogrammidega.»

Baasiks kaasaegsete juhtimissüsteemide loomisel on elektroonika. Meie teadlased andsid elektroonika arengusse suure panuse. Meie maal loodi ja areneb edukalt elektroonikatööstus. Elektronaparaate hakatakse üha laialdasemalt kasutama mitmesugustes majandusharudes, näiteks masinaehituses, energeetikas jm. Nõukogude teadus andis tunduva panuse ka pooljuhtide teooria arengusse, kvantelektronaparaatide konstrueerimisse ja loomisse, mis võimaldavad edukalt lahendada tähtsaid uue tehnika ja tehnoloogia probleeme.

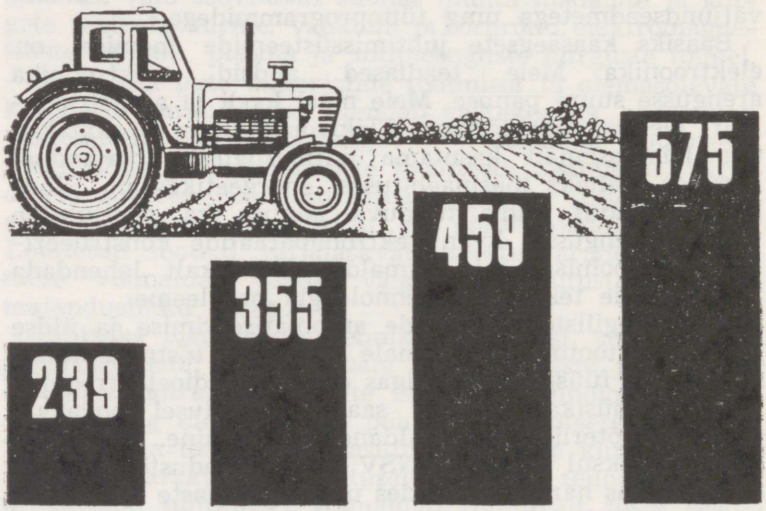
Tehnoloogiliste protsesside automatiseerimise ja üldse tänapäeva tootmise kõrgemale tasemele tõstmise tingimuseks on füüsika, sealhulgas optika, raadioelektroonika ja tuumafüüsika uusimate saavutuste alusel loodavate kontrollmõõteriistade laialdane kasutamine. Viimaste aastate jooksul saavutati NSV Liidu Teaduste Akadeemias ja reas haruinstituutides uute ajakohaste aparaatide konstrueerimisel suurt edu. Kuid tööstus laseb uue konstruktsiooniga aparaate välja ebapiisavalt. Seepärast on XXIV kongressi direktiivides ette nähtud suurendada aparaatide tootmist 2 korda. Uue viisaastaku jooksul luuakse riiklikku tööstusaparatuuri süsteemi kuuluvate unifitseeritud seadeldiste täielik kompleks.

Kaasaegsete organiseerimis- ja arvutustehnika vahendite kasutamine kiirendab töö, tootmise ja juhtimise teadusliku organiseerimise abinõude rakendamist ning tõstab toodangu kvaliteeti.

Teaduse ja tehnika progressi kiirendamise seisukohalt on suur tähtsus tegevettevõtete tehnilisel ümberseadmestamisel ja rekonstrueerimisel ning seadmete moderniseerimisel. Seejuures sünnivad vanad tehased, vabrikud, seadmed sisuliselt teist korda, ühiskond aga saab suurt majanduslikku efekti. Rekonstrueerimise käigus uuendatakse peamiselt töömasinaid, tootmishooned ja rajatised jäävad endisteks. Uute ettevõtete ehitamisel aga kulutatakse neile üle poole vahendeist. Uute täiuslikumate, tootlikumate ja ökonoomsemate masinate, mehhanismide ja elektrontehnikaga varustatult ei jää rekonstrueeritud ettevõtted uutele alla.

Viisaastaku portree arvudes

Traktorite tootmise kasv (füüsilistes ühikutes)

1960. a. 1965. a. 1970. a. 1975. a.
(Direktiivid)

Kõige rohkem oleneb teaduse ja tehnika progressi tempo *teaduse* edusammudest. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus «Teaduslike organisatsioonide töö efektiivsuse tõstmise ning rahvamajanduses teaduse ja tehnika saavutuste kiirema rakendamise abinõudest» (september 1968) sisaldab teaduslike uuringute efektiivsuse tõstmise konkreetse programmi. Tugevneb teaduslike organisatsioonide materiaal-tehniline ja eksperimentaalbaas, laieneb teadusliku kaadri ettevalmistus, täiustuvad teadlaste töö eest tasumise vormid, muutuvad mitmekülgsemaks teadlaste ja tootmiskollektiivide sidemed.

NLKP XXIV kongress määras kindlaks loodus- ja ühiskonnateaduste arendamise peasuunad ning kavandas teaduse ja tootmise sidemete edasise tugevdamise teed.

«Nendest saavutustest rääkides ei taha me aga alahin-

nata nende jõudu, kellega tuleb võistelda teaduse ja tehnika tandril,» ütles L. Brežnev. «Siin seisab ees kestev ja raske võitlus. Me oleme kindlalt otsustanud pidada seda tõsiselt, et tõestada sotsialismi üleolekut ka sel alal.»[1]

MIDA ANNAB TEADUSE JA TEHNIKA PROGRESS

Teaduse ja tehnika progressil on otsustav tähtsus kogu meie rahvamajanduse arendamise programmile. Uuel viisaastakul ei saa taotleda suurt tootmise kasvu töötajate arvu suurendamise arvel. Meie maal on peaaegu kogu töövõimeline elanikkond juba tootmisega hõivatud. Samuti tuleb arvestada, et uuel viisaastakul siirdub rohkem kui varem töötajaid elukondliku ja kultuurialase teenindamise sfääri. Neis tingimustes kujuneb majanduse arengu otsustavaks teguriks teaduse ja tehnika progress ning selle baasil ühiskondliku töö viljakuse tõus.

Kui oletada, et teaduse ja tehnika tase ei muutu, siis tuleks selleks, et garanteerida rahvatulu kasv direktiividdes ettenähtud 37—40% ulatuses, lisada 115 miljonile inimesele, kes on juba rahvamajanduses tegevad, veel vähemalt 42—46 miljonit inimest. See tähendab, et töötajate arvu tuleks suurendada ligemale poole võrra. Nii suurt hulka täiendavaid töötajaid meil ei ole.

Neid asendab teaduse ja tehnika progress, mis võimaldab 80—85% rahvatulu juurdekasvust saada juba hõivatud töötajate tööviljakuse tõstmise arvel. Seepärast nimetataksegi teaduse ja tehnika progressi majanduse tiibadeks.

Olemasolevail andmeil saadi üks kolmandik kuni pool maailma teaduslikus ja tehnilises suhtes arenenud riikide rahvatulu juurdekasvust viimasel kahel aastakümnel teaduse saavutuste tootmisse rakendamise arvel.

Tänapäeva teaduse saavutused on sedavõrd silmapaistvad, et praegu on raske leida inimest, kes ei näeks nende praktilisest rakendamisest saadavat tohutut kasu. Iga aasta lastakse Leningradi teadlaste uuringute ja projekteeringute alusel välja 20—30 miljardi rubla eest töös-

[1] *L. Brežnev.* Leninlikul kursil. II kd., lk. 415.

tustoodangut. Võtame näiteks niisuguse bioloogiaharu nagu selektsioon. Tänu sellele loodi nisu, õlikultuuride, maisi, suhkrupeedi ja teiste taimede kõrgeväärtuslikud sordid. Kogu maailm teab akadeemik V. Pustovoiti nime, kes sai suurepäraseid tulemusi päevalille selektsioonis ja seemnekasvatuses. Ta aretas välja sordid, mille õlisisaldus on 5—7 ja isegi 12% tavalisest kõrgem. Nende sortide kasvatamine võimaldab meie maal saada täiendavalt sadu tuhandeid tonne päevalilleõli aastas, s. o. võita iga aasta üle 1 miljardi rubla.

Akadeemik P. Lukjanenko loodud talinisu sortide saagikus on endiste sortidega võrreldes 10—15 tsentneri võrra hektari kohta kõrgem. Ühtlasi on nad kindlad lamandumise suhtes ja annavad heade küpsetusomadustega jahu.

Me tõime näiteid teaduse kõige maapealsemast valdkonnast. Niisama ahvatlevad on kosmoseteaduse saavutuste rakendamise perspektiivid. Juba praegu hõlbustavad andmed ja järeldused, mis on saadud Maa tehiskaaslaste ja planeetidevaheliste jaamade abil, protsesside mõistmist, mis toimuvad tähtedel, Päikesel, planeetidevahelises ruumis. Päikese — selle gigantse loodusliku termotuumareaktori fundamentaalne uurimine lähendab termotuumaenergeetika ajajärku Maa peal. Säärase energeetika loomine lahendab söe, nafta, gaasi ja teiste kütuseliikide maardlate tühjakssaamisel meie planeeti ähvardava kütuse ja energeetiliste ressursside puuduse probleemi.

Kuigi peamine kosmoseteaduse arendamisest saadav kasu tuleb edaspidi, on kosmilise tehnika tohutu majanduslik tähtsus juba praegu selge. Maa-lähedaste asustatavate jaamade loomine võimaldab lahendada mitmesuguseid rahvamajanduslikke ülesandeid. NLKP XXIV kongressi direktiivid näevad ette teaduslike tööde tegemist kosmoses, et arendada telefoni- ja telegraafikaugsidet, televisiooni, ilmaennustust, loodusressursside uurimist ja geograafilisi uuringuid ning lahendada teisi rahvamajanduslikke ülesandeid.

Missuguse teadusliku uurimistöö lõigu me ka ei võta, kõikjal näeme rahvamajanduse jaoks uusi horisonte, uusi võimalusi. NLKP XXIV kongressi poolt kavandatud teaduslike uurimistööde programmi edukas täitmine on progressi vältimatuks tingimuseks tootmise tehnikas ja

tehnoloogias. Ent poleks õige arvata, et teaduse ja tehnika progressi loojaiks on üksnes õpetlased, konstruktorid, insenerid. Tähtsat osa etendavad selles ka tootmiskollektiivid. Sergo Ordžonikidze nimelise Uraali Raskemasinatehase tööliste ja teenistujate kollektiiv näiteks andis viimase kahe aasta jooksul valu-, keevitus- ja mehaanika-koostamistsehhides ekspluatatsiooni 15 vooluliini, paigaldas ja moderniseeris 338 seadmeüksust, projekteeris ja juurutas tootmisse 58 eesrindlikku tehnoloogilist protsessi. Kõik see parandas töötajate töötingimusi ja tõstis tööviljakust kogu tehase ulatuses 12,6%.

Tänapäeva teaduse saavutusi laialdaselt kasutades tõstavad tootmiskollektiivid ettevõtete tehnilist taset, parandavad toodete kvaliteeti, sealhulgas ka teaduslikeks eksperimentideks vajalike seadmete kvaliteeti. Teadus ja tootmine rikastavad teineteist vastastikku. Tööstuse võimsatele õlgadele toetudes tungib teadus ikka ja ikka sügavamale looduse saladustesse ning avastab tootmisele uusi teid.

Näiteks tehases «Sibelektrotjažmaš» vastab ligi 90% tooteist ülemaailmsele tehnilis-majanduslikule tasemele. Kuidas õnnestus selliseid suurepäraseid tulemusi saavutada? Tänu teaduse ja tehnika progressile. Uue tehnoloogia kasutuselevõtmise ning tootmisprotsesside mehhaniseerimise ja automatiseerimise tulemusel suurenes 1970. aastal 1966. aastaga võrreldes mehhaniseeritud töö osatähtsus keevitus-ettevalmistustsehhis 56%-lt 82%-ni, stantsimistsehhis — 76%-lt 90%-ni, isolatsioonimähkimistsehhis — 43%-lt 80%-ni, mehaanika-koostamistsehhides — 65%-lt 80%-ni, tööriistatsehhis — 53%-lt 70%-ni. Möödunud viisaastaku jooksul vabastati siin muuks tööks üle 800 inimese. Toodangu omahind alanes iga aasta 400 000—900 000 rubla võrra.

Teaduse ja tehnika progress muudab põhjalikult töö sisu. Ühtedest kutsealadest jäävad vaid vanad nimetused, teised aga kaovad alatiseks. Näiteks võimaldas soojuselektrijaamades uue elektronautomaatika rakendamine põlemise ja katelde toitmise reguleerimiseks ning kaugjuhtimiseks 38 kutsealast ära kaotada 13, sellised nagu tuhavagonettide lükkajad, mootorvedurijuhid, suitsugaaside ventilaatorite masinistid, veekatelde, boilerite ja naftamahutite valvurid, söe ja õli proovide võtjad jne.

Esimeses järjekorras kaovad tervist kahjustavate töötingimustega kutsealad. Mida kujutas endast näiteks veekatelde valvuri ametiala? Piisab, kui öelda, et õhutemperatuur tema töökohal oli talvel 30—40° ja suvel 50—60° piirides. «Ühe vahetuse jooksul saad niisugusel töökohal leili terveks aastaks,» meenutavad endised veekatelde valvurid. Tehnika arengu tulemusel vabanevad töölised väsitavast, raskest tööst.

Sotsialismi tingimustes teenib teaduse ja tehnika laialdane rakendamine tootmisse vaimse ja füüsilise töö järkjärgulist lähenemist. Töölise, kolhoosniku, teenistuja, inseneri töö saab uue sisu; endine kutsealane piiratus kaob minevikku.

Seega kiirendab teaduse ja tehnika progress kõigi töötajate kultuuri- ja tehnilise taseme tõusu, soodustab igakülgselt arenenud inimeste kujunemist. Olles vabanenud raskest, mittekvalifitseeritud tööst, suunab inimene oma jõupingutused oma kultuuri- ja tehnilise taseme tõstmisele, uue tehnika valdamisele. Tema funktsioonid ühiskondlikus tootmises muutuvad. Raskete operatsioonide tegijast saab looja. See aga omakorda kiirendab teaduse ja tehnika progressi.

MASIN ON TÖÖLISE SÕBER JA ABIMEES

Praegu kohtab juba harva töölist, kelle käsutuses ei ole mehhanismi ehk, nagu tihtilugu öeldakse, mehaanilist abimeest. Pöördume ametliku statistika poole. Viimase kümne aasta jooksul toodeti meie maal ligemale 2 miljonit metallilõikamispinki, umbes 400 000 sepistamis-pressimismasinat, üle 3,5 miljoni traktori, rohkem kui 4 miljonit veoautot. Kuid need on ju ainult mõned masinaliigid. Kui palju on aga rahvamajanduses ekskavaatoreid, turbiine, elektrivedureid, tõstekraanasid, mitmesuguseid jõumasinaid ja muud tehnikat! Ja jällegi on tegemist kümnete ja sadade tuhandetega, sageli aga koguni miljonitega.

Iga uus masin on töölise ustav sõber ja abimees. Toome ainult ühe näite.

Paljud arvatavasti on kuulnud suurepärastest nõukogude masinatest — sammuvatest ekskavaatoritest. Neid

masinaid kasutatakse seal, kus mullatööde maht on väga suur.

Läheme mööda treppi hiiglasliku masina sisemusse. Oleme suures ruumis, kus on arvukalt keerukaid seadeldisi, elektrimootoreid ja muid seadmeid. Siseneme ekskavaatorijuhi ja tema abi kabiini. See on üsna avar, valgusküllane tuba, kust on suurepärane vaade igasse külge. Seintele on paigutatud mitmesugused kontrollaparaadid ja osutid.

Ees, saja meetri kaugusel, ripub noole all kopp, mis siit ei paistagi kuigi suur olevat. Tegelikult on selle mahuks 25 m^3 ja sinna mahub hõlpsasti auto. Hiiglamasin kogub mõne sekundiga oma kopasse 25 m^3 pinnast ja viib selle 200 m kaugusele. Kujutlegem, kui palju käsitsitööd asendab see imemasin. Spetsialistid on välja arvutanud, et üks selline ekskavaator asendab ligikaudu 10 000 mullatöölist. Praegu aga loob tööstus veelgi aukartust äratavamaid maakaevamismasinaid.

Igas majandusharus võimaldab uus tehnika tööliste tööd paremini kasutada. Toome näite. Teatavasti on meie autopargis ülekaalus väikese ja keskmise kandejõuga autod. Spetsialistid on välja arvutanud, et kui praegu tegeleb autovedudega iga kaheteistkümnes tööline, siis 1980. aastal tuleb rooli taha panna iga viies tööline, kui ei leita mingit kardinaalset lahendust. Seepärast juhitaksegi NLKP XXIV kongressi direktiivides tähelepanu sellele, et on vaja suurendada raskeveoautode ja nende baasil suure kandejõuga autorongide väljalaset. Käesoleval viisaastakul alustatakse kallurite ja kuni 120-tonnise kandejõuga kallurautorongide tootmist mäetööstusele. Üks auto asendab mitut raudteevagunit!

Iga masin kergendab meie tööd ja suurendab mitu korda selle viljakust. Seepärast tuleb masina eest hoolitseda, püüda selle poole, et iga masinat võimalikult paremini kasutataks ja et ta rahvast kauem teeniks.

Praegu areneb tõeliselt üldrahvalik võitlus tehnika progressi eest. Tehnikaalased otsingud toimuvad laial rindel. Uue tehnika loomisega tegelevad rohkearvulised instituutide ja konstrueerimisbüroode kollektiivid ning leiutajad.

Aktiivselt löövad selles kaasa ka töölised ise. Just töökohal kontrollitakse kõigepealt konstruktorite ideid, siin

sünnib metallitükist detail, millele kuulub uues masinas tähtis koht. Tööline näeb loodava tehnika häid külgi ja puudusi paremini. Sellest, kui täpselt viiakse ellu konstruktori mõte, kui töökindel on detail või sõlm, olenevad suurel määral uue masina tootlikkus, tema ekspluatatsiooniomadused, inimeste töötingimused. Võitlus tehnika progressi eest meie ühiskonnas on kõigi töötajate, iga inimese ülesanne.

Kuues peatükk

TOOTMISFONDID ON MEIE MAJANDUSLIK POTENTSIAAL

MIS ON TOOTMISFONDID

Tootmisprotsess. Siin ühinevad inimese tööalased jõupingutused, teadmised ja oskused ühtses rütmis orgaaniliselt mitmesuguste masinate tööga. Uus toodang kujutab endast elav- ja asjastatud töö sulamit. Et seda valmistada, ei piisa üksnes inimestest, kes tunnevad tootmise saladusi, kellel on vastavad tööalased vilumused ja kogemused. Vajalikud on veel tootmisvahendid — masinad, seadmed, tooraine, materjalid, kütus, energia, transport, abiseadeldised jms. Need on tootmisprotsessi esemelised elemendid ja neid nimetatakse *tootmisfondideks*.

Tootmisfondide elemendid osalevad toodangu valmistamise protsessis erinevalt, etendavad selles erinevat osa. Sellest olenevalt jagunevad nad kahte suurde rühma — põhi- ja käibefondideks.

Tootmispõhifondideks on hooned, rajatised ja jõumasinad, töömasinad, mehhanismid, tööpingid, aparaadid, transpordivahendid ja teised töövahendid.

Käibefondideks on peamiselt tööobjektid — tooraine, materjalid, kütus ja teised ressursid.

Loomulikult võib tekkida küsimus: milles on põhi- ja käibefondide erinevus? Põhifondid osalevad tootmisprotsessis mitme aasta vältel, käibefondid aga ainult ühes tootmistsüklis.

Põhifondid säilitavad tootmisprotsessist osa võttes oma naturaalkuju ja kannavad oma väärtuse valmistatavale produktile üle osakaupa. Tööpink jääb tööpingiks, kuni ta pole täielikult ära kulunud. Käibefondid aga kas muudavad tootmisprotsessis oma naturaalkuju, muutudes

valmistooteks (põhimaterjalid — metall, nahk, riie jms.), või jäävad sellest hoopis ilma (kütus, määrdeained jms.). Seejuures kandub nende väärtus tervikuna üle uuele toodangule.

Masin, mis maksab 5000 rubla ja töötab 10 aastat, kannab igal aastal uuele toodangule üle ainult kümnendiku oma väärtusest, s. o. 500 rubla. Jalatsite valmistamiseks kasutatud naha väärtus aga läheb kõik üle jalatsite väärtuse koosseisu.

Tööstusettevõtete tootmispõhifondid jagunevad oma naturaalkujult ja tootmisprotsessist osavõtu poolest kaheksaks eri liigiks. 1. jaanuaril 1970 oli meie tööstuse *põhifondide struktuur* järgmine:

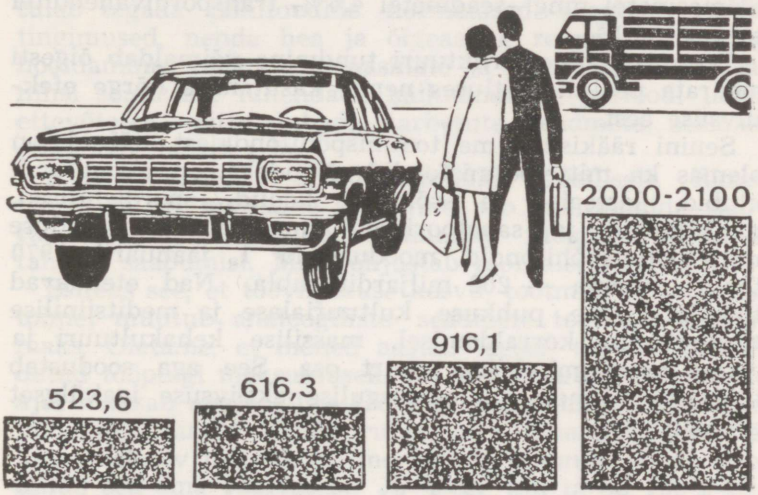
	%-des
Kogu tööstuse tootmispõhifondid	100
sealhulgas:	
hooned	29,5
rajatised	21,7
ülekandeseadeldised	8,6
jõumasinad ja -seadmed	8,5
töömasinad ja -seadmed	25,0
mõõte- ja reguleerimisaparaadid ja -riistad ning laboratooriumisisustus	1,1
transpordivahendid	4,5
muud põhifondid	1,1

Vaatleme neid arvusid tähelepanelikumalt. Millest nad räägivad? Kõigepealt äratab tähelepanu hoonete ja rajatiste suur osatähtsus tööstuse tootmisfondide hulgas. Asi on selles, et tehaste korpuste ja mitmesuguste rajatiste (paisud, estakaadid, sillad, mahutid jt.) ehitus nõuab rohkesti kapitaalmahutusi ja seetõttu ongi nende osatähtsus tootmisfondide hulgas (maksumuse järgi) võrdlemisi kõrge. Kuid hooned ja paljud rajatised toodangu valmistamisest otseselt osa ei võta.

Kõige aktiivsemat osa põhifondide hulgas etendavad jõu- ja töömasinad ning -seadmed. Esmajoones neist oleneb, kui palju ja millise kvaliteediga toodangut valmistatakse. Seepärast me püüame hoonete ja rajatiste tähtsusele vaatamata suurendada masinate ja seadmete osatähtsust põhifondide üldstruktuuris.

Viisaastaku portree arvudes

Autode tootmise kasv (tuh. tk.)

1960. a. **1965. a.** **1970. a.** **1975. a.**

(Direktiivid)

Tootmispõhifondide kasutamise efektiivsust on võimalik eelkõige tõsta nende kõige aktiivsema ja tähtsama osa — töö- ja jõumasinate, mõõte- ja reguleerimisaparaatide ning veel mõnede fondiliikide osatähtsuse suurendamise teel. Seda on võimalik saavutada ka tootmisruumide ja -pindade parema kasutamise ning tööseadmete õigema paigutamise teel. Tootmispinna iga ruutmeetri ja tootmisruumi iga kuupmeetri kokkuhoid etendab tootmise efektiivsuse tõstmisel niisama tähtsat osa kui metalli või kütuse tonni, saematerjalide tihumeetri jne. kokkuhoid. See võimaldab lisakulutusteta paigaldada suurel arvul seadmeid ning saada ühelt ja samalt tootmispinnalt rohkem valmistoodangut.

Tuleb silmas pidada, et erinevates tööstusharudes ja erinevates ettevõtetes ei ole tootmispõhifondide struktuur ühesugune. Nii näiteks langeb hüdroelektrijaamades

põhifondidest 76,4% hoonete ja rajatiste arvele, 16,4% — jõu- ja töömasinate ning -seadmete arvele, 0,2% — transpordivahendite arvele. Kalatööstusettevõtetes aga on hoonete ja rajatiste osatähtsus kõigest 13,2%, jõu- ja töömasinatel ning -seadmetel 4,6%, transpordivahenditel seevastu 79%.

Tootmisfondide struktuuri tundmine võimaldab õigesti määrata pealüli võitluses nende kasutamise kõrge efektiivsuse eest.

Senini rääkisime me tootmispõhifondidest. Kuid on olemas ka mittetootmisfondid. Nendeks on elamufond, klubid, lasteaiad ja -sõimed, koolid, spordiehitised, puhkekodud ja sanatooriumid jms. Rahvamajanduse mittetootmispõhifondid moodustasid 1. jaanuaril 1970 tohutu summa — 262 miljardit rubla. Nad etendavad töötajate olme, puhkuse, kultuurialase ja meditsiinilise teenindamise korraldamisel, massilise kehakultuuri ja spordi arendamisel jms. suurt osa. See aga soodustab töötajate võimete ja loomingulise aktiivsuse igakülgset arengut.

PÕHIFONDIDE KULUMINE JA AMORTISEERIMINE

Kui Euroopas ehitati esimene raudtee, siis arvasid inimesed, et see peab vastu palju sajandeid. Ent ilmnes, et ekspluateerimisprotsessis kulub tee kiiresti ja muutub kõlbmatuks. Et masinad, seadmed ja kõik teised põhifondide liigid nende ekspluateerimise protsessis kuluvad, ei vaja tõestamist. See on selge ka teoorias kogenematule inimesele. Kuid sõna «kulumine» kui majanduslik mõiste ei olegi nii lihtne. Juhtub ka nii, et masin on veel tööks kõlblik, kuid eemaldatakse kasutuselt kulumise tõttu. Milles on asi? Ilmneb, et on kahte liiki kulumist.

Füüsiline kulumine — masinad, aparaadid ja muud töövahendid kuluvad tööprotsessis füüsiliselt, s. o. muutuvad kõlbmatuks. On arusaadav, et mida intensiivsemalt fonde kasutatakse, seda kiiremini nad kuluvad. Põhifondid kuluvad ka looduslike välistingimuste toimel, olenemata sellest, kas nad on kasutusel või seisavad tegevusetult. Looduslike füüsikalis-keemiliste ja bioloogiliste protsesside toimel masinate ja hoonete metallosad roostetavad ning puidust osad kõdunevad. Kummitooted kao-

tavad elastsuse ja lagunevad. Sademete mõjul ning keskkonna temperatuuri ja niiskuse muutuste toimel lagunevad hoonete seinad.

Tähendab, selleks et vähendada füüsilist kulumist, tuleb tagada põhifondide normaalsed ekspluateerimistingimused, nende hea ja õigeaegne remontimine ning hooldamine, vähendada masinate ja seadmete mitteplaanilisi seisakuid, lühendada käikuandmise perioodi uutes ettevõtetes, mitte lubada tarbetute seadmete seismist ettevõtete ladudes jne.

Kuid töövahendid ei kulu ainuüksi füüsiliselt. Eksisteerib ka nn. *moraalne kulumine*, s. o. põhifondide väärtuse kadumine enne nende täieliku füüsilise kulumise tähtaja saabumist. Mis põhjustab moraalset kulumist?

Esiteks see, et tööviljakuse kasvu, tootmise täiustumise toimel muutub analoogiliste seadmete tootmine odavamaks. Oletame, et mõned aastad tagasi tehases paigaldatud tööpingi maksumuseks on 40 000 rubla. Käesoleval ajal maksab analoogilise tööpingi soetamine ja paigaldamine juba ainult 25 000 rubla. See tähendab seda, et kasutuselolev tööpink on moraalselt kulunud — on kaotanud osa oma väärtusest. Ja isegi kui ta on 100%-lise füüsilise kõlblikkusega, ei ole ta reaalne väärtus üle 25 000 rubla.

Teiseks, moraalset kulumist põhjustab see, et tehnika progressi toimel ilmuvad uued tootlikumad ja ökonoomsemad masinad, seadmed jne. Selle tulemusel muutub vanade põhifondide kasutamine kahjulikuks, sest see pidurdab tööviljakuse kasvu.

Väga hästi väljendas seda mõtet Kirovi tehase lihvija J. Lebedev oma sõnavõtus NLKP XXIV kongressil: «Meie rikkuse peaallikaks on tööviljakuse pidev kasv. Just seepärast erutab meid, töölisi, näiteks tööpingipargi ratsionaalse kasutamise probleem. Sellest rääkis õigesti oma kõnes Aleksei Nikolajevitš Kossõgin.

Mis tuleb välja? Tuleme tööle. Asun uue ajakohase tööpingi juurde, naaber aga tööpingi juurde, mis on oma aja ära elanud, on moraalselt vananenud. Töötame. Õhtul tehti kokkuvõte: mina andsin poolteist kuni kaks korda rohkem detaile kui naaber. Meie tehase töölised, eriti tööpingitöölised, on mitmel korral rääkinud: vananenud seadmetest on vaja vabaneda, need on vaja välja vahetada.»

Vanade seadmete asendamine uutega toimub üheksandal viisaastakul ennenägematutes mastaapides.

Masinaehituses suunatakse vananenud metallitöötlemisseadmete väljavahetamiseks viie aasta jooksul 25—30% metallilõikamispinkide ja vähemalt 30% sepistamis-pressimismasinate ressurssidest.

Kuidas vältida või vähendada moraalse kulumise negatiivseid tagajärgi? Seda ülesannet lahendatakse samaaegselt mitmel teel. Esiteks, osa moraalselt vananenud tehnikast võidakse moderniseerida, rekonstrueerida.

Moderniseerimine ja rekonstrueerimine kujutab endast sellist tegevpõhifondide täiustamist, mis võimaldab tõsta nende tootlikkust ja efektiivsust kaasaegsele tasemele.

Moraalne kulumine on kas täielikult või osaliselt välditud, kui põhifondid antakse kiiresti ekspluatatsiooni, neid ei hoita ladudes või väljas, kui uut tehnikat ja uusi seadmeid juurutatakse kiiremini. Moraalne kulumine on muudel võrdsetel tingimustel seda väiksem, mida intensiivsemalt põhifonde kasutatakse. Toome näite. Kaks ühesugust tööpinki maksavad kumbki 4200 rubla. Üks töötab ainult ühe vahetuse, teine aga kolme vahetuse kestel. Esimene kannab aasta jooksul oma väärtusest valmistoodangule 140 rubla ja peab ennast ära tasuma 30 aastaga, teine aga 420 rubla ja teeb enese tasa 10 aastaga. On täiesti arusaadav, et teisel tööpingil on vähem võimalusi moraalseks vananemiseks kui esimesel tööpingil.

Põhifondide väärtus väheneb järk-järgult ja kandub osakaupa üle uuele toodangule või tehtud tööle. Põhifondide kulumise korvamist toodangu väljalaske või tehtud töö kuludesse nende maksumusest ühe osa lülitamise teel nimetatakse *amortiseerimiseks*.

Millest oleneb iga-aastaste amortisatsioonieraldiste summa suurus? Põhifondide maksumusest, nende ekspluatatsiooniajast, s. o. amortisatsiooniperioodi pikkusest, ja kapitaalremondi kuludest. 1969. aastal moodustasid amortisatsioonieraldised meie tööstuses 7,5% põhifondide maksumusest, neist 3,4% kasutati kapitaalremondiks.

Vaatleme konkreetset näidet masina amortisatsiooni aastasumma arvutamise kohta. Masina maksumuseks on

50 000 rubla, kogu amortisatsiooniperioodi jooksul tehtava kolme kapitaalremondi kulud moodustavad 15 000 rubla, masina moderniseerimise kulud sama aja jooksul — 2000 rubla, masina realiseerimisest pärast kulumist saadavad tulud aga 1000 rubla. Kui antud masina amortisatsiooniperioodiks on 6 aastat, siis võrdub amortisatsiooni aastasumma:

$$A = \frac{50\,000+15\,000+2000-1000}{6} = \frac{66\,000}{6} = 11\,000 \text{ rubla.}$$

Amortisatsiooni aastasumma suhet põhifondide maksumusse protsentides nimetatakse *amortisatsiooninormiks.* Meie näites võrdub see:

$$\frac{11\,000 \text{ rubla}}{50\,000 \text{ rubla}} \times 100 = 22\%.$$

Amortisatsiooninormid olenevad põhifondide liigist. Piltliku ettekujutuse sellest olenevusest võib saada, kui tutvuda 1969. aasta amortisatsioonieraldistega meie maa tööstuses põhifondide liikide kaupa.

	%-des
Amortisatsioonieraldised kõigilt tootmispõhifondidelt . .	7,3
sealhulgas liikide kaupa:	
hooned	3,2
rajatised	5,4
ülekandeseadeldised	5,2
jõumasinad ja -seadmed	8,5
töömasinad ja -seadmed	12,6
mõõte- ja reguleerimisaparaadid ja -riistad ning laboratooriumisisustus	12,3
transpordivahendid	13,2
muud põhifondid	12,6

Nagu näeme, kehtestatakse kõige kõrgem amortisatsiooninorm kõige aktiivsematele põhifondide liikidele — töömasinatele ja -seadmetele, mõõte- ja reguleerimisaparaatidele ja -riistadele ning transpordivahenditele.

Just neid põhifondide liike ekspluateeritakse kõige intensiivsemalt ning nad annavad oma väärtuse kiiremini valmistoodangule üle. Kõige madalam amortisatsiooninorm kehtestatakse hoonetele ja rajatistele.

Kuidas amortisatsioonieraldisi kasutatakse? Osa amortisatsioonieraldistest (nende suurus määratakse igale ettevõttele kindlaks tsentraliseeritud korras) suunatakse tootmise arendamise fondi. Neid vahendeid kasutatakse uuteks ehitusteks ja põhifondide rekonstrueerimiseks, mida teeb ettevõte otseselt ise. Teine osa kantakse üle riigile ja kasutatakse uute tootmisfondide loomiseks.

MIKS TOOTMISFONDE ON VAJA INTENSIIVSELT KASUTADA?

Et luua kommunismi materiaal-tehnilist baasi, suurendada tootmise mastaape, tagada produktide küllus, on vaja pidevalt suurendada tootmisvõimsusi, järjekindlalt suurendada ja täiustada ettevõtete tootmispõhifonde. Seepärast hoolitsevadki Kommunistlik Partei ja Nõukogude riik väsimatult põhifondide pideva kasvu eest kõigis rahvamajandusharudes.

1970. aasta alguseks moodustasid rahvamajanduse tootmispõhifondid 422 miljardit rubla, s. t. neid oli 6,8 korda rohkem kui 1940. aastal. «Me ehitame praegu materiaalse tootmise sfääris rohkem kui ükski teine riik maailmas,» ütles L. Brežnev NLKP XXIV kongressil. «Vanema põlvkonna inimesed mäletavad, millisteks suursündmusteks meie ajaloos olid Dnepri hüdroelektrijaama, Magnitogorski kombinaadi, Volgogradi ja Harkovi traktoritehase käikulaskmine. Nüüd antakse igal aastal hulgaliselt ekspluatatsiooni hoopis võimsamaid ning tehniliselt täiuslikumaid ettevõtteid ja objekte.»

Viimaste aastate jooksul loodi meil Krasnojarski hüdroelektrijaam, mis on suurim maailmas, unikaalsed soojuselektrijaamad Konakovos, Burštõnis ja Krivoi Rogis, metallurgiahiiglased — Lääne-Siberi tehas ja Karaganda kombinaat —, naftatootmiskompleksid Tjumeni oblastis ja Lääne-Kasahstanis, Volga Autotehas ja Pavlodari Traktoritehas, Bratski ja Sõktõvkari metsatööstuskompleksid, suure võimsusega keemiakombinaadid.

Ehitati suured kerge- ja toiduainetetööstuse ettevõtted, nagu Tšernogorski Kammvillakombinaat, Kurski Trikotaažikombinaat ja teised ettevõtted. Ainuüksi kaheksandal viisaastakul suunati vabrikute, tehaste, raudteede ja teiste tootmisettevõtete tootmispõhifondide ning kaubalismateriaalsete väärtuste varude suurendamiseks 186 miljardit rubla.

Grandioosse kapitaalehitusprogrammi kavandas NLKP XXIV kongress, millest oli lähemalt juttu raamatu teises peatükis.

Tootmisfondide kasv suurendab meie majanduslikku potentsiaali, laiendab tootmisvõimalusi. Ent omaette võetuna tootmisfondide hiiglamastaabid majanduse efektiivsusest täielikku ettekujutust ei anna. Tähtis on, et tootmisfondid ei kasvaks ainult hulgaliselt, vaid leiaksid ka intensiivset kasutamist. Vastasel korral saavad neist külmunud, tegevusetud miljardid. Tootmisfondide kasutamise parandamine, fonditootluse suurendamine jääb endiselt üheks tähtsamaks ülesandeks, nagu märgiti NLKP XXIV kongressil.

Kuidas kindlaks teha, kui täielikult või mittetäielikult, hästi või halvasti kasutatakse ettevõtte, tsehhi, jaoskonna tootmisfonde?

Üheks põhifondide kasutamise näitajaks on toodangu väljalase rahalises väljenduses tootmispõhifondide tuhande (või ühe) rubla kohta. Võtame näiteks kaks ühesugust toodangut väljalaskvat ettevõtet. Esimeses ettevõttes lasti aastas välja 400 000 rubla eest toodangut ja tootmispõhifondide maksumus moodustas 100 000 rubla, teises ettevõttes olid vastavateks arvudeks 600 000 rubla ja 200 000 rubla. Kui otsustada üksnes toodangu väljalaske järgi, siis on teise ettevõtte näitaja kõrgem. Ent see järeldus ei oleks õige, sest arvesse tuleb võtta ka põhifonde, mille abil toodang välja lasti. Siis ilmneb, et esimene ettevõte töötas paremini. Kogutoodang põhifondide ühe rubla kohta võrdus esimeses ettevõttes 4 rublaga (400 000:100 000), teises ettevõttes aga 3 rublaga (600 000: :200 000).

Üldistavate näitajate kõrval tuginetakse põhifondide kasutamise analüüsimisel laialdaselt mitmesugustele seadmete konkreetseid iseärasusi, antud tootmisharu spetsiifikat arvestavaile näitajaile.

Töömasinate kasutamise üle võib näiteks otsustada

toodangu väljalaske järgi naturaalväljenduses (tükid, liitrid, tonnid, ruutmeetrid) *ühe tööpingi* (masina, agregaadi) kohta ajaühikus. Näiteks söekoristuskombaini puhul määratakse tunni-, kuu- ja aastatoodang tonnides; tsementitööstuses pöördahjude puhul — klinkri tunnitoodang tonnides; turbiini puhul — kilovatt-tundide arv; martäänahjude puhul — terase keskmine päevatoodang ahjupõranda ruutmeetrilt tonnides.

Tähtsaks masinate ja agregaatide kasutamise näitajaks on *kasutamise koefitsient,* mis arvutatakse seadmete tegeliku tööaja jagamise teel ajaga, mille kestel nad peavad töötama plaani järgi. Näiteks tööpink pidi graafiku kohaselt töötama 300 tundi kuus, tegelikult aga töötas vaid 240 tundi. Tähendab, selle tööpingi kasutamise koefitsiendiks on 0,8 (240:300=0,8). Mida ütleb koefitsient 0,8? Seda, et 20% ajast läks jäädavalt kaduma ja teatud hulk toodangut jäi valmistamata. Mida lähem on kasutamise koefitsient 1-le, seda paremini kasutatakse seadmeid ajaliselt, seda rohkem saadakse toodangut.

Oluline põhifondide parema ekspluateerimise reserv peitub *vahetuste kasutamise koefitsiendi* suurendamises. Selle määramine ei ole raske. Kasulikult töötatud tööpinkvahetuste üldarv tuleb jagada tööpinkide arvuga.

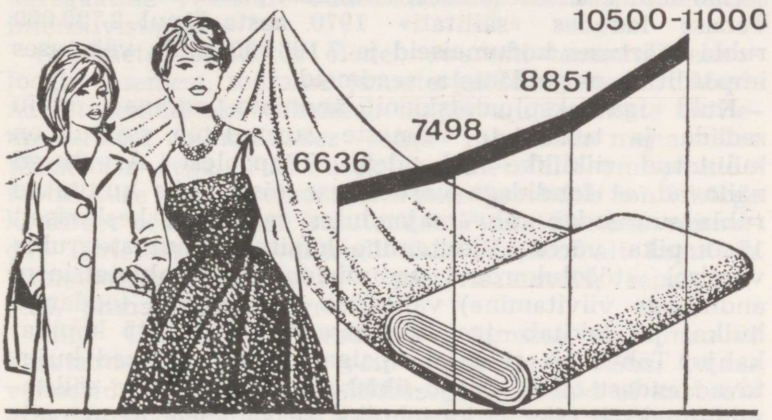
Võtame masinaehitustehase tsehhi, kus on 50 tööpinki. Esimeses vahetuses töötas neist 40, teises 30 tööpinki. Kolmandas vahetuses tööpingid seisid. Vahetuste kasutamise koefitsient võrdub antud juhul 1,4-ga $\left(\frac{(40\times1)+(30\times1)}{50}\right)$.

See tähendab seda, et iga tööpink töötas keskmiselt ainult 1,4 vahetust, ülejäänud ajal aga seisis.

Sotsialistlikus ühiskonnas on olemas kõik vajalikud eeldused põhifondide kõige täielikumaks kasutamiseks. Fonditootluse suurendamine on tohutu tootmisreserv. Kui suurendada fonditootlust tootmisfondide osas ainult 1%, saab ühiskond täiendavalt rohkem kui 4,2 miljardi rubla eest toodangut. Niisuguse rahasummaga võib üles ehitada kaasaegse suurlinna. Seepärast organiseeribki Kommunistlik Partei üldrahvalikku võitlust tootmisfondide parema kasutamise eest. Ja see võitlus annab häid tulemusi. Näiteks suurenes metallurgiatööstuses kõrgahjude kasuliku mahu kasutamise koefitsient ajavahemikul 1940—1969 ligemale 2 korda; üle kahe korra kasvas

Viisaastaku portree arvudes

Iga liiki riide tootmine (milj. m²)

(Direktiivid)

terase keskmine päevatoodang martäänahju põrandapinna ruutmeetrilt.

Ent tootmispõhifondide kasutamisel esineb kolossaalseid reserve. Neist oli juttu NLKP XXIV kongressil. L. Brežnev juhtis aruandekõnes tähelepanu madalale vahetuste kasutamise koefitsiendile tööstusettevõtetes, eriti masinaehituses. «Selle asemel et mainitud koefitsienti tõsta, taotlevad mõned majandusorganid üha uute ettevõtete ehitamist. Kui kerkib üles vahetuste koefitsiendi tõstmise küsimus, siis viidatakse vastuseks tööjõupuudusele. Ent kes hakkab töötama uutes ettevõtetes — kas inimesed või püha vaim? Ei, seltsimehed, sellesse küsimusse tuleb suhtuda rangemalt, tuleb välja töötada ja ellu rakendada abinõude kompleks, mis tagab seadmete täielikuma kasutamise. Sel alal on vaja sisse seada ettevõtete parteikomiteede, partei linna- ja oblastikomiteede raugematu kontroll.»

Ikka on veel palju paigaldamata tehnikat. Eriti palju on seadmeid ekspluatatsiooni andmata keemia-, tselluloosi- ja paberitööstuses ning mustas metallurgias. Mõned näited. Märgatavalt uuenes möödunud viisaastakul musta

metallurgia hiiglane «Zaporožstal». Saadi rohkesti uusi masinaid ja seadmeid. Paistab, et see on hea. Paraku aga seisab suur osa sellest uuest tehnikast pikka aega ladudes. Tehase ladudes «säilitati» 1970. aasta lõpul 2 720 000 rubla väärtuses kodumaiseid ja 7 108 000 rubla väärtuses imporditud paigaldamata seadmeid.

Kuid iga ekspluatatsiooni andmata agregaat on ju sadade ja tuhandete inimeste surnud töö, asjatult on kulutatud riiklikke vahendeid. Tõepoolest. Arvutused näitavad, et fondidega varustatuse tõstmiseks kulutatud rubla suurendab rahvamajanduses rahvatulu keskmiselt 15 kopika võrra. Viivitamine kapitaalmahutuste rubla viimisel «tööolukorda» (tootmisfondide ekspluatatsiooni andmisega viivitamine) vähendab väljalastava toodangu hulka ja tekitab iga viivitusaasta kohta 15 kopikat kahju. Tähendab, tähtajaks paigaldamata seadmed kujutavad endast otsest kahju ühiskonnale. Seadmete säilitamine maksab raha ja ka tehnika ise vananeb nii moraalselt kui füüsiliselt, ilma et teda ekspluateeritaksegi. Sellele vaatamata on paigaldamata seadmete varud suured.

Toome näitena kaks arvu. Kümme aastat tagasi oli Ukraina ettevõtetes paigaldamata seadmeid 478 miljoni rubla, 1970. aasta alguseks aga juba 987 miljoni rubla eest. Tegevusetu miljard! Kas saab olla ükskõikne, kui mõned majandusmehed koguvad tagavaraks miljonite rublade väärtuses varustust, mida võib kunagi vaja minna. Seepärast suhtutaksegi igasse seadmete «tagavaraks» tellimise juhtu kui pillamisse.

VIISPÄEVAK INIMESTE JA SEITSEPÄEVAK MASINATE JAOKS

«Iga mehhanism kasutusele!» — selle deviisi all otsivad paljude ettevõtete kollektiivid raugematult tootmisfondide parema kasutamise teid.

On teada kaks peamist teed seadmete paremaks kasutamiseks: 1) seadmete tootlikkuse suurendamine tööajaühikus; 2) seadmete seisakute likvideerimine, mitmesuguste vahetuse, kuu, aasta jooksul esinevate tööajakadude vältimine.

Loomulikult tekib küsimus: kuidas *tõsta seadmete tootlikkust tööajaühikus*? Tähtsaimaks töötlemisele

kuluva aja lühendamise ja seadmete tootlikkuse kasvu tingimuseks on masinate kiirtööreŽiimide rakendamine, agregaatide võimsuse suurendamine, tootmisprotsesside intensiivistamine.

Seadmete tootlikkus oleneb suuresti tootmise tehnoloogia tasemest, tooraine ja materjalide kvaliteedist. Masinaehituses näiteks vähendab täppisvalu toorikute töötlemisvarusid, võimaldades seega lühendada mehaanilise töötlemise aega. Tulemuseks on metallilõikamispinkide tootlikkuse tõus. Tsementitööstuses parandab lobri kõrge kvaliteet pöördahjude kasutamist. Piimatööstuses võimaldab lähtetooraine kvaliteedi tõus tootlikumalt kasutada tehnoloogilisi seadmeid — pastörisaatoreid, separaatoreid, piimapuhasteid jne.

Suur tähtsus on seadmete võimsuse maksimaalsel kasutamisel. Mõnikord võib ettevõtetes näha, kuidas võimsaid ja kõrge tootlikkusega seadmeid ei kasutata ettenähtud otstarbeks. Raskeveoautoga, mis on võimeline vedama kümnetonnist koormat, transporditakse detaile, mis kaaluvad mõnisada kilogrammi. Suuri tööpinke, millel on võimalik töödelda hiigeldetaile, kasutatakse pisiesemete valmistamiseks.

Samal ajal võiks tuua arvukalt näiteid, kuidas seadmete täiustamise ja moderniseerimise teel ületatakse suuresti projekteeritud võimsusi. Ždanovi Raskemasinatehases, Lenini-nimelises Novokramatorski Masinatehases, Harkovi Traktoritehases suurendatakse võimsusi tootmist katkestamata. Siin suhtutakse igasse tööpinki ökonoomselt ega lasta tal seista ühtki päeva.

Suured reservid peituvad tootmispindade paremas kasutamises, eriti montaaži- ja valutsehhides, vormimisjaoskondades jne. Selleks tuleb suurendada tootmispindade osatähtsust, mitte võtta neid kontorite ja abiehitiste alla, paigutada seadmed ratsionaalselt.

Masinate ja agregaatide tootlikkuse suurendamise kõrval on tohutu rahvamajanduslik tähtsus *ajafondi maksimaalsel kasutamisel*, mis nõuab seadmete töös vahetuse, ööpäeva, kuu ja aasta jooksul esinevate mitmesuguste vaheaegade vähendamist.

Iga seadme tööminut tähendab täiendava operatsiooni sooritamist, uut detaili või sõlme, kogu maa ulatuses aga kümneid ja sadu uusi masinaid, sadu ja tuhandeid tonne metalli, kütust, toorainet, materjale jms. Seepärast ongi

nii tähtis vähendada vaheaegu masinate ekspluateerimisel.

Ivanovo oblasti tekstiilitöölised töötavad põhimõttel: seitsepäevak masinate jaoks, viispäevak inimeste jaoks. Seadmete kohta arvutatult moodustab vahetuste kasutamise koefitsient siin 2,9. Tootmisprotsess kulgeb sellise graafiku järgi, mis võimaldab kasutada seadmeid mitte viis, vaid seitse päeva nädalas, kusjuures töölised töötavad ikkagi viiepäevase režiimi kohaselt. See suurendab seadmete koormust, tõstab tööliste tööviljakust, võimaldab paremini kasutada tootmisfonde. Kui masinaehitusettevõtted, kus vahetuste kasutamise koefitsient moodustab ainult 1,4—1,5, läheksid üle pidevtööle ning töötaksid nii nagu Ivanovo tekstiilitöölised, siis võiks masinate tootmist meie maal suurendada ligi kaks korda tootmispõhifonde juurde soetamata. See võimaldaks säästa paljusid miljardeid rublasid kapitaalmahutusi.

Suureks reserviks on seadmete seadistamise, häälestamise, ümberseadistamise ja muu sellisega seotud vaheaegade vähendamine. Seda on võimalik saavutada kõrge tootlikkusega rakiste ja kõrgendatud vastupidavuse ja täpsusega instrumentide kasutamise ning igale masinale ühelaadiliste toodete kitsa nomenklatuuri valmistamisel kindlate operatsioonide kinnistamise teel.

Plaanilisi vaheaegu seadmete töös saab tunduvalt vähendada seadmete remontimisele kuluva aja lühendamise ja remontide kvaliteedi tõstmise teel. Kahjuks tehakse paljudes ettevõtetes põhifondide remonti käsitööndusliku. Ülekaalus on käsitsitöö, remontide kvaliteet on madal, kulud aga suured. Igal aastal kulutatakse masinapargi remontimiseks üle 15 miljardi rubla. Seepärast püstitaski Kommunistlik Partei ülesande spetsialiseerida remondimajandus, jõuda selleni, et remonttööd seisneksid põhiliselt kulunud sõlmede ja detailide asendamises spetsialiseeritud tehastelt saadavate tagavaraosadega.

NLKP XXIV kongressi direktiivides on kirjutatud: «Tõsta masinate moderniseerimise ja remondi tehnilist taset ning efektiivsust. Masinate moderniseerimiseks ja remontimiseks vajatavate sõlmede, agregaatide ja detailide detsentraliseeritud valmistamiselt minna järk-järgult üle nende spetsialiseeritud tootmisele vastavaid masinaid valmistavates ettevõtetes. Tunduvalt laiendada

spetsialiseeritud võimsusi seadmete tsentraliseeritud remondiks. Seadmeid valmistavad ettevõtted peavad vastutama selle eest, et seadmed oleksid varustatud vahetus- ja remondidetailide ning -sõlmedega, samuti masinate ekspluatatsiooniomaduste eest.»

Otsustavat osa seadmete kasutamise parandamises, seadmete vahetussiseste seisakute ja remondiaegade lühendamises etendab otseselt see, kes sellel tehnikal töötab. Mida paremini ta seadmeid hooldab, seda korralikumalt need töötavad, seda vähem on nad remondis. Tulemuseks on aga kehtivate normide täitmine ja ületamine ning palga kasv. «Tööpink armastab hellitamist, puhtust ja õlitamist,» ütleb kõnekäänd.

Seadmed seisavad muidugi ka puuduste tõttu tootmise planeerimises, organisatsiooniliste ja tehniliste häirete, rünnaktöö ning tooraine, materjalide, tööriistade jms. mitteõigeaegse saamise tõttu. Kuid suur osa seadmete seisakutest tekib ikkagi tööliste endi süü läbi. Põhjusteks on madal kvalifikatsioon, distsiplineerimatus, töötamise lõpetamine mõned minutid enne vahetuse lõppu ning tehnoloogilise distsipliini rikkumine, mille tulemuseks on praak, seadmete rikked ja avariid.

Üheks tähtsaks tootmise efektiivsuse suurendamise suunaks on *kapitaalmahutuste parem kasutamine,* uute tootmisvõimsuste kiirem ekspluatatsiooni andmine. See aga oleneb olukorrast ehitustegevuses. Senini on seal küllaltki palju häireid, mille põhjustele juhiti tähelepanu NLKP XXIV kongressil. «Kui lühidalt väljendada probleemi olemust,» ütles NLKP XXIV kongressil L. Brežnev, «siis seisab see selles, et me investeerime tohutuid summasid, need aga ei tasu end küllalt kiiresti, see aga tähendab, et tasuvus on väiksem, kui ta peaks olema.» Lõpetamata ehituse mahu vähendamine kaks korda võimaldaks näiteks suurendada rahvatulu 7—8 miljardi rubla võrra.

Kommunistlik Partei hoolitseb pidevalt kapitaalehituse parandamise eest. Muudeti ehitajate töö hindamise printsiipi. Aluseks ei ole enam ühed või teised vahepealsed staadiumid, vaid lõpptulemused, võimsuste käikulaskmine, ehituse lõpuleviimine. Nagu NLKP XXIV kongress rõhutas, on selles tähtsas rahvamajandusharus veel väga palju teha nii parteiorganisatsioonidel kui ka ehitajail endil.

Vaatlesime mõningaid tootmispõhifondide ja kapitaalmahutuste parema kasutamise küsimusi. Isegi pealiskaudne tutvumine nendega veenab, et kollektiivide osatähtsus selle tähtsa majandusülesande lahendamisel on suur ja vastutusrikas.

KUIDAS NORMEERITAKSE KÄIBEFONDE

Siiani oli meil juttu tootmispõhifondide efektiivse kasutamise tähtsusest. Nüüd vaatleme, milliseid tulemusi annab tootmiskäibefondide ratsionaalne kasutamine.

Materiaalsete ressursside kokkuhoiul on tohutu rahvamajanduslik tähtsus.[1] Materiaalsete ressursside kulu vähendamisega säästame me ühtlasi suure tööliste armee tööd, kes kaevandavad maaki ja sütt, toodavad naftat, töötavad üles metsa, sulatavad metalli. Mida paremini toorainet ja materjale kulutatakse, seda vähem on hankivates tööstusharudes (maagi-, söe-, nafta- jm. töötuses) vaja tootmispõhifonde. Materiaalsete ressursside kokkuhoid on ka toodangu odavnemise ja selle väljalaske suurenemise tähtis allikas.

Käibefondide ratsionaalne kasutamine seisneb eelkõige kehtivatest tooraine, materjalide ja energia *kulunormidest* kohustuslikus kinnipidamises. Igale ettevõttele kehtestatakse materiaalsete ressursside kulunormid, plaaniülesanne, mis määrab kindlaks nende maksimaalse kulu toodangule.

Kulunorm hõlmab, esiteks, valmistatava toodangu koosseisu otseselt kuuluvate materjalide (tooraine) puhaskulu, teiseks, töötlemistehnoloogiaga seotud jäätmeid ja kadusid.

Tooraine ja põhimaterjalide kulunormid kehtestatakse tavaliselt naturaalväljenduses valmistoodangu ühiku kohta. Näiteks rauamaagi kulu ühe tonni malmi, nafta kulu ühe tonni bensiini, riide kulu ühe ülikonna ja naha kulu ühe paari jalatsite kohta. Ka abimaterjalide ja kütuse kulunormid kalkuleeritakse valmistoodangu ühiku kohta (näiteks kütuse kulu ühe kilovatt-tunni elektrienergia tootmiseks, ühe tonni auru tootmiseks jne.).

---

[1] Lähemalt selle kohta vt. seitsmendast peatükist.

Kui abimaterjalide kulunorme toote kohta määrata ei saa, siis arvutatakse need ühe teenindatava masina või seadmete tööajaühiku kohta. Nii näiteks arvutatakse pühkimismaterjalide (kaltsud, takud) kulunorm ühe tööpingi kohta (vahetuses, kuus, aastas). Määrdeainete kulunormid arvutatakse seadmete tööajaühiku kohta, näiteks kuivatustrumli, tööpingi jms. töötunni kohta.

Normeerimismeetoditest olenevalt eristatakse kahte liiki norme: 1) tehniliselt põhjendatud ja 2) kogemuslik-statistilised normid.

Tehniliselt põhjendatud kulunormid töötatakse välja tehniliste arvutuste ja laboratoorsete uuringute alusel, arvesse võttes materiaalsete ressursside kõige ratsionaalsema kasutamise kogemusi eesrindlikes ettevõtetes. Tehniliselt põhjendatud normid levivad ettevõtetes üha laialdasemalt.

Kogemuslik-statistilised normid töötatakse välja materjalide keskmise tegeliku kulu aruandeandmete uurimise alusel. Nende puuduseks on see, et nad ei võta arvesse teaduse saavutusi, järelikult — ei orienteeri ettevõtteid küllaldaselt materiaalsete ressursside ratsionaalsemale kasutamisele.

Peale kulunormide on olemas veel *tootmisvarude normid*. Need peavad olema minimaalsed, kuid normaalseks tootmiseks küllaldased. Eristatakse jooksvat, kindlustus- ja hooajalist varu.

Millest oleneb jooksva varu norm? Esiteks, keskmiselt ööpäevas tarbitavate materiaalsete ressursside hulgast ja teiseks, päevade arvust nende ressursside järjekordsete hangete vahel. Näiteks tarbib trükikoda ööpäevas 5 tonni paberit, saab aga seda partiidena 3 korda kuus (s. t. intervall hangete vahel võrdub 10 päevaga). Maksimaalseks paberivaruks antud trükikojas peab olema $5 \text{ t} \times 10 = 50$ t. Kuid varu norm ei kehtestata mitte varu maksimaalse, vaid keskmise suuruse järgi, sest pärast paberipartii saamist hakkab selle varu iga päev vähenema ja võrdub järjekordse hanke momendiks nulliga. Jooksva varu normiks on pool maksimaalsest varust. Meie näites moodustab jooksva varu norm 25 tonni.

Peale materiaalsete ressursside jooksva varu on ettevõttel garantii- (ehk kindlustus-) varu. See moodustatakse selleks, et vältida võimalikke katkestusi ja häireid ettevõtte töös. Näiteks, selleks et vormistada tellimus

paberi saamiseks, paber peale laadida ja ära saata, kulub 1 päev; et ta kohale toimetada ja trükikoja laos maha laadida — 3 päeva, kokku 4 päeva. Kui päeva keskmine paberivajadus moodustab 5 tonni, siis võrdub garantiivaru 20 tonniga.

Garantiivaru suurust võidakse arvutada tegelike ja plaaniliste hankeaegade keskmiste hälvete alusel. Kui paberi hanketähtaegu rikuti möödunud aasta aruandeandmeil keskmiselt ühe päeva võrra, siis võib paberi garantiivaru olla ühe päeva vajaduse suurune või mõnevõrra suurem, arvestades hanketähtaegadest mittekinnipidamise võimalust. Garantiivaru hakatakse kulutama pärast jooksva varu ärakasutamist. Otsuse garantiivaru kasutamiseks teeb ettevõtte juhtkond ainult erakordsetel juhtudel.

On tööstusharusid (suhkru-, konservi-, tärklise- ja siirupi-, taimeõlitööstus jt.), kus luuakse tooraine ja materjalide (suhkrupeedi, puuvilja, õlikultuuride seemnete jms.) hooajalised varud. Hooajalise varu suurus oleneb ettevõtte keskmisest päevasest vajadusest ja ajavahemikust, milleks hooajaline varu luuakse. Kui näiteks suhkrutehas töötleb päevas 20 000 tsentnerit suhkrupeeti ja töötab 4 kuud, siis on suhkrupeedi hooajaliseks varuks 2 400 000 tsentnerit.

Kuidas määrata materiaalsete ressursside ühiku kasutamise ratsionaalsust? Selleks tuleb kõigepealt võrrelda materiaalsete ressursside tegelikku kulu kehtivate normidega. See võrdlus näitab otsekohe säästu või ülekulu suurust. Suurt abi võib anda materiaalsete ressursside kasutamise plaaniliste ja tegelike koefitsientide võrdlemine. *Plaaniliseks koefitsiendiks* on toote puhaskaalu suhe materjalide kulunormisse. Näiteks võlli puhaskaal on 90 kg, terase kulunorm aga 120 kg. Järelikult on plaaniliseks koefitsiendiks 0,75 (90 : 120). Oletame, et tegelikult kulutati võlli valmistamiseks 105 kg terast. Tähendab, tegelikuks materjalide kasutamise koefitsiendiks on 0,86. Seega kulutas ettevõte võlli valmistamiseks tunduvalt vähem terast, vähendas tooriku kaalu 15 kg võrra ja hoidis sellega ära 15 kg terase muutumise laastudeks.

Teiseks materjalide kasutamise näitajaks on *valmistoodangu väljatulek töödeldava tooraine ühikust.* Selle näitaja arvutamiseks jagatakse valmistoodangu kaal

kulutatud tooraine kaaluga ja tulemus väljendatakse protsentides.

Need materiaalsete ressursside kasutamise näitajad võimaldavad igal töölisel kindlaks teha, kui ratsionaalselt kasutatakse toorainet, millised on kokkuhoiu teed, mida teha, et väljaselgitatud reservid läheksid käiku. See on aga väga tähtis. Materiaalseid ressursse kulutatakse ju otseselt töökohtadel. Igal töölisel on reaalne võimalus anda oma panus käibefondide kasutamise efektiivsuse tõstmisse.

Põhilisteks materiaalsete ressursside kokkuhoiu teedeks on toodete puhaskaalu alandamine, jäätmete ja kadude vähendamine, uute tooraine- ja materjaliliikide kasutuselevõtmine ja tooraineressursside kompleksne kasutamine.

NLKP XXIV kongressi direktiivides sisaldub ülesanne «tagada tootmise materjalikulu vähenemine tööstuse tootmisharustruktuuri täiustamise, masinate, aparaatide, seadiste ja teiste toodete konstruktsiooni parandamise, progressiivse tehnoloogia rakendamise, lähtetooraine ja materjalide kvalitatiivsete näitajate tõstmise ning nende täielikuma ja komplekssе kasutamisega, samuti viimistlustsehhide arendamisega töötleva tööstuse harudes».

Selle üldrahvaliku ülesande lahendamine nõuab tööliste, inseneride, tehnikute ja teadlaste jõupingutuste ühendamist võitluseks käibefondide parema kasutamise eest, olemasolevatest materiaalsetest ressurssidest suurema hulga selliste toodete valmistamise eest, mis on üheaegselt kerged, elegantsed ja kaunid, aga ka väga tugevad, töökindlad ja vastupidavad.

Seitsmes peatükk

VÄIKSEST KOKKUHOIUST SAAB SUUR KOKKUHOID

KOKKUHOIUREŽIIM

Kogu meie ühiskond on huvitatud sellest, et olemasolevaid materiaalseid väärtusi kasutataks hästi ratsionaalselt, maksimaalse efektiivsusega, et nad tooksid rahvale võimalikult rohkem kasu. Mida paremini ressursse kasutatakse, seda rohkem on meil võimalik luua materiaalseid hüvesid, seda kiiremini järelikult jõuame lõpule kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomisega, seda rohkem vahendeid on ühiskonnal võimalik eraldada rahva elatustaseme tõstmiseks. See aga vastab meist igaühe huvidele.

«Sotsialismi muude hüvede hulgas,» ütles M. Kalinin, «on muide ka kokkuhoiurežiim, mitte kasinus, vaid just kokkuhoid, mida tõendab kas või see, et Nõukogude Liit suurendab aastast aastasse üldiselt oma heaolu... Mitte kusagil ei hinnata inimtööd rohkem kui Nõukogude Sotsialistlike töötavate Vabariikide Liidus, sest neid valitsevad tööd tegevad klassid. Töötavad klassid ei saa mitte lugu pidada omaenda tööst, töötavad klassid ei saa tööd ilma eesmärgita, ebaökonoomselt kulutada. Küsimus on ainult niisuguste vormide ja viiside leidmises, mis annaksid maksimaalseid tulemusi. Ent niipea kui selle töö kallale asuvad rahvahulgad, on edu tagatud.»[1]

Üheks peasuunaks selle ülesande lahendamisel on kokkuhoiurežiimist järjekindel kinnipidamine kõigis tootmislõikudes, kõigil inimeste majandusliku tegevuse aladel.

---

[1] *М. И. Калинин.* Вопросы советского строительства. Москва, 1958, стр. 305.

Kokkuhoiurežiim on sotsialistlik majandamismeetod. Seda meetodit rakendades kasutame me materiaalseid ressursse kõige ratsionaalsemalt, kulutame toorainet, materjale, kütust, energiat jm. efektiivsemalt. Miks me ütleme sotsialistlik majandamismeetod? Seepärast et see meetod on omane ainult sotsialistlikule ühiskonnale. Üksnes plaanimajanduse tingimustes, kus kõik töötajad on huvitatud ühiskondliku rikkuse ökonoomsest kasutamisest, on kokkuhoiurežiim objektiivselt vajalikuks majandamismeetodiks.

Kokkuhoiurežiimi abil säästame me ühiskondlikku tööd, väldime selle asjatut kulutamist. Sest mis on tooraine, materjalid, masinad jne.? Kõik nad kujutavad endast varem asjastatud inimtööd. Tõepoolest, tonni söe tootmiseks kulub teatud hulk kaevurite tööd. Et valmis teha masin, läheb tarvis paljude spetsialistide tööd, sealhulgas metallurgide, treialite, freesijate, konstruktorite jt. tööd. Kui sütt kulutatakse säästlikult, kui masinat kasutatakse tootmisprotsessis täie võimsusega, seisakuteta, kui masinasse heaperemeheliku suhtumise tulemusel pikeneb tema kasutamisiga, siis tähendab see seda, et sellesse masinasse asjastatud tööd kulutatakse kõige otstarbekamalt, kõige säästlikumalt. Minevikutöö (asjastatud töö) ökonoomne kasutamine on võrdväärne ühiskondliku töö säästmisega ja tema viljakuse tõstmisega.

Seepärast juhtiski K. Marx tähelepanu sellele, et «nii nagu tööaja plaanipärasest jaotamisest erinevate tootmisharude vahel, saab ka aja kokkuhoiust esimene majandusseadus, mis põhineb kollektiivsel tootmisel»[1].

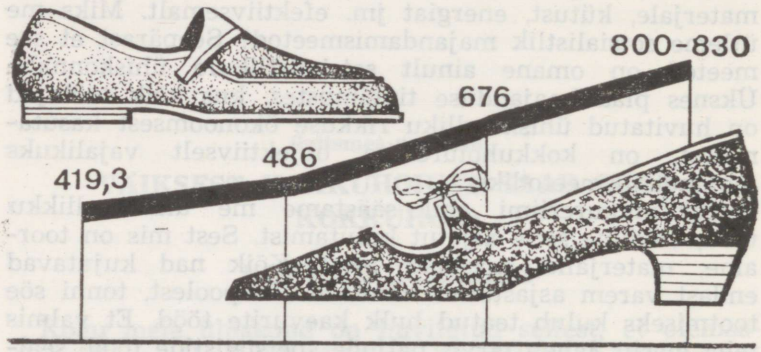
Sotsialism loob piiramatud võimalused materiaalsete ressursside kõige ratsionaalsemaks kasutamiseks ja nende kasutamise järjekindlaks parandamiseks. Kuid see muidugi ei tähenda, et tootmiskulud alaneksid iseenesest, isevoolu teel. Et võimalused muutuksid tegelikkuseks, on vaja teha visa tööd nende võimaluste parema kasutamise teede, allikate ja meetodite väljaselgitamiseks.

Vladimir Iljitš Lenin ütles: «Kommunism algab seal, kus tekib *tavaliste tööliste* ennastsalgav, rasket tööd võitev hool tööviljakuse suurendamise eest, *iga puuda vilja, söe, raua* ja teiste saaduste hoidmise eest...»[2] Neis

[1] Архив Маркса и Энгельса, т. 4, стр. 119.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 29. kd., lk. 394.

Viisaastaku portree arvudes

Nahkjalatsite tootmine (milj. paari)

(Direktiivid)

sõnades peitub suur mõte. Miks paigutas V. I. Lenin kommunismist rääkides ühele ja samale pulgale kõrge tööviljakuse ja säästlikkuse tähtsuse? Mõelgem nende sõnade mõtte üle järele, mis Lenin ütles üleüldise säästlikkuse ja kokkuhoiu kohta. Kas need sõnad on praegu oma tähtsuse kaotanud? Võib-olla olid nad omal kohal ainult 20-ndate aastate algul, kui rahvamajanduse mastaabid olid väikesed ja kaupadest tunti teravat puudust? Kas tänapäeva tingimustes on mõtet esineda üleskutsega, et iga tavaline tööline hoolitseks iga puuda vilja, söe, raua ja teiste saaduste hoidmise eest?

Lenini kokkuhoiurežiimiloosung ei ole ajutine üleskutse, vaid alaline nõue kõigile meie sotsialistliku ühiskonna liikmetele. Meie maa muutub veel tugevamaks ja rikkamaks, meie liikumine kommunismi poole kiiremaks, kui me õpime säästma iga tööminutit, iga grammi toorainet ja kütust, iga tööga teenitud kopikat.

Tuleb silmas pidada, et mida rohkem on ühiskonna käsutuses materiaalseid rikkusi, seda suurem on ka säästlikkuse eest peetava võitluse rahvamajanduslik efekt. Seepärast ongi materiaalsetesse rikkustesse ökonoomse suhtumise küsimused nii teravalt päevakorral ka praegu. Ja see ei ole vaesuse tulemus, vaid nõue suhtuda

heaperemehelikult tohutul hulgal kogunenud materiaalsetesse ressurssidesse. *Tooraine ja materjalide ökonoomne kulutamine on ühiskondliku tootmise efektiivsuse tõstmise tähtis tegur.* Seepärast ongi materjalimahukuse vähendamisel, tooraine ja materjalide kokkuhoiul tõeliselt riiklik tähtsus.

Kommunistlik Partei kasvatab igas töötajas rahvavarasse säästlikku suhtumist. Võitlusest materiaalsete ja tööjõuressursside kokkuhoiu eest on saanud miljonite nõukogude inimeste elulise tähtsusega üritus. 1970. aastal avaldati NLKP Keskkomitee, NSV Liidu Ministrite Nõukogu, ÜAÜKN-i ja ÜLKNÜ Keskkomitee kiri «Tootmisreservide paremast kasutamisest ja kokkuhoiurežiimi tugevdamisest rahvamajanduses». Lenini üleskutse kokkuhoiule, mida partei, valitsuse, ÜAÜKN-i ja komsomoli Keskkomitee kirjas eriliselt rõhutatakse, leidis tööliste, kolhoosnikute ja haritlaste hulgas palavat heakskiitu.

Aruandekõnes NLKP XXIV kongressile ütles L. Brežnev: «See kiri sai aluseks suurele, massilisele tööle, mis andis häid tulemusi. Kuid kõigi reservide ärakasutamine, kokkuhoiurežiimi tugevdamine, võitlus ebaperemehelikkuse, pillamise ja liialduste vastu ei ole lühiajaline kampaania. Jutt on partei-, nõukogude, majandus-, ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioonide igapäevase tegevuse ühest tähtsamast suunast. Tööd selles suunas on meil tarvis igati intensiivistada.»

Partei XXIV kongressi otsuseid täites võitlevad miljonid nõukogude inimesed iga päev materiaalsete ressursside kokkuhoiu eest ja suurendavad sellega meie ühiskondlikku rikkust.

TÖÖLISE KÄES ON TOHUTUD VÄÄRTUSED

Meil juba oli juttu sellest, et meie majanduse tohututе mastaapide juures on isegi väikese kokkuhoiu või tööviljakuse tõusu taga, mis igal töökohal saavutatakse, aukartust äratavad arvud. Toome ainult mõned näited, mis seda mõtet kinnitavad.

Viisaastaku lõpul, s. o. 1975. aastal moodustab 1% elektrienergia kokkuhoidu astronoomilise arvu — rohkem

kui 10 miljardit kilovatt-tundi. See on revolutsioonieelse Venemaa kogu elektrienergiatoodangust peaaegu 4 korda suurem.

Iga protsent kokkuhoitud naftat võrdub 4,8—5 miljoni tonni väga väärtusliku kütuse ja toorainega. Et täielikumalt mõista selle arvu tähendust, kujutame endale ette raudteerongi, mis ulatub ligikaudu Moskvast Sverdlovskini. Säärase rongi tsisternidesse mahub 1% kokkuhoitud naftast.

Terase 1%-ne kokkuhoid võrdub viisaastaku viimasel aastal umbes 1,5 miljoni tonni metalliga. Sellisest kogusest terasest piisab, et valmistada ligi kaks miljonit sõiduautot «Žiguli».

Üldse on meie maal väljalastava toodangu materjalimahukuse kõigest 1%-ne vähendamine võrdväärne rahvatulu täiendava kasvuga 3—4 miljardi rubla võrra.

NLKP XXIV kongressi direktiivides NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta (1971—1975) plaani kohta on püstitatud ülesanne *«parandada tooraine, materjalide, kütuse, elektri- ja soojusenergia kasutamist.* Hoida masina- ja metallitööstuses kokku 18—20 protsenti musta valtsmetalli efektiivsemate metalliliikide ja -profiilide rakendamise, metalli asendajate kasutamise ning masinate konstruktsiooni ja valtsmetalli tootmise tehnoloogia täiustamise teel. Vähendada kütuse, elektrienergia, puidu, keemiliste ning muude tooraine- ja materiaalsete ressursside kulunorme 7—10 protsenti.»

Riik usaldab iga töölise kätte tohutud väärtused. Kas me mõtleme alati sellele? Tuleb näiteks oma töökohale aparaaditööline keemiatehases või pöördahju masinist tsemenditehases. Nende töökoht ei maksa sada ega isegi mitte tuhat rubla, vaid sadu tuhandeid rublasid. Sedasama võib öelda ka valtsimismasina operaatori, võimsa ekskavaatori juhi jt. kohta. Säärastel töökohtadel töödeldakse isegi üheainsa vahetuse jooksul paljude tuhandete rublade eest materiaalseid väärtusi.

Ainuüksi tootmispõhifonde (hoonete, rajatiste, ülekandeseadeldiste, energeetika- ja elektriseadmete, tööpinkide, tootmisotstarbeliste aparaatide, tööriistade maksumus) tuleb iga töölise kohta tööstuses ligemale 7000 rubla, transpordis üle 12 000 rubla, ehituses ligi 3000 rubla, sovhoosides rohkem kui 9000 rubla eest. Peale selle kulutatakse tööprotsessis iga päev soojus- ja elekt-

rienergiat, auru, gaasi, vett, toorainet, pooltooteid, musti ja värvilisi metalle, tsementi, telliseid, klaasi, peentööriistu jne. Iga tööstustööline kulutab aastas keskmiselt 15 000 kilovatt-tundi elektrienergiat.

Vastavalt tehnika progressile varustatakse töökohad üha keerukamate ja järelikult ka kallimate seadmete, instrumentide ja rakistega. Kuid mida rohkem materiaalseid väärtusi ühiskond töölisele kasutada annab, seda suurem tähtsus on töölise niisugusel omadusel nagu säästlikkus. Ettekandes NLKP XXIV kongressile ütles A. Kossõgin: «Töö tuleb korraldada nii, et toorainest saadaks rohkem valmistoodangut. Sel alal on rööbiti ajakohaste teaduslike meetodite kasutamisega tehnoloogias ja tootmise organiseerimises olulise tähtsusega säästlikkus, kulutatavate materjalide range arvestus. See tuleb fikseerida iga ettevõtte plaanis.»

MILLEST KOOSNEVAD TOODANGU VÄLJALASKE KULUD

Et toota, peab ettevõte eelnevalt ostma selleks vajalikku toorainet, kütust ja teisi materjale. See nõuab rahaliste kulutuste tegemist. Raha läheb tarvis ka antud ettevõttes töötavatele inimestele tasu maksmiseks. *Ettevõtte rahaliste kulude summat, mis on seotud toodangu väljalaskmise ja realiseerimisega, nimetatakse omahinnaks.*

Kokkuhoiurežiim nõuab kõigi materiaalsete kulutuste tegemisel ratsionaalsuse silmaspidamist. Siin ei ole ükski asi teisejärgulise tähtsusega. Kuid et see võitlus oleks sihipärasem ja annaks maksimaalset efekti, on väga tähtis omada selget ettekujutust omahinna struktuurist. *Omahinna struktuuri all mõistetakse tavaliselt üksikute kuluelementide suuruse vahekorda omahinnas.*

Nii näiteks iseloomustavad tööstustoodangu tootmiskulude struktuuri (%-des kulude üldsummast) 1969. aastal lk. 138 toodud tabeli arvud.

Toodud andmed näitavad, et toodangu omahinna struktuur on eri tööstusharudes päris erinev. Näiteks naftatootmises puuduvad täielikult tooraine- ja põhimaterjalide kulud, see-eest on väga suur amortisatsiooni osa-

Majanduslikud kuluelemendid	Kogu tööstus	Nafta tootmine	Masina- ja metallitööstus	Kergetööstus
Tooraine ja põhimaterjalid . .	64,4	—	57,7	34,2
Abimaterjalid	4,5	6,3	4,0	2,9
Kütus	3,9	3,3	1,5	0,4
Energia	2,6	13,2	2,2	0,7
Amortisatsioon	5,0	45,3	4,5	1,0
Palk ja eraldised sotsiaalkindlustuseks	16,5	15,1	26,6	10,1
Muud kulud	3,1	16,8	3,5	0,7
Kokku:	100,0	100,0	100,0	100,0

tähtsus (45,3%). Vastupidi, niisugustes tööstusharudes nagu kerge- ja toiduainetetööstus moodustavad tooraine- ja põhimaterjalide kulud 80—90% ja rohkem. Väga suuresti kõigub tööstusharude kaupa selliste kulude nagu kütuse-, energia- ja palgakulude osatähtsus. Näiteks elektroenergeetikas moodustasid kütusekulud 1969. aastal 57,2%, masina- ja metallitööstuses aga kõigest 1,5%.

Omahinna struktuuri tundmine võimaldab kindlaks teha omahinna alandamise peasuundi.

Naftatootmis-, maagi- ja söetööstuses on esmajärguline tähtsus mehhanismide kasutamisea pikendamisel ja avariideta tööl; masinate õige ekspluateerimine vähendab tunduvalt näiteks remondikulusid, tagavaraosade vajadust jne.

Masinaehituses on väga suur tähtsus metalli kokkuhoiul, sest metallikaod on veel suured. Kerge- ja toiduainetetööstuse harudes võimaldab tooraine ja materjalide ökonoomne kasutamine, samuti kadude vältimine tooraine säilitamisel ja transportimisel tunduvalt vähendada kulusid selle kulukirje osas.

Seega on võitlusel kokkuhoiu eest igas majandusharus omad iseärasused, omad peasuunad. Seepärast on väga tähtis, et mitte ainult meister, vaid ka iga tööline teaks hästi, millest koosneb toodangu omahind tema ettevõttes ja millised on omahinna alandamise teed.

MATERIAALSETE RESSURSSIDE KOKKUHOIU TEED

Materiaalsete ressursside kokkuhoiu teid on raske mingisse skeemi paigutada, kõigile ühist juhendit anda. Kõik oleneb tootmise iseloomust, konkreetsetest tingimustest, milledes kulgeb tööprotsess.

Materiaalsete ressursside kokkuhoiu konkreetsete teede mitmekesisusele vaatamata võib ära märkida järgmised põhisuunad:

— toodete puhaskaalu vähendamine;
— jäätmete ja kadude vähendamine;
— praagi vältimine;
— uute ökonoomsete materjalide ja aseainete kasutuselevõtmine;
— tooraine ja materjalide kompleksne kasutamine.

Üheks peamiseks kokkuhoiu allikaks on *toodete kaalu vähendamine*. Selle ülesande lahendamisel etendab tähtsat osa insener-tehniline kaader, ja eelkõige need, kes tegelevad toodete konstrueerimisega. Tootes ei tohi olla mitte midagi liigset, kõik peab olema ökonoomne, ratsionaalne ja tagama piisavalt kõrge kvaliteedi.

Oma ettekandes XXIV kongressil ütles A. Kossõgin seda küsimust puudutades: «Teatavasti ei kõnele toote suur kaal kaugeltki tema headest tehnilistest omadustest. Vastupidi, tavaliselt on tehniliselt eesrindlik just kergem toode. Selleks et vähendada masina kaalu ja säilitada või isegi parandada seejuures tema tehnilisi omadusi, on vaja tõsta konstruktsioonilahenduste taset, samuti tootmise üldist tehnilist taset.»

Suurt efekti annab *üleminek kõige ökonoomsema profiili, margi, sordi ja mõõtmetega materjalide kasutamisele.* Praktikas kahjuks see alati nii ei ole. Sobivate materjalide puudumisel tuleb kasutada teistsugust sorti või suuremamõõdulisi materjale. Loomulikult tekib siis jäätmeid rohkem, töötlemine on keerukam ja toodang kallim.

Siinkohal on vaja kõigepealt peatuda metallil, mida piltlikult nimetatakse tööstuse leivaks. Mustade ja värviliste metallide tootmise tunduvale kasvule vaatamata ei leia rahvamajanduse vajadused ikka veel täielikku rahuldamist. Seejuures on metalli kaod väga suured — iga aasta läheb mitu miljonit tonni laastudeks.

Paljudes masinaehituse ja metallitööstuse ettevõtetes ulatuvad metalli jäätmed 20%-ni ja üle selle, mitmetes Ehitus-, Teede- ja Kommunaalmasinaehituse Ministeeriumi ning Autotööstuse Ministeeriumi ettevõtetes aga isegi 30%-ni. Igal aastal läheb laastudena jäätmeteks 6 miljonit tonni metalli. Liigse metallikulu kaotamine annaks sadu miljoneid rublasid kokkuhoidu, selleks vajalikud kapitaalmahutused teeksid end kiiresti tasa.

Selle ülesande lahendamist soodustavad suurel määral ka progressiivsed muutused metalli sortimendis. Nagu NLKP XXIV kongressil märgiti, hoitakse ainuüksi selle arvel 1975. aastal kokku ligi 6 miljonit tonni metalli ja saadav majanduslik efekt moodustab ligikaudu 1 miljard rubla.

Kiires tempos kasvab meie maal ehitustööde maht. Seepärast on ehitusmaterjalide ja -konstruktsioonide ökonoomsel kasutamisel esmajärguline tähtsus. Praegu läheb transportimisel, säilitamisel ja otseselt ehitustööde käigus igal aastal kaduma peaaegu iga kümnes tonn tsementi. Transpordi ja hoiu halva korralduse tõttu muutub kõlbmatuks suurel hulgal telliseid. Aga kui palju me kaotame kallihinnalist klaasi?! Uutele ehitatavatele majadele pannakse klaase pahatihti 2—3 korda! Kui ehitusmaterjale kasutataks kadudeta, siis kerkiksid meie maal sõna tõsises mõttes uued linnad.

Ligi 70% elektrienergiast, mis meie maal toodetakse, läheb tööstusele. Ent kas elektrienergiat alati ökonoomselt kasutatakse? Pahatihti me ei pööra tähelepanu sellele, et tühjas ruumis põleb elekter. Juhtub, et me ei märka isegi tühjalt töötavat elektrimootorit. Igal üksikjuhul ei ole kaod eriti suured. Kuid meie maal üldse moodustasid need üksnes üldkasutatavas elektrivõrgus 1969. aastal ligemale 54 miljardit kilovatt-tundi.

Suur tähtsus on *materiaalsete ressursside hoiu ja transpordi õigel korraldusel.* See võimaldab vältida selliseid kadusid nagu kahanemine kuivamise, mahavarisemise, väljavoolamise jm. tõttu. Kui näiteks toiduainetetööstuses likvideerida suhkrupeedi säilitamisel ja ümbertöötamisel tekkivad kaod, siis võib samast toorainest saada täiendavalt mitusada tuhat tonni suhkrut. Suured kaod esinevad ka tooraine ja kütuse transportimisel ja ümberlaadimisel. Eriti suured on need lahtisel vedamisel selleks kohandamata vagunite ja autodega.

Materiaalsete ressursside ebaökonoomne kulutamine kujutab endast otsest mahaarvamist ühiskondlikust rikkusest, kogu ühiskondliku töö efektiivsuse langust. K. Marx märkis, et «raisatud materjal või raisatud töövahendid kujutavad enesest ülearuselt kulutatud hulki asjastatud tööd; nad ei tule järelikult arvesse ega võta osa produkti väärtuse loomisest»[1].

Progressiivsete tehnoloogiliste protsesside ja eesrindlike töömeetodite rakendamise tulemusel avanevad kerge- ja toiduainetetööstuses suured võimalused kokkuhoiuks. Tehnoloogia täiustamine võimaldab kokkuhoitud toorainest ja materjalidest valmistada kümneid miljoneid ruutmeetreid riiet, rohkesti jalatseid, õmblus- ja trikootooteid.

Juba praegu kasutatakse rahvamajanduses mitut tuhat liiki mitmesuguseid plastmasse. Üksikud neist on terasest tugevamad, kuigi on sellest mitu korda kergemad. Mõned plastmasside liigid on korgist kümneid kordi kergemad. Võib kujutleda, missugused tohutud võimalused avanevad tootmises ja olmetegevuses, kui hakatakse kasutama neid suurepäraseid materjale.

Plastmasside laialdane kasutuselevõtmine võimaldab säästa miljoneid tonne metalli. Päris lähedal on see aeg, kus me võime tänavail plastmasskerega autosid näha. Plastmassist valmistatud taara asendab tohutul hulgal metalli ja puitu. Pealegi ei vaja plastmassist anumad, ämbrid, konteinerid ja kastid värvimist, kaalult on nad aga palju kergemad kui metallist valmistatuna. Küllaltki tähtis on ka see, et plastmassist toodete valmistamise tehnoloogia on tunduvalt lihtsam ja omahind madalam.

Päris hiljaaegu kaeti sõiduautode istmeid kallihinnalise kaleviga. Nüüd kasutatakse selleks kunstnahka, mis on palju praktilisem ja ilusam.

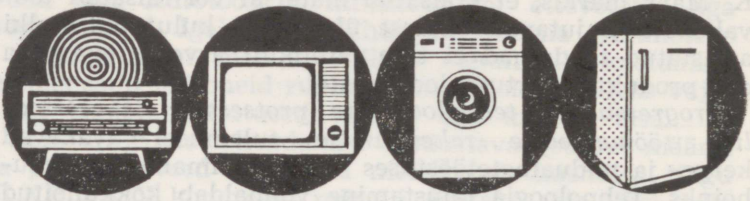
Suurt majanduslikku efekti annab defitsiitsete ja kallite värviliste metallide asendamine odavamate materjalidega. On välja arvutatud, et värviliste metallide asendamine plastmassidega alandab detailide omahinda kuni 10 korda.

Ainuüksi möödunud viisaastaku nelja aastaga säästeti 25 miljonit tonni tingkütust ja üle 38 miljardi kilovatt-

[1] *K. Marx.* Kapital, I kd., lk. 174.

Viisaastaku portree arvudes

1975. aastal tuleb NSV Liidus 100 perekonna kohta

85 **72** **72** **64**

raadioaparaate ja radioolasid **televiisoreid** **pesumasinaid** **külmutuskappe**

tunni elektrienergiat. Kuid see ei ammenda veel kaugeltki energeetiliste ressursside kokkuhoiu võimalusi. Paljudes ettevõtetes esineb kütuse ning elektri- ja soojusenergia ülekulu. Miks? Võib-olla need kaod töölisest ei sõltu? Võib-olla ei saa ta olukorda muuta?

On kütuse ja elektrienergia ülekulu põhjusi, millele tööline tõepoolest aktiivset mõju avaldada ei saa. Kui ettevõttes näiteks kasutatakse ebaökonoomseid agregaate, madala kasuteguriga kütteaparatuuri, siis on vajalikud inseneride, tehnikute ja tööliste ühised jõupingutused, et kadusid vältida. Kuid ükskõikseks selliste nähtuste suhtes ei tohi ka antud juhul mitte keegi jääda. Pealegi olenevad paljud kaod just töölisest, sellest, kuidas tema asjasse suhtub.

Soojuselektrijaamade eesrindlike kollektiivide kogemused näitavad, et uute energeetiliste võimsuste täistootlikkuse kiirem saavutamine, tootmise ja töö oskuslik korraldamine ning seadmete õige ekspluateerimine võimaldab tunduvalt vähendada kütuse kulu. Kui aga näiteks iga kilovatt-tunni elektrienergia tootmiseks kulutada kütust kas või ainult ühe grammi võrra vähem, moodustaks üldine kokkuhoid peaaegu pool miljonit tonni tingkütust aastas. Pool miljonit tonni kütust nõuab aga suure kaevanduse kollektiivilt terve aasta tööd.

Partei XXIV kongressil rõhutati, et tooraine, materja-

lide, kütuse ja elektrienergia ratsionaalsem kasutamine peab kujunema suureks tootmise kiire arengu allikaks.

1975. aastal tuleb tootmises, ehituses ja transpordis säästa kuni 10 miljonit tonni valtsmetalli, ligikaudu 50 miljardit kilovatt-tundi elektrienergiat, vähemalt 40 miljonit tihumeetrit metsamaterjale, ligi 50 miljonit tonni tingkütust ning palju teisi tooraine- ja materjaliliike. See kokkuhoid on võrdväärne rohkem kui kahe sellise võimsa elektrijaama nagu Bratski ja Krasnojarski elektrijaam elektrienergia aastatoodanguga, valtsmetalli aastatoodanguga nõukogude metallurgia lipulaeval — Magnitogorski kombinaadis, nafta aastatoodanguga Bakuus ja Groznõis ühtekokku, puidu aastatoodanguga Krasnojarski krais ja Irkutski oblastis.

Vastavalt NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee arvutustele annab ühiskondliku tootmise materjalimahukuse kavandatud alandamine kogu rahvamajanduses üle 20 miljardi rubla materiaalsete kulude kokkuhoidu. See on pingeline, kuid täiesti reaalne ülesanne.

Tootmiskollektiivides toimuvad sageli kõnelused ebaperemehelikkuse, materiaalsete ressursside ebaökonoomse kasutamise faktidest. Ükskõikseid sellistel juhtudel harilikult ei ole. Ja see on ka mõistetav. Kõigile on rahva vara üht moodi kallis. Kuid esitagem endale küsimus: «Kas ma teen kõik, et ökonoomselt kulutada kütust, elektrienergiat? Kas ma ei ole ise ebaperemehelik? Kus ja millisel viisil saaks parandada tooraine, materjalide, kütuse kasutamist?»

Et nendele küsimustele vastata, tuleb nähtavasti järele mõelda, oma tööd kriitilise pilguga vaadata. Üleminek sõnadelt tegudele, iseenda analüüsimiselt algul kas või väiksele, kuid praktilisele tegevusele, mille eesmärgiks on materiaalsete ressursside kokkuhoid, ongi tee väikselt kokkuhoiult suurele.

PEREMEHETUNNE TUGEVNEB

Majandusreformi tingimustes innustus töötajate võitlus kokkuhoiurežiimi tugevdamise eest. Iga tootmiskollektiiv on nüüd suurel määral huvitatud tootmiskulude vähendamisest ja ettevõtte rentaabluse tõstmisest, sest tulemuseks on materiaalse stimuleerimise fondide suure-

nemine. Järjest väiksemaks jääb oma ettevõtte majanduslike näitajate suhtes ükskõiksete inimeste arv. Tootmise peremehe tunne haarab töölisi, insenere ja teenistujaid üha laiemini ja sügavamini.

Väljendid «peremees oma tehases», «peremees oma kolhoosis» ei käi mitte ainult juhtijate, vaid ka tavaliste tööliste ja kolhoosnikute kohta, igaühe kohta, kes on hoolikas rahva vara suhtes, kes püüab seda mitte üksnes säilitada, vaid ka suurendada.

Moskva lähedal asuvas tehases «Elektrostal» töötab tööline Vassili Dmitrijevitš Postnikov. Ta on terasesulataja, tõeline tootmise peremees, oma ala meister. Ta ei lähe niisama mööda märgatud puudustest. Mõnele annab nõu, kuidas tööd paremini teha, mõnda aitab, näitab ette, kui aga osutub vajalikuks, siis ka nõuab.

Vassili Dmitrijevitšil on iga teine sulatus kiirsulatus. Tundes hästi kõiki terasesulatamise üksikasju, püüab ta kogu aeg elektrienergiat, rauasulameid ja teisi materjale kokku hoida. Aasta jooksul säästetust jätkub tema brigaadis tööks mitme vahetuse kestel.

Tootmisküsimusi ei lahenda peremehelikult mitte ainult üksikud töölised. Terved kollektiivid otsivad efektiivseid kokkuhoiuteid, omandavad rahva vara säästmise rikkalikke kogemusi.

Huvi pakuvad Barnauli Keemilise Kiu Kombinaadi töötajate kogemused kokkuhoiu ja säästlikkuse eest võitlemisel. Siin tekkis mõned aastad tagasi tootmisjäätmete kasutamise probleem. Mida kõike nendega ei tehtud! Sulatati ümber, müüdi ära, anti utiiliks. Kuid laod olid ääreni täis. Siis otsustati hakata tootma rahvatarbekaupu. Algul valmistati kapronnuustikuid. Neid tehti väga lihtsalt: naised lõikasid sassis kedruse ühesuurusteks tükkideks, panid neist igaühele paberist riba ümber ja märkisid sellele artikli ja hinna. Kuid jäätmete hulk ei vähenenud. Nii kestis ajani, mil kombinaadis taibati, et laiatarbekaupade tsehhi peaülesandeks ei ole mitte jäätmete turustamine nende esialgsel kujul, vaid nende ümbertöötamine uuteks toodeteks. Alustati spordituhvlitest ja juuksevõrkudest. Seejärel õpiti tegema kapronist kandekotte ja teisi tooteid. Ühtlasi hakkas funktsioneerima «tagasiside»: toodangu väljalaske mahu suurenemine lõi tingimused tootmise edasiseks laiendamiseks. Nüüd ei tunne tsehhi ära. Oma vahendite arvel on üles

ehitatud uus kahekorruseline hoone, paigaldatud ajakohased tööpingid. Tootmisse on juurutatud 30 tooteliiki. Igal aastal toodetakse neid ligemale 3 miljoni rubla eest.

Kas kombinaat arendab rahvatarbekaupade tootmist ka edaspidi? Tingimata. See on majanduslikult kasulik. Tsehh toob igal aastal sisse üle poole miljoni rubla puhaskasumit, kusjuures 95% sellest jääb ettevõtte käsutusse. Nende vahendite arvel antakse lisapreemiaid, muretsetakse sanatooriumi- ja puhkekodutuusikuid, on ehitatud söökla. Järjekorras on sanatooriumi ja lasteaia ehitamine.

Niiviisi kogunevad säästetud grammidest tonnid, kopikatest — miljonid rublad.

Toome veel ühe näite. Riia elektrimajapidamistarvete ja mänguasjade tehases «Straume» oli aeg, kus toodetavate nukkude rõivasteks sai tehas esimese sordi riiet rullis. Riie lõigati pisikesteks tükkideks ja neist õmmeldi mänguasjade rõivaid. Kallis, ebaökonoomne. Nüüd kasutatakse selleks õmblusvabriku «Rigas Apgerbs» jäätmeid. Kõige pisemadki riidetükid on asja eest, leiavad kasutamist. Nukud tulevad välja palju paremad, materjali valik on rikkalikum, värvid eredamad.

Tööliste, meistrite ja inseneride hool plastmassi, metalli, kartongi ja teiste materjalide iga grammi ökonoomse kulutamise ning iga tööminuti tootliku kasutamise eest kannab tehases «Straume» rikkalikku vilja. Igal aastal toodetakse siin lisaks plaaniülesandele sadade tuhandete rublade eest elanikele vajalikke tooteid. Tooraine, materjalide ja elektrienergia kokkuhoid on kujunenud iga töölise auasjaks. Valaja N. Drozd näiteks valmistas mehaaniliste mänguasjade jaoks puksid jäätmeist ja säästis sel teel pool tonni messingit.

Suurendada ühiskondlikku rikkust, olla arukalt kokkuhoidlik kõiges — see leninlik hüüdlause on aktuaalne paljudes meie maa ettevõtetes. Säästlikkuse eest peetava võitluse aktiviseerimiseks korraldatakse tootmisreservide kasutamise ja kokkuhoiurežiimi üleliidulisi ühiskondlikke ülevaatusi, moodustatakse komsomoli säästufond, korraldatakse reide sotsialistliku omandi säilimise kontrollimiseks.

Töökollektiivide headeks abilisteks on rahvakontrolligrupid ja -postid ning komsomoliprožektori liikmed.

MILLINE ON TEIE ISIKLIK SÄÄSTUARVE?

Nagu paljude ettevõtete kogemused näitavad, on *võitluses materiaalsete ressursside kokkuhoiu eest suur organiseeriv tähtsus isiklikel säästuarvetel.* Kui töölised näevad iga päev, iga kuu oma töö majanduslikke näitajaid, siis kutsub see esile püüde veelgi kõrgemate tulemuste saavutamiseks.

Kuidas isiklikku säästuarvet pidada? Kõigepealt tuleb valida sellised näitajad, mida tööline või brigaad saab otseselt mõjutada. Võtame elektrikeevitajate brigaadi. Mille arvel ta võiks kokku hoida? Elektrikeevitajad kulutavad tööprotsessis eelkõige elektrienergiat ja elektroode. Just nende ratsionaalse kasutamise arvel võib saada kokkuhoidu. Vormilt võiks keevitajate isiklik säästuarve välja näha umbes järgmiselt:

Kuu	Elektrienergia kokkuhoid		Elektroodide kokkuhoid	
	kWh	rbl.	kg	rbl.

Tootmiskulude täpse arvestuse korraldamine on hõlbus. Elektrienergia ülekulu või kokkuhoid tehakse kindlaks arvesti abil, kõrvutades plaanilist ja tegelikku kulu. Elektroodide kulu võib arvestada järgmisel viisil. Brigadiril (üksiktöölisel) on igaks kuuks limiitkaart, kuhu on märgitud antud tööde mahu täitmiseks vajaminevate elektroodide kuu kulunorm. See kaart asub tsehhi laos. Elektroodide väljaandmisel märgitakse väljaantud koguse suurus kaardile. Säärane materjalide väljaandmise korraldus võimaldab lisaks kõigele muule tunduvalt säästa tööaega (näiteks pole tarvis iga kord täita nõudelehte ja kinnitada seda allkirjaga, millele kulub

mõnikord rohkesti aega). Pärast kuu lõppemist kirjutatakse limiitkaardil registreeritud kokkuhoid brigaadi või töölise isiklikule kaardile. Kui aga mingitel põhjustel tekib materjali ülelimiidiline kulu, siis katkestab ladu materjali väljaandmise. Sel juhul on nõutav jaoskonnaülema või tsehhijuhataja eriluba materjalide täiendavaks väljaandmiseks.

Isiklike säästuarvete laialdane kasutuselevõtmine harjutab töötajaid tähelepanelikult jälgima materiaalsete ressursside igapäevast kulutamist, kõrvutama tulemusi kulutustega. «Me ei ole võimelised aja kulgu aeglustama ega kiirendama. Kuid iga tööminutit tootlikult ja materjalide iga grammi ratsionaalselt kasutada me võime,» arvab Volgogradi Traktoriosade ja -normaalide Tehase sepatsehhi brigadir A. Neporožnev. Enne vahetuse algust valmistab tema brigaad hoolikalt ette seadmed: õlitab pressi hõõrduvad osad, teeb valmis emulsiooni sepiste jahutamiseks, soojendab stantse gaasilambi abil, paigutab tööriistad ja toorikud töökohast sobivale kaugusele.

Töö käigus tuleb vahetada stants. Selleks kulub 50 minutit. Kohustuste täpsema jaotamisega brigaadi liikmete vahel vähendati stantsi vahetamisele kuluv aeg 30—40 minutini. Kokkuhoitud 10—20 minutit tähendab kuu ülesandele lisaks 700—800 täiendava sepise valmistamist.

Üldse annab brigaad mitmesugustel operatsioonidel kokkuhoitava aja arvel üle 2000 sepise kuus. A. Neporožnevi brigaadis on igaüks võimeline vajaduse korral teist asendama. Seista kaheksa tundi pressi juures ei olegi nii lihtne. Üksteise asendamine teeb töö mitmekesisemaks. Tegevuse vaheldumine on omamoodi puhkus, mis tõstab tööviljakust.

A. Neporožnevi brigaadi kogemused levisid laialdaselt kõigis tsehhides, mitmesuguse kutseala tööliste hulgas. Algatuse levikut soodustas tehases läbiviidav tööviljakuse tõstmise ja tööaja kokkuhoiu ülevaatus. Ülevaatuse käigus tehti sadu ettepanekuid tööaja, tööpinkide ja seadmete paremaks kasutamiseks ning tooraine, materjalide ja vahendite säästmiseks. Sepatsehhis, kus algatus tekkis, võttis ülevaatusest osa 149 inimest, neist 112 olid tavalised töölised. Esitati 80 ettepanekut, neist 73 võeti vastu, 7 aga, mille tähtsus ulatus üle kogu tehase, anti üle ettevõtte komisjonile.

Võib tuua veel rohkesti teisigi näiteid tööliste aktiivse osavõtu kohta üldrahvalikust võitlusest kokkuhoiu eest. Initsiatiiv majanduse alal, korrutatult ökonoomikaalaste teadmiste ja vilumustega, muudab isikliku kokkuhoiu pisiojakesed materiaalsete, finants- ja tööjõuressursside üldrahvaliku kokkuhoiu võimsateks jõgedeks, aitab tõsta ühiskondliku tootmise efektiivsust.

Kaheksas peatükk

KVALITEEDI TÕUS ON KASULIK KÕIGILE

MIS ON KVALITEET

Toodangu kvaliteediga puutume me kokku iga päev nii tootmises kui ka olmetegevuses. Ta on tihedasti seotud iga inimese huvidega. Aga kui küsida, mis on kvaliteet, ei suuda kaugeltki mitte igaüks õiget vastust anda. Mida mõista kvaliteedi all?

Igal asjal, tootel on oma erilised, ainult temale iseloomulikud omadused. Rõiva ostmisel me huvitume riidest, millest ta on tehtud, selle väljanägemisest, tihedusest, kortsuvusest, kokkutõmbuvusest pärast pesemist. Meile ei ole ükskõik, missugune on rõiva tegumood, kas see on kooskõlas moega, sobib kehakujuga jne. Toiduainete puhul huvitab meid nende värskus, maitse- ja toiteomadused, jalatsite puhul — nende tugevus, värvus, elastsus, liistu sobivus, fassong, vastavus moele. Mööblit valime, võttes arvesse tema vormide esteetilisust, tema värvust ja tugevust. Ühesõnaga, iga asja, iga toote kõlvulisust ei määra mingi üks omadus, vaid omaduste kompleks. Seejuures on igal asjal isesugused omadused.

Kvaliteediks nimetatakse toote omaduste kompleksi, mis määrab tema kasutamiskõlvulisuse. Teiste sõnadega, toodete kvaliteet on nende võime täita oma otstarvet, rahuldada rahvamajanduse vajadusi, tarbijate nõudeid ja maitset. Millised tunnused aga iseloomustavad toodete kvaliteeti?

Võtame näiteks tootmisvahendid, mille abil valmistatakse toodangut. Masinatel, toorainel, materjalidel ja teistel tootmisprotsessis osalevatel elementidel on omad erilised omadused, mis määravad nende kvaliteedi. Töö-

pingi puhul näiteks on olulised tootlikkus, täpsus, automatiseerimisaste. Tema kvaliteeti iseloomustavad ka elektrienergia kulu, juhtimise lihtsus jne. Auto puhul on aga olulised kandejõud, kiirus ja bensiini kulu.

Masinate ja mehhanismide omadused tulevad ilmsiks nende kasutamise protsessis. Seepärast, kui eeskujulikud näiteks uue auto omadused ning kui kõrged tema passiandmed ka ei oleks, ei iseloomusta need veel täielikult auto kvaliteeti. Alles tööprotsessis selgub, kui kaua suudab auto või mõni teine agregaat oma ekspluatatsioonilisi näitajaid säilitada. Et anda põhjalik hinnang masina või mehhanismi kvaliteedi kohta, peab teadma mitte ainult võimsuse, täpsuse, kandejõu või tootlikkuse näitajaid, vaid ka toote võimet neid omadusi kestva kasutamise protsessis säilitada. «Tööriist, masin, vabrikuhoone, anum jne. teenivad tööprotsessi ainult niikaua, kui nende esialgne kuju on alles ja kui nad saavad homme astuda tööprotsessi just selsamal kujul, mis eilegi,»[1] kirjutas K. Marx.

Lühidalt öeldes, selleks et hinnata masinate ja mehhanismide kvaliteeti, tuleb teada, kui töökindlad nad on. *Töökindluse all mõistetakse toote võimet töötada tõrgeteta kindla aja jooksul, säilitades esialgsed tehnilised omadused ja tagades ettenähtud funktsioonide normaalse täitmise.*

Toote otstarbest olenevalt on töökindluse hindamine erinev. Näiteks lennuki puhul on kõigi kvaliteedinäitajate hulgast esmajärguline tähtsus mootorite, aparaatide ja seadmete töökindlusel, nende tõrgeteta tööl ekspluatatsioonitingimustes. See näitaja on eriti tähtis ka keerukate tööpinkide, agregaatide, automaatseadmete ja vooluliinide puhul. Mingi ühe lüli rivist väljaminek automaatliinis paneb kogu tootmistöö seisma.

Toodete töökindluse tõstmisel on tohutu majanduslik tähtsus. See pikendab toote tõrgeteta töö või tarbimise aega. Ühtlasi vähenevad niisuguste seadmete remondikulud ning tootlus ja tööviljakus on neil töötades suuremad.

Paljudes meie maa ettevõtetes on loodud spetsiaalsed töökindluse teenistused, mille tööst võtavad aktiivselt osa ka töölised. Suured kogemused on sel alal Moskva teha-

[1] *K. Marx.* Kapital, I kd., lk. 180.

sel «Manometr» ja Vladimir Iljitši nimelisel Tehasel. Tehases «Manometr» alustas töökindluse teenistus oma tegevust toodete ekspluatatsioonikogemuste uurimisest ja nende katsetamisest. Töö käigus selgusid aparaatide nõrgad sõlmed, mis vähendasid nende töökindlust. Kogutud andmed võimaldasid välja selgitada aparaatide rikkimineku kõige iseloomulikumad põhjused. Väljaselgitatud puuduste kõrvaldamise tulemusena ületab nüüd 90%-l väljalastavatest aparaatidest kasutusiga garantiiaja poolteist kuni kaks korda.

Teiseks tähtsaks toodangu kvaliteeti iseloomustavaks näitajaks on vastupidavus. *Vastupidavuse all mõistetakse ajavahemikku, mille kestel tooted vastavad oma otstarbele.* Toodete muutmine vastupidavamaks on kahtlemata tähtis, kuid sellele tuleb läheneda majanduslikust vaatevinklist. Ebamõistlik oleks näiteks valmistada tööpinke arvestusega, et need peaksid vastu 100 aastat, sest selle ajaga nad vananevad sedavõrd, et neist tuleks loobuda, kuigi nad on veel võimelised oma funktsioone täitma.

Kõigis majandusharudes toimuva kiire tehnilise progressi ja rahva heaolu tõusu tingimustes suurenevad nõuded väljalastava toodangu suhtes järjekindlalt. Nii näiteks ei ole üleminek tootmise komplekssele mehhaniseerimisele ja automatiseerimisele töökindlate masinate puudumisel mõeldav. Seepärast orienteeribki partei pidevalt ja sihikindlalt majanduskaadrit toodangu kvaliteedi järjekindlale tõstmisele.

See ülesanne on täie teravusega päevakorda seatud partei XXIV kongressi direktiivides; uuel viisaastakul on vaja tõsta kõigi toodanguliikide tehnilist taset, ökonoomsust ja kvaliteeti. See ülesanne ei ole lihtne. Oleks suur eksitus arvata, et see on lahendatav ainuüksi insener-tehniliste töötajate jõupingutustega. Ilma kõigi nende töötajate aktiivse osavõtuta, kes toodet loovad, sel alal palju ei saavuta.

TOODANGU KVALITEET KUI TEHNILISE MÕTTE JA TÖÖ ÜHINE TULEMUS

Võitlus toodangu kvaliteedi tõusu eest toimub kahes põhisuunas: ühelt poolt konstruktsioonide täiustamise, tootmise tehnilise taseme tõstmise, eesrindliku tehno-

loogia rakendamise liinis, teiselt poolt toodangu valmistamise tehnoloogia ja teiste nõuete õige järgimise liinis.

Toodete konstruktsiooni pidev täiustamine, julgete tehniliste mõtete kasutamine on toodangu kvaliteedi tõstmise paratamatu eeldus. Sel eesmärgil töötavad pidevalt teadusliku uurimise instituudid, mis on olemas kõigis tootmisharudes, ja mitmesugused konstrueerimisbürood. Nad uurivad väljalastavate toodete häid külgi ja puudusi ning töötavad välja uusi tooteliike. Konstruktorite eesmärgiks on näiteks see, et masinal oleks kõrge tootlikkus, et ta oleks ekspluateerimisel töökindel ja vastupidav, et temal oleks hea töötada.

Kõigile on hästi teada automark «Moskvitš». Kakskümmend aastat tagasi laskis tehas välja autosid «Moskvitš-401». Need olid väiksed, vähe mahutavad autod, mootori võimsusega alla 30 hj. Seejärel «Moskvitšide» perekond suurenes. Ilmusid mugavamad ja kiiremad mudelid «402» ja «407», siis aga ka «408» ja «412». Praegu väljalastav «Moskvitš-412» paistab silma mitte ainult ilusa moodsa kuju, vaid ka suure võimsuse ja liikumiskiiruse poolest. Nende autode kvaliteeti tõestas veenvalt väga hea esinemine suurtel rahvusvahelistel võistlustel, eriti London—Mexico autorallil 1970. aastal. Pole kaugel päev, kus me näeme tänavail veelgi täiuslikumaid selle margi esindajaid.

Suur tähtsus toodangu kvaliteedi tõusu seisukohalt on *tootmise tehnilise taseme tõstmisel,* teaduse ja tehnika uusimate saavutuste rakendamisel. Tootmise kompleksne mehhaniseerimine ja automatiseerimine ning eesrindliku tehnoloogia juurutamine võimaldavad tõsta toodete täpsusklassi, vähendada nende kaalu ja suurendada tugevust, vältida kõrvalekaldumisi riiklike standardite nõuetest, vähendada, mõnikord aga isegi täielikult likvideerida tootmispraagi tekkimist.

Ent kui täiuslik valmistatava toote konstruktsioon ja tootmistehnika ka ei ole, on kvaliteetse toodangu väljalaskmine võimatu, kui puuduvad range tehnoloogiline distsipliin ja kõrge tootmiskultuur. See tähendab, et esmajärguline tähtsus toodangu kvaliteedi tõstmisel on mitte üksnes konstruktoritel ja tehnoloogidel, vaid ka töölistel, kes konstruktorite mõtted, nende tehnilised ideed ellu viivad. Tööliste kõrge kutsemeisterlikkus,

nende kogemused ja tõsine asjassesuhtumine on toodangu kõrge kvaliteedi tagamise hädavajalikeks eeldusteks.

KVALITEET JA ÖKONOOMIKA

Milline on kvaliteedi ja ökonoomika vaheline seos? Kvaliteetne toodang on mitte üksnes tootmisprotsessi normaalse kulgemise ja inimeste vajaduste parema rahuldamise vältimatuks tingimuseks, vaid üheks majandustegevuse ökonoomiliste näitajate paranemise oluliseks eelduseks. Kvaliteetse toodangu väljalaskmine soodustab toodangu materjalimahukuse alandamist, tooraine ja materjalide kokkuhoidu, tööjõuressursside ratsionaalsemat kasutamist, töökulu vähendamist ning on seetõttu ühiskondliku tootmise efektiivsuse tõusu tähtis eeltingimus. Seepärast ongi *võitlus väljalastava toodangu kvaliteedi parandamise eest praegu majanduses kõige aktuaalsem ülesanne.*

Toodangu kvaliteedi tõstmise majanduslik tähtsus väljendub eelkõige selles, et ta on harilikult *võrdväärne tootmise suurenemisega.* Aruandekõnes XXIV kongressile ütles L. Brežnev: «Kui pidada silmas efekti kogu rahvamajanduse seisukohalt, siis praegustes tingimustes tähendab toota paremini peaaegu alati ka toota rohkem. Üks ajakohane programmjuhtimisega tööpink asendab kümmet iganenud konstruktsiooniga tööpinki, üks raskeveoauto mitut tavalist veoautot, üks suurema jõuvaruga lennukimootor kaht-kolme endist tüüpi mootorit.»

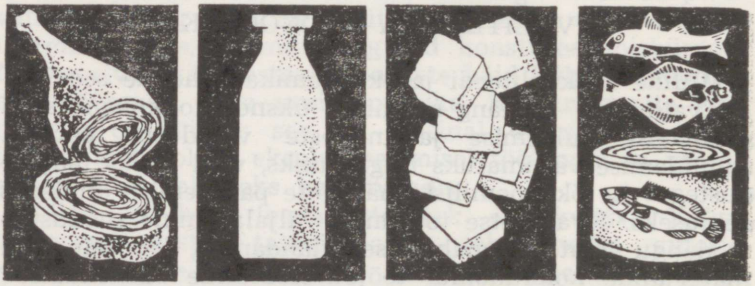
Toodangu kvaliteedi tõstmine on materiaalsete ja tööjõuressursside kokkuhoiu tähtsaim reserv. Mittetugevate, mittevastupidavate toodete valmistamine kujutab endast sisuliselt tooraine, materjalide ja töö raiskamist. Et sellest paremini aru saada, vaatleme mõningaid konkreetseid näiteid.

Iga aastaga toodetakse üha rohkem autokumme, mille järele vajadus kiiresti kasvab. 1970. aastal toodeti neid ligikaudu 35 miljonit. Kui tõsta autokummide kvaliteeti ja suurendada nende vastupidavust kas või ainult 10%, saame tulemuse, mis on võrdne 3,5 miljoni autokummi

Viisaastaku portree arvudes

Viie aasta (1971—1975) jooksul suureneb tootmine:

liha	täispiimatooted	suhkur ligikaudu	teidukalatooted vähemalt
40-43%	29%	34%	47%

täiendava väljalaskmisega, kusjuures selleks ei lähe tarvis täiendavaid võimsusi, täiendavat toorainet ja materjale ning lisatööjõudu. Sellest näitest ilmneb, et *toodangu kvaliteedi tõus on samaväärne ühiskondliku töö viljakuse kasvuga ja on majanduslikult väga efektiivne.*

Meie maa rahvamajanduses kasutatakse tohutul hulgal mitmesuguseid seadmeid, masinaid, tööpinke, kraanasid jm. Selle tehnika kasutusea pikendamisel on väga suur majanduslik tähtsus. Meenutame, et praegu töötab meie maa remonditeenistustes üle 2 miljoni inimese. Remonditöödeks tuleb eraldada kolossaalsel hulgal seadmeid, rohkesti tootmispinda, tööriistu ja materjale. Ainuüksi metallilõikamispinkidest kasutatakse remondi otstarbeks ligi 800 000 üksust. On välja arvutatud, et traktori 10—12 kasutamisaasta jooksul kulutatakse tema ekspluatatsioonile ja remondile ligikaudu 4 korda rohkem rahalisi vahendeid, kui on tema esialgne maksumus. Ekskavaatorite ekspluatatsiooni- ja remondikulude summa amortisatsiooniperioodil on nende väljalaskehinnast 2—3 korda suurem, universaaltööpinkidel aga uue pingi maksumusest 6—8 korda kõrgem. Toodetava tehnika kvaliteedi tõstmine võimaldaks tunduvalt vähendada remondikulusid, järelikult säästa paljusid miljoneid rublasid.

Arvestada tuleb ka seda, et masinate remondis viibimise ajal väheneb toodangu väljalase ja ettevõtete töö rütmilisus on häiritud, mis tekitab ühiskonnale suurt kahju.

Kujutame endale ette järgmist juhtu. Saagikoristamise ajal läks rikki kombain. Koos selle agregaadiga jääb paratamatult seisma ka veoauto, mis võtab käigu peal vastu teravilja, ja mitte ainult see auto, vaid ka need, mis tulevad teda asendama. Kui palju ebameeldivusi korraga: kaob kallis aeg, suur hulk tehnikat seisab tööta, inimeste tootlus väheneb. Ja kõik see mingi rikke tõttu kombainis.

Üldu kehtib täiel määral ka tarbeesemete kohta. Võtame näiteks niisuguse «pisiasja» nagu žiletitera. Mitmes meie ettevõttes toodetavate žiletiterade kvaliteeti ei saa veel küllalt kõrgeks tunnistada — pärast ühe- või kahekordset tarvitamist visatakse žiletitera harilikult minema. Samal ajal kasutatakse mitmete välismaa ettevõtete žiletiterasid 20—30 korda. Tähendab, üks hea žiletitera asendab 15—20 halba. Selle põhjal võib hõlpsasti järeldada, et toodete kõrge kvaliteet võimaldab antud juhul säästa nende žiletiterade tootmiseks kasutatavat kallihinnalist metalli 15—20 korda. Või võtame hariliku elektripirni. Selle kasutusea suurenemine näiteks 2-kordseks on võrdväärne tootmise kahekordistumisega. Tähendab, toodete kvaliteeti tõstes, nende kasutusiga suurendades me justkui suurendaksime nende väljalaset ilma täiendavate kapitaalmahutusteta uute ettevõtete ja tsehhide ehitamiseks.

Toodangu kvaliteedi tõstmine on tähtis ülesanne ka sellepärast, et koos ainelise heaolu ja kultuuritaseme tõusuga muutuvad ka nõukogude inimeste tarvidused.

Nõukogude perekondade olme rikastub silmanähtavalt üha suurema arvu autode, külmutuskappide, televiisorite, ajakohaste raadioaparaatide, tolmuimejate ja muu tehnikaga. Järjest mitmekesisemaks muutub rõivaste ja jalatsite valik. Paraneb toitlustamine. Kommunistliku Partei deviisi «Kõik inimese nimel, kõik inimese hüvanguks» reaalne täitmine nõuab toodangu kvaliteedi edasist parandamist.

Kuid ikkagi esineb veel küllaltki sageli madalakvaliteedilise toodangu väljalaskmist, mis ei vasta nõukogude tarbija kõrgetele nõuetele. Seda tõendab näiteks

fakt, et senini saabub rahvatarbekaupu valmistavatesse ettevõtetesse rohkesti reklamatsioone; kaubandusorganisatsioonid viivad üle madalamasse sorti või tagastavad täiendavaks töötlemiseks suurel hulgal õmblustooteid, mitmesuguseid riidesorte, trikootooteid, sukki ja sokke.

Üsna tihti tuleb ette, et ettevõtted püüavad iga hinna eest täita toodete väljalaske koguselist plaani ega kanna hoolt nende kvaliteedi ja välisviimistluse eest. Tõsistest puudustest annab näiteks tunnistust see, et 1969. aasta 9 kuu jooksul said masinaehitustehased põhiliste toodanguliikide, sealhulgas traktorite, autode, elektrimootorite, metallilõikepinkide, sepistamis-pressimisseadmete, mootor- ja elektrivedurite kohta ligi 37 000 reklamatsiooni.

Halva kvaliteedi pärast keelati näiteks ära Batumi tehase «Elektropribor» poolt väljalastavate automootorite, Dnepropetrovski Jalatsite Tootmiskoondise mudel- ja kergete jalatsite ning Sortavala Mööbli- ja Suusakombinaadi tarbemööbli realiseerimine.

Peaaegu pooled meie maal väljalastavatest elektripliitidest on standardi nõuetest hoolimata lahtise elektrispiraaliga. Nende kasutusiga on ainult kolm kuud ettenähtud viie kuni kümne aasta asemel. Ka elektrienergiat tarbivad niisugused pliidid palju rohkem. Ainuüksi sel põhjusel kulutatakse igal aastal üle 600 000 kilovatt-tunni elektrienergiat rohkem.

Sotsialistliku majanduse seaduseks on saada maksimum toodangut minimaalsete kulutustega. Nagu öeldud, võitleme me resoluutselt kõigi materiaalsete ja tööjõuressursside ökonoomse kulutamise eest. Kuid võitlus kokkuhoiu eest ei tohi mingil juhul kajastuda toodangu kvaliteedis. Säärane «kokkuhoid» muutub lõpuks ikkagi kaotuseks.

Muidugi, mõnikord nõuab toodangu kvaliteedi tõstmine teatavaid lisakulusid. Teinekord on see väga otstarbekohane. Näiteks kui mingi toote tootmiskulud suurenevad 10%, kasutusiga aga 2 korda, siis on kasu ilmne. Seesuguste küsimuste lahendamisel on igal konkreetsel juhul vajalik hoolikas majanduslik analüüs, täpne kalkulatsioon. Täpse majandusliku arvestuseta on võimalikud vead, mis tekitavad ettevõttele ja ühiskonnale kahju.

Väga pakilise küsimusena käsitleti NLKP XXIV kongressil rahvatarbekaupade tootmise suurendamist ja

nende kvaliteedi tõstmist. L. Brežnev ütles: «Meil, seltsimehed, on seljataga kangelasliku ajaloo paljud aastad, mil miljonid kommunistid ja parteitud läksid teadlikult välja ohvritele ja loobumistele, olid valmis leppima vaid kõige hädavajalikumaga, ei leidnud endal olevat õigust nõuda erilisi elumugavusi. See ei saanud jätta mõju avaldamata suhtumisele tarbekaupade tootmisse, nende kvaliteedisse ja sortimendisse. Ent see, mis oli seletatav ja loomulik minevikus, mil esiplaanil seisid teised ülesanded, teised küsimused, on tänapäeva tingimustes vastuvõtmatu. Ja kui mõned seltsimehed seda ei arvesta, siis on parteil õigus näha säärases asjassesuhtumises kas seda, et ei mõisteta tema poliitika olemust, mis on suunatud töötajate elujärje pidevale tõstmisele, või siis taotlust õigustada oma passiivsust.»

NLKP XXIV kongressil esitatud kõrged nõudmised meie maal väljalastava toodangu kvaliteedi suhtes eeldavad ettevõtete tootmiskollektiivide suuri jõupingutusi. Toodangu kõrge kvaliteedi saavutamine igas ettevõttes kujuneb kaalukaks panuseks meie majanduse arengusse, ühiskondliku tootmise efektiivsuse tõstmise üldrahvaliku ülesande lahendamisel.

STANDARDID KVALITEEDI VALVEL

GOST — riiklik üleliiduline standard. Neid nelja tähte kohtame me alatasa palitu lipikul ja elektripirnil, autol ja jalgpallil. GOST-iga määratakse kindlaks väljalastavate toodete kvaliteedi tüüpnormid, mis on kohustuslikud kõikidele ettevõtetele. Võtame näiteks tikutoosi. Etiketilt loeme: «GOST 1820-69». Esimene arv näitab standardi registreerimise järjekorranumbrit, teine — standardi kinnitamise aastat. Selle GOST-iga on ette nähtud toosi täpsed mõõtmed, tuletikkude arv toosis, süttiva aine ja puidu omadused (kvaliteet) jms. Igasugune kõrvalekaldumine GOST-ist tähendab praaki, sest toodang ei vasta esitatavatele nõuetele.

1971. aasta keskpaiku kehtis meie maal üle 15 000 riikliku standardi, millele lisandusid kümned tuhanded vabariiklikud ja tootmisharustandardid, haarates kõiki rahvamajandusliku toodangu tähtsamaid liike.

Meie standardid (GOST-id) määravad kindlaks ainult need nõuded, mis garanteerivad tarbijale kindla kvaliteediga toodangu. Näiteks kehtestatakse riidekangastele standardlaius, kokkutõmbumisprotsent, riide tihedus, niidi tugevus jne. Nööpide standard ei reglementeeri näiteks nende kuju ja värvust, kuid nõuab, et aukude läbimõõt vastaks väljalastavate rätsepanõelte jämedusele.

Mõningatele toodanguliikidele, mida lastakse välja väiksel hulgal või eritellimuste alusel, standardeid ei kehtestata. Näiteks ülivõimsa turbiini loomisel määratakse nõuded selle kvaliteedi suhtes kindlaks tehniliste tingimustega, mis kajastavad kõiki turbiini põhikarakteristikuid.

Standardid ja tehnilised tingimused võimaldavad ratsionaalselt kasutada toorainet ja materjale, luua odavaid ja kvaliteetseid tooteid, toota parimaid kaupu maailmas.

Riiklik standardiseerimissüsteem määrab standardiseerimise ülesanded, eesmärgid ja objektid, standardite kategooriad, nende väljatöötamise ja läbivaatamise korra ning vormistamise. Üheks uueks riiklikus standardiseerimissüsteemis ettenähtud nõudeks on, et standardid peavad sisaldama toodete töökindluse ja vastupidavuse näitajaid.

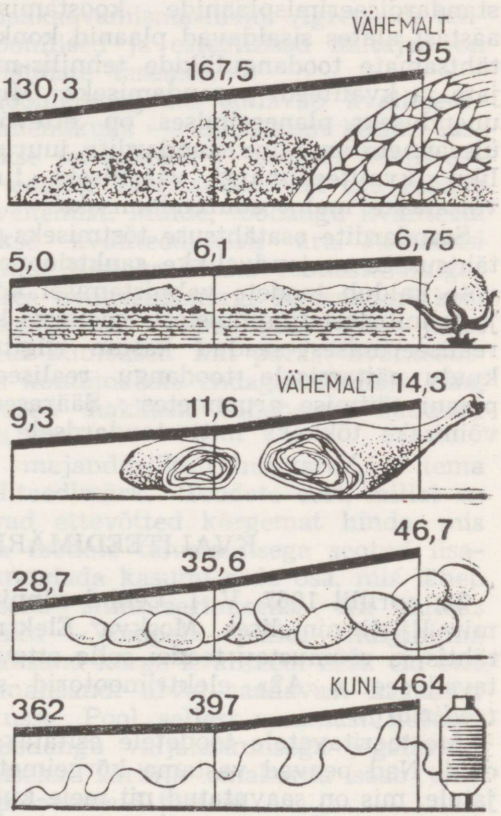
Standard on toodete paremaks muutmise tähtsaim vahend, nende kõrge kvaliteedi ustav valvur. Eriti suur tähtsus on standardite endi kvaliteedi parandamisel. Nad peavad vastama teaduse ja tehnika tänapäeva tasemele. Pealegi kinnitatakse nüüd üha sagedamini tavaliste standardite kõrval ka perspektiivseid standardeid, mille näitajad määratakse mitte tänase, vaid homse päeva ökonoomikast lähtudes, s. t. võttes arvesse teaduse, tehnika ning majanduse ja inimese tarviduste arenguperspektiive. Praegu on ülesandeks läbi vaadata ja uuendada 1972. aasta lõpuks kõik tehnilised tingimused, ajavahemikul 1971—1975 aga kõik standardid, mis on kinnitatud enne käesoleva viisaastaku algust.

1970. aasta lõpul võtsid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu vastu otsuse «Standardite osatähtsuse suurendamisest toodangu kvaliteedi parandamises». Otsuses on öeldud, et möödunud viisaastaku jooksul (1966—1970) paranesid väljalastavate toodete tehnilis-majanduslikud näitajad, loodi uusi kõrgekvali-

Viisaastaku portree arvudes

Suurendada põllumajandussaaduste keskmist aastatoodangut eelmise viisaastakuga võrreldes 20—22 protsenti (NLKP XXIV kongressi direktiividest)

Tähtsamate põllumajandussaaduste keskmise aastatoodangu kasv (milj. t)

1961.—1965. a. 1966.—1970. a. 1971.—1975. a.

(Direktiivid)

teedilisi materjale, masinaid ja aparaate, mille järele valitseb pälvitult suur nõudmine. Kuid paljud toodanguliigid ei vasta veel tänapäeva nõuetele.

Kooskõlas nimetatud otsusega korraldatakse nüüd ettevõtetes ümber mitte ainult toodete hulga, vaid ka nende tehnilise taseme planeerimise praktika.

Kvaliteedi planeerimine on lahutamatult seotud standardiseerimisplaanide koostamisega. 1971.—1972. aastast alates sisaldavad plaanid konkreetseid ülesandeid tähtsamate toodanguliikide tehnilis-majanduslike näitajate ja kvaliteedi parandamiseks. Mitte vähem tähtsaks uuenduseks planeerimises on ettevõtteile konkreetsete ülesannete andmine standardite juurutamiseks ning riikliku kvaliteedimärgi väärilisteks tunnistatud toodete väljalaske mahu suurendamiseks.

Standardite osatähtsuse tõstmiseks rakendatakse suure tähtsusega majanduslikke sanktsioone. Kui näiteks ettevõte kaldub toodete valmistamisel kõrvale standarditest ja tehnilistest tingimustest, võetakse kogu selle toodangu realiseerimisest saadud kasum riigituludesse ja see ei kuulu näitamisele toodangu realiseerimise ja kasumi plaani täitmise aruannetes. Säärased sanktsioonid on võimsaks tõkkeks mittestandardsele toodangule.

KVALITEEDIMÄRK

22. aprillil 1967, V. I. Lenini sünnipäeval saadi Vladimir Iljitši nimelises Moskva Elektromehaanikatehases tähtis ja rõõmustav teade: selle ettevõtte poolt väljalastavad seeria «A2» elektrimootorid said *riikliku kvaliteedimärgi.*

Atesteeritavatele toodetele esitatakse väga suuri nõudeid. Nad peavad vastama kõrgeimatele kvaliteedinäitajatele, mis on saavutatud nii meie kui ka välismaa praktikas, s. t. olema maailma parimate näidiste tasemel. Seepärast on kvaliteedimärgi saamine ühele või teisele toodanguliigile iga tootmiskollektiivi auasi.

Praegu toimub kõigis tootmisharudes toodete plaanipärane atesteerimine. 1971. aasta keskpaiku oli tehaste ja vabrikute rohkem kui 3000 tähtsamat tooteliiki riikliku kvaliteedimärgi väärilisteks tunnistatud. Nende hul-

gas olid mitmesugused masinad, tööpingid, aparaadid, materjalid, tööstus- ja toidukaubad.

Kvaliteedimärgi saanud toodete hulgas on näiteks ekskavaator «ЭКГ-4,6Б», mida maagitööstuse jaoks laseb seeriaviisiliselt välja Uraali Raskemasinatehas. Töökindluselt, vastupidavuselt, tootlikkuselt ning teenindamise ja juhtimise hõlpsuselt ületab «ЭКГ-4,6Б» kõiki varem väljalastud maakaevamismasinaid. Agregaadi tehnilised, ekspluatatsioonilised ja esteetilised näitajad on maailma parimate näidiste tasemel.

Riiklikud atestatsioonikomisjonid annavad kvaliteedimärgi kindlaks ajavahemikuks — ühest kuni kolme aastani. Niiviisi toimitakse sellepärast, et tootjad hoolitseksid pidevalt toodete edasise täiustamise eest ega lubaks nende omaduste halvenemist. Muide, toodangu kvaliteedi halvenemisel võetakse kvaliteedimärk ära. Ja taolisi juhtumeid on esinenud. Näiteks ühena esimeste hulgas sai toiduainetetööstuses kvaliteedimärgi Krasnodari krai Tihhoretski Juustukombinaadi «vene juust». See juust oli ostjate hulgas heas kuulsuses. Ent pärast kvaliteedimärgi saamist tekkis kombinaadis endaga rahulolu ning juustu head omadused hakkasid vähehaaval kaduma. Kvaliteedimärk võeti ära.

Iga ettevõte on majanduslikult huvitatud, et tema toodetel oleks kvaliteedimärk. Toodete eest, millel on kvaliteedimärk, saavad ettevõtted kõrgemat hinda, mis võimaldab neil katta toodete täiustamisega seotud lisakulud ja ühtlasi suurendada kasumi seda osa, mis läheb töötajate materiaalseks stimuleerimiseks. Nii näiteks kuulub õmblusvabriku «Võmpel» palitu hulgihinna juurde 10%-ne hinnalisand kõrge kvaliteedi eest. On ette nähtud, et 50% hinnalisandi arvel saadavast kasumist jääb ettevõtte käsutusse. Pool sellest summast kulutatakse atesteeritud toodangu väljalaskmisega tegelevate töötajate premeerimiseks. Tarbija omakorda saab töökindlamaid ja vastupidavamaid tooteid.

See tähendab, et uus kvaliteedi majandusliku stimuleerimise süsteem on kasulik niihästi neile, kes lasevad välja häid tooteid, kui ka neile, kes neid tooteid kasutavad. Kvaliteedimärk anti näiteks Namangani Keemiatehase tootele — karboksüülmetüültselluloosile (КМЦ), mark 85/500. See saadus, mida kasutatakse laialdaselt sügavate ja ülisügavate nafta- ja gaasipuuraukude raja-

misel, sai puurijatelt kõrge hinnangu ega jää maha maailma parimatest näidistest. Ettevõttes on täielikult likvideeritud praak. Majanduslik aastaefekt KMIJ kasutamisest rahvamajanduses moodustab 3 400 000 rubla.

SARAATOVI SÜSTEEM

Väga sageli kuuleme me nõndanimetatud Saraatovi süsteemist. Sellest räägitakse tööliskoosolekutel, kirjutatakse ajalehtedes. Aga kõik algas sellest, et 1955. aastal võttis Saraatovi Lennukitehase kollektiiv endale ülesande: hakata iga operatsiooni tegema defektideta. Eksperiment toimus ettevõttes, mis oli senigi oma kõrge tootmiskultuuri poolest silma paistnud. Katse õnnestus suurepäraselt. Toodete tagastamine kontrollpostide poolt vähenes 30 korda, praak — 7 korda. Esimesel esitamisel üleantava toodangu osatähtsus suurenes 98—99%-ni. Ka teistes selle linna ettevõtetes andis see katse häid tulemusi.

Nüüd on Saraatovi süsteem kasutusel kõige erinevamates tööstusharudes, projekteerimis- ja konstrueerimisorganisatsioonides. Miks tekkis Saraatovi süsteemil nii kiiresti arvukalt poolehoidjaid? Sellele küsimusele on kõige hõlpsam vastata süsteemi olemuse tutvustamise teel.

Me oskame juba ammu ja üsna täpselt hinnata kulutatud töö hulka aja- ja tootlusnormide, toodangu väljalaske tähtaegade jne. abil. Kuidas aga väljendada töö kvaliteeti? Mingeid konkreetseid näitajaid selleks polnud kuni viimase ajani olemas. Ometigi oleneb töö kvaliteedist lõppude lõpuks ka toodangu kvaliteet.

Saraatovlaste teeneks just see oligi, et nad tegid ettepaneku mõõta töö kvaliteeti täiesti konkreetse näitaja abil. Sääraseks näitajaks on *valmistoodete üleandmisprotsent esimesel esitamisel*. Kui seada sisse hästi korraldatud arvestus esimesel esitamisel üleantud toodangu kohta ja võrrelda seda kogu antud ajavahemikul valmistatud toodangu hulgaga, siis saame valmistaja töö kvaliteedi täpse iseloomustuse. Selle näitaja kasutamine ongi Saraatovi süsteemis peamine.

Saraatovi süsteem on kompleks omavahel seotud kas-

vatuslikest, organisatsioonilistest, insener-tehnilistest ja majanduslikest abinõudest, mille otstarbeks on luua tingimused, mis tagavad kvaliteetse, igasuguste defektideta toodangu valmistamise tehnilisest dokumentatsioonist kõrvale kaldumata. Mis abinõud need siis on?

Kasvatuslikud abinõud. Igas ettevõtte töötajas isikliku vastutustunde kasvatamine tehtava töö kvaliteedi eest. Kasvatuslikke abinõusid peab toetama kvaliteetse töö moraalne stimuleerimine, töökaaslaste ja kogu kollektiivi toetus ja heakskiit. Suur tähtsus on ka eesrindlike töömeetodite õpetamisel.

Organisatsioonilised abinõud. Need taanduvad eelkõige massilise enesekontrolli sisseseadmisele toodangu kvaliteedi suhtes. Ühtlasi kontrollivad toodangu kvaliteeti kõik juhtijad — meistrist kuni ettevõtte direktorini. Iga ebakvaliteetse töö juhtum tehakse avalikkusele teatavaks ja töötaja kannab selle eest vastutust.

Insener-tehnilised abinõud. Need hõlmavad töö, tootmise ja juhtimise progressiivset korraldamist teaduse ja tehnika uusimate saavutuste baasil, eesrindliku tehnoloogia rakendamist, tootmisprotsesside, arvestuse ja kontrolli mehhaniseerimist ja automatiseerimist.

Majanduslikud abinõud. Nendeks on toodangu kvaliteedi planeerimine ning defektideta töötamise süsteemi majanduslik põhjendamine ja materiaalne stimuleerimine. Töötajate materiaalse huvi suurendamiseks kvaliteetse toodangu väljalaskmise ja kontrollile esimesel esitamisel üleandmise vastu nähakse ette premeerimine.

Töötajad, kes pikka aega annavad toodangut üle üksnes esimesel esitamisel, saavad preemiat suurendatud määra järgi. Näiteks kui toodangut antakse esimesel esitamisel üle pidevalt kahe kuu jooksul, suureneb preemia 10%, kui kolme kuu jooksul — 15% jne.

Töölised ja meistrid, kes pika aja (rohkem kui kuue kuu) kestel annavad kogu toodangu üle esimesel esitamisel, saavad õiguse anda toodangut üle järgmiste operatsioonide tegemiseks või lattu oma isikliku templi märgiga, TKO-le esitamata. Seejuures makstakse säärastele töölistele ja meistritele lisaks preemiale veel 50% tariifijärgsest palgast (ametipalgast) või tükipalgast.

Praegu on see süsteem kasutusel mitte ainult masinaehituses, vaid ka keemia-, toiduainete- ja kergetööstuses, energeetika-, transpordi- ja sideettevõtetes, projekteeri-

mis- ja teadusliku uurimise instituutides. Nagu NLKP XXIV kongressil märgiti, avab Saraatovi süsteem loometegevuseks piiramatud võimalused, distsiplineerib kaadrit, sunnib kõiki — tavalisest töölisest kuni ettevõtte juhatajani — kvaliteedi küsimustega pidevalt tegelema.

Mida Saraatovi süsteemi rakendamine annab? Vaatame seda kõigepealt asja algatajate — saraatovlaste juures. Ettevõtetes, kus see süsteem on juurutatud, antakse 95—99% toodangust üle esimesel esitamisel. Möödunud viisaastakul vähenesid praagikahjud ligemale 3 korda ja paljudes ettevõtetes moodustavad kõigest 0,2—0,25%. Selle süsteemi kasutamise majanduslik efekt ulatub ainuüksi Saraatovi oblastis kümnetesse miljonitesse rubladesse.

Paljud kollektiivid, kes Saraatovi süsteemi kasutavad, kohandavad seda loominguliselt oma tootmistingimustele ja saavad alati häid tulemusi.

Oktoobri 50. Aastapäeva nimelises Noginski Kütteaparatuuri Tehases, mis laseb välja aparatuuri kiirekäiguliste diislite jaoks, oli Saraatovi süsteemi juurutamine tõeliseks murranguks. Tehas oli hiljaaegu üheks selle tööstusharu kõige mahajäänumaks ettevõtteks. Alates 1964. aasta jaanuarikuust hakati siin juurutama Saraatovi süsteemi. Selle kasutamisel on tehases iseärasuseks see, et toodangu kvaliteeti hinnatakse põhimõttel kas «ja» või «ei». Esimesel esitamisel üleandmist tähistab punane märge töökohas asuvas graafikus, tagastamist — sinine. Masstootmise tingimustes ei suuda TKO tooteid sajaprotsendiliselt läbi kontrollida. Seepärast on tehases kasutusel valikkontroll. Ja kui selle käigus avastatakse defekt, tagastatakse kogu partii toodete valmistajale. Tehases arvestati, et masstootmise tingimustes ei ole teise ja kolmanda esitamise sisseseadmisel mõtet.

Saraatovi süsteemi juurutamine andis tehases järgmisi tulemusi:

— toodangu TKO-le üleandmine esimesel esitamisel suurenes;

— ekspluateerimiskohtadelt saadavate reklamatsioonide arv vähenes;

— kütusepumpade väljalangevus tehnilisel sissetöötamisel vähenes 2—3%-lt 0,5%-ni;

— praagikahjud alanesid 1,43%-lt 0,4%-ni, s. o. peaaegu 4 korda;

— sääst, mis süsteemi kasutamise aja jooksul on saadud, moodustab 250 000 rubla.

Tuula Kombainitehases alustati Saraatovi süsteemi juurutamist kuus aastat tagasi. Tehases vaadati läbi ja täpsustati 94% konstrueerimis- ja tehnoloogilisest dokumentatsioonist, kontrolliti hoolikalt seadmete, tehnoloogilise varustuse ja kontrollimisvahendite töö täpsust ja viidi see passis ettenähtuni. Tehases korraldati eriprogrammide alusel 90% tööliste õppused.

Saraatovi süsteemi kasutuselevõtmise tulemusel saavutasid Tuula kombainiehitajad suurt edu. Tehas ei saanud enam reklamatsioone. Esimesel esitamisel üleantava toodangu osatähtsus suurenes 99,3%-ni. Valmistoodete tagastamine tellija esindajate poolt vähenes 5%-lt 3,1%-ni. Sõlmede ja detailide tagastamine koostamistsehhi poolt piirnevatele tsehhidele vähenes 17 korda. Praak alanes 42%. Tööviljakus tõusis 22% ja tööliste keskmine palk 6%. Tootmise maht suurenes 17%, kontrollöride arv aga vähenes rohkem kui 14%.

Seega on toodangu kvaliteedi paranemine kasulik kõigile — töölisele, kollektiivile, ühiskonnale.

TOODANGU KVALITEET ALGAB TÖÖKOHALT

Kui me avastame, et kahe nädala eest ostetud jalatsid on lagunenud, hakkame kohe selgitama, kes on selle toote valmistaja, nimetades teda ebameeldiva nimega «praagitegija». Tema pärast kannatasime me materiaalset kahju, tema rikkus meie tuju, põhjustas usalduse kadumist ka teiste jalatsivalmistajate vastu.

Enamasti me ei tea, kes konkreetselt praaki tegi, kelle süü tõttu lasti välja ebakvaliteetne toode. Teame ainult, et praagitegija on meie hulgas, keegi meist. Kui palju meelepaha tekitavad praagitegijad! On muidugi kahju, kui uus ese silmanähtavalt laguneb, kuid, nagu öeldakse, kõik ei ole veel kadunud. Võib lõppude lõpuks osta uue asja või vahetada kõlbmatu toode ümber. Aga mida teha, kui rikki läheb näiteks mingi aparaat lennukis? Õhus seda ümber ei vaheta. Paljud inimelud satuvad ohtu. Praagitegija on sellistel juhtudel vaenlasest ohtlikum.

Ajaloost on rohkesti teada karme seadusi, mis on sihitud praagitegijate vastu. Üks näide. Peeter I, saanud teada sõjaväele valmistatavate relvade madalast kvaliteedist, andis välja järgmise ukaasi:

«§ 1

Käsin Tuula relvavabriku omanikku Korniil Beloglazi peksta piitsaga ja saata tööle kloostrisse, sest ta, lurjus, söandas müüa riigi sõjaväele kõlbmatuid püsse. Oldermanni Frol Fuchsi peksta piitsaga ja saata Aasovisse, ärgu pangu vabrikumärki halbadele püssidele.

§ 2

Käsin Peterburi relvakantseleid ümber asuda Tuulasse ning päeval ja ööl valvata püsside headuse järele. Djakid ja abidjakid vaadaku, kuidas oldermann vabrikumärke paneb, kui kahtlus tekib, kontrolligu ise nii ülevaatuse kui ka laskmise teel. Kahest püssist aga lasta iga kuu niikaua, kuni rikki lähevad.

Kui djakkide ja abidjakkide tähelepanematuse tõttu tekib tõrge sõjaväes, eriti lahingus, peksta neid halastamatult piitsadega paljale ihule . . .»

Nagu näeme, õiendas Vene tsaar praagitegijatega üsna karmilt arveid.

Kapitalismi ajal toimub võitlus tootmispraagi ja defektse toodanguga niisama karmide vahenditega. Vahe on ainult selles, et töölist ei lööda piitsaga, vaid mitmesuguste trahvidega, jäetakse ilma elatusvahenditest, vallandatakse töölt. Praagi korral peab tööline tasuma ettevõtjale detaili või toote täieliku hinna. Toodangu kvaliteet tagatakse siin töötajate halastamatu ekspluateerimise teel.

Igaühele on selge, et sotsialistlikus ühiskonnas toimub võitlus toodangu kvaliteedi tõusu eest hoopis teistsugusel viisil. Sotsialistlikud tootmissuhted kutsusid ellu uued tootmise arendamise ja täiustamise tõukejõud. Tööliste, teenistujate ja kolhoosnikute enamik sotsialistlikes ettevõtetes suhtub väljalastava toodangu kvaliteeti suure vastutustundega, sest nad on sellest huvitatud, mõistavad, et kõik tehakse lõppude lõpuks töötajate endi jaoks.

Võib tuua arvukaid näiteid selle kohta, et töölised saavad oma ülesannetest hästi aru. Üks neist on järgmine. Dnepropetrovski Autokummitehase pealiskummide koostaja V. Novikov jutustab: «Koostan kumme «12-38P»

ühele kõige rohkem levinud traktorile — «Belarussile». Iga selline kumm maksab 118 rubla. Aasta jooksul aga käib neid ainuüksi minu käest läbi ligi kuus tuhat. Ja kui ma suudan vähendada praaki kas või kümnendiku protsendi võrra, saab tehas üle 700 rubla kokkuhoidu.

Tootmisalal, kus ma töötan, vähenes mittekõlblike kummide arv nende üldarvu suhtes viimase viie aasta jooksul 0,38%-lt 0,1%-ni. Esmane praak alanes peaaegu 5 korda. Kummid «12-38P» on kõrgendatud vastupidavusega, esimestena meie tootmisharus said nad riikliku kvaliteedimärgi.»

Taolisi näiteid võib tuua arvukalt.

Ent kahjuks on sageli ka nii, et tootes, mis koosneb suurest arvust väga headest detailidest, on mingi üks detail halvasti tehtud ja kogu toode läheb rivist välja. Paljud on arvatavasti tundnud tuska, kui uuel televiisoril kaob äkki kujutis või heli. Ja see juhtus, nagu selgub, ühe mittekvaliteetse pisidetaili pärast. Tuleb välja kutsuda spetsialist, võtta televiisor lahti, kulutada aega ja raha.

Mõned aastad tagasi jutustati ajalehtedes lennukiekipaaži leidlikkusest ja mehisusest, kes hoidis ära lennuõnnetuse. Reaktiivreisilennuk valmistus juba Leningradi maandumiseks, kui selgus, et lennuki esitelik ei välju ja lennuväljale maanduda ei saa. Suurele riskile vaatamata maandas mehine ekipaaž paljuistmelise liinilennuki õnnelikult Neeva jõele ning päästis sel viisil kümned inimesed ja kallihinnalise lennuki. Läbiviidud uurimisega tehti kindlaks, et telikumehhanismi rivist väljamineku põhjuseks oli ühe detaili madal kvaliteet. Selle detaili valmistanud inimese hooletuse või vastutustundetuse tõttu oleks võinud toimuda lennuõnnetus. Tänapäeva tehnika puhul võib isegi üks väike detail rivist välja viia üsna keeruka masina või agregaadi. Kvaliteedi seisukohalt võttes ei ole ega võigi olla tähtsaid ja mittetähtsaid tootmislõike.

Me räägime lennundusest, aga kas teistel aladel ei ole samuti. Meie olmesse sigineb iga aastaga üha rohkem mitmesuguseid tehnilisi vahendeid. Raadioaparaat, mootorratas, külmutuskapp, pesumasin, kell ja paljud muud esemed on samuti küllalt keerukad mehhanismid, mis koosnevad suurest arvust mitmesugustest detailidest.

Kui me räägime toodangu kvaliteedist, siis on tähtis kõik — lähtetooraine omadustest alates ja kokkupaneku täpsusega lõpetades. Ei saa teha head hoonet, kui telli-

sed käes pudenevad. Isegi võlurkokk ei valmista halbadest toiduainetest head rooga! Kõik see kinnitab ühte: toodangu kvaliteet oleneb meist kõigist ja me vastutame selle eest oma seltsimeeste ees, kogu ühiskonna ees.

Toodangu kvaliteedi tõstmiseks rakendatakse mitmesuguseid töö stimuleerimise vorme.

Paljudes ettevõtetes on välja töötatud töötajate materiaalse ergutamise süsteemid kvaliteetse toodangu väljalaskmise eest. See on väga tähtis, sest töötajate materiaalne ergutamine on võimas stiimul. Mida parem on toode, seda kõrgem ka tasu. Uutes planeerimise ja majandusliku stimuleerimise tingimustes on toodangu kvaliteedi materiaalse stimuleerimise võimalused tunduvalt suuremad.

Ent nagu varemgi on suur tähtsus ka moraalsetel stiimulitel. Moraalseks stiimuliks on näiteks töölistele isikliku kvaliteeditempli kasutamise õiguse andmine. See on tootja meisterlikkuse, kohusetundlikkuse ja aususe ühiskondlikuks tunnustuseks. Partei XXIV kongressil sõna võttes ütles Leningradi tööline J. Lebedev: «Tööline on väga uhke, kui ta näiteks saab tehnilise kontrolli osakonna kvaliteeditempli kasutamise õiguse. See on tema meisterlikkuse kõrgeim tunnustus. See on suur usaldus, ja ometi vaieldakse juba palju aastaid: kas anda töölisele õigus enda tehtud detaili tembeldamiseks või mitte? Minul näiteks on isiklik tempel. Ja iga kord, kui ma oma detaili tembeldan, tunnen ma rõõmu ja, ausalt öeldes, uhkust oma oskuse ja meisterlikkuse üle.»

Mida on võimalik toodangu kvaliteedi parandamiseks teha otseselt töökohal, seda näeb tööline ise kõige paremini. Just temast oleneb, kui täielikult ja täpselt kehastuvad tootes tehnilise dokumentatsiooni nõuded, konstruktorite ideed. Koos loomingulise asjassesuhtumisega, kõrge vastutustunde ja meisterlikkusega on see kindel tee, mis tagab kvaliteetse toodangu väljalaskmise.

Et sellega edukalt toime tulla, on nähtavasti vaja lahendada väga mitmesuguse iseloomuga ülesandeid.

Ühel juhul tuleb tõsta kvalifikatsiooni, teisel — muuta tehnoloogilist tsüklit, kolmandal — valmistada spetsiaalseadmed, neljandal — tugevdada kontrolli toodete kvaliteedi üle. Võib juhtuda ka nii, et kõik need ülesanded moodustavad ühtse rivi toodangu kvaliteedi tõstmise teel. Ja ikkagi on asi seda väärt, nagu öeldakse. On ju ees-

kujuliku kvaliteediga toote tegemine ise tööinimese kõrgeim tasu! Ja seda tehakse mitte üks kord, vaid iga päev, mitte üksikult, vaid koos kogu tootmiskollektiiviga.

Võib ilma igasuguse liialduseta öelda, et võitlus toodete kvaliteedi parandamise eest on töölistele üheks kõige konkreetsemaks, jõukohasemaks ja aktiivsemaks majandusreformist, sotsialistliku tootmise efektiivsuse tõstmisest osavõtu vormiks.

Üheksas peatükk

ÜHISKOND VAJAB SUURE TOOTLIKKUSEGA TÖÖD

MIS ON TÖÖVILJAKUS

Tööviljakusest räägitakse meil väga sageli. Sellest, et tööviljakust on vaja tõsta, kõneldakse koosolekutel ja kirjutatakse ajalehtedes. Mis on siis tööviljakus?

Tööviljakus on inimeste töö efektiivsuse näitaja. Teda mõõdetakse ajaühiku jooksul valmistatava toodangu hulgaga. Mida rohkem toodangut ajaühikus (tund, päev, aasta) valmistatakse, seda kõrgem on järelikult tööviljakus, ja vastupidi. Tööviljakuse tõstmise majanduslik olemus seisneb toote valmistamiseks kulutatava tööaja vähendamises.

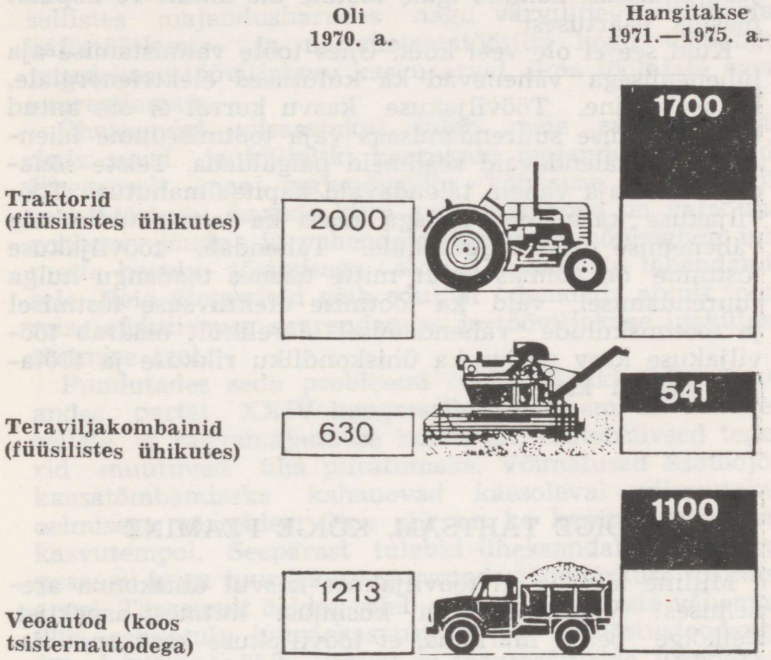
Oletame, et varem valmistas tööline tunnis 1 detaili, vahetuses aga 8 detaili. Uue tehnika ja täiuslikuma tehnoloogia kasutuselevõtmisega ning oma kvalifikatsiooni tõstmise ja töö parema organiseerimise tagajärjel hakkas sama tööline tunnis valmistama näiteks 2 detaili, vahetuses aga 16. Nüüd kulutab ta 1 detaili valmistamiseks ainult pool tundi, s. t. töötab kaks korda tootlikumalt kui enne.

Iga produkti valmistamiseks kulutatakse nii elav- kui ka asjastatud tööd. Elavtöö on inimeste tegevus, kes vahetult antud produkti loovad. Kuid oma tööprotsessis kasutavad inimesed masinaid, tööriistu, toorainet, materjale jms. Majanduse seisukohalt ei kujuta need tootmise esemelised elemendid endast midagi muud kui varem tehtud ehk asjastatud tööd. On ju nende loomisel inimesed töötanud juba varem ning igas nendest tootmise elementidest on kehastunud kindel hulk varem tehtud tööd.

Viisaastaku portree arvudes

Põllumajanduse materiaal-tehnilise baasi tugevdamine

Põllumajanduse masinapark (tuh. tk.)

Elavtöö viljakuse kasv toob lõppkokkuvõttes kaasa ka asjastatud töö vähenemise, s. o. materiaalsete kulude vähenemise toodangu valmistamiseks. Tõepoolest, kui tööline kulutab detaili valmistamiseks kaks korda vähem aega, tähendab see, et samad seadmed annavad nüüd kaks korda rohkem toodangut ning kulutused iga toote valmistamiseks on järelikult väiksemad. Öeldu selgituseks toome järgmise näite.

Oletame, et masinas asjastatud töö väärtus on 10 000 rubla ning masina kasutamisiga 5 aastat. Masina parema kasutamise tulemusena on temaga võimalik valmistada mitte enam 50 000, vaid näiteks 100 000 toodet. Mis nüüd

välja tuleb? Endise tööviljakuse juures kandus igale tootele üle 20 kopikat masina väärtusest. Nüüd, mil tööviljakus kasvas kahekordseks, masina kasutamisiga aga jääb endiseks, kandub igale tootele üle ainult 10 kopikat masina väärtusest.

Kuid see ei ole veel kõik. Ühes toote valmistamise aja lühenemisega vähenevad ka kulutused elektrienergiale, kütusele jne. Tööviljakuse kasvu korral ei ole antud toote tootmise suurendamiseks vaja tootmisruume laiendada ega täiendavaid seadmeid paigaldada. Teiste sõnadega, on vaja vähem täiendavaid kapitaalmahutusi. Tööviljakuse kasv toob endaga kaasa ka tehase üldkulude vähenemise toodanguühikule. Tähendab, tööviljakuse tõstmine on võimas tegur mitte üksnes toodangu hulga suurendamisel, vaid ka tootmise efektiivsuse tõstmisel ja tootmiskulude vähendamisel. Järelikult määrab tööviljakuse kasv paljus ka ühiskondliku rikkuse ja töötajate heaolu kasvu.

KÕIGE TÄHTSAM, KÕIGE PEAMINE

Milline tähtsus on tööviljakuse kasvul ühiskonna arenemises? Vaatleme seda küsimust mitmest aspektist. Eelkõige peab märkima, et tööviljakuse kasv on *ühiskondliku tootmise suurendamise peamine allikas*. Toodangu väljalaske suurendamiseks on ühiskonnal kaks võimalust — kas suurendada tööliste ja teenistujate arvu või saavutada töötajate tööviljakuse tõus.

Võimalused uute inimeste tootmisse kaasatõmbamiseks on üsnagi piiratud. Pealegi peab koos ühiskonna arenemise ning materiaalse ja kultuuritaseme tõusuga kasvama mittetootmissfääris, eriti aga teenindamissfääris rakendatud töötajate arv. Selles ei ole raske veenduda, kui kõrvutame andmed materiaalse tootmise harudes rakendatud töötajate arvu ja toodangu mahu muutumise kohta. Nii kasvas ajavahemikul 1913. kuni 1970. aastani ühiskondlik koguprodukt meie maal 41 korda, tööliste ja teenistujate arv rahvamajanduses ainult 7 korda, kusjuures põllumajanduses rakendatute arv isegi vähenes. Need andmed veenavad meid, et tööviljakuse tõstmine

on alati olnud tootmise kasvu, meie ühiskondliku rikkuse peamiseks allikaks.

Eriti on tööviljakuse tähtsus kasvanud aga viimasel ajal. Juba möödunud, kaheksandal viisaastakul saavutati sellistes majandusharudes nagu värviline metallurgia, naftatöötlemis- ja naftakeemiatööstus kogu toodangu juurdekasv tööviljakuse kasvu arvel, ilma töötajate arvu suurendamata.

Üheksandal viisaastakul tuleb meie rahval lahendada suuri ja küllaltki keerukaid majandusülesandeid. Üheaegselt maa majandusliku võimsuse vundamendi, rasketööstuse harude kiire arengutempoga on vaja üha rohkem jõude ja vahendeid koondada nõukogude inimeste heaolu tõstmisega seotud ülesannete lahendamisele. Neid ülesandeid võib edukalt lahendada ainult tootmise efektiivsuse suurendamise ja tööviljakuse igakülgse tõstmise teel.

Puudutades seda probleemi NLKP Keskkomitee aruandes partei XXIV kongressile, viitas sm. L. Brežnev sellele, et rahvamajanduse kasvu nn. ekstensiivsed tegurid muutuvad üha piiratumaks. Võimalused lisatööjõu kaasatõmbamiseks kahanevad käesoleval viisaastakul eelmisega võrreldes. Oma piir on ka kapitaalmahutuste kasvutempol. Seepärast tulebki üheksandal viisaastakul peaaegu kogu juurdekasv saavutada tööviljakuse tõstmise arvel. Täpsemalt öeldes tuleb sel teel saavutada vähemalt 80% rahvatulu juurdekasvust, 87—90% tööstustoodangu juurdekasvust, 95% ehitus- ja montaažitööde juurdekasvust ning kogu raudteevedude juurdekasv ja täiendav põllumajandustoodang.

Tööviljakuse tõstmine on toodangu odavamaks muutmise, tootmiskulude vähendamise peamine reserv. See vastab täiel määral nii kogu ühiskonna kui ka iga töötaja huvidele. Igaühele on selge, et mida rohkem me toodame kõrgekvaliteedilist toodangut ja mida madalam on selle omahind, seda kõrgemale me võime tõsta rahva heaolu ja seda kiiremini saavutada tarbeesemete külluse.

On vaja arvestada ka seda, et *tööviljakuse kasv on tööaja lühendamise aluseks.* Juba praegu on meie maal töönädal üks kõige lühematest maailmas. Kuid see ei ole veel piir — töönädala pikkust lühendatakse ka edaspidi.

Tööviljakuse kasv tootmissfääris võimaldab suurendada töötajate arvu hariduse ja tervishoiu alal, samuti

teeninduses ja kommunaalmajanduses. Kõik see vastab rahva huvidele ning aitab kaasa tema heaolu tõstmisele.

Niisiis, ükskõik millisest küljest me küsimusele läheneme, saab selgeks, et ühiskonna elus on tööviljakuse tõstmisel esmajärguline tähtsus.

V. I. Lenin rõhutas korduvalt tööviljakuse suurt tähtsust sotsialismi ajal. Ta käsitas tööviljakuse tõstmise vajadust kui üht sotsialistliku ülesehitustöö peamist ülesannet, sest ilma selleta ei ole võimalik lõplik üleminek kommunismile. Vladimir Iljitš ütles: «Tööviljakus on lõpuks uue ühiskonnakorra võiduks kõige tähtsam, kõige peamine.»[1] Lenin ei kahelnud sotsialismi lõplikus võidus kapitalistliku süsteemi üle seepärast, et luuakse uus, tunduvalt kõrgem tööviljakus.

Partei ja valitsuse majanduspoliitika põhineb Lenini õpetusel tööviljakuse otsustavast osast sotsialismi ja kommunismi ehitamisel. Nõukogude võimu aastatel on tööviljakus tööstuses kasvanud rohkem kui 17-kordseks, kui aga arvesse võtta tööaja lühenemist, siis koguni rohkem kui 25-kordseks.

Tööviljakuse kasvutempo poolest oleme me juba ammu kapitalistlikest maadest ette jõudnud. Meie üleolek on siin selgelt nähtav. Kuid tööviljakuse taseme poolest, s. o. ühe töötaja poolt toodetava toodangu hulga poolest, jääme me peamistest kapitalistlikest maadest veel maha. Seepärast ongi üheks meie tähtsamaks majanduslikuks ülesandeks ka selle näitaja osas kapitalistlikest maadest ette jõuda.

Tööviljakuse kõrge kasvutempo NSV Liidus ja teistes sotsialismimaades näitab eredalt sotsialistliku majandussüsteemi eeliseid kapitalistliku majandussüsteemiga võrreldes.

Mis on võimaldanud tööviljakuse nii kõrge kasvutempo? Ennekõike see, et sotsialismi tingimustes töötavad ekspluateerimisest vabad töötajad enda jaoks, oma ühiskonna jaoks. Siin puudub eraomandus tootmisvahenditele, puuduvad ekspluataatorid ja ekspluateeritavad. Just seepärast on töötajad eluliselt huvitatud ühiskondliku rikkuse kasvust ja materiaalsete hüvede tootmise suurendamisest. Sotsialistlikus ühiskonnas kaasneb töö-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 29. kd., lk. 394.

viljakuse kasvuga ka töötajate palga suurenemine, nende materiaalse olukorra paranemine ja kultuuritaseme tõus.

Sotsialistlik majandus ei tunne selliseid kapitalistlikule majandusele omaseid pahesid, nagu seda on tööpuudus, perioodilised langused ja kriisid ning töötajate vaesumine. Meil on nendele alatiseks lõpp tehtud.

Majanduse arenemise plaanipärasus, töötajate huvi ühiskondliku tootmise efektiivsuse suurendamise vastu ja teised sotsialismi eelised tagavad tööviljakuse pideva kasvu kui majanduse seaduspärasuse.

ÜKS PROTSENT

Selleks et paremini aru saada tööviljakuse kasvu tähtsusest, kujutame endale ette alljärgnevat kahekõnet.

«Sina, Volodja,» pöördub meister treiali poole, «valmistad keskelt läbi 100 detaili päevas. Kas sa aga võiksid sama ajaga valmistada, ütleme näiteks, 101 detaili? Mõtle selle üle järele!»

Mõtlemiseks ei kulunud kuigi palju aega.

«Teha sajale detailile lisaks üks detail ei ole sugugi raske. Võib isegi rohkem.»

Tõepoolest, antud juhul moodustab üks detail ju ainult 1% vahetuse toodangust. Kui kõik töötavad täpselt normikohaselt ja üks-kaks inimest normi 1% võrra ületavad, siis võidab ettevõte ja kogu rahvamajandus sellega vähe.

Mis aga juhtub, kui kõik — nimelt just kõik — töötajad igal töökohal suurendavad toodangut 1% võrra või, teiste sõnadega öeldes, kui tööviljakus kogu rahvamajanduses kasvab 1% võrra? Sel juhul saaksime tohutul hulgal täiendavat ja kõige mitmekesisemat toodangut, mis on vajalik meie majanduse arengutempo kiirendamiseks ning rahva heaolu edasiseks tõstmiseks. See on ka arusaadav. Tootmise praeguste mastaapide juures tähendab iga protsent toodangu juurdekasvu tohutul hulgal elektrienergiat, metalli, sütt, naftat, gaasi, tuhandeid uusi masinaid, miljoneid jalatsipaare, kümneid miljoneid tonne leiba, liha, võid ja palju muud toodangut. Illustreeriva materjalina toome mõned arvud.

Vastavalt NLKP XXIV kongressi direktiividele kavat-

setakse tööstustoodangu väljalase viia 1975. aastaks 528—544 miljardi rublani. Ilma keeruliste arvutusteta võib kindlaks määrata, et iga protsent toodangu juurdekasvu moodustab astronoomilise arvu — ligemale 5,5 miljardit rubla.

Kui kõik põllumajandustöötajad tõstaksid tööviljakust 1% võrra üle plaani, võimaldaks see saada peaaegu miljardi rubla eest toiduaineid elanikkonnale ja toorainet tööstusele. Suurt toodangu juurdekasvu võiks saavutada kõigis majandusharudes eraldi võetuna. Näiteks võimaldab kõigi söetööstuse tööliste tööviljakuse tõstmine ainult 1% võrra saada täiendavalt üle 6 miljoni tonni sütt aastas.

Mitte sugugi väiksem osatähtsus ei ole tööviljakuse kasvul ka kerge- ja toiduainetetööstuse harudes. 1975. aastal võimaldab 1% tööviljakuse kasvu tekstiilitööstuses saada täiendavalt üle 100 miljoni ruutmeetri puuvillast, villast, linast ja siidriiet. Sellest võiks aga õmmelda umbes 30 miljonit kleiti.

Nagu nägime, on tööviljakuse tõstmine kas või ainult 1% võrra küllaltki tõsine küsimus. Meil on aga viisaastaku jooksul vaja tööviljakust tõsta mitte 1%, vaid tunduvalt rohkem: tööstuses ja ehituses 36—40% ning põllumajanduses 37—40%. Et saada ettekujutust, milline tähtsus on sellel meie ühiskonnale, märgime ära, et kogu tootmissfääris kavandatud tööviljakuse kasvu saavutamine uuel viisaastakul on samaväärne umbes 30 miljoni täiendava töötaja kaasatõmbamisega tootmisse.

Nende näitajate saavutamine ei ole muidugi kerge ülesanne, kuid täiesti reaalne. Nad on, nagu kõik teisedki rahvamajandusplaani näitajad, teaduslikult põhjendatud ning tuginevad laialdasele teaduslik-tehniliste, majanduslike ja sotsiaalsete abinõude süsteemile, mille ülesandeks on tööviljakuse kasvu kindlustamine. Uuel viisaastakul arenevad kiiresti edasi teadus ja tehnika, täiustatakse ühiskondliku tootmise struktuuri ja rahvamajanduse juhtimise süsteemi. Nõukogude inimeste elatustaseme edasise tõstmise laialdane programm kutsub rahva hulgas esile veelgi suurema tööentusiasmi, püüde töötada veelgi paremini, veelgi tootlikumalt.

Selleks et edukalt võidelda tööviljakuse tõstmise eest, on muidugi vaja selget ettekujutust, millisel teel seda küsimust lahendada. Võimalusi tööviljakuse tõstmiseks

on mitmesuguseid. Neid rikastab pidevalt sotsialistliku ülesehitustöö praktika ja miljonite meie maa töötajate aktiivne tegevus.

TÖÖVILJAKUSE KASVU RESERVID

On vaja vahet teha rahvamajanduse tööviljakuse kasvu reservide ja üksikutes ettevõtetes leiduvate reservide vahel.

Millised on *rahvamajanduse tööviljakuse kasvu reservid?* Nende hulka kuuluvad tööstusliku tootmise struktuuri progressiivne muutmine, uusima tehnika ja tehnoloogia ning tooraine ja materjalide töötlemise progressiivsete meetodite laialdane juurutamine, teaduse saavutuste rakendamine tootmises, tootmise ratsionaalne paigutamine kogu riigi territooriumile, spetsialiseerimise ja koopereerimise arendamine, juhtimise, planeerimise jms. täiustamine.

Progressiivsete meetodite rakendamine võimaldas näiteks ehituses tohutult suurendada tööviljakust. Ehitajad kasutavad iga aastaga üha laialdasemalt monteeritavaid raudbetoonkonstruktsioone, mis võimaldavad mitte üksnes tõsta kvaliteeti ja järsult suurendada ehituse mahtu, vaid hoiavad ka tööd kokku. Monteeritav raudbetoon annab võimaluse teha töid kiirgraafiku järgi. Kui varem ehitati tellistest, krohvitud ja puitvaheseintega elumaja 1,5—2 aastat, siis nüüd ehitatakse monteeritavatest raudbetoonkonstruktsioonidest niisama suur maja valmis 4—5 kuuga.

Peale selle võimaldab massiline raudbetooni juurutamine ehituses igal aastal säästa miljoneid kuupmeetreid metsa, millest saab valmistada tehisriiet, paberit ja palju muid tooteid.

Rahvamajandusplaanide väljatöötamisel uuritakse tähelepanelikult ja arvestatakse igakülgselt kõiki olemasolevaid reserve ning võetakse tarvitusele abinõud nende kasutamiseks. Sel eesmärgil määratakse kindlaks ka kõige progressiivsem tehnikapoliitika. Nähakse ette kõige efektiivsemate tootmisalade eelisarendamine. Plaanides kavandatakse kõigi majandusharude harmooniline areng, tootmise õige paigutamine ja tööjõuressursside kõige täielikum kasutamine.

Selle eredaks näiteks on partei XXIV kongressi direktiivid rahvamajanduse arendamise üheksanda viie aasta plaani kohta, mis näevad ette nende harude ennakarengu, millistest sõltub tehniline progress kogu rahvamajanduses. Sellistes tööstusharudes nagu elektroenergeetika, keemia- ja naftakeemiatööstus, masina- ja aparaadiehitus ning automatiseerimisvahendite, arvutusmasinate ja töömahukate protsesside mehhaniseerimise seadmete tootmine kavatsetakse toodangut viie aasta jooksul suurendada 67%. Kui meenutada, et kogu tööstustoodang peab kasvama 42—46%, siis saab meile selgeks kurss teaduse ja tehnika revolutsiooni saavutuste kasutamisele, tootmise intensiivistamisele ja tööviljakuse tõstmisele.

Partei XXIV kongressil oli juttu uue tehnika juurutamise efektiivsusest kergetööstuses. Huvitav on selles suhtes katse, mis viidi läbi Moskva siidikombinaadis «Krasnaja Roza». Süstikutega kudumistelgede asendamine süstikuteta kudumistelgedega võimaldab sellel kombinaadil üheaegselt tööliste arvu märgatava vähendamisega suurendada aastas riide tootmist 26,5 miljonilt ruutmeetrilt 42 miljoni ruutmeetrini ehk 58%. NSV Liidu Kergetööstuse Ministeeriumis tehtud arvestuste kohaselt annaks süstikutega kangastelgede asendamine süstikuteta automaatidega võimaluse suurendada riide tootmist siiditööstuses (vastava sortimendi korral) 150 miljoni ruutmeetri võrra. Tööviljakus kasvaks antud tööstusharus sel juhul 4-kordseks. Tunduvalt paraneksid ka töötingimused. Rahvamajanduse reservide igakülgse kasutamise tähtsuse kõrval tuleb rõhutada, et *niisama suuri reserve tööviljakuse tõstmiseks leidub vahetult igas ettevõttes ja igal töökohal.*

Majandusreform, mis andis ettevõtetele laialdased õigused, lõi küllaltki soodsad tingimused kõigi tootmisreservide, sealhulgas ka tööviljakuse tõstmise reservide mobiliseerimiseks. Iga kollektiiv on huvitatud niisugusest majandamisest, mille puhul tööviljakus pidevalt kasvab, sest koos tööviljakusega paranevad kõik majandusnäitajad.

Mitmeaastased kogemused tõendavad, et tööviljakuse tõstmiseks on reserve igal töökohal, sest võimalused tootmise ja töötingimuste täiustamiseks on tõepoolest piiramatud. Seda on oma kogemuste varal ümberlükkamatult tõestanud tuhanded ja miljonid tootmistöötajad.

Tekib küsimus, kuidas paremini ja täielikumalt kasutada olemasolevaid võimalusi tööviljakuse tõstmiseks. Mingeid ühtseid soovitusi reservide leidmiseks ei saa muidugi anda, sest nad on väga mitmekesised ja sõltuvad konkreetsetest tootmistingimustest. Treiali töö erineb metsatöölise omast, metallurgi töökoht on täiesti teistsugune kui õmblejal või jalatsitetegijal. Seepärast kuulub põhiline osa reservide otsimisel ja kasutuselevõtmisel tootmiskollektiividele, töölistele ja teenistujatele endile, sest nad võivad reserve teistest paremini näha ja rakendada.

Tööviljakuse tõstmise eest peetava võitluse peamisi suundi, mis kehtivad kõigi ettevõtete suhtes, on siiski võimalik määratleda. Nendeks on toote töömahukuse vähendamine, igasuguste tööajakadude likvideerimine ja töö õige organiseerimine ning põhitootmistööliste osatähtsuse suurendamine töötajate üldarvus. Järgnevalt peatume nendel küsimustel üksikasjalikumalt.

TÖÖVILJAKUSE TÕSTMISE TEED

Tööviljakuse kasv väljendub *toodangu töömahukuse vähenemises,* s. o. töökulu vähenemises toodanguühiku või mingi kindla tööhulga kohta. Kuidas on seda võimalik saavutada? Ennekõike tootmise mehhaniseerimise ja automatiseerimise, progressiivse tehnoloogia rakendamise, valmistatavate toodete konstruktsiooni täiustamise ja töö parema organiseerimise teel.

Tootmisprotsesside *mehhaniseerimine ja automatiseerimine* võimaldab märgatavalt vähendada töökulu iga toodanguühiku kohta ja sama ajaga valmistada endisest rohkem tooteid või täita rohkem tööoperatsioone.

Teatavasti liigitatakse tootmisoperatsioone käsitsitöö, masina- ja käsitsitöö, masinatöö ning automatiseeritud töö operatsioonideks. Käsitsitöö operatsioonide puhul mehhanisme ei kasutata. Masina- ja käsitsitöö operatsioonid eeldavad juba mehhanismide kasutamist. Seejuures peab tööline pidevalt mehhanisme mõjutama. Selliste operatsioonide hulka kuuluvad näiteks rõivaste õmblemine käsi- ja jalgõmblusmasinal, puurimine elektripuurmasinaga, ruumide koristamine tolmuimejaga jms. Masi-

natöö operatsioonid eeldavad mehhanismide iseseisvat tegutsemist ilma töölise vahetu osavõtuta operatsioonide täitmise protsessist. Abioperatsioonid (näiteks detaili tööpingile asetamine ja mahavõtmine) tehakse sel juhul käsitsi. Masinatöö operatsioonide hulka kuulub näiteks detailide treimine ja freesimine mitmesugustel metallilõikamispinkidel — hambalõikamispinkidel, karussell- ja revolvertreipinkidel jne. Automatiseeritud operatsioonid teeb algusest lõpuni masin, ilma töölise vahetu osavõtuta. Töölise ülesanne on ainult automaadi töö jälgimine ja vajaduse korral selle reguleerimine.

Üleminek käsitsitöö operatsioonidelt masinatööle, eriti automatiseeritud tööle, võimaldab järsult, mõnikord isegi kümneid kordi, tõsta tööviljakust. Praegu on aga käsitsitöö osatähtsus veel reas majandusharudes suur. Näiteks masinaehituses ja metallurgias tehakse umbes pool kogu tööst käsitsi.

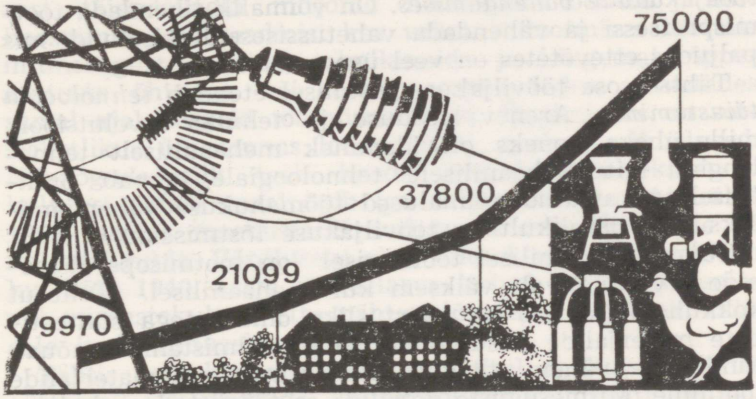
Eriti palju on käsitsitööd masinaehitustehaste mudeli-, valu-, sepa- ja monteerimistsehhides. Mehhaniseerimise tase monteerimistsehhides on näiteks mitu korda madalam kui mehaanikatsehhides. Palju on käsitsitööd ka kerge- ja toiduainetetööstuses, metsavarumisel, turba tootmisel jne.

Kõrge tööviljakuse saavutamiseks on eriti tähtis tootmisprotsesside kompleksne mehhaniseerimine. Tihti kohtame olukordi, kus tootmisprotsessi ühed operatsioonid on peaaegu täielikult mehhaniseeritud, teisi aga tehakse käsitsi. Nii näiteks kasutatakse söekaevandustes suure tootlikkusega kombaine ning söe raiumine ja transportimine on peaaegu täielikult mehhaniseeritud. Samal ajal tehakse aga mitmeid töömahukaid operatsioone nagu transportööride ümberpaigutamine, toestamine jms. käsitsi. See takistab võimsate masinate täielikku kasutamist ning vähendab üldist tööviljakust.

Eriti suured reservid on selles osas igasugustel abi- ja remonttöödel. Üheksandal viisaastakul kavatsetakse ellu viia tootmise kompleksse mehhaniseerimise ja automatiseerimise laialdane programm. Automaat- ja poolautomaatliine toodetakse masinatööstusele 1,6 korda rohkem. Vähemalt 3,5 korda suureneb numbrilise programmjuhtimisega tööpinkide väljalase, mis võimaldab tõsta tööviljakust 3—4 korda.

Käsitsitöö operatsioonide likvideerimine ei ole muidugi

Elektrienergia tarbimise kasv põllumajanduses (kaasa arvatud riiklikest elektrijaamadest saadud energia) milj. kWh-s

1960. a. 1965. a. 1970. a. 1975. a.
(Direktiivid)

lihtne. Sageli ei nõua see aga kuigi suuri kulutusi. Üpris efektiivne on näiteks nn. väikemehhaniseerimine.

Esmaklassilise tehnika olemasolu iseenesest ei ole veel probleemi täielik lahendus. Uus tehnika loob ainult võimaluse kõrge tööviljakuse saavutamiseks. Selleks et võimalikkust tegelikkuseks muuta, on vaja tagada *masinate ja seadmete täielik koormus ning efektiivne kasutamine.* Tööviljakuse kasvu eest võitlemine tähendabki seadme kõige täielikumat koormamist, et temast «välja pigistada» kõik, mida ta on võimeline andma. Loomulikult ei tohi see aga lühendada seadme normatiivset kasutamisiga ega toodangu kvaliteeti halvemaks muuta. Ökonomistid on välja arvutanud, et kui iga traktorit meie maal kasutada 10% tootlikumalt, oleks see võrdne peaaegu 200 000 traktori täiendava hankimisega põllumajandusele.

Nagu märgiti NLKP XXIV kongressil, on meil tööstusettevõtetes veel madal *vahetuste kasutamise koefitsient.* Masinaehituses on see näitaja keskmiselt ainult 1,4. Samal ajal on seda aga mõningate organisatsiooniliste ja

tehniliste abinõude rakendamisega võimalik tõsta 1,6 kuni 1,7-ni, suurendades seega toodangu väljalaset ligikaudu 12—15%.

Suured reservid tööviljakuse tõstmiseks peituvad *tööajakadude vähendamises*. On võimalik tihendada tootmisprotsessi ja vähendada vahetussiseseid seisakuid, mis paljudes ettevõtetes on veel üsna suured.

Tähtsat osa tööviljakuse tõstmisel etendab *tehnoloogia täiustamine*. Arenev teaduse ja tehnika revolutsioon, mille üheks jooneks on üleminek mehaaniliselt tehnoloogialt mittemehaanilisele tehnoloogiale, annab praktiliselt piiramatud võimalused töömahukuse vähendamiseks ning järelikult ka tööviljakuse tõstmiseks.

Tooraine keemilisel töötlemisel on tootmisoperatsioonide arv tunduvalt väiksem kui mehaanilisel. Tohutut kokkuhoidu annab ka väärtuslike omadustega sünteetiliste materjalide kasutamine, mille valmistamine nõuab tunduvalt vähem töökulu kui naturaalsete materjalide tootmine. Mitmesuguste detailide ja tööriistade valmistamisel täppisvalu meetodil kaob vajadus toote mehaaniliseks töötlemiseks, väheneb metallikulu ja tõuseb tööviljakus.

Samal ajal võib aga veel küllalt palju näiteid tuua, kus puudused tehnoloogias põhjustavad toodete väga suure töömahukuse, mis tekitab rahvamajandusele märkimisväärset kahju. Toome ühe arvukatest näidetest, millest jutustas ajakirjanduses Tšeljabinski Traktoritehase automaatrevolvertööpinkide tsehhi seadistaja N. Kljukin: «Sageli käiakse meil materjalidega veel pillavalt ümber. Detail kaalub näiteks pool kilo, tema valmistamiseks kasutatav toorik aga peaaegu kolm korda rohkem. Töötlemisel oleme sunnitud «üleliigse» metalli laastudeks tegema. Meie tsehhis läheb laastudeks 35—40 protsenti töödeldavate toorikute metallist. Sellele lisandub veel tohutu mittevajalik töökulu. Märkimisväärne osa sellest süüst lasub tehase tehnoloogidel. Enamik massidetaile tuleks valmistada täppisvalu meetodil või stantsimise teel.»

Otsida toodete töömahukuse vähendamise reserve ei ole mitte üksnes konstruktorite ega tehnoloogide asi. Tähtsat osa etendavad siin ka ratsionaliseerijad ja kõik töölised, kes on võimelised kriitiliselt hindama tootmisoperatsioone ning tegema konkreetseid ettepanekuid nende täiustamiseks.

Õigesti ja efektiivselt on võimelised masinaid kasutama ainult hea tehnilise ettevalmistusega töötajad. Üks ja sama masin töötab osavates kätes palju tootlikumalt kui oma tööd mitteküllaldaselt tundva inimese käes. Seepärast täiendavadki miljonid nõukogude töölised ja kolhoosnikud oma teadmisi kas vahetult tootmises või siis mitmesuguste koolide, tehnikumide ja kõrgemate õppeasutuste õhtustes või kaugõppeosakondades, saavutades samal ajal kõrgeid tootmisnäitajaid. Õppimiseks on sotsialistlikus ühiskonnas loodud igati soodsad võimalused. Nõukogude riik teeb kaadri ettevalmistamiseks suuri kulutusi. Meie maal õpib iga neljas inimene. Ainuüksi 1969. aastal moodustasid kulutused haridusele üle 17 miljardi rubla. Võrdluseks olgu öeldud, et see on rohkem kui kõik 1940. aasta riigieelarve kulud kokku. Käesoleval viisaastakul on ette nähtud lõpetada üleminek üldisele keskharidusele noorte hulgas.

Tähtis koht kaadri ettevalmistamisel on kutsehariduse süsteemil. Nõukogude kutsekoolides valmistati aastatel 1941 kuni 1970 ette umbes 25 miljonit oskustöölist kõigile rahvamajandusharudele. Ainuüksi kaheksandal viisaastakul õpetati välja üle 7 miljoni kvalifitseeritud noortöölise. Mõtiskleme veidi selle arvu üle. 7 miljonit noort, energilist ja oma tööd tundvat inimest! See on jõud, mis on võimeline korda saatma imesid ja lahendama kõige keerukamaid ülesandeid.

Käesoleval viisaastakul omandab kaadri ettevalmistamine rahvamajandusele veelgi suurema ulatuse. Vastavalt NLKP XXIV kongressi direktiividele valmistatakse viisaastakul ette umbes 9 miljonit kõrgema ja keskerihariduse spetsialisti.

Suured muudatused on kavandatud ka kutsehariduse süsteemis. Praegu on meie maal üle 900 kutsekooli, kus rohkem kui 300 000 noort omandab koos erialaga ka täieliku keskhariduse. L. Brežnev märkis oma ettekandes partei XXIV kongressil, et sellised koolid on üldise keskhariduse elluviimise üheks kõige perspektiivsemaks teeks (seejuures säilib aga üldhariduslik kooli juhtiv osa). Tung nendesse koolidesse on suur. Õppida soovijate arv ületab siin tunduvalt kohtade arvu. Uuel viisaastakul suureneb taoliste koolide arv.

Miljonid töötajad tõstavad igal aastal oma kvalifikatsiooni vahetult ettevõtetes. Tööliste ja kolhoosnikute

read täienevad pidevalt hea üldharidusliku ettevalmistuse saanud noortega. Sellistel töötajatel on loomulikult kõik võimalused kõrge kutsemeisterlikkuse omandamiseks ja kõrgeima tööviljakuse saavutamiseks.[1]

Tõsiselt pidurdavad tööviljakuse kasvu meil ikkagi veel esinevad töödistsipliini rikkumise juhud, vastutustundetu suhtumine ülesande täitmisse ja kaadri voolavus. Kahjuks ei ole osa töötajaid veel õppinud hindama ei oma ega kollektiivi au. Mõned töötajad rändavad kergekäeliselt ühest ettevõttest teise. Rahvas nimetas nad väga tabavalt «jooksikuteks». Rännates tehasest tehasesse ja vabrikust vabrikusse ei taipa nad, et sellega toovad nad kahju mitte üksnes ühiskonnale, vaid ka iseendale. «Pikka rubla» taga ajades kaotavad nad rohkem, kui võidavad. Sellistele tuleks meelde tuletada rahvatarkust, et tihti ümberistutatud puu suureks ei kasva. Sageli töökohti vahetav inimene suhtub kergemeelselt sidemete katkestamisse seltsimeeste ja kogu kollektiiviga. Kui inimene ei arvesta ettevõtte huvisid, on vähe alust loota, et temast kasvaks seltsimeeste poolt austatud ja lugupeetud tööline.

Kahju, et meil puuduvad statistilised andmed, mis näitaksid kvalifikatsiooni, meisterlikkuse ja vastavalt ka töötasu kasvu sõltuvust ühel kohal töötamise kestusest. Siiski võib täie kindlusega öelda, et sellised andmed näitaksid veenvalt, kuivõrd paikapidamatud on nende motiivid, kes kohest kasu taga ajades tihti töökohti vahetavad. Lõppkokkuvõttes toob see inimesele ikkagi kaasa materiaalse kaotuse, moraalsest rääkimata.

Eespool oli juba juttu sellest, et üheks suureks tööviljakuse tõstmise reserviks on *töö parem organiseerimine*. Siin sõltub küll palju administratsioonist, kuid siiski ka töötajast endast.

Viimastel aastatel on meil ettevõtetes laialdaselt levinud töö teaduslik organiseerimine (TTO). Ettevõtetes, tsehhides ja brigaadides koostatakse TTO plaane. Sellest tööst võtavad osa mitte ainult insener-tehnilised töötajad, vaid ka paljud tootmiseesrindlased.[2]

---

[1] Täpsemalt on kaadri ettevalmistamisest ja kvalifikatsiooni tõstmisest räägitud viieteistkümnendas peatükis.

[2] Täpsemalt töö teadusliku organiseerimise kohta vt. kümnendast peatükist.

Rahvamajanduse seisukohalt on töö teaduslikul organiseerimisel tohutu suur tähtsus. Teadlased on välja arvutanud, et TTO juurutamine võimaldab tõsta tööviljakust 25—30%, suurendab märgatavalt tootmise mahtu ja selle efektiivsust.

Tööviljakuse tõstmisel omab suurt tähtsust ka *eesrindlike kogemuste tundmaõppimine ja kasutuselevõtmine.* Meil on palju eesrindlikke kollektiive ja suurepäraseid tootmisnovaatoreid, kes vahetpidamata täiustavad oma töömeetodeid, mobiliseerivad tootmisreserve ning saavutavad seetõttu kõrge tööviljakuse. Kuid esineb ka küllalt ettevõtteid, kus tootmisnäitajad on tunduvalt madalamad eesrindlike kollektiivide omadest. Peaasjalikult on see seletatav nende kollektiivide algatusvõimetusega. Tavaliselt ei ole nad uue algatajaiks ega pea vajalikuks eesrindlike ettevõtete ja tootmisnovaatorite saavutusi tundma õppida. Nagu märgiti NLKP Keskkomitee, NSV Liidu Ministrite Nõukogu, ÜAÜKN-i ja ÜLKNÜ Keskkomitee kirjas «Tootmisreservide kasutamise parandamise ja kokkuhoiurežiimi tugevdamise kohta rahvamajanduses», ei saavuta paljud ettevõtted pika aja jooksul tööviljakuse projekteeritud taset ja suurendavad seepärast töötajate arvu. Selliste ettevõtete plaanides nähakse sageli ette tööviljakuse madaldatud näitajaid. Niisugune ebaõige praktika mõjub negatiivselt majanduse arengule ja lõppkokkuvõttes ka rahva elatustasemele. Ei ole raske mõista, kuivõrd rikkam oleks meie ühiskond siis, kui kõik suudaksid saavutada parimate kollektiivide ja tootmiseesrindlaste tootmisnäitajaid.

EDU SAAVUTAMINE SÕLTUB TÖÖLISEST ENDAST

Tööviljakuse kasvu teede otsimine on keeruline ülesanne, tõeliselt loominguline otsing, töövaprus, tulevikuluure. Seda teed mööda minekuks ei piisa üksi teadmistest, vaid on vaja ka sügavat veendumust eesmärgi saavutamise vajalikkuses ja selget arusaamist püstitatud ülesandest. Palju lehekülgi võiks pühendada inimestele, kes sihikindlalt otsivad ja edasi jõuavad, inimestele, kellest räägitakse lugupidavalt kui pioneeridest ja uue loojatest.

Moskva Elektrivaakumaparaatide Tehases töötab pikka aega kaadritööline Juri Nikolajevitš Djakov. Palju aastaid on ta koos seltsimeestega visalt otsinud teid tööviljakuse tõstmiseks oma tootmislõigus. Suurepärane tehnika ja tehnoloogia tundmine koos rikkalike kogemuste ja taibukusega on järjekindlalt häid tulemusi andnud. Toome ainult mõned näited.

1970. aastal tehti tehasele ülesandeks infrapunase kiirgusega lampide tootmine. Selliseid lampe vajatakse loomakasvatusfarmides. Tsehhis, kus Djakov töötab, valmistatakse nendele lampidele kolbe, täpsemalt öeldes, kaetakse klaas spetsiaalse lahusega. Protsess iseenesest ei ole keerukas, kuid väga pikaajaline. Pärast lahusega katmist asetatakse kolvid ahju, kus nad kuumutatakse kuni 600°-ni, pärast aga toimub samas ahjus mahajahutamine. Djakov hakkas pead murdma selle üle, kuidas ahju läbilaskevõimet suurendada. Ta tegi ettepaneku valmistada kolbide jahutamiseks eriline termostaat, mis võimaldaks nende jahtumise ajal ahju uue toodangupartiiga täita. Novaatori initsiatiivi tulemusel tõusis tööviljakus 2-kordseks.

Djakov koos seltsimeestega tegi ettepaneku hakata operatsiooni juures, mida tegid kaheksa inimest, kasutama poolautomaati. Seda teenindab nüüd ainult üks naistöötaja, kes annab rohkem toodangut kui varem kaheksa töölist.

Väga hästi iseloomustas töölise osa tööviljakuse kasvu reservide kasutuselevõtmisel Sokolovo-Sarbai Maagirikastamiskombinaadi ekskavaatorijuhtide brigadir L. Filatov, kes ütles: «Õigus tööle on väga lai mõiste. Ennekõike on meile vaja kõrge tootlikkusega tööd. Meie kombinaadis on viimastel aastatel vana tehnika täielikult uuega asendatud. Loomulikult võimaldas uus tehnika meil tööviljakust järsult tõsta. Eesrindlikud brigaadid hakkasid laadima aastas kuni viis miljonit tonni maaki.

Kuid mitte alati ei kasutata kogu seda jõudu täie võimsusega. Näiteks töötavad karjääris kaks ekskavaatorit, üks nendest tõstab vahetuses viis tuhat tonni maaki, teine aga vaevalt neli. Milles on asi? Kõigepealt muidugi oskuses. Häda seisab aga selles, et teise ekskavaatori meeskonnal on see «tarkus» väga hästi teada, kuid puudu jääb teadlikust, loomingulisest asjassesuhtumisest. Seega peitub tööviljakuse tõstmise reserv ennekõike meis endis,

töölistes. Ja igaühe kohuseks on anda oma töökohal see maksimum, mille on juba saavutanud tootmiseesrindlased.»

ÜHESKOOS ON VÕIMALIK KA MÄGESID PAIGAST LIIGUTADA

Uuele planeerimise ja majandusliku stimuleerimise süsteemile üleminek suurendas märgatavalt mitte ainult üksikute töötajate, vaid ka tervete tootmiskollektiivide huvi tööviljakuse tõstmise vastu. Just huvide ühtsus ja vastastikune abistamine võimaldavad kollektiivsete jõupingutuste abil lahendada keerukaid tehnilisi ja majanduslikke ülesandeid. Selles ei ole midagi imestamisväärset, sest kollektiivne mõte ja ühised jõupingutused on võimelised lahendama ka niisuguseid ülesandeid, mis üksikuile üle jõu käivad.

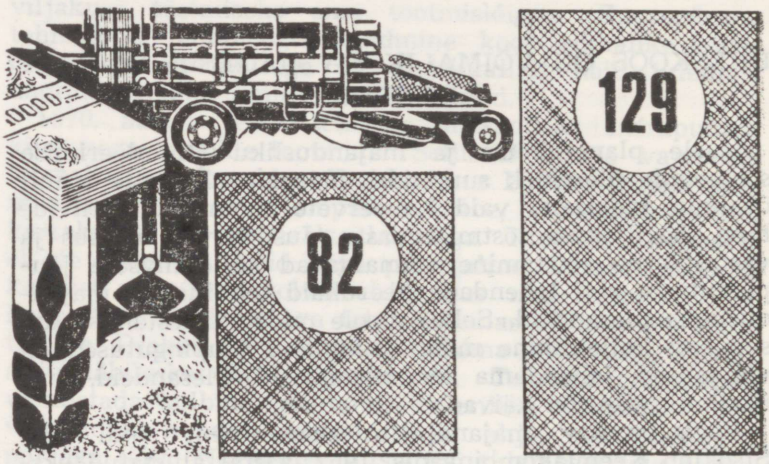
Väga huvitav majanduslik eksperiment viidi läbi Štšokino Keemiakombinaadis. 1967. aastal alustatud eksperimendi olemus seisneb töötajate materiaalse huvitatuse tugevdamises, tootmise kasvus ja tööviljakuse tõstmises tööstuspersonali samaaegse vähendamise juures. Uue süsteemi järgi töötamise ajal kasvas tööviljakus kombinaadis 2-kordseks ning keskmine palk suurenes 30% (1970. aasta keskpaigaks). Nende tulemuste saavutamine nõudis töö parema organiseerimise osas suurt tööd. Juurutati progressiivsed teenindusnormid, rakendati kutsekaaslust ning laiendati teenindustsoone. Parandati kombinaadi juhtimise struktuuri. Viidi läbi remondi- ja abiteenistuste tsentraliseerimine ning spetsialiseerimine.

Štšokino kombinaadi kogemusi rakendatakse nüüd paljudes keemia-, naftatöötlemis-, metallurgia-, kergetööstuse jt. tööstusharude ettevõtetes ning koondistes.

1970. aastal laskis Pensa Kellatehas igas minutis välja üle 40 naiste käekella «Zarja». Viis aastat tagasi, 1965. aastal valmistati aga minutis ainult 28 kella. Tootmispind selle aja jooksul ei muutunud, töötajate arvu kasv polnud nimetamisväärne, kuid toodangu väljalase suurenes poolteisekordseks. Tehases tehti huvitav arvestus. Kui tööviljakus oleks jäänud 1965. aasta tasemele, oleks 1970. aasta plaani täitmine nõudnud täiendavalt 7534

Viisaastaku portree arvudes

Kapitaalmahutuste kasv põllumajandusse (mljr. rbl.)

1966.—1970. a. 1971.—1975. a.

inimest. Kuidas siis õnnestus tööviljakuse tõstmisel niisuguseid häid tagajärgi saavutada?

Tehase juhtkond kinnitab, et ennekõike aitas sellele kaasa tehniline progress, millele pani kindla aluse majandusreform. Uuele planeerimise ja majandusliku stimuleerimise süsteemile üleminekuks ettevalmistamise ajal, samuti uuel korral töötamise algperioodil, selgitati välja reservid, mis olid n.-ö. silmaga nähtavad (vaadati läbi madaldatud töönormid, vähendati ilmseid mittetootlikke kulusid jne.). See kõik andis teatavat efekti. Tehases sai aga selgeks, et edaspidiseks tööviljakuse tõstmise teeks saab tehniline progress.

Reform andis võimaluse hakata tõsiselt tegelema tehnilise baasi täiustamisega, võimaldades tsehhide ja jaoskondade varustamist kaasaegsete tööpinkide, seadmete ning aparaatidega. See kõik nõudis soliidseid kulutusi. Vahendid selleks olid aga olemas: 1966. aastaga võrreldes kasvas ettevõtte fond 12 korda.

Majandusreform tegi igale töölisele silmanähtavaks seose tööviljakuse ja eduka töö eest hüvitamise vahel. Nüüd ei ole enam vaja kellelegi tõestada, et realiseerimisplaani täitmine ja üleplaanilise kasumi saamine suurendavad tootmise arendamise ning lõppkokkuvõttes ka materiaalse stimuleerimise fonde. Toome näiteks kaks arvu, mis piltlikult illustreerivad reformi mõju selles ettevõttes. Võrreldes 1965. aastaga vähenes praagist tulenev kahju peaaegu 3 korda. 1969. aastal maksti töölistele toodete kõrge kvaliteedi eest preemiat 700 000 rubla ulatuses.

Üha suuremat tähtsust omandab liikumine tootmisülesannete ennetähtaegse täitmise eest töökohal, mis põhineb tööviljakuse tõstmise kompleksplaanidel ning on võtnud laia ulatuse Moskva, Leningradi, Kiievi, Minski, Tbilisi, Taškendi, Riia, Sverdlovski, Gorki, Novosibirski ja teiste tööstuskeskuste ettevõtetes. Kompleksplaanid näevad ette seadmete moderniseerimist, kõrge tootlikkusega rakiste ja tööriistade ning väikemehhaniseerimisvahendite kasutamist, tehnoloogia täiustamist, tööaja kokkuhoidu, töö teaduslikku organiseerimist, kvalifikatsiooni tõstmist ja kutsekaasluse rakendamist. Nagu 5. septembril 1971. aastal avaldatud NLKP Keskkomitee otsuses «Sotsialistliku võistluse organiseerimise edasisest parandamisest» märgitakse, on need plaanid tõhusaks vahendiks «töötajate osavõtuks sisemiste tootmisreservide väljaselgitamisest ja kasutuselevõtmisest, on tööliste, spetsialistide ja tootmisjuhtide vastastikuste kohustuste konkreetne vorm, nende ühise loova töö leping».

Võitlusse kõrge tööviljakuse saavutamise eest on lülitunud mitmeid tuhandeid tootmiskollektiive kõigist rahvamajandusharudest. Liikumine viie aasta plaani ennetähtaegse täitmise eest on arenenud tõeliselt üldrahvalikuks. Miljonid töötajad võtsid endale kõrged sotsialistlikud kohustused, milledes kesksel kohal on tootmisülesannete süstemaatiline ületamine, tööviljakuse pideva kasvu saavutamine, materiaalsete ressursside kokkuhoidlik kasutamine ja eeskujuliku kvaliteediga toodangu väljalaskmine. Mida suuremad on need edusammud, mida kõrgem on tööviljakus, seda kiiremini ja edukamalt viiakse ellu kommunismi ehitamise grandioossed plaanid.

Kümnes peatükk

TÖÖ, SELLE ORGANISEERIMINE, STIIMULID JA VÕISTLUS

TÖÖ ISELOOM SOTSIALISMI TINGIMUSTES

Töö on inimühiskonna olemasolu ja arenemise igavene ja vältimatu tingimus. Ent töö osatähtsus ei piirdu ainult sellega. Tööprotsessis inimene täiustab iseennast, arendab oma kehalisi ja vaimseid võimeid. Töö, ütles F. Engels, lõi inimese. Ja kui inimkond on oma arengus läbi käinud tee poolmetsikutest eksisteerimistingimustest kaasaegse tsivilisatsioonini, siis on selle progressi aluseks suur looja — töö.

«Kõige eest, mis inimkond on saavutanud,» ütles L. Brežnev, «võlgneb ta tänu tööle. Nende tööle, kes sulatavad metalli ja kasvatavad vilja, kes loovad kõige keerukamaid masinaid ja suurepäraseid kunstiteoseid, kes kasvatavad sirguvaid põlvkondi ja tungivad universumi saladustesse.»[1]

Kodanlikud ideoloogid kujutavad tavaliselt tööd ainult kui inimese ja looduse vastastikuse mõjutamise protsessi. Kuid see iseloomustab ainult töö ühte külge. K. Marxi suureks teeneks on, et ta näitas töö ühiskondlikku külge, tõestas, et tööprotsessis inimesed mitte ainult mõjutavad loodust, vaid astuvad ka üksteisega teatud majanduslikesse suhetesse.

Esimesel pilgul võib näida, nagu oleks töö kapitalismi ja sotsialismi tingimustes ühesugune. Nii ühel kui teisel juhul töötaja, kasutades mitmesuguseid tootmisriistu, töötleb toorainet ja materjali ning valmistab vajalikke tooteid. Kuid see on ainult asja väline külg, mis ei pee-

[1] «Rahva Hääl», 2. mai 1971.

gelda töö kõiki iseärasusi erinevates ühiskondades. Marksismi-leninismi klassikud rõhutasid, et *igale tootmisviisile on omane erinev ühiskondliku töö organisatsioon.*

Selleks et hästi mõista töö iseloomu ühes või teises ühiskonnas, tuleb näha neid ühiskondlikke suhteid, milles inimeste töö toimub. Kui lähtuda nendelt positsioonidelt, siis selguvad olulised erinevused töö iseloomus. Töö iseloomu määravad antud ühiskonnas valitsevad tootmissuhted, ennekõike aga tootmisvahendite omandusvormid.

Kapitalistlikus ühiskonnas, kus valitseb tootmisvahendite eraomandus, on proletaarlane sunnitud töötama nende heaks, kelle valduses on tootmisvahendid. Nendes tingimustes on töölise tööl kindlalt sunniviisiline iseloom. Kapital ei jäta töölisele muid õigusi, kui ainult müüa oma jõudu ja võimeid maa-, tehaste, vabrikute, kaevanduste, pankade ja kaupluste omanikele, s. o. tootmisvahendite valdajatele, ning tuua neile kasumeid. Töö ja kapital seisavad siin vastamisi kui antagonistlikud, teineteisele vaenulikud jõud. Seepärast ei ole imestama panev, et kapitalistlikku ühiskonda vapustavad pidevalt ägedad proletariaadi väljaastumised oma õiguste eest.

Ainult ühiskondlikule omandusele üleminekul toimub inimeste töö iseloomus põhjalik muudatus. V. I. Lenin näitas, et «esmakordselt pärast sajandeid kestnud tööd võõraste kasuks, sunniviisilist tööd ekspluateerijate kasuks avaneb võimalus *töötada enda jaoks,* kusjuures see töö tugineb kõigile uusima tehnika ja kultuuri saavutustele»[1].

Ühiskondliku omanduse tõttu saab võimalikuks kõigi töötajate võrdsus tootmisvahendite suhtes ja muutub võimatuks inimese ekspluateerimine teise inimese poolt. *Ekspluateerimisest vaba töö, töö oma ühiskonna ja enda jaoks — selles on sotsialismi tingimustes tehtava töö peamine printsipiaalne iseärasus.*

Töö vabadus kindlustab laialdased võimalused inimese võimete igakülgseks arenguks, annab tööle loomingulise iseloomu ja töölistele võimaluse initsiatiivi näitamiseks.

Töö iseloomulikuks erinevuseks sotsialismi tingimustes on ka see, et tal on vahetult ühiskondlik iseloom.

Kapitalismi tingimustes, kus töö ei ole organiseeritud

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 26. kd., lk. 374.

mitte kogu ühiskonna, vaid üksikute eraomanike, kapitalistide huvides, lahutab tootmisvahendite eraomandus inimesi üksteisest. Kaubatootjate ühiskondlik seos on varjatud ja avaldub stiihiliselt ainult kaubavahetuse protsessis.

Sotsialistlikus ühiskonnas on kõigi töötajate töö üleriigilises ulatuses plaanipäraselt organiseeritud. Isegi rohkem, plaanipärast töö korraldamist rakendatakse üha laiemalt sotsialismi maailmasüsteemi piires. See tähendab, et meie ühiskonnas arvestatakse iga inimese tööd algusest peale kui osa kogu ühiskondlikust tööst.

Töö vahetu ühiskondlik iseloom loob kõik vajalikud eeldused tema teaduslikuks organiseerimiseks ja sotsialistliku võistluse laialdaseks arendamiseks. Täiustades pidevalt töö organiseerimist, on ühiskonnal võimalik saavutada üha kõrgemat tööviljakust ning tõsta tootmise efektiivsust. Kõik see annab tunnistust sellest, et *sotsialism on kapitalismiga võrreldes kõrgem ühiskondliku töö organiseerimise vorm.*

Krooniline tootmisvõimsuste alakoormus, massiline tööpuudus, majanduskriisid — need kõik on ühiskondliku töö kapitalistliku organiseerimise tagajärjed. Midagi seesugust ei ole ega saa olla sotsialismi tingimustes.

Sotsialistliku ühiskonna suurimaks saavutuseks on see, et ta kindlustab õiguse tööle ja kehtestab üldise töökohustuse.

Õigus tööle on igati garanteeritud. Igaühel on meie ühiskonnas õigus saada tööd ning vastu võtta ühiskonnalt materiaalseid hüvesid vastavalt tehtud töö hulgale ja kvaliteedile. Töö on meil ainsaks inimesele vajalike elatusvahendite allikaks. Seepärast valitseb ka põhimõte: «Kes ei tee tööd, see ei pea ka sööma.» Inimese väärtuse mõõdupuuks on ainult tema töö. Tööinimesed on ümbritsetud lugupidamise ja austusega.

AEG NÕUAB TÖÖ TEADUSLIKKU ORGANISEERIMIST

Nagu me juba teame, toimub sotsialismi tingimustes materiaalsete hüvede jaotamine töö järgi. Mida rohkem ja paremini inimene töötab, seda suurem on tasu. See-

pärast on töötajad huvitatud ka oma töö organiseerimise täiustamisest. Hästi organiseeritud töö on ju alati suurema tootlikkusega.

Mida siis tuleb mõista töö organiseerimise all? Mispärast talle nii suurt tähelepanu osutatakse? On teada, et tootlikkuse tõstmise otsustavaks tingimuseks on progressiivsema tehnika ja tehnoloogia juurutamine. Kuid tehnika olemasolust üksinda on vähe. On vaja ka täiuslikku töö organiseerimise süsteemi, mis kindlustaks tehnika täieliku ja efektiivse kasutamise.

Selleks et tootmisprotsess kulgeks edukalt, on vaja saavutada ettevõtte kõigi allüksuste — tsehhide, tootmisjaoskondade ja töökohtade ühtne kooskõlastatud töörütm. See saab võimalikuks töö ja tootmise õigel organiseerimisel. Tootmise organiseerimise mõiste on töö organiseerimise mõistest laiem. Viimane haarab õiget organiseerimist vahetult töökohal, kõige ratsionaalsemate võtete kasutamist operatsioonide täitmisel jms.

Tänapäeva tingimustes saab teaduslikuks pidada niisugust töö organiseerimist, mis põhineb teaduse saavutustel ja eesrindlikel kogemustel, võimaldab kõige paremini ühendada tehnikat ja inimesi ühtses tootmisprotsessis, tagab materiaalsete ja tööjõuressursside kõige efektiivsema kasutamise ning tööviljakuse järjekindla kasvu, aitab kaitsta inimese tervist ja soodustab töö järkjärgulist muutumist esimeseks eluvajaduseks.

Me elame teaduse ja tehnika eriti kiire arengu ajastul ning seetõttu on väga tähtis, et töö organiseerimine peaks sammu tehnika progressiga. Seepärast ei ole suure tähelepanu osutamine töö teaduslikule organiseerimisele sugugi juhuslik.

NLKP XXIV kongressi direktiivides NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta (1971—1975) plaani kohta käsitletakse töö teaduslikku organiseerimist kui ühte ühiskondliku tootmise efektiivsuse tõstmise tähtsaimat faktorit kõrvuti selliste teguritega nagu tehnika progress, tootmisfondide ja kapitaalmahutuste parem kasutamine ning toodangu kvaliteedi tõstmine.

Milles siis seisab konkreetselt TTO tähtsus? TTO soodustab

tööviljakuse kasvu, tootmise arengutempo kiirendamist ja efektiivsuse tõstmist;

toodangu kvaliteedi parandamist;

töötingimuste kergendamist ja loominguliste algatuste levikut tootmisprotsessis;

distsipliini ja vastutustunde tugevdamist.

Viimastel aastatel on meie maal tehtud suurt loomingulist tööd, et leida tootmise juhtimise ja töö organiseerimise kõige ratsionaalsemaid vorme. Ettevõtetes luuakse töö teadusliku organiseerimise osakondi ja laboratooriume, tsehhides ja töökohtadel koostatakse TTO plaane.

Plaanipäraselt arenev sotsialistlik majandus loob kindla baasi tõeliselt teaduslikule töö organiseerimisele. Siin on olemas kõik vajalikud tingimused selleks, et tööprotsess kulgeks ühtlaselt, ilma takistusteta, et kõik töötajad kasutaksid tööaja iga minutit kõige efektiivsemalt.

Võitlus töö teadusliku organiseerimise eest käib kahes suunas. Ühest küljest tagavad majandust juhtivad organid ettevõtete varustamise kaasaegse tehnikaga ja kõige progressiivsema tehnoloogia juurutamise ning otsivad teid toodangu töömahukuse vähendamiseks. Tootmise organisaatorid püüavad leida võimalusi erinevate tootmisjaoskondade paremaks koostööks, täiustavad kaadri paigutust ning loovad tingimusi kõrge tootlikkusega tööks.

Teisest küljest lülituvad töö teaduslikku organiseerimisse tööliste ja teenistujate laiad hulgad. Miljonid töötajad otsivad sihikindlalt võimalusi töö organiseerimise täiustamiseks oma töökohtadel. See on ka arusaadav. Sõltub ju töökoha õige organiseerimisega seotud küsimuste lahendamine paljus just sellest inimesest, kes seal töötab. Talle on paremini kui ükskõik kellele teisele näha, mida ja kuidas oma töökohal täiustada ning millisel teel oma tootlust suurendada. Just seepärast ongi loomingulisel, läbimõeldud lähenemisel iga tootmisülesande täitmisele väga suur tähtsus.

«JUHIS-MEELESPEA» V. I. LENINI VASTUVÕTURUUMIS

Me teame, kuivõrd suurt tähelepanu osutas eesrindlikule tootmise ja töö organiseerimisele V. I. Lenin. Ta kirjutas, et «nõukogude võimu jaoks on just töö organi-

seerimine ... kogu ühiskondliku elu kõige peamisemaks, põhilisemaks ja aktuaalsemaks küsimuseks»[1].

Nõukogude võimu esimestel aastatel oli V. I. Lenini vastuvõturuumis Rahvakomissaride Nõukogus välja pandud «Juhis-meelespea», milles räägiti, kuidas on vaja töötada.

Selle tekst oli järgmine.

«Tööl veedame me parima osa oma eluajast. Tarvis on õppida tööd tegema nii, et ta tunduks kergena ja oleks meile pidevaks elukooliks.

Enne kui tööd alustada, tuleb see kogu ulatuses läbi mõelda, läbi mõelda nii, et mõttes kujuneks lõplikult välja valmistehtud töö mudel ja kogu töövõtete järjekord. Kui kõike pole võimalik lõpuni läbi mõelda, tuleb selgeks teha peamised etapid. Töö esimesed lõigud on tarvis aga üksikasjalikult läbi kaaluda.

Suurem osa töödest ebaõnnestub just seepärast, et nad juba algusest peale ei olnud hästi läbi mõeldud. Tavaliselt alustatakse tööd, nagu öeldakse, suure hooga. Tegelikult on parem

VEIDI VIIVITADA,

igal juhul töö niiviisi läbi mõelda, et töötamisel tuntaks end täiesti vabana ning töötaja oma ettekujutuses näeks juba piltlikult lõpetatud tööd.

Mitte alustada tööd enne, kui kõik tööriistad ja seadmed on tööks ette valmistatud.

Lohakas tööline ei hoolitse selle eest, et täpselt

ARVELE VÕTTA KÕIKE,

mida tal tööks vaja läheb. Tarvis on endale harjumuseks muuta, et kõik tööriistad ja kõik seadmed, isegi kõige tühisemad, saaksid täpselt arvele võetud.

Kultuurset töötajat võib ebakultuursest eristada selle poolest, et esimesel on alati

KÕIK KÄEPÄRAST.

Mittekultuursel, lohakal, on aga kõik laokil ja ülevaateta. Inimesed, kes alatasa töö katkestavad ja tööriistu otsivad, muutuvad aegamööda paanilisteks inimesteks. Nad teevad kõike segipaisatult, rikkudes seega vähehaaval nii ennast kui oma tööd.

Töökohal (masinal, tööpingil, laual, põrandal) ei tohi

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 27. kd., lk. 179.

olla midagi liigset, selleks et ilmaaegu mitte rahmeldada vajalikku mittevajaliku hulgast otsides.

Samuti nagu on tähtis, et tööks oleks kõik ette valmistatud, on tähtis ka see, et ei oleks

MIDAGI ÜLEARUST.

Lohakad töölised ei saa tihti aru, mispärast neil on töö juures halb tuju. Aga korraldage katse —

PUHASTAGE NENDE TÖÖPINK,

korjake ära kõik üleliigne ja te näete, et töötaja tuju paraneb ning tal tekib tahtmine tööd teha. Puhtus ja tarbetute asjade puudumine on väga tähtsad. Puhtus muudab inimese

REIPAKS JA TEOTAHTELISEKS.

Kõik tööriistad ja seadmed tuleb asetada kindlaks määratud, võimaluse korral alatiseks ettenähtud korra järgi, selleks et neid kõiki ka umbropsu üles leida võiks.

Kõige paremini saab töö juures hajameelsust vältida siis, kui kõike tööks vajalikku võib leida täpselt kindlaksmääratud kohtadelt. Igaüks peab läbi tegema järgmise katse. Ära korjama kõik üleliigse, plaanipäraselt jaotama oma töökoha, asetama tööriistad kindlatele kohtadele ja joonestama oma koha plaani. Te näete, et see on tõeline tööteadus. See on umbes sama, kui me mingis suures linnas hakkaksime trammi juhtima ning mõtleksime, kuidas inimesi kõige lühemat teed pidi ühest linnaservast teise vedada.

Tööd ei ole kunagi vaja alustada järsult, otsekohe, end nagu kohapealt lahti rebides. Töösse tuleb süveneda vähehaaval. Pea ja keha ise satuvad pärast hoogu ja hakkavad tööle; kui aga otsekohe alustada, siis, nagu öeldakse, tapad varsti enda ja rikud ka töö. Pärast tormakat algust annab hoog kiiresti järele; töötaja hakkab väsimust tundma ning töö läheb «untsu».

Nüüd puudutame aga kõige huvipakkuvamat küsimust —

TÖÖ TEMPOT.

Kui me prooviksime vene töölisel töö alguses pulssi mõõta ja vererõhku kontrollida, siis näeksime, et juba töö alguses hakkab organism mässama. Selline töötaja peab väga ruttu «alla andma»; ta muutub kiiresti närviliseks; võib kohe esimese ebaõnnestumise korral pettuda.

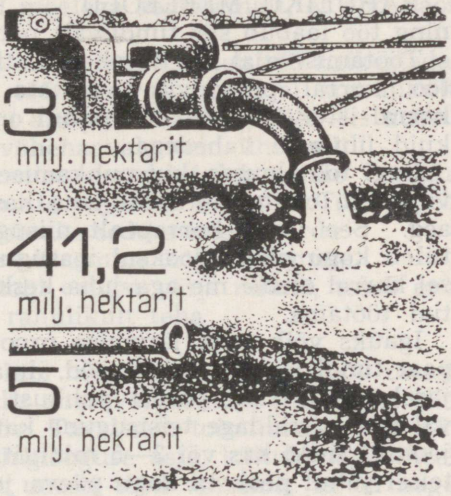
Viisaastaku portree arvudes

Aastateks 1971—1975 kavandatud maaparandustööde kasv:

anda ekspluatatsiooni uusi niisutatavaid maid . . . . .

varustada veega karjamaid . . . . .

kuivendada põllumajanduskõlvikuid . . .

Sageli räägitakse moodsaid sõnu tootmiskultuurist. Tõeline kultuur aga just kõne all olevas peitubki.

Töökultuuriks nimetatakse enesevalitsemist, oskust tööd õigesti jaotada ja seda ühtlase tempoga teha.

Soovitaksime kõigil, kes neid ridu loevad, teha järgmine katse: alustada hommikul tööd üsna aeglaselt, päris tasakesi, järk-järgult töösse süvenedes, kuid kui ettenähtud kiirus on saavutatud, hoida seda kogu päeva jooksul. See oleks tõeline võit töökultuuri alal, mida tööline võib saavutada ilma igasuguste keeruliste tööriistade, raamatute ja loengute abita.

Töö käigus tuleb mõnikord rohkem pingutada. Sel juhul ei ole tarvis kohe tugevasti pihta hakata, vaid alguses veidi kohaneda, keha ja vaimu ette valmistada, nii-öelda ennast koguda, seejärel kergelt proovida, nagu vajaminevat jõudu kontrollides, ja alles siis hoogsalt peale hakata.

Tarvis on teha nii, et te oleksite rahulikus meeleolus, et südamel ei oleks mingit muret, koguni vastupidi: kui

teil on halb tuju, siis kindlameelse, rahuliku tööga saate te kohe tagasi
RAHULIKU MEELEOLU
ning töö laabub siis tunduvalt paremini.

Töötamise ajal tuleb vahepeal tingimata puhata. Raske töö korral on soovitav puhata sagedamini, võimaluse korral istudes, kerge töö puhul on puhkeajad harvemad, kuid ühtlaste vahedega.

Isegi töö alguses, kui puhkamiseks ei ole veel täielikku vajadust, on tarvis siiski teha kas või lühiajaline vaheaeg. See loob korrapealt niisuguse oleku, et inimene tuleb kogu päeva jooksul igasuguse tööga toime. Vastasel korral oleme me aga juba keskpäeval peaaegu võimetud töötama.

Igaüks võib teha järgmise proovi: tehke alguses kohe paar tundi järjest rasket tööd, ilma et te puhkaksite, seejärel aga jätkake pärast puhkust jälle tööd. Teisel päeval aga korraldage teistsugune katse: puhake kahe tunni jooksul siiski kas või 3—5 minutit. Töötaja näeb kohe, et teisel juhul peab ta kogu päeva jooksul hoopis paremini vastu ja teeb rohkem tööd.

Tuleb ju puhkeaja ebaõige jaotamise eest päeva lõpul ikkagi lõivu maksta, sest on tarvis puhata, nüüd juba põhjalikult puhata, kaotades ilmatu hulga aega.

Kui tegutseda selliselt, et algul veidi puhata, siis teatud aeg tööd teha ja pärastpoole tublisti rohkem puhata, siis sellega me kahtlemata rikume nii oma tervist kui ka tööd.

Töö tegemise ajal ei ole tarvis süüa ega teed juua, äärmisel juhul võib juua ainult janu kustutamiseks, ka suitsetada ei ole tarvis. Parem on suitsetada töö vaheaegadel, kui teha seda töö ajal.

Töökodades ja tehastes on levinud komme tööd tehes suitsetada või midagi mäluda. Sellest on vaja lahti saada.

Tuleb sisse seada niisugune kord, et inimesed mitte kunagi ei töötaks, pabeross suus, vaid suitsetaksid töövaheaegadel. Paberossisuits, mida tööd tehes hoopis rohkem sisse hingatakse, rikub niiviisi kopsusid märksa rohkem kui rahulikus olekus. Mõned arvavad, et pabeross ergutab inimest ja töö edeneb suitsetamise ajal paremini. Tegelikult aga rikutakse niiviisi iseloomu. Just siis teebki tööline peamise vea: ta töötab suure hooga ning väsib kiiresti.

Kui töö ei laabu, ei tohi kohe ägestuda, parem on teha vaheaeg, veidi järele mõelda ja alustada siis tasapisi uuesti, tehes tööd meelega aeglasemalt, et end vaos hoida.

Ka töö ajal, eriti kui asi ei laabu, tuleb töö katkestada, töökoht korda seada, tööriistad ja materjal korralikult kohtadele asetada, praht ära pühkida ning alles siis uuesti tööd alustada, jällegi vähehaaval, kuid ühtlaselt.

Täieliku ebaõnnestumise korral tuleb asjale vaadata võrdlemisi kergelt ja mitte tujust ära minna. Tööd tuleb uuesti alustada, nagu tehtaks seda esimest korda.

Töö juures on enesevalitsemine kõige peamine.

Ebaedu korral ei tohi endast välja minna, tuleb end kokku võtta ja täiesti rahulikult teha

VÄIKE PUHKUS,

hiljem aga, asja hästi läbi mõelnud, alustada tööd otsast peale. Selleks et jätkuks enesevalitsemist, tuleb just siin endaga tublisti võidelda. Tavaliselt toimitakse niimoodi: inimene, rikkunud mingisuguse asja, käitub nagu meeletu, hakates ägedalt uuesti tööd vihtuma; ta on nagu võiduajamistel, muutub väga kiireks, on pinge all, kuid samal ajal hajameelne; ta tahab kaotatud aega iga hinna eest tagasi võita, kuid tegelikult rikub hoopis töö teist korda ära.

Niisiis, töötada tuleb ühtlaselt, korralikult ja puhtalt.

Töö juures ei tohi tegelda kõrvaliste asjadega, vaid ainult sellega, mis on vajalik töö enda huvides.

Tööd tehes jääb meil sageli vajaka tähelepanelikkusest. Sageli tegeleme me täiesti kõrvaliste asjadega, tarvis on aga ennast töö külge otsekui aheldada ja mitte mingi hinna eest millegi muuga tegelda. Mõned meist töötavad, muuseas, nii: tehakse tööd, siis aga joostakse mingi asja järele, tihti isegi niisuguse asja järele, mida üldse vaja ei lähegi. Aga mis on selle tulemus? Tulemus on see, et inimene kaotab töömeeleolu, unustab nii mõnegi asja, ajab segi töö korra ja lülitab enda tööprotsessist välja. Muidugi kaotab töö seetõttu väga palju.

Me patustame sellega, et võtame üheaegselt käsile tuhandeid erinevaid asju, kuid ühtegi neist ei lõpeta ega tee valmis nii nagu vaja. Põhimõte olgu selline: taguda ühte ja sama kohta kindlalt ja püsivalt, vahetpidamata, kuni täieliku võiduni.

On üks väga rumal harjumus — pärast töö lõpetamist seda kohe teistele näidata. Just siin on aga tingimata tarvis «kannatlik» olla, nii-öelda eduga harjuda, oma heameelt tagasi hoida ja seda üksnes oma sisemuses tunda. Vastasel korral võib hiljem ebaedu puhul tahte «mürgituse» saada ning töö vastikuks muutuda.

Tööliste peres kohtab ka niisugust tüüpi nagu «ettetükkija». Kui tal mingi asi õnnestub, siis kuulutab ta seda tingimata kõigile ja näitab igale vastutulijale või möödaminejale. Just siin on aga vaja

OLLA TAGASIHOIDLIK

ja ennast kokku võtta. Tuleb töös võitjaks jääda, seda hästi teha, kuid seejuures isegi mitte silma pilgutada. See-eest teine kord, kui töö täiesti untsu läheb, ei pea seda võõraste silmade eest peitma ega kannatama, nagu seda juhtub «ettetükkijatega».

Tõeliselt uhke tööline peab tingimata tagasihoidlik olema. Meil aga tehakse sageli iga väiksemagi saavutuse puhul suurt «kära», sellest kirjutatakse ja räägitakse kõikjal, kuid juba nädala pärast on kõik vaibunud.

Niisiis, tagasihoidlikkus valitsegu igal pool, sealhulgas ka

EDU KORRAL.

Töö lõpetamisel on vaja kõik korda seada: nii töö ise kui ka tööriistad ja töökoht. Kõik tuleb kindlaksmääratud kohtadele paigutada, et uuesti tööd alustades oleks kõik jälle käepärast ning töö ei muutuks vastikuks.

Enne töö lõpetamist on tingimata tarvis kõik põhjalikult korda seada, asetada kindla korra järgi ning kuivatada ja puhastada. Sest mis juhtuks muidu järgmisel päeval?

Te tulite tööle: tööpink on roostes, tööriistad laiali, mitte midagi ei leia üles. Millist mõju see töötajale avaldab? Ta tahaks kõige peale sülitada ja mitte tööd alustada.

HOOLITSUS OMA TÖÖKOHA EEST

on sama, mis hoolitsus iseenda eest.»

«Meelespea» tekst on toodud muutmata kujul. Tuleb arvestada, et «Meelespea» on kirjutatud nõukogude võimu alguspäevil. Paljugi selles tundub meile tänapäeval naiivsena ja isegi vananenuna. Aga olukorras, kus kogu rahvamajandus oli laostunud ning mõõtu andsid käsitsi- ja lihttöö, oli sellel dokumendil väga suur tähtsus. Juba

see fakt, et «Meelespea» oli välja pandud V. I. Lenini vastuvõturuumis, räägib paljustki. See on mitte üksnes veel üheks kinnituseks selle kohta, millist tähtsust omistas nendele küsimustele V. I. Lenin, vaid ka selle dokumendi enda kaudseks hinnanguks. Peab märkima, et kuigi meie maa on töö teadusliku organiseerimise alal palju edasi läinud, väärib paljugi «Meelespeas» toodust tähelepanu ka tänapäeval.

TTO ON TÖÖLISE HEA SÕBER

Üks töö teadusliku organiseerimise entusiastidest, nõukogude teadlane A. K. Gastjev, kirjutas sotsialistliku ülesehitustöö künnisel: «Paljud arvavad, et töö teaduslikku organiseerimist saab juurutada ainult siis, kui on olemas esmaklassiline sisseseade. Tegelikult see aga nii ei ole. Töö teaduslikku organiseerimist võib juurutada väga täiuslikus tehases, kus töötavad automaattööpingid, aga samuti ka igas väikeses töökojas ja lihtsamalt sisustatud töökohas.

Tuleb meeles pidada, et peamine omadus, mida nõuab töötajalt töö teaduslik organiseerimine, on äärmine kokkuhoidlikkus nii materjali kui ka inimenergia osas. Seda on aga võimalik saavutada igal pool, kus soovitakse.»[1]

Töökohad... Kui palju neid küll on! Miljoneid. Lisagem veel, et igaühel neist on oma iseärasused. Üks tööline töötab tööpingi juures, teine veoautol, kolmas sõekombaini rooli taga. Kuid töökohtadel on ka ühiseid tunnuseid. Töökohtadel, kui erinevad nad ka ei oleks, luuakse kõik inimühiskonnale vajalikud materiaalsed ja vaimsed hüved.

Sotsialismi tingimustes on töö teadusliku organiseerimise eesmärgiks mitte üksnes tööviljakuse tõstmine, vaid ka töötingimuste pidev parandamine ja kergendamine. See on töö organiseerimise iseloomustavaks jooneks meie ühiskonnas. Töökaitse ning töötingimuste parandamine ja kergendamine on partei ja valitsuse pideva hoolitsuse objektiks. See on kirjas ka meie partei programmis.

Töökoha organiseerimisest sõltuvad palju mitte ainult töötulemused, vaid ka meie tervis ja meeleolu. Töökohal,

[1] *А. К. Гастев.* Как надо работать. Москва, 1966, стр. 159.

kus tööriistad on paigutatud rangelt kindlaksmääratud korra järgi, saab tööoperatsioone täita väiksema ajakulu ja pingutusega. Siin edeneb töö hästi ning töötajal on hea meeleolu. Teisel töökohal, kus nendest nõuetest ei ole kinna peetud, on ka tulemused diametraalselt vastupidised. Kui inimene töötab hallis sünges ruumis, siis on ka ta meeleolu pidevalt sünge. Töölist, kes töötab halva ventilatsiooniga ruumis, vaevab pidevalt peavalu. Halvasti mõjuvad inimese tervisele ka tugev vibratsioon, tootmismüra, nõrk valgustus ja suur õhuniiskus. Järelikult, selleks et töökohal valitseksid inimesele soodsad tingimused, tuleb lahendada suur hulk mitmesuguseid küsimusi. Tehnikaesteetika on näiteks kindlaks teinud, et meelevaldne värvide valik toob endaga kaasa silmasisese rõhu suurenemise ja silma enneaegse väsimise, millega lõppkokkuvõttes kaasneb tööviljakuse langus.

Proovige näiteks halliks värvitud tööpingil valmistada terasest mingeid hästi väikseid detaile, ilma et te nägemist äärmuseni pingutaksite! On kindlaks tehtud, et mustaks värvitud seadmed ja seinad toovad kaasa närvisüsteemi häirete sagenemise. Seega võib öelda, et töökoha organiseerimise juures ei ole olemas teisejärgulisi probleeme.

Võtame näiteks küsimuse inimese keha asendist tööprotsessis. Esialgu näib, et sellel, kas tööajal istutakse või seistakse, ei ole mingit vahet. Tuleb aga välja, et vahe siiski on. Hoopis parem on istuda kui seista, sest keha vertikaalses asendis hoidmiseks kulutab organism palju energiat. Ka siis, kui inimene töötab istudes, jääb ikkagi veel palju lahendamist vajavaid küsimusi. Madal iste sunnib inimest tööriista haaramisel ennast venitama ning põhjustab selgroo kõverdumist. Liiga kõrge iste teeb töölise küürakaks ning sunnib teda vahetpidamata ettepoole kummardama, mis häirib hingamist. Tähendab, enne kui panna inimene tööpingi taha istuma, on vaja välja valida sobiv mööbel.

Töökoht ei tohi jääda muutumatuks. Seda tuleb kõiki muutuvaid tingimusi arvesse võttes pidevalt täiustada. Siin on avar tegevusväli iga töötaja jaoks.

Paremate ettevõtete praktika on näidanud, et iga töökoha teaduslik organiseerimine on täiesti reaalne. Selleks on vaja ainult tööliste, inseneride, tehnikute, teadlaste ja ettevõtte juhtijate ühiseid pingutusi.

Aeg, kus ettevõtete mõned juhtijad said oma tegevusetusele töökohtade teadusliku organiseerimise alal ettekäändeks tuua vastavate kogemuste, teaduslike soovituste ning normatiivse ja metoodilise materjali puudumise, on möödas.

Nõukogude võimu aastatel on meie maal palju ära tehtud eesrindlike töö organiseerimise vormide teaduslikuks väljatöötamiseks ja juurutamiseks kõigis rahvamajandusharudes ja -sfäärides. Ainuüksi massiliste kutsealade töökohtade organiseerimise tüüpprojektide väljatöötamisega tegelevad praegu 40-ne ministeeriumi 114 teadusliku uurimise instituuti. Teaduse uusimate saavutuste ja eesrindlike kogemuste arvessevõtmise eesmärgil tõmmatakse sellele tööle kaasa teadlaste kollektiive, konstruktoreid, tehnolooge, füsiolooge, psühholooge ja teisi spetsialiste. Masinaehituses on näiteks juba välja töötatud 289 töökoha tüüpprojekti 169 kutseala tarvis.

Nagu näitavad uurimused, kulub metallilõikamispinkidel töötamisel rohkem kui pool kasulikust ajast abi- ja ettevalmistus-lõpetamisoperatsioonidele ning töökoha teenindamisele. Seda kulu on aga võimalik tunduvalt vähendada, kui töökohti ratsionaalselt planeerida ja varustada mugavate tööriistakappide, lauakeste, riiulite, standardse taara, individuaal- ja rühmatõstukite ning transporttööridega. Piisab, kui öelda, et kindla korra loomisega töökohal ning igale tööriistale ja detailile kindla koha määramisega võib lühendada tööoperatsiooni täitmiseks kulutatavat aega 10—15%.

Selliste ettevõtete nagu Berdjanski Teedemasinate Tehase, Moskva masinaehitustehase «Avangard», Ižorski Ždanovi-nimelise tehase jt. praktika näitab, et töökohtade ratsionaalse organiseerimise ja varustamise teel on võimalik tööviljakust tunduvalt tõsta.

Kahjuks ei jätku praegu veel töökohtade jaoks organisatsioonilist varustust. Seetõttu peab iga tehas seda ise tootma. See aga teeb ta kalliks ning pidurdab TTO juurutamise tempot. Kõige lihtsam tööriistakapp läheb sellise primitiivse tootmise korral tehasele maksma 80—100 rubla. Kuid töökoha varustamiseks on vaja ju mitte üksnes kappi, vaid tervet mööblikomplekti — töölauda, tooli, metallist kappi detailide ja sõlmede jaoks, keerlevat kappi pööratavate laegastega jne. Kui arvestada, et ainuüksi metallilõikamispinkide ning sepistamis- ja pres-

simismasinate park meie maal on üle 4 miljoni ühiku, siis saab selgeks, kuivõrd suured oleksid kulutused, kui iga ettevõte hakkaks organisatsioonilist varustust ise tootma.

Kus on siis väljapääs? See peitub organisatsioonilise varustuse ja muu kõrge tootlikkusega tööks vajaliku tsentraliseeritud, massilises ja odavas tootmises.

Töö teaduslik organiseerimine igal töökohal ei ole mõeldav ilma kõigi töötajate, iga töölise, teenistuja, kolhoosniku, inseneri ja administratiivtöötaja aktiivse osavõtuta. Sellest tööst osavõtu vormid on väga mitmekesised. Paljudes ettevõtetes on loodud ja töötavad teadusliktehnilised ühingud, ühiskondlikud normeerimisbürood, TTO nõukogud ning TTO loomingulised brigaadid. Nende tööst võtavad aktiivselt osa kümned ja sajad tuhanded töölised, teenistujad ning insener-tehnilised töötajad. Suure panuse annab töö organiseerimise täiustamisse ka paljumiljoniline ratsionalisaatorite ja leiutajate pere.

Võitlust töö organiseerimise parandamise eest ettevõtetes ei saa lahutada sotsialistliku võistluse ning töötajate materiaalse ja moraalse stimuleerimise küsimustest.

SOTSIALISTLIKU VÕISTLUSE OLEMUS JA PRINTSIIBID

Normaalsel inimesel on vajadus tööd teha niivõrd suur, et isegi sunniviisiline töö võib esile kutsuda sisemise rahuldustunde ehk, nagu räägitakse, võib täielikult inimest haarata. K. Marx kirjutas, et kutsub ju «juba ainult ühiskondlik kontakt suurema osa tootlike tööde puhul esile võistlust ja eluenergia ... erilist elavnemist, mis tõstavad üksikute isikute individuaalset teovõimet ...»[1].

Kapitalismi tingimustes, kus igaüks kellegagi konkureerib, võitleb oma olemasolu eest, selle eest, et ära elada, on ühe inimese huvid vastuolus teise omadega. Inimestevahelised suhted tootmisprotsessis on seal üles ehitatud põhimõttel: võitle oma üleoleku eest teiste mahasurumise teel. «Konkurents aga on,» ütles V. I. Lenin, «võistluse erivorm, mis on omane kapitalist-

[1] *K. Marx.* Kapital, I kd., lk. 285—286.

likule ühiskonnale ja mis seisab selles, et üksikud tootjad võitlevad leivatüki pärast ja mõju pärast, koha pärast turul.»[1]

Sotsialismi vaenlased püüdsid tõestada, et tootmisvahendite eraomanduse likvideerimise ja ühiskondliku omanduse kehtestamisega kaob mitte üksnes konkurents, vaid hääbub ka igasugune võistlus, tekib täielikult ükskõikne töössesuhtumine ning kogu rahvamajandus kängub, sest pole enam sellist edasiviivat jõudu nagu konkurents. Selle laimu sotsialismi aadressil lükkas ümber V. I. Lenin. Ta kirjutas: «Sotsialism ei summuta võistlust, vaid vastupidi, loob esmakordselt võimaluse rakendada seda tõesti *laialdaselt*, tõesti *massilises* ulatuses, tõmmata töötajate enamus tõepoolest niisuguse töö areenile, kus nad võivad ennast avaldada, oma võimeid arendada, avastada talente, keda rahva seas on äraarvamatult palju...»[2]

Sotsialism võimaldab töötajatel teadlikult osa võtta ühiskonna majanduslikust ja ühiskondlikust elust. *Kommunismi ülesehitamine ei ole mõeldav ilma rahvahulkade ühiskondliku tootmise arendamisele ja täiustamisele suunatud loova initsiatiivi laialdase ja mitmekülgse edasiarendamiseta.* Kuidas arendada töötajates loovat initsiatiivi? Kuidas tagada nende loova energia avaldumine? Selleks on mitmesuguseid võimalusi, kuid peamiseks nendest on massiline võistlus.

Sotsialistlik võistlus sündis koos nõukogude võimuga. Alus sellele pandi Moskva Sorteerimisjaama tööliste esimesel laupäevakul ööl vastu 12. aprilli 1919. a. ««Kommunistlikud laupäevakud»,» kirjutas V. I. Lenin, «on sellepärast nii tähtsad, et neid ei alustanud töölised, kes oleksid seatud kuidagi erandina headesse tingimustesse, vaid mitmesuguste erialade töölised, sealhulgas ka ilma erialata töölised, lihttöölised, kes on seatud *tavalistesse*, s. o. *kõige raskematesse* tingimustesse... Kas see ei ole suurim kangelaslikkus? Kas see ei ole maailma-ajaloolise tähtsusega pöörde algus?»[3]

Laupäevakutele ja pühapäevakutele järgnes lööktöö ja massiline stahhaanovlik liikumine viisaastakutel, üldrah-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 27. kd., lk. 181—182.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 26. kd., lk. 373.
[3] *V. I. Lenin.* Teosed, 29. kd., lk. 393.

valik liikumine deviisi all «kõik rinde heaks, kõik võidu heaks» Suure Isamaasõja aastatel ja kommunistliku töö liikumine sõjajärgsel perioodil. Need on sotsialistliku võistluse peamised läbikäidud etapid.

Sotsialistlik võistlus on töötajate võistlus, kes on huvitatud mitte ainult isiklikest saavutustest ja oma tootmiskollektiivi edusammudest, vaid kogu meie maa arengust ja õitsengust. *Võistluse peamiseks eesmärgiks ongi kõigi töötajate jõudmine tootmiseesrindlaste ja novaatorite poolt saavutatud näitajateni.* Üksikud väljapaistvad tulemused, näiteks rekordilise tööviljakuse saavutamine, on omaette muidugi head, kuid nad ei lahenda veel üldist tootmise arendamise ülesannet. Selleks et novaatorite saavutused oleksid kättesaadavad kõigile töötajatele, on vaja laialdast kogemuste vahetamist võistlusest osavõtjate vahel. Selles seisnebki üldise edu pant.

Ilmekalt väljendas sotsialistliku võistluse olemust Tšerepovetsi Metallurgiatehase terasesulataja, sotsialistliku töö kangelane L. Gluhhov, öeldes: «Võistelda, see tähendab üheskoos edasi minna ja üheskoos ühist edu saavutada. Sealjuures polegi tähtis, kes lõpuks võitjaks tuleb. Peamine on, et selles töövapruse võistluses võidab rahvas ja riik.» Meie omalt poolt lisame veel, et peale selle võidab ka võistleja ise.

Sotsialistlikust võistlusest võtavad osa miljonid nõukogude töötajad. Võistlevad vabrikute ja tehaste, kolhooside ja sovhooside kollektiivid, töövahetused ja brigaadid, samuti üksikud töötajad. Võistlus on tõeliselt üldrahvalik. Käesoleva viisaastaku alguses haaras ta üle 71 miljoni inimese, kusjuures üle poole nendest lülitus liikumisse kommunistliku töössesuhtumise eest.

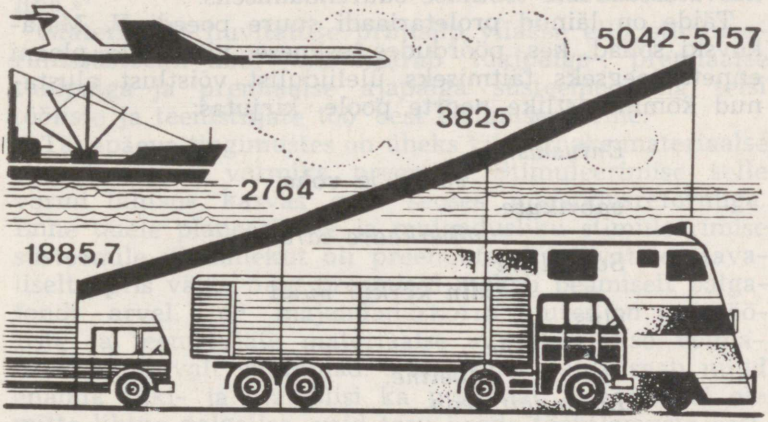
Nagu NLKP XXIV kongressil märgiti, seisneb viimaste aastate võistluse iseärasus selles, et ta aitab üha aktiivsemalt kaasa tähtsaimate majanduslike ja sotsiaalsete ülesannete lahendamisele, meie majanduse igakülgsele arendamisele ning nõukogude rahva materiaalse heaolu tõstmisele.

Kogu maal areneb võistlus üheksanda viie aasta plaani edukaks täitmiseks, partei XXIV kongressil püstitatud majanduslike ja sotsiaalsete ülesannete ellurakendamiseks meie majanduse arendamise käesoleval etapil.

Oma otsuses «Sotsialistliku võistluse organiseerimise edasisest parandamisest» hindas NLKP Keskkomitee kõr-

Viisaastaku portree arvudes

Kõigi transpordiliikide veosekäibe kasv (mljr. t/km)

1960. a. 1965. a. 1970. a. 1975. a.

gelt moskvalaste ja leningradlaste algatusel arenevat üldrahvalikku sotsialistlikku võistlust üheksanda viie aasta plaani edukaks täitmiseks; patriootlikke algatusi, mida on teinud Magnitogorski ja Balhaši kombinaatide metallurgid metalli väljalaske suurendamiseks, sortimendi laiendamiseks ja kvaliteedi tõstmiseks; Donbassi ja Kuzbassi kaevurid — kõrgeima tööviljakuse taotlemiseks ning ettevõtete ja agregaatide projekteeritud võimsuse ennetähtaegseks saavutamiseks; Novosibirski ettevõtted — tööprotsesside kompleksseks täiustamiseks; Štšokino Keemiakombinaadi kollektiiv — toodangu väljalaske suurendamiseks töötajate arvu suurendamata; Saraatovi oblasti töötajad — toodangu kvaliteedi tõstmiseks; Uraali masinaehitajad — rahvatarbeesemete tootmise suurendamiseks ja Smolenski ehitajad — uute tootmisvõimsuste ennetähtaegseks käikulaskmiseks nende kaupade tootmiseks; Ivanovo oblasti tekstiilitöölised, kes töötasid välja ja täidavad edukalt pingelisi plaanikohustusi, mis on kõrgemad kontrollülesannetest; Lääne-Siberi magistraali raudteelased — vagunipargi reservide leid-

miseks täiendavate kaubavedude tarvis; Ukraina, Kasahstani, Leedu, Kubanimaa ja teiste meie maa piirkondade põllumajandustöötajad — teravilja ja loomakasvatussaaduste tootmise suurendamiseks.

Täide on läinud proletariaadi suure poeedi V. Majakovski sõnad, kes, pöördudes esimese viie aasta plaani ennetähtaegseks täitmiseks üleliidulist võistlust alustanud kommunistlike noorte poole, kirjutas:

Entusiasm,
vooga ja voha
vabrikute
vikerkaare säras.
Sotsialism
siin kerkib nüüd
elus,
ehtne,
tõeline.
Loosungit seda
sa kanna
laulu rõkates,
maalituna
tulikirja plakatil.
Löökbrigaadidest
saagu lööktsehhid,
tsehhidest aga —
lööktehaste meri!

VÕISTLUS JA STIIMULID

Inimeste tööentusiasm ja loovad otsingud peavad leidma pidevat toetust, kasvama ja tugevnema. Seepärast on võistlusest osavõtjate õigesti organiseeritud ergutamisel väga suur kasvatuslik ja mobiliseeriv tähtsus.

Miski ei stimuleeri töölise initsiatiivi kasvu paremini kui teadmine oma töö kasulikkusest, *moraalse ja materiaalse ergutamise orgaaniline ühendamine.*

Rõhutades töötajate materiaalse huvi suurt tähtsust oma töötulemuste vastu, ütles V. I. Lenin: «Tähtsamakspidamine on eelistamine, eelistamine aga ei ole ilma tarbimiseta midagi... Eelistamine tähtsamakspidamises on eelistamine ka tarbimises. Ilma selleta on tähtsamaks-

pidamine unistus, unelm, meie aga oleme siiski materialistid. Ka töölised on materialistid; kui ütled tähtsamakspidamine, siis anna nii leiba kui ka riideid ja liha.»[1]

Materiaalse huvitatuse printsiip viiakse ellu stimuleerimissüsteemi abil, mis haarab tükipalga-, premiaalse tükipalga ja premiaalse ajapalga süsteeme ning teisi tööliste ja teenistujate töö eest tasumise vorme.[2]

Tänapäeva tingimustes on üheks tähtsamaks materiaalse stimuleerimise vormiks preemia. Stimuleerimise selle vormi tähtsus kasvas eriti seoses majandusreformiga. Enne uuele planeerimise ja majandusliku stimuleerimise süsteemile üleminekut oli preemiafond ettevõtetes tavaliselt üpris väike ning preemiaid maksti peamiselt palgafondi arvel. Uue majandamiskorra juures on aga tööliste ja teenistujate materiaalse stimuleerimise võimalused tunduvalt suuremad. Peale oma palga saab nüüd enamik tüki- ja ajatöölisi ka preemiat. Preemia ei ole mitte lihtne palgalisa, vaid tasu heade töötulemuste eest.

Materiaalne stiimul peab esile kutsuma sügava moraalse rahuldustunde. Preemia või mingi muu materiaalne ergutus on autasu töötajale tema ausa töö eest, tema teenete tunnustamine kollektiivi ees. Meil on kogemuste põhjal välja kujunenud niisuguse ergutamise rohkearvulised vormid, alates heast sõnast tööliskoosolekul, tänuavaldusest ning auraamatusse või autahvlile kandmisest kuni sotsialistliku töö kangelase kõrge aunimetuse omistamiseni ning ordenite ja medalitega autasustamiseni.

V. I. Lenin õpetas oskust ühendada inimeste materiaalset huvi oma töö vastu revolutsioonilise entusiasmi ja kõrge ideelise veendumusega. Teadlikel nõukogude töötajatel ei ole kombeks vaadelda kõike ainult isikliku kasusaamise seisukohast ega mõõta kõike ühesuguse mõõdupuuga — rublaga.

Meie ühiskonnas, kus inimene töötab enda ja oma rahva hüvanguks, tõusevad üha rohkem esiplaanile ideelised ja moraalsed motiivid ning ajendid töötamiseks, juurdub töösse kui ühiskondlikku kohustusse ning auasjasse suhtumine. «Ma hindan inimestes eriti seda, kui

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 32. kd., lk. 10.
[2] Täpsemalt sellest vt. kaheteistkümnendas peatükis.

nad mõistavad oma kohustusi ühiskonna ees ning armastavad oma tööd,» ütles kangur, sotsialistliku töö kangelane V. Pletnjova. Tootmisnovaatorite otsinguid tiivustab mitte isikliku kasu saamine, vaid eelkõige oma kohustustest arusaamine ja hoolitsus kogu töökollektiivi, kogu ühiskonna huvide eest.

Austus töö vastu, töölise uhkus ja vastutustunne usaldatud ülesande täitmise eest on muutunud võimsateks teguriteks inimese tegevusele suuna andmisel.

Kommunistlik Partei osutab suurt tähelepanu kommunistliku töössesuhtumise kasvatamisele nõukogude inimestes. See on üheks ideoloogilise töö tähtsamaks küsimuseks. Elu kinnitab täie veenvusega, kui õiged on Vladimir Iljitš Lenini sõnad, et «luua uut töödistsipliini, luua uusi ühiskondliku sideme vorme inimeste vahel, luua inimeste tööle kaasatõmbamise uusi vorme ja meetodeid, see on paljude aastate ja aastakümnete töö. See on kõige tänulikum ja õilsam töö.»[1]

Kommunistliku töössesuhtumise kasvatamisel on väga suur tähtsus töösaavutuste ühiskondlikul tunnustamisel ja ergutamisel. Tööle ja loovale tegevusele antud kõrge ühiskondlik hinnang innustab veelgi paremini töötama, veelgi rohkemat saavutama ning tugevdab inimese ja kollektiivi usku oma jõusse.

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 30. kd., lk. 477—478.

Üheteistkümnes peatükk

TÖÖ NORMEERIMINE

MILLEKS TÖÖD NORMEERITAKSE

Inimeste töö on väga mitmekesine. Üks kaevab ekskavaatoriga ehitusele süvendit, teine sulatab terast, kolmas teeb jalanõusid jne. Ühe töö ei sarnane sugugi teise omaga. Aga kuidas siis võrrelda, kui palju keegi neist ühiskonnale kasu toob? Ülesanne muutub veelgi keerulisemaks, kui arvestada, et ühel ja samal kutsealal töötavad erineva kvalifikatsiooniga inimesed. Samal ajal tuleb aga ühiskonnal täpselt kindlaks teha igaühe töökulu. Teiste sõnadega öeldes, on vaja mingisugust töö mõõtu, mis võimaldaks selle raske ülesande lahendada.

Töö loomulikuks mõõduks, nagu määratles K. Marx, on tööaeg. Tähendab, on vaja teada, kui palju aega üks või teine töö või operatsioon nõuab, s. t. kindlaks määrata ajanorm. See ongi töö normeerimine.

Töö normeerimisel on nii üksiku ettevõtte tegevuses kui ka kogu sotsialistlikus rahvamajanduses väga suur tähtsus. Kulgeb ju iga üksiku ettevõtte elu kindla plaani alusel. Plaani eduka täitmise tagamiseks on aga vaja kindlaks määrata üksikute töötajate ühiskondlikust tööst osavõtu määr, õigesti organiseerida tööd igal töökohal, tsehhis ja jaoskonnas ning täpselt kindlaks teha ühe või teise töö tegemiseks vajalik inimeste arv.

Töö normeerimine on keeruline protsess. Tõepoolest, selleks et mingit toodangut valmistada, tuleb täita palju erinevaid operatsioone tooraine ja materjalide töökohale transportimisel, töötlemisel ning monteerimisel. Seejuures ilmneb, et ühele operatsioonile kulub töölisel ainult mõni sekund, teisele aga mitu minutit või isegi mitu tundi. Aega «silma järgi» kindlaks määrates võib ker-

gesti eksida. Kui mingi operatsiooni sooritamiseks liiga vähe aega anda, ei tule tööline sellega toime ega täida normi.

Kui aga, vastupidi, iga operatsiooni jaoks liiga palju aega anda, kaob stiimul kõrge tootlikkusega töötamiseks. Väärtuslik tööaeg läheb kaduma.

Tähendab, igaühele tuleb iga operatsiooni jaoks töö mõõt täpselt ja põhjendatult kindlaks määrata. Ilma selleta ei ole võimalik tootmisprotsessi organiseerida. Tõepoolest, kui ei ole õigeid töökulunorme erineva toodangu valmistamiseks, kuidas siis välja arvutada, kui palju on tootmiseks vaja seadmeid ning inimesi? Millise elukutse ja millise kvalifikatsiooniga inimesi vajatakse? Kõiki neid küsimusi on võimalik edukalt lahendada ainult õigesti organiseeritud normeerimise korral.

Ühesuguse kvalifikatsiooniga ja ühesugust tööd tegevate tööliste jaoks ühtsete normide kehtestamine võimaldab täpselt arvestada igaühe töökulu ning järelikult ka õigesti kindlaks määrata palga taset.

Töö normeerimine on väljalastava toodangu töömahukuse kindlaksmääramise aluseks, millel on suur tähtsus mitte üksnes toodangu maksumuse kindlaksmääramisel, vaid ka kogu planeerimistöö organiseerimisel ettevõttes.

Seega on *töökulu normeerimine kollektiivi töö organiseerimise alus.*

Ka kapitalistlikes ettevõtetes toimub töö normeerimine. Kuid selle eesmärgid kapitalistlikus ja sotsialistlikus ettevõttes on erinevad. Kapitalismi tingimustes on töö normeerimine mitte ainult töö organiseerimise, vaid ka kapitalistide kasumite ja töötajate ekspluateerimise suurendamise vahend.

Paljastades töö normeerimise ja organiseerimise ekspluataatorlikku olemust kapitalistlikes ettevõtetes, kirjutas V. I. Lenin artiklis «Higi väljapressimise «teaduslik» süsteem»: «Milles see «teaduslik süsteem» seisab? Selles, et tööliselt sama tööpäeva jooksul kolm korda rohkem tööd välja pressida. Pannakse tööle kõige tugevam ja vilunum tööline; märgitakse spetsiaalsete kelladega — sekundites ja sekundi murdosades — aja hulk, mis kulub igaks operatsiooniks, igaks liigutuseks; töötatakse välja kõige ökonoomsemad ja kõige viljakamad töövõtted; reprodutseeritakse parema töölise töö filmilindil jne.

Tulemuseks on, et sellesama 9 — 10 töötunniga pressitakse töölisest välja kolm korda rohkem tööd, kurnatakse halastamatult kogu tema jõud, imetakse kolmekordse kiirusega välja palgaorja närvide ja lihaste energia iga tilk. Sureb varem? — Palju teisi on väravate taga!...»[1]

Nende sõnade kirjutamisest on möödunud palju aega, kuid «palgaorja» olukord ei ole paranenud. Higi väljapressimise «teaduslik» süsteem on veelgi enam täiustunud, on ilmunud uued, veelgi rafineeritumad ekspluateerimise vormid.

Sotsialistlikus ühiskonnas organiseeritakse tööd selliselt, et saavutada ühelt poolt kõrgeim tööviljakus ning teiselt poolt luua töölisele normaalsed tingimused tegutsemiseks, mitte lubada liigset ülepingutamist, muuta töö meeldivaks. Normeerimine etendab siin töö plaanipärase organiseerimise ja töö järgi jaotamise sotsialistliku printsiibi rakendamise vahendi osa. Seepärast peab igaühe töö mõõdu kindlaksmääramine rajanema teaduslikul alusel. Sel eesmärgil töötatakse välja tehniliselt põhjendatud normid. Soodustades sotsialistliku tootmise pidevat kasvu ja efektiivsuse tõusu, teenivad need kõigi töötajate huve. Saavutatakse seeläbi ju nii kogu ühiskonna kui ka üksikute töötajate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste täielikum rahuldamine.

Just seepärast rõhutataksegi NLKP XXIV kongressi direktiivides rahvamajanduse arendamise viie aasta plaani kohta töö normeerimise edasise parandamise suurt tähtsust. Kongress kohustas parandama töö normeerimist, aktiivsemalt rakendama töö teaduslikku organiseerimist kõigis rahvamajandusharudes ja laiendama tehniliselt põhjendatud normide kasutamist, et iga töötaja töötasu vastaks tema tööpanusele ühiskondlikus tootmises.

Tööstuses kasutatakse mitmesuguseid norme. Vaatleme lühidalt nende iseärasusi.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 18. kd., lk. 555.

Ettevõtetes kasutatakse kahte liiki norme: a) kogemuslik-statistilisi ja b) tehniliselt põhjendatud norme.

Kogemuslik-statistilised normid on vähem täiuslikud ning tihti esineb neil olulisi puudusi. Tavaliselt töötatakse nad välja ajakulu andmete aritmeetilise keskmise põhjal, tihti ilma kõiki operatsiooni põhielemente analüüsimata ja eelnevalt tundma õppimata ning tootmise võimalusi ja reserve igakülgselt arvestamata. Seepärast peegeldavad kogemuslik-statistilised normid reeglina ettevõtte «eilset päeva». Nad ei orienteeri töötajaid küllaldaselt paremate tulemuste saavutamisele, reservide mobiliseerimisele, uue tehnika ja tehnoloogia juurutamisele, kõigi töö ja tootmise organiseerimises esinevate kadude ning puuduste kõrvaldamisele.

Tehniliselt põhjendatuks või tehniliseks nimetatakse normi, mis on kindlaks määratud, arvesse võttes seadmete kõige täielikumat kasutamist, töö ratsionaalset organiseerimist, eesrindlike kogemuste kasutamist ja tööajakadude kõrvaldamist. Sellised normid töötatakse välja teaduslike andmete baasil ja nad etendavad progressiivset osa. Tehniliselt põhjendatud normid orienteerivad töötajaid tööviljakuse järjekindlale tõstmisele, soodustavad töötajate tehnilist omaloomingut ja leiutustegevust, aitavad kaasa töö organiseerimise pidevale parandamisele ning mittetootlike tööajakadude likvideerimisele. Lõppkokkuvõttes mobiliseerivad tehnilised normid töölisi ja insener-tehnilisi töötajaid tootmise kasvu ning täiustamise reservide väljaselgitamisele ja kasutamisele, kokkuhoiurežiimi rakendamisele. Seepärast on tehnilise normeerimise kvaliteedi edasisel parandamisel ja tehniliselt põhjendatud normide arvu suurendamisel väga suur tähtsus.

Tõsiseks puuduseks normeerimise praktikas on asjaolu, et paljudes ettevõtetes on veel ülekaalus kogemuslik-statistilised normid ning tehniliselt põhjendatud normide osatähtsus on suhteliselt madal, moodustades vähem kui poole kehtivate normide üldarvust. Praegu püütakse tööstuses sellest puudusest üle saada ning tehniliselt põhjendatud normid kõigis ettevõtetes absoluutselt domineerivateks muuta.

Töö normeerimine ei ole ainult normeerijate ülesanne.

Paljudes eesrindlikes ettevõtetes on sellele tööle kaasa tõmmatud ühiskondlikud organisatsioonid, arvukalt töötajaid ja tootmiseesrindlasi. Normeerimine on muutumas tööliste ja teenistujate kollektiivseks loominguks.

Töö normeerimise protsessis töötatakse ettevõtetes välja aja- ja tootlusnormid.

Ajanormiks nimetatakse tööaega, mis on ette nähtud toodanguühiku valmistamiseks või ühe tootmisoperatsiooni teostamiseks. Ajanorm määratakse kindlaks sekundites, minutites, tundides.

Tootlusnormiks nimetatakse toodangu või operatsioonide hulka ajaühikus. Tavaliselt kehtestatakse tootlusnorm valmistatava toodangu naturaalväljenduses: tükkides, meetrites, liitrites või tonnides. Tootlusnorme võib kindlaks määrata erisuguste ajaühikute kohta: tunni, vahetuse, kuu jne. kohta. Tootlusnormi arvutamine toimub tööajafondi jagamise teel ajanormiga

$$N_t = \frac{T}{N_a},$$

kus N_t — tootlusnorm (tükkides, operatsioonides),
T — vahetuse ajafond (minutites),
N_a — ajanorm toodanguühikule (minutites).

Valemist nähtub, et mida väiksem on ajanorm, seda suurem on tootlusnorm ja vastupidi, mida suurem on ajanorm, seda väiksem on tootlusnorm. Teades ajanormi, on võimalik välja arvutada tootlusnormi. Oletame, et tehniliselt põhjendatud ajanorm detaili valmistamiseks on 16 minutit. Järelikult on sel juhul 8-tunnilise tööpäeva korral tootlusnormiks 30 toodet.

Enamikul juhtudel määratakse ajanorm ühe töölise poolt valmistatava (teostatava) toote (operatsiooni) kohta. Kui aga operatsiooni täitmisest või toodangu valmistamisest võtab osa mitu inimest, siis määratakse kindlaks brigaadi ajanorm, milles on arvesse võetud kõigi brigaadi liikmete vajalik töökulu.

Kuid juhtub ka seda, et tehtava töö kohta ei ole töökulu võimalik täpselt arvestada ja järelikult ei saa ka aja- ega tootlusnormi kindlaks määrata. Niisugusel juhul kehtestatakse *teenindamisnorm*. Seda kasutatakse tavaliselt abitööliste — seadistajate, elektrimontööride jt. töö normeerimisel. Nendele töötajate kategooriatele määratakse kindlaks, mitut seadmeühikut või missugust tootmisjaoskonda (-pinda) nad peavad teenindama.

KUIDAS KALKULEERITAKSE TEHNILISELT PÕHJENDATUD NORMI

Tehniliselt põhjendatud norme arvestavad välja normeerijad. Peale normeerimismetoodika peavad nad tundma veel tehnoloogia- ja töö organiseerimise küsimusi ning konkreetseid tootmistingimusi. Töölised tavaliselt normeerimisega ei tegele. Kuidas aga norme välja töötatakse ja millist ajakulu nad sisaldavad, on kõigil kasulik teada. Püüame järgnevalt selgitada, kuidas on üles ehitatud tehniliselt põhjendatud norm ja millised on tema peamised koostisosad.

Tootmise ajakulu võib jagada kahte ossa: 1) *tootlik tööajakulu* ja 2) *mittetootlik tööajakulu,* s. o. mitmesugustel põhjustel tekkinud tööseisakud ja tööajakaod. Normide väljatöötamisel võetakse arvesse üksnes tootlik tööajakulu. Tööajakadusid ja tööseisakuid ei plaanita ja seepärast ei saa neid ka normide väljatöötamisel arvesse võtta.

Tehniliselt põhjendatud norm koosneb kahest põhiosast: ettevalmistamis-lõpetamisajast ja põhiajast.

Ettevalmistamis-lõpetamisaega kulutab tööline joonise tundmaõppimiseks, masinate seadistamiseks, tööriistade ja rakiste ülesseadmiseks ning mahavõtmiseks ja valmistoodangu lattu üleandmiseks. Ettevalmistamis-lõpetamisaja pikkus määratakse kogu ühesuguste toodete partii või operatsioonide rühma kohta. Näiteks kui ettevalmistamis-lõpetamisaja normiks on 20 minutit ja partiisse on arvatud 10 detaili, siis järelikult tuleb ühe detaili kohta 2 minutit (20:10) ettevalmistamis-lõpetamisaega. Kui detailipartiid suurendada kuni 50 tükini, siis tuleb ühe detaili kohta ettevalmistamis-lõpetamisaega 0,4 minutit (20:50). Tootepartii suurus sõltub tootmistüübist (individuaal-, seeria- ja masstootmine), töö organiseerimise erinevustest jms.

Tükiaeg on aeg, mis vahetult kulutatakse toodanguühiku (operatsiooni) tegemiseks (töötlemiseks). Ta koosneb mitmest osast: põhi- ja abiajast, töökoha teenindamise ajast, samuti reglementeeritud puhkeaegadest.

Põhiajaks nimetatakse aega, mis kulutatakse antud tehnoloogilise protsessi täitmiseks ja mille käigus muudetakse töödeldavate toodete mõõtmeid, välimust, füüsikalisi ja keemilisi omadusi või detailide vastastikust ase-

tust (näiteks montaaži korral). Põhiaja suurus määratakse kindlaks tehnoloogiliste kaartide ja seadmetele kehtestatud tööreżiimide alusel.

Abiajaks nimetatakse aega, mis kulub põhitöö täitmiseks vajalike tingimuste loomisele. Erinevalt ettevalmistamis-lõpetamisajast kordub abiaeg iga toote või tootegrupi töötlemisel. Siia kuulub aeg töödeldava toote paigaldamiseks, kinnitamiseks ja mahavõtmiseks, agregaadi käivitamiseks, peatamiseks ja juhtimiseks, instrumentide ja rakiste ümberpaigutamiseks, töödeldavate pindade mõõtmiseks jne. Kui mõnda neist operatsioonidest saab teha üheaegselt põhitööga, siis seda normi hulka ei arvata. Abiaja suurus määratakse kindlaks tehnoloogiliste kaartide ja spetsiaalselt väljatöötatud normatiivide alusel.

Põhi- ja abiaja summat nimetatakse *operatiivajaks*. Sõltuvalt mehhaniseerimisastmest võib operatiivaega kolme ossa jagada: masina-(aparaadi-)aeg, kui tehnoloogilist protsessi täidavad mehhanismid ilma töölise vahetu osavõtuta, masina-käsitsiaeg, kui töö tehakse mehhanismidega töölise vahetul osavõtul, kes sooritab operatsioone käsitsi, ja käsitsiaeg, kui töö tehakse ilma mehhanismide abita.

Operatiivaja kõrval arvatakse normi sisse ka *töökoha teenindamise aeg*. Siia kuulub aeg töökoha koristamiseks ja korrashoiuks, seadmete õlitamiseks, puhastamiseks ja eelseadistamiseks ning tööriistade laialiasetamiseks ja kokkupanemiseks vahetuse algul ja lõpul. Töökoha teenindamise aja pikkus määratakse kindlaks kas väljatöötatud normatiivide alusel või protsentides operatiivajast tehnoloogilise protsessi ja tootmise organiseerimise erinevusi arvesse võttes.

Tükiajanormi hulka kuuluvad samuti *reglementeeritud puhkeajad*, mis on ette nähtud rasketel füüsilistel ja tervist kahjustavatel töödel. Reglementeeritud vaheaegade ulatus määratakse tavaliselt kindlaks protsentides operatiivajast (lõunavaheaega siia hulka ei arvata).

Masinatöö korral määratakse põhiaeg kindlaks arvutuslikul teel. Oletame, et tööline peab treipingil puurima avause detaili, mille paksus on 48 mm. Sellele tuleb lisada 12 mm puuri sisseviimiseks ja väljavõtmiseks. Seega on puuri teekond kokku 60 mm. Treipingi puhul on ette-

Viisaastaku portree arvudes

Aastail 1971—1975 suureneb

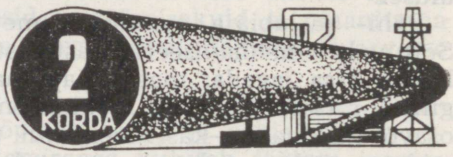
raudteetranspordi veosekäive umbes

autotranspordi veosekäive

nafta ja naftasaaduste pumpamine torujuhtmete kaudu rohkem kui

andmise suurus ja spindli pöörete arv minutis teada. Töötlemisrežiim määratakse tehnoloogilise kaardi järgi. Spetsiaalsetes tabelites on toodud lubatav töötlemiskiirus ja lõikamissügavus antud metalli liigile. Tabelist leiame näiteks, et kõige parem on töötada, kui etteandmine on 0,3 mm ja spindli pöörete arv minutis 600. See tähendab, et ühe minuti jooksul võib puurida 180 mm (0,3×600). Meie näites moodustab masinaaeg seega 0,3 minutit (60:180). Normi teised elemendid määratakse tavaliselt kindlaks vaatlusmeetodil.

Tehniliselt põhjendatud norme töötatakse välja järgmises korras.

Normeeritav operatsioon jaotatakse esmalt koostiselementideks. Vormimisoperatsiooni valutsehhis võib näiteks jaotada järgmisteks elementideks: vormi valmistamine, vormimine, vormi puhastamine jne. Seejärel määratakse kindlaks, missuguses järjekorras ja kuidas tuleb, tootmise konkreetseid iseärasusi arvesse võttes, operatsiooni elemente sooritada ning milline on parim tehnoloogia ja seadmete töörežiim. Pärast seda määratakse vajalik

tööajakulu iga elemendi ja operatsiooni kohta ning üldine tehniliselt põhjendatud norm.

Tööstuses kasutatakse kümneid miljoneid norme, kusjuures nende arv kogu aeg kasvab. Seepärast ei ole kiilustatud operatsioonide kohta liiga üksikasjaliste normide väljatöötamine majanduslikult otstarbekohane. Liigselt detailiseeritud normid tingivad normeerijate, raamatupidajate jt. arvu suurendamist ning raskendavad palkade arvutamist. Seepärast kasutatakse praktikas üha rohkem *jämedaid norme,* mis hõlmavad ajakulu mitme ühendatud operatsiooni tegemiseks või detailipartii töötlemiseks.

Normeerimistööd kergendab tunduvalt ka nn. *aja tüüpnormide* kasutamine. Individuaal- ja väikeseseerialises tootmises määratakse näiteks niisugused normid kõige tüüpilisemate (levinumate) detailide ja operatsioonide kohta. Neid detaile ja operatsioone nimetatakse tihti detail-esindajaks või operatsioon-esindajaks.

Masstootmises on normeerimistöö tunduvalt kergem, sest paljudes tehastes laialdaselt levinud operatsioonide kohta töötatakse välja ja kasutatakse majandusharu ajanormatiive. Nende normatiivide väljatöötamisel arvestatakse kõigi meie maa eesrindlike ettevõtete kogemusi.

VANANENUD NORMID TULEB UUESTI LÄBI VAADATA

Igaüks saab väga hästi aru, et ajanorme, sealhulgas ka tehniliselt põhjendatuid, ei saa vaadelda kui igavesti muutumatuid ja jäiku. Pidev tehniline progress sotsialistlikes ettevõtetes, uue tehnika ja tehnoloogia juurutamine ning töö ja tootmise organiseerimise parandamine toovad kaasa toodangu valmistamiseks mineva töökulu vähenemise ja järelikult viivad selleni, et kehtivad normid vananevad. Sellisel juhul hakkavad nad tootmise edasist arengut pidurdama ega stimuleeri tootmisreservide mobiliseerimise eest peetavat võitlust. Seepärast on iga kollektiivi ülesandeks *vananenud normid õigeaegselt välja selgitada, neid süstemaatiliselt läbi vaadata ja täpsustada, et viia nad vastavusse tehnika, tehnoloogia ja tootmise organiseerimise uue tasemega ning tootmisno-*

vaatorite eesrindlike kogemustega. Norme tuleb läbi vaadata süstemaatiliselt, sedamööda kuidas juurutatakse uut tehnikat, tehnoloogiat ja töö organiseerimist.

Kuid ei tohi piirduda normide läbivaatamisega üksnes nende tööde osas, kus on rakendatud tehnilisi või organisatsioonilisi uuendusi. Igaühele on selge, et läbi vaadata tuleb ka need normid, mida suuresti ületatakse töölise vilumuse, taibukuse ja initsiatiivi tulemusel, seda eriti just käsitsi tehtavate tööde osas. Kui niisuguseid norme mitte läbi vaadata, pidurdub tööviljakuse kasv, millest on aga töölised ise eluliselt huvitatud. Paljudes ettevõtetes töötatakse normide läbivaatamiseks välja kalenderplaanid.

Normide läbivaatamine tähendab tavaliselt ajanormide vähendamist ja tootlusnormide suurendamist. Tuleb märkida, et kuna tööviljakus normide läbivaatamise tulemusena kasvab, siis töölise üldine palk mitte ei vähene, vaid suureneb. Muidugi peab palk seejuures kasvama aeglasemalt tööviljakusest. Ainult sel tingimusel on tagatud sotsialistliku akumulatsiooni kasv.

Et seda kõike selgemini ette kujutada, teeme vastava arvestuse. Näiteks ühe detaili valmistamise ajanormiks on kehtestatud 40 minutit. Tähendab, ühe kaheksatunnilise tööpäeva jooksul tuleb valmistada 12 detaili (480 min.:40) ning kuus (22 tööpäeva) $12 \times 22 = 264$ detaili. Oletame, et iga detaili eest saab tööline palka 0,5 rubla. Järelikult on töölise kuupalk sel korral 132 rubla (0,5 rbl. $\times$ 264).

Jätkame oma näidet. Oletame, et tööpingi moderniseerimise tulemusena ühe detaili valmistamiseks kehtestatud uus tehniliselt põhjendatud ajanorm võrdub 20 minutiga ja tööline hakkab iga detaili eest saama 0,3 rubla. Uue normi järgi tuleb kuus valmistada $(480:20) \times 22 = 528$ detaili. Töölise palk kasvab seejuures aga 158,4 rublani (0,3 rbl. $\times$ 528). Siinjuures on vaja lisada, et kui tööviljakuse kasvu võimaldanud uuendus juurutatakse töölise enda initsiatiivil, s. t. tema ratsionaliseerimisettepaneku põhjal, siis säilitatakse ratsionalisaatorile tema initsiatiivi ergutamise eesmärgil õigus kuni 6 kuu kestel saada palka vanade normide ja hinnete kohaselt.

Kui meie näites tööpink moderniseeriti töölise enda ratsionaliseerimisettepaneku alusel, siis säilitatakse temale kuue kuu jooksul tasu iga detaili eest 0,5 rubla.

Et aga tema tööviljakus sellel tööpingil töötamisel kasvab, moodustades mitte enam 264, vaid juba 528 detaili kuus, siis teenib tööline nüüd igas kuus 264 rubla (528×0,5). Seega saab tööline kuue kuu jooksul, s. o. ratsionalisaatoreile ülalnimetatud soodustuse kehtimise aja jooksul täiendavalt 132×6=792 rubla. Mis puutub teistesse töölistesse, siis need viiakse kohe pärast vajaliku ettevalmistuse saamist üle uutele normidele ja hinnetele.

Seega tuleneb aegunud normide uutega asendamine tootmise enda nõudeist ning on majanduslikult väga vajalik, aidates kaasa sotsialistliku tootmise edasisele täiustamisele. Selle töö õigest organiseerimisest on huvitatud nii kogu ühiskond kui ka tootmiskollektiivid ise.

Tehnilisest normeerimisest võtavad osa teadusliku uurimise instituudid, majandusharude ja tehaste normatiivide uurimise bürood, grupid ning laboratooriumid.

Normide läbivaatamisest võtavad aktiivselt osa ka töölised ise. Ettevõtetes on laialdaselt levinud ühiskondlikud tehnilise normeerimise bürood, mis aitavad otsida teid ajakulu vähendamiseks toodangu valmistamisel ning töötavad välja abinõusid, mis võimaldavad vähendada mittetootlikke tööajakadusid ja töö organiseerimisel esinevaid puudusi.

Uuesti väljatöötatud normid kinnitab ettevõtte administratsioon kooskõlastatult ametiühinguorganisatsiooniga.

Tehniliselt põhjendatud normide väljatöötamine on ainult asja algus. Väga tähtis on, et ettevõtte administratsioon võtaks tarvitusele kõik abinõud töölistele uute normide täitmiseks ja ületamiseks vajalike tingimuste loomiseks. Selleks on vaja kindlustada töökohtade hea materiaal-tehniline varustamine, organiseerida kõigi tsehhide ja jaoskondade rütmiline töö ning tõsta tehnoloogilist ja töödistsipliini. Suur tähtsus on ka töötajatele õppuse ja kvalifikatsiooni tõstmise organiseerimisel ning tootmisnovaatorite ja kommunistliku töö lööklaste eesrindlike kogemuste levitamisel. See kõik loob igale töölisele võimaluse tehniliselt põhjendatud normide süstemaatiliseks täitmiseks ja ületamiseks.

Uued normid tuleb kõigile töölistele teatavaks teha hiljemalt kaks nädalat enne nende kehtestamist. Samal

ajal peab administratsioon teatama töölistele ka need organisatsioonilised ja tehnilised tingimused, millest uute normide väljatöötamisel lähtuti.

KUIDAS UURITAKSE TÖÖAJAKULU

Enne kui peatume tööajakulu ja selle kokkuhoiu teede uurimise vormidel, esitame lihtsa küsimuse: milline tähtsus on ühel minutil? Küsimus võib tunduda imelikuna. Muidugi on minut väga väike ajaühik — kõigest 60 sekundit, 60 silmapilku.

Meie kõnes on kindlalt juurdunud niisugused väljendid nagu «üks minut, kas tohib paberossile tuld paluda», «oodake üks minut, ma lülitan kohe televiisori sisse», «üks minut, ma avan ukse». Need ütlused on niivõrd tavalised, et sageli me ei süvenegi nende tähendusse. Sellises vormis rääkides me rõhutame toimingu tähtsusetust, tema väga kiiret sooritamist. Meie igapäevases tegevuses on üks minut tähtsusetu pisiasi, millest nagu ei maksaks rääkidagi.

Meenub, kuidas kord reisilennukis teadustati, et me lendame kiirusega 900 km tunnis. Elatanud naisterahvast huvitas siis, kui kiiresti läbib lennuk 15 km pikkuse vahemaa. Kui talle öeldi, et selleks kulub üks minut, lõi ta imestusest isegi käsi kokku ning sõnas:

«Aga meie sõidame hobusega 15 km kaugusele naaberkülla tervelt 2 tundi!»

Tõepoolest, teaduse ja tehnika enneolematu progressi ajastul muutuvad paljudki meie ettekujutused.

Me mõtleme harva sellele, et ühe minuti jooksul sõidab rong läbi 1—2 km, kosmoselaev aga üle 400 km. Igas minutis toimub maailmas suur hulk kõige erinevamaid sündmusi.

Mis aga toimub majanduses ühe minuti jooksul?

Meie maa rahvamajanduses toodetakse ühes minutis keskmiselt umbes poolteist miljonit kilovatt-tundi elektrienergiat. Sellest kogusest elektrienergiast jätkub elektrivedurile 3000 tonni raskuse rongi viimiseks umbes 40 000 km kaugusele, s. t. ringi tegemiseks ümber kogu maakera. Viisaastaku lõpul toodetakse aga igas minutis juba 2 miljonit kilovatt-tundi elektrienergiat. Siin ei saa enam öelda, et minut on tähtsusetu pisiasi.

Meie maa metallurgid toodavad igas minutis üle 140 tonni malmi ja rohkem kui 220 tonni terast. Valtsijad annavad ühes minutis ainuüksi torusid üle kolme kilomeetri pikkuses. Mõtiskleme veidi nende arvude üle, nad räägivad meile paljustki. 220 tonni terast tähendab umbes 250 uhiuut «Moskvitši», mida tarbijad nii väga ootavad. Mõne minuti jooksul saame me sellise koguse torusid, et nendega võiks rajada uues linnas veevärgi või linna gasifitseerida.

Käesoleva viisaastaku lõpul pumbatakse igas minutis naftatorustikku umbes tuhat tonni naftat.

Meie tehased ja vabrikud annavad igas minutis tohutul hulgal mitmesuguseid rahvatarbekaupu. On küllaldane, kui öelda, et 1970. aastal tootis meie tööstus igas minutis üle 16 000 m^2 puuvillast, villast, linast ja siidriiet. Iga minuti jooksul valmistati 1200 paari nahkjalatseid, üle 70 kella, umbes 20 000 kg peensuhkrut ja palju muud toodangut. Käesoleva viisaastaku jooksul need arvud suurenevad veelgi.

Üldtuntud on meie maa elamuehituse tohutu ulatus. Ainuüksi 1970. aastal said töötajad 2 280 000 uut mugavustega korterit ja individuaalelamut kogupinnaga 105,3 milj. m^2. See aga tähendab, et igas minutis avasid oma uksed uutele omanikele neli korterit.

Ei tohi unustada, et üheaegselt meie maa majanduse arenguga tõuseb minuti tähtsus üha rohkem ja rohkem. Iga aastaga kasvab järjekindlalt ajaühikus väljalastava toodangu hulk. Seepärast muutub tööminut koos rahvamajanduse arenguga üha kallimaks, andes veelgi rohkem mitmesugust toodangut.

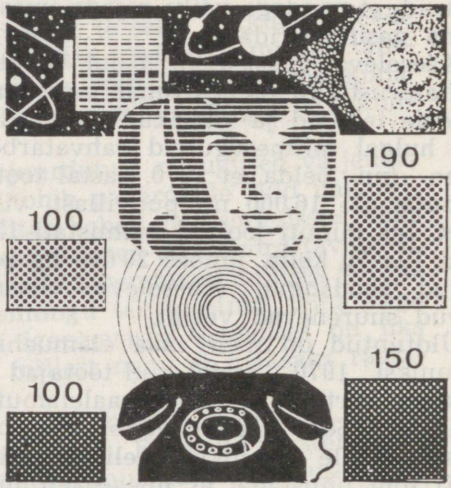
Ülaltoodu on tõenäoliselt mingil määral vastuseks mõnikord üleskerkivale küsimusele, mispärast arvestatakse normide väljatöötamisel mitte ainult minutite, vaid ka minuti murdosadega, mispärast koostatakse tootlusnormid tihendatult, arvesse võttes ajanorme. Samuti on selge, mispärast tuleb võidelda igasuguste vahetussiseste tööajakadudega. Tööminut on liialt kallis, temasse ei või me ükskõikselt suhtuda. Just seepärast osutatakse ettevõtetes nii suurt tähelepanu tööajakulu õigele kindlaksmääramisele.

Tööajafondi kasutamise uurimine võimaldab kindlaks teha seisakute põhjused ja tarvitusele võtta abinõud nende kõrvaldamiseks. Suur tähtsus on ka iga tootmis-

Viisaastaku portree arvudes

Laiendada raadio- ja televisioonijaamade võrku, samuti Maa tehiskaaslaste kasutamist sideks ja televisiooniprogrammide ülekandmiseks
(NLKP XXIV kongressi direktiividest)

Aastail 1971—1975 suureneb

1970. a. **1975. a.**

(Direktiivid)

operatsiooni täitmise ajakulu analüüsil. Ilma selleta ei saa välja töötada toodangu valmistamise teaduslikult põhjendatud ajanorme, samuti on tööajakulu igakülgne uurimine tähtis tee tööviljakuse kasvu reservide väljaselgitamiseks ja töö teaduslikuks organiseerimiseks. Peatume lühidalt mõnel tööajakulu uurimise meetodil.

Kronometraaž. Selle abil uuritakse toote (detaili) valmistamise või mingi operatsiooni ajakulu üksikuid elemente. Kronometraaž võimaldab täpselt mõõta operatsiooni üksikute elementide sooritamise aega ja välja selgitada operatsiooni kestust määravad tingimused. Kronometraaž aitab kindlaks määrata, kuivõrd otstarbekohased on üksikute töötajate ühed või teised liigutused ja töövõtted ning välja selgitada ajakulu vähendamise reserve.

Kronometreeritakse tavaliselt stopperi abil. Kuidas seda siis tehakse?

Enne ajakulu uurimise algust töötatakse vaatluse jaoks välja kronometraažileht. Sellel lehel jaotatakse uuritav operatsioon üksikuteks elementideks. Iga elemendi kohta tehakse tavaliselt 10—25 aja mõõtmist. Mõõtmise tulemused kantakse kronometraažilehele. Seejärel analüüsitakse saadud andmeid. Jälgime alljärgneva näite varal, kuidas toimub kronometreerimine.

Masinaehitustehase lukksepa V. Tihhonovi töö kronometraažileht karburaatori monteerimisoperatsiooni kohta

Jrk. nr.	Operatsiooni elemendid	Operatsiooni elementide kestus (sekundites)										Operatsiooni sooritamise keskmine aeg (sekundites)
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1.	Korpuse võtmine ja kinnitamine	12	10	12	11	12	11	11	10	10	11	11,0
2.	Düüsi paigaldamine ja kinnikruvimine	10	11	13	11	12	11	13	12	11	12	11,6
3.	Ujuki paigaldamine	5	4	6	5	6	6	5	5	7	6	5,5
4.	Karburaatori kaane kinnitamine	10	13	11	10	11	10	10	10	10	11	10,6
5.	Kokkupandud karburaatori mahavõtmine ja ärapanemine	8	6	8	9	7	8	9	7	8	7	7,7
	Kokku	45	44	50	46	48	46	48	44	46	47	46,7

Nüüd on vaja saadud tulemusi analüüsida. Vaatluslehe andmetest näeme, et operatsiooni üksikute elementide kestus on kõikuv. Näiteks teisel mõõtmisel kulutati operatsiooni elemendile «ujuki paigaldamine» 4 sek., üheksandal mõõtmisel aga 7 sek. Selleks et kindlaks määrata operatsiooni normaalset kestust, on vaja välja arvutada töölise poolt igale operatsiooni elemendile kulutatud keskmine aeg. Keskmise aja kindlaksmääramiseks jaga-

takse kõigil mõõtmistel saadud ajakulude summa mõõtmiste arvuga. Kasutades näite andmeid, arvutame operatsiooni elemendi «ujuki paigaldamine» keskmise kestuse. Keskmine ajakulu meie näite järgi moodustab

$$\frac{5+4+6+5+6+6+5+5+7+6}{10} = \frac{55}{10} = 5{,}5 \text{ sek.}$$

Samal viisil määratakse keskmine ajakulu operatsiooni iga elemendi kohta. Operatsiooni kestus, arvesse võttes eesrindlike tööliste kogemusi, peab saama antud tööliigi normi aluseks.

Teiseks tööajakulu uurimise levinud meetodiks on *tööpäeva pildistamine*. Milles see «pildistamine» siis seisneb? Selle põhiliseks ülesandeks on tööajakadude suuruse kindlaksmääramine näiteks vahetuse kohta ja olemasolevate tööviljakuse kasvu reservide väljaselgitamine. Selleks et paremini aru saada, kuidas pildistamine toimub, vaatleme ühte konkreetset näidet.

Treial V. Rozovi tööpäeva pildistamise vaatlusleht

Jrk. nr.	Tööaja elemendid	Elemendi vaatluse lõpp (kella-aeg tundides ja minutites)	Tööaja elemendi kestus	Tööaja elemendi nimetus
1	2	3	4	5
1.	Vahetuse algus	8.00	—	—
2.	Eelmise vahetuse poolt laokile jäetud tööriistade koristamine	8.40	40 min.	mittetootlik kulu
3.	Ülesande saamine	8.50	10 min.	ettevalmistamis-lõpetamisaeg
4.	Detaili paigaldamine ja kinnitamine	9.10	20 min.	abiaeg
5.	Masina-(põhi-)aeg	10.10	60 min.	põhiaeg

Tabeli järg

1	2	3	4	5
6.	Detaili tööpingilt mahavõtmine	10.20	10 min.	abiaeg
7.	Tööriistade saamine laost	10.40	20 min.	ettevalmistamis-lõpetamisaeg
8.	Uue detaili tooriku ootamine	10.55	15 min.	mittetootlik aeg
9.	Detaili paigaldamine ja kinnitamine	11.05	10 min.	abiaeg
10.	Tööriistade vahetamine ja tööpingi seadistamine	11.10	5 min.	töökoha teenindamise aeg
11.	Masinaaeg	11.25	15 min.	põhiaeg
12.	Detaili tööpingilt mahavõtmine	11.30	5 min.	abiaeg
13.	Lõunavaheaeg	12.00	30 min.	reglementeeritud puhkus
14.	Laastude koristamine	12.20	20 min.	töökoha teenindamise aeg
15.	Kraana ootamine	12.35	15 min.	mittetootlik kulu
16.	Detaili paigaldamine	12.53	18 min.	abiaeg
17.	Tööriistade vahetamine ja tööpingi eelseadistamine	13.23	30 min.	töökoha teenindamise aeg
18.	Masinaaeg	15.43	140 min.	põhiaeg
19.	Detaili mahavõtmine	16.00	17 min.	abiaeg
20.	Töö lõpetamine	16.30	30 min.	töölisest sõltuv ajakadu
	Tööaeg kokku		480 min.	

Vaatluslehe andmed näitavad, et osa oma vahetuse ajast kulutas tööline vahetult detaili töötlemiseks, osa aga mittetootlikult. Omades tööpäeva pildistamise andmeid, ei ole raske teha vastavat ajakulu analüüsi. Selleks on vaatluslehe (vt. lk. 226—227) põhjal vaja koostada tööpäeva pildistamise andmete töötlemiskaart.

Treial V. Rozovi tööpäeva pildistamise andmete töötlemiskaart

Mehaanikatsehh, treimisjaoskond
Vaatluse kuupäev — 28. juuli 1970. a.
Vaatluse algus — 8.00
Vaatluse lõpp — 16.30

Tööaja elemendid		Kestus minutites
1. Ettevalmistamis-lõpetamisaeg		30
2. Põhi-(masina-)aeg		215
3. Abiaeg		80
4. Töökoha teenindamise aeg		55
	Kokku	380
Mittetootlik tööajakulu:		
1. Töölisest mittesõltuv	70	
2. Töölisest sõltuv	30	
Kokku	100	
Üldse kokku	480	

Töötlemiskaardi andmed näitavad, et tööaja 480 minutist kasutati tootlikult ainult 380 minutit (79,2%) ning mittetootlikult 100 minutit (20,8%).

Torkab silma, et treiali põhi-(masina-)aeg moodustab ainult 215 minutit, samal ajal on aga suur töökoha tee-

nindamise aeg. Tõenäoliselt on võimalik vähendada ka abi- ning ettevalmistamis-lõpetamisaega.

Suur mittetootlik ajakulu annab tunnistust tõsistest puudustest tsehhi töö organiseerimisel, aga samuti töölise enda nõrgast distsipliinist. Tööpäeva pildistamine on aluseks tööaja kasutamise parandamisel ning tööajakadude kõrvaldamiseks vajalike organisatsiooniliste ja tehniliste abinõude rakendamisel.

Ettevõtetes viiakse läbi mitte ainult individuaalset, vaid ka brigaadiviisilist massilist pildistamist. Seejuures toimub kogu brigaadi, jaoskonna või vahetuse tööpäeva pildistamine üheaegselt.

Paljudel ettevõtetel on häid kogemusi *tööpäeva isepildistamise* alal. Isepildistamise korral võtavad uurimisest vahetult osa töölised ise, fikseerides vaatluslehel oma ajakulu kogu tööpäeva jooksul. See moodus võimaldab pildistamisega haarata suurt hulka töölisi. Teisest küljest võtab tööline aktiivselt osa reservide väljaselgitamisest ning teeb ettepanekuid nende kasutamiseks.

Me vaatlesime tööajakulu analüüsi põhilisi meetodeid, mis võimaldavad kindlaks määrata nii töölisest sõltuvate kui ka temast mittesõltuvate seisakute põhjusi.

Välja selgitanud kadude põhjused, hakkavad administratsioon ja töölised otsima teid puuduste kõrvaldamiseks, ratsionaliseerivad tööd ning tihendavad tööpäeva.

MILLEST SÕLTUVAD TÖÖAJAKAOD

Vahetussisesed tööajakaod ei sõltu muidugi mitte alati tööoperatsioonide teostajast. Mitte igaüks ei kasuta kurjasti «suitsutunde» töö ajal ega kuluta asjata väärtuslikke minuteid. Enamik inimesi töötab kohusetruult ning suhtub suure vastutustundega neile usaldatud ülesande täitmisse. Kuid vahetussisesed tööajakaod on tihti ikkagi suured. Paljudes ettevõtetes ja ehitustel mõõdetakse neid vahetuse kestel mitte ühe või kahe minutiga, vaid kümnete minutite ja isegi tundidega.

Võtame näiteks Lubnõ tööpingitehase «Kommunar». Tehas on varustatud kaasaegse sisseseadega. Tema tsehhides töötab palju kõrge kvalifikatsiooniga töölisi, tehnikuid ja insenere. Sellele vaatamata kaotas iga mehaani-

lise töötlemise jaoskondade tööpingitööline 1970. aastal vahetuse kestel keskmiselt 88 minutit, valutsehhi töölistest igaüks 68 minutit ja montaažilukkseppadest — 76 minutit. Millest siis niisugused suured tööajakaod tekkisid? Selgub, et õige suur osa seisakutest oli töö ja tootmise halva organiseerimise ning töökohtade tehnilise dokumentatsiooni, materjalide ja tööriistadega mitteõigeaegse varustamise tagajärg. Tunduvalt oli nõrgenenud ka tootmis- ja töödistsipliin.

Sellest näitest ilmneb, et tööajakadude vähendamine ja nende täielik kõrvaldamine sõltub paljudest teguritest, eelkõige aga mitmesuguste teenistuste täpsest ja kooskõlastatud tegevusest ning töötajate distsipliinist ja vastutustundest.

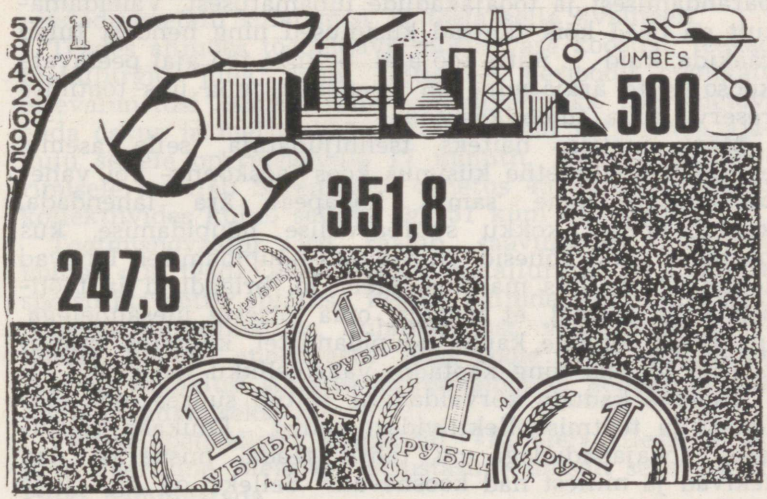
Viljakoristamise ajal pidid kolhoosnikud põllule sõitma autobussiga. Kell seitse hommikul olid kõik kohal, kuid bussi ei olnud. Möödus kümme, kakskümmend, kolmkümmend minutit. Viimaks kell seitse nelikümmend minutit autobuss siiski saabus. Juht rääkis midagi rikkest ja sellega asi lõppeski. Kuid vaatleme seda väikest vahejuhtumit majanduslikust küljest. Autojuhi või mõne garaažitöötaja vastutustundetuse tõttu hilinesid kolmkümmend kaks inimest tööle nelikümmend minutit. Teiste sõnadega, kaduma läks 1280 minutit tööaega. See on aga peaaegu kolm inimpäeva. Niisugune on ainult halva töössesuhtumise ühe juhtumi hind.

Vahetussiseste ajakadude kõrvaldamisel on suur osa mitte ainult inseneridel ja meistritel, vaid ka töölistel endil. Nendel on teada tööprotsessi kõik peensused, samuti masinate ning mehhanismide head ja halvad küljed, tööviljakuse tõstmise reservid. NLKP Keskkomitee, NSV Liidu Ministrite Nõukogu, ÜAÜKN-i ja ÜLKNÜ Keskkomitee kirjas «Tootmisreservide kasutamise parandamise ja kokkuhoiurežiimi tugevdamise kohta rahvamajanduses» (1970. a.) väljendatakse veendumust, et töölised, kolhoosnikud, spetsialistid ja tootmise organisaatorid lülituvad aktiivselt töö ja tootmise teaduslikul alusel organiseerimise suurde üritusse, võitlusse tööajakadude likvideerimise eest. Erilist tähelepanu tuleb pöörata raske käsitsitöö mehhaniseerimisele, tehnoloogiliste protsesside ratsionaliseerimisele, kaadri kutsealase kvalifikatsiooni tõstmisele ja kõrge tootlikkusega tööks kõige soodsamate tingimuste loomisele igal töökohal.

Viisaastaku portree arvudes

Suurendada viisaastakul rahvamajandusse tehtavaid kapitaalmahutusi 36—40 protsenti. (NLKP XXIV kongressi direktiividest)

Kapitaalmahutuste kasv (mljr. rbl.)

1961.—1965. a. **1966.—1970. a.** **1971.—1975. a.**

(Direktiivid)

Osutades suurt tähelepanu kogu tootmisprotsessi täiustamisele, ei tohi me unustada ka «pisiasju», tööajakadusid, mis tulenevad töökoha korrastamatusest, lohakast töössesuhtumisest, liigsetest «suitsutundidest» jne. Niisugused tööajakaod tekivad juba töötaja enda süü tõttu ja neid on muidugi kõige kergem kõrvaldada. Paljude kollektiivide kogemused näitavad, et selle ülesande lahendamisel mängib otsustavat osa kollektiiv ja ühiskondlik arvamus.

Kahjuks esineb meil veel väga palju nii-öelda «seaduspäraseks saanud» tööajakadusid. Üheks selliseks vormiks on igasuguste vajalike ja mittevajalike koosolekute ning nõupidamiste korraldamine töö ajal. Siiani esineb veel sageli juhtumeid, kus tööajal täidetakse mitmesuguseid

ühiskondlikke ülesandeid, mille puhul ei ole seaduse järgi tööst vabastamine ette nähtud.

Lõplikult ei ole lahti saadud ka niisugustest faktidest nagu näiteks ametiühingu kohaliku või tsehhikomitee koosolekute pidamine tööajal. Muidugi räägitakse ka seal töödistsipliini tugevdamisest, tootmisreservide kasutamise parandamisest ja tööajakadude lubamatusest. Vaieldamatult on need kõik tähtsad küsimused ning nendest tuleb rääkida, kuid ... mitte töö ajal. Selliste töö ajal peetavate koosolekute ärajätmine on iseenesest juba üks tootmise reserv, mida tuleb kasutada.

Mõni juhtija, näiteks tsehhijuhataja, selle asemel et mingi konkreetne küsimus koos jaoskonna- või vahetusülemaga kohe samas kohapeal ära lahendada, kutsub hoopis kokku suurearvulise nõupidamise, kus peetakse pikki kõnesid. Niisugused nõupidamised lähevad tootmisele kalliks maksma. Meistrid, brigadirid ja töölised, selle asemel et tegelda oma otseste ülesannetega, igavlevad tundide kaupa nõupidamistel, kuulates ammutuntud tõdesid ning kaotades väärtuslikku tööaega.

Taoliste kadude kõrvaldamine sõltub suures osas töölistest ja tootmiskollektiividest endist. Edukaks võitluseks tööajakadudega on tähtis teada, mispärast nad tekivad ja millest nad koosnevad. Selleks on aga vaja kindlaks teha, mis eesmärgil ja kui palju tööaega vahetuse kestel kulutatakse.

KUIDAS SAAB AEGA KOKKU HOIDA

Ettevõtetes töötavad insenerid, kes tegelevad töö organiseerimisega, samuti arutavad neid probleeme pidevalt mitmete teenistuste spetsialistid. Loota aga sellele, et nad «kõik ära teevad» ja tavalisel töötajal pole mõelda tarviski, vaevalt küll õige on. Meie tootmiskollektiivi iseärasuseks on just see, et aja kokkuhoiu reserve otsimisega tegelevad mitte ainult spetsialistid, vaid ka lihttöölised ja meistrid.

Osa töölistest on arvamusel: «Paljukest see minust oleneb? Ma pole ju ei direktor ega insener!» Direktorist või tsehhijuhatajast sõltub muidugi palju. Kuid kas lihttöölised või meistrid tootmises vähe ära teha saavad?

Peatume ainult ühel faktil. Lenini ordeniga A. Zavenjagini nimelises Norilski Mäe- ja Metallurgiakombinaadis töötab meistrina sotsialistliku töö kangelane A. Šeremetov. Sulatamise tehnoloogia ja töö organiseerimise täiustamise ning tootmiskogemuste kasutamise tulemusel õnnestus meister Šeremetovi vahetusel tunduvalt suurendada metalli sulatamist ja tõsta selle kvaliteeti.

Teades ahjudes töödeldava musta vase koostist, teevad metallurgid juba vanni täitumise perioodil hoolikalt ettevalmistusi esmase räbu eemaldamiseks. Šeremetovi enda oskus ja meisterlikkus võimaldasid vähendada ajakulu sellele operatsioonile 17 minutit. Metalli oksüdeerimisele kulutab Šeremetovi vahetus 45 minutit. Teistes kollektiivides kulub selleks aga 51 kuni 61 minutit.

Tootmisnovaator ise räägib saavutatud tulemuste kohta: «On teada, et värvilises metallurgias jäi tootmise spetsiifika tõttu sulatuse kestus paljude aastate jooksul peaaegu muutumatuks. Sulatusahjust võis saada järjekordse koguse anoodvaske alles poole päeva möödudes. Kas on võimalusi sulatuse kiirendamiseks, selleks kuluva aja vähendamiseks?

Paljud spetsialistid kinnitasid: «Ei ole!» Ülesanne oli liialt keeruline. Meie aga otsustasime ühiselt selle pähkli katki hammustada.

Algul ühitasime mitu tehnoloogilist operatsiooni ja vähendasime seega sulatusaega. Selle tulemusel lühenes sulatusaja kestus algul kaheksa, hiljem aga kuue tunnini. Nüüd aga, mil me ühitasime ahju täitmise, segamise, vase oksüdeerimise ja degaseerimise, kestab sulatus keskmiselt 3,5 tundi. Hiljem leidsime me veel vahendi sulatuse raskekaaluliseks muutmiseks. Koos vanemsulataja Ivan Kotšergini ja teiste oma vahetuse seltsimeestega otsustasime me kõigi ahjude läved kõrgemaks teha. Vanni mahutavus suurenes ja iga metallurgiaagregaat annab nüüd vahetuses 15—20 tonni vaske rohkem.»

Me peatusime üksikasjaliselt ainult ühel konkreetsel näitel ja jutustasime nendest tulemustest, mida saavutasid ainult ühe vahetuse metallurgid. Kui aga kõik meie maa vasesulatajad saavutaksid metalli sulatusaja niisuguse lühenemise? Igaühele on selge, et ilma täiendavate kapitaalmahutuste ja uute ettevõtete ehitamiseta suureneks siis järsult vase tootmine.

Ka teistes tööstusharudes, alates hankivatest ja lõpe-

tades töötlevatega, on tohutuid reserve tööaja tihendamiseks ja väljalastava toodangu suurendamiseks ilma täiendavaid vahendeid kulutamata. See kõik räägib sellest, et iga tööminuti ratsionaalne kasutamine on kindel tee tootmise efektiivsuse tõstmiseks.

KUIDAS TASUSTATAKSE TÖÖD SOTSIALISMI AJAL

TÖÖ JÄRGI JAOTAMISE SEADUS

Aastail, millal sotsialismi ülesehitamine meie maal alles algas, leidus inimesi, kes soovitasid materiaalseid hüvesid jaotada kõigi vahel võrdselt. Esimeste kolhooside ja kommuunide organiseerimise aegu ning isegi hiljem, kui kogu maal toimus juba üldine põllumajanduse kollektiviseerimine, soovitasid mõned jaotada kolhoosi produkte sööjate arvu järgi. Kuipalju on sööjaid, ole lahke, niipalju ka saad. Ent see jaotamisprintsiip on vastuolus juba sotsialismi olemusega ning kasulik ainuüksi loodritele. Ta võtab inimeselt igasuguse huvi oma töö tulemuste vastu. Kommunistlik Partei mõistis otsustavalt hukka väikekodanliku võrdsustamispoliitika ja näitas, milles seisneb sellise jaotamisprintsiibi põhjendamatus ning kahjulikkus.

Jaotamise tõeliselt teaduslikke aluseid välja töötades toetus partei leninlikule õpetusele kasutada sotsialismi ülesehitamisel materiaalse huvi printsiipi. Nagu teada, astus V. I. Lenin resoluutselt välja trotskistide loosungi vastu ühendada tähtsamakspidamine tootmise alal võrdsustamisega jaotamise ja tarbimise alal ning näitas kogu selle absurdsust ja kahjulikkust.

Missugust jaotamisprintsiipi peab siis sotsialismi ajal rakendama, kui selleks ei saa olla võrdsustamine? Püüame sellele küsimusele vastata.

Eespool me juba rääkisime, et sotsialistlikus ühiskonnas reguleeritakse jaotamissuhteid töö järgi jaotamise majandusseaduse alusel. Selle seaduse olemus seisneb selles, et kõik *isiklikuks tarbimiseks määratud materiaalsed hüved jaotatakse töötajate vahel vastavalt igaühe poolt ühiskondlikus tootmises kulutatud töö hulgale ja kvaliteedile.*

Võib-olla tuleks jaotada vajaduste järgi? Ei, niiviisi ei saa jaotada seepärast, et sotsialismi staadiumis ei ole veel materiaalsete hüvede täielikku küllust, mis võimaldaks kindlustada igaühe vajaduste rahuldamise. Samal ajal säilivad sotsialistlikus ühiskonnas veel olulised erinevused füüsilise ja vaimse ning kvalifitseeritud ja

kvalifitseerimata töö vahel. Samuti esinevad suured erinevused töötingimustes (näiteks on maa all töötamine raskem kui maa peal; kuumades tsehhides töötavad inimesed palju raskemates tingimustes kui normaalsetes oludes jne.).

Kas siis võib ühtviisi tasustada kõrge kvalifikatsiooniga, oma ala suurepärase meistri ja algava õpilase tööd? Igaühele on selge, et see oleks ebaõiglane. Samuti ei saa ühtviisi tasu maksta töölisele, kes valmistab rohkem ja hea kvaliteediga toodangut, ning töölisele, kes töötab halvemini ja valmistab vähem toodangut. Seepärast on sotsialismi ajal vaja arvestada erinevusi töötajate kvalifikatsioonis, kindlaks määrata töönormid ja töötasustamise kord. Seda on vaja selleks, et see, kes töötab rohkem ja paremini, saaks vastavalt rohkem ka materiaalseid hüvesid.

Jaotamine töö hulga ja kvaliteedi järgi tekitab töötajates materiaalse huvi oma kvalifikatsiooni tõstmise ning parimate tulemuste saavutamise vastu tootmises. See aga vastab nii iga üksiku töötaja kui ka kogu ühiskonna huvidele. Seepärast on *töö järgi jaotamise printsiip sotsialismi tingimustes ainuvõimalik ning objektiivselt vajalik*. Selgeks saanud töö järgi jaotamise printsiibi olemuse, vaatleme nüüd, kuidas seda konkreetselt ellu rakendatakse.

RAHVATULU JA SELLE JAOTAMINE

Eespool me juba märkisime, et sotsialismi tingimustes valitseb tootmisvahendite ühiskondlik omandus. See tähendab, et sotsialismi tingimustes ei ole ega saagi olla inimese ekspluateerimist inimese poolt ja parasiitlikku tarbimist. Töötajate loodud produkt kuulub neile enestele. Kuidas siis toimub selle jaotamine?

Aasta kestel erinevates materiaalse tootmise harudes loodud kogu produkti nimetatakse ühiskondlikuks koguproduktiks, mis hõlmab kogu teatud ajavahemikul (tavaliselt aasta kestel) toodetud materiaalsete hüvede ja tootmisvahendite massi.

Kuid ühiskondliku koguprodukti tootmisel kasutati ka mitmesuguseid materiaalseid väärtusi (toorainet, materjale, masinaid jms.). Tähendab, selleks et tootmisprotsessi samas mahus jätkata, on vaja ühiskondlikust kogu-

produktist korvata kõik tehtud materiaalsed kulutused (seda osa nimetatakse asendamisfondiks). Pärast asendamisfondi mahaarvamist järelejäävat ühiskondliku koguprodukti osa nimetatakse rahvatuluks. Teiste sõnadega, rahvatulu on uus loodud väärtus.

Selgitame öeldut näite varal (arvud tinglikud). Oletame, et kõigi aasta jooksul loodud materiaalsete hüvede, s. o. ühiskondliku koguprodukti väärtus on võrdne 200 miljardi rublaga, mille tootmiseks tarvitati materjale, toorainet, masinaid ja seadmeid 120 miljardi rubla väärtuses. Tähendab, üle tarvitatud materiaalsete vahendite loodi sel aastal materiaalseid hüvesid veel 80 miljardi rubla väärtuses, mis ongi loodud rahvatulu suuruseks.

Rahvatulu jaotatakse kahte ossa. Esimese osa moodustab *akumulatsioonifond*, mis suunatakse ühiskondliku tootmise laiendamiseks — uute ettevõtete ehitamiseks, tehnilise progressi teostamiseks ja tootmise efektiivsuse edasiseks kasvuks vajalike tingimuste loomiseks. Akumulatsiooniks kulutatakse viimastel aastatel umbes veerand kogu rahvatulust. Ülejäänud osa rahvatulust, umbes kolm neljandikku, aga moodustab *tarbimisfondi* ning läheb töötajate vahel jaotamisele.

Rahvatulu pidev kasv on töötajate elatustaseme järjekindla tõusu ja sotsialistliku majanduse edaspidise eduka arengu aluseks.

Millest sõltub rahvatulu suurus ja tema kasvutempo? Esiteks materiaalse tootmise sfääris rakendatud töötajate arvust. Kuid töötajate arvu suurendamine ei ole siiski põhiliseks rahvatulu suurendamise allikaks. Võimalused selles osas on piiratud. Rahvatulu kasvu teiseks ja kõige peamiseks teguriks on tööviljakuse järjekindel tõus. Näiteks möödunud viisaastakul (1966—1970) toimus tootmise areng reas rahvamajandusharudes, ilma et tööliste ja teenistujate arv oleks suurenenud, mõnedes majandusharudes see aga isegi vähenes.

Erinevalt kapitalismist kuulub sotsialistlikus ühiskonnas kogu rahvatulu töötavale rahvale. Valdava osa sellest, mis laekub tarbimisfondi, saavad töötajad endale töötasustamise vormis (rahas ja natuuras), samuti ka tulude näol isiklikust abimajapidamisest. Teine osa läheb aga kogu ühiskonna mitmesuguste vajaduste rahuldamiseks, *ühiskondlike tarbimisfondide* loomiseks. Viimaseid kasutatakse hariduse ja tervishoiu vajadusteks, pensionä-

ride ja invaliidide ülalpidamiseks, igasuguste abirahade maksmiseks jne.

Seega siis kasutatakse sotsialistlikus ühiskonnas kogu rahvatulu töötajate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste kõige täielikumaks rahuldamiseks. Mida suurem on rahvatulu, seda rohkem vahendeid on võimalik suunata tootmise arendamisele ja töötajate elatustaseme tõstmisele. Selles peitubki sotsialistliku korra suur elujõud.

Ühiskondliku tootmise kasvu ja rahvatulu suurenemise tingimustes töö järgi jaotamise seadus ei nõrgene, vaid, vastupidi, tugevneb. Mida õigemini jaotatakse isiklikku tarbimisfondi laekuvaid vahendeid, seda efektiivsemaks muutub tootmine ja seda kiirem on järelikult kommunismile edasiliikumise tempo.

Töö järgi jaotamise süsteemi edasise täiustamise probleemil on tähtis koht ka käesoleval viisaastakul. Selle tähtsust rõhutas L. Brežnev NLKP XXIV kongressil: «Majandustegevuse tähtis külg, millest suurel määral oleneb tootmise efektiivsus, on töötasustamise täiustamine. Pingelist viljakat tööd tuleb stimuleerida ja selle eest kõrgemat tasu maksta.»

MIS ON TARIIFISÜSTEEM

Töötaja töökulu õigeks arvestamiseks ühiskondlikus tootmises ja tema materiaalse stimuleerimise ulatuse kindlaksmääramiseks kasutatakse *tariifisüsteemi*. Milleks on see vajalik?

Asi on selles, et igas ettevõttes töötavad erinevate tootmiskogemuste ja erineva kutsealase ettevalmistusega töölised. Ühed teevad lihtsat tööd, teised aga valmistavad keerulisi, kõrget kvalifikatsiooni nõudvaid tooteid. Need erinevused töö kvaliteedis, selle keerulisuses ja vastutuses peavad peegelduma ka palga suuruses. On selge, et kvalifitseeritud töö loob ajaühikus rohkem ja kõrgema kvaliteediga toodangut kui lihtne, mittekvalifitseeritud töö. Tähendab, kõrge kvalifikatsiooniga tööline toob ühiskonnale rohkem kasu ja seepärast tasustatakse ka tema tööd kõrgemalt.

Kuid see ei ole veel kõik. Ühesuguse kvalifikatsiooniga töötajad võivad töötada erinevates tingimustes. Tähendab, ka nende töö tasustamine peab olema erinev. Töötasustamine ettevõttes on üles ehitatud selliselt, et rasketel ja

tervist kahjustavatel töödel saavad töötajad võrdse kvalifikatsiooni ja tööviljakuse juures kõrgemat tasu. Masinaehituses tasustatakse kõrgemalt valu-, sepistamis- ja pressimismasinate tsehhi tööliste tööd. Söetööstuses saavad allmaatöölised kõrgemat palka kui maa peal töötajad.

Kõrgemat palka saavad ka juhtivate rahvamajandusharude (metallurgia-, nafta- ja gaasi-, keemia-, söetööstus jt.) töötajad, eriti maa kaugemates ida- ja põhjarajoonides. Tänu sellele on palk tähtsaks tööjõu jaotamise ja ümberjaotamise vahendiks nendesse tähtsamatesse tootmislõikudesse, mille areng on rahvamajandusele eriti tähtis.

Lõpuks peab töötasustamine olema üles ehitatud nii, et töötaja, kes on saavutanud kõrgema tööviljakuse ja annab rohkem toodangut, saaks rohkem palka kui teine töötaja, kes teeb sama tööd, kuid kelle saavutused on halvemad.

Kõik need nõuded rakendatakse ettevõtetes ellu tariifisüsteemi abil.

Tariifisüsteem koosneb kolmest osast: 1) tariifi- ja kvalifikatsiooniteatmikest, 2) tariifivõrkudest ja 3) tariifimääradest. Iseloomustame lühidalt kõiki neid elemente.

Nagu juba märgitud, tehakse ettevõtetes mitmesuguseid töid ja erinevatel seadmetel. Töö õigeks tasustamiseks on vaja tehtavate tööde karakteristikat ja hinnangut nendest igaühe keerukuse kohta. Samuti on vaja teada nõudeid tehniliste ja üldteadmiste ning tootmisvilumuse osas, millised peavad töölisel antud töö jaoks olema. Selleks ongi koostatud *tariifi- ja kvalifikatsiooniteatmikud.*

Kvalifikatsiooni karakteristikad on teatmikus üles ehitatud tavaliselt kolmes osas.

1. «Töö karakteristika» — siin antakse töö kirjeldus, mida antud tariifijärku kuuluv töötaja peab oskama teha, näidatakse tema iseseisvuse aste töö täitmisel, samuti teenindatavate seadmete seadistamisel, töörežiimi valikul ja kindlaksmääramisel, materjalide töötlemiseks ettevalmistamise kord jne.

2. «Peab teadma» — siin kirjeldatakse töölise teoreetiliste ja praktiliste teadmiste miinimumi, mida on vaja antud tööliigi täitmiseks.

3. «Töö näited» — siin tuuakse konkreetsete, kõige iseloomulikumate tööde loetelu, mis vastavad antud tariifijärgule.

Mida kõrgem on töölise teadmiste ja oskuste tase, mida keerukamaid ja suuremat täpsust nõudvaid töid ta võib teha, seda kõrgem on tema tariifijärk.

Pärast tööliste tariifijärkude kindlakstegemist on vaja välja selgitada tariifimäärad erineva kvalifikatsiooniga töötajate jaoks. Näiteks tuleb selgeks teha, milline peab olema kolmanda järgu treiali ja kuuenda järgu treiali tariifimäär. Selleks et kindlaks määrata erinevate tööde tasustamise vahekord sõltuvalt töö keerukusest ja raskusest, kasutatakse *tariifivõrku*. Tariifivõrk koosneb tariifijärkudest ja tariifikoefitsientidest.

Tariifivõrgus näeme näiteks, et kolmanda järgu töölise töö eest makstakse 1,25 korda rohkem kui esimese järgu töölise töö eest, kõige kõrgema kvalifikatsiooniga, s. o. kuuenda järgu töölise töö eest aga 2 korda rohkem.

Enamikus rahvamajandusharudes kehtib praegu 6-järguline tariifivõrk. Kõrgema järgu tariifimäär on esimese järgu tariifimäärast 1,8 või 2 korda suurem. Niisugune suhe madalama ja kõrgema järgu vahel peegeldab erinevusi tehtava töö keerukuses ning loob töölisele materiaalse huvi oma kvalifikatsiooni tõstmise vastu. Mõnedes tööstusharudes (näiteks mäe-, metallurgia-, tsementitööstuses jm.) kehtivad 7- ja 8-järgulised tariifivõrgud, kus vahe äärmiste tariifijärkude vahel on tunduvalt suurem (1:2,4; 1:2,6). Kõige suuremat, 8-järgulise tariifivõrgu diapasooni (1:3,75) kasutatakse allmaatöödel söetööstuses. Järelikult makstakse seal kõige kõrgema kvalifikatsiooniga töölise töö eest 3,75 korda rohkem kui esimese järgu töölise töö eest.

Tariifisüsteemi tähtsaks elemendiks on *tariifimäärad*. Nad näitavad töötasu suurust ajaühikus (tunnis, päevas, kuus) 100%-lise normitäitmise juures. Selleks et kindlaks määrata ükskõik millise järgu tariifimäär, on vaja teada esimese järgu töölise tariifimäära ja korrutada see tariifikoefitsiendiga.

Seega siis määrab tariifisüsteem sotsialismimaades palga suuruse sõltuvalt ainuüksi töötaja töö hulgast ja kvaliteedist. Sotsialism tegi jäädavalt lõpu niisugustele kapitalismile omastele nähtustele nagu palga suuruse piiramine tööjõu väärtusega, diskrimineerimine töötasustamisel sõltuvalt vanusest, soost, nahavärvusest ja rahvusest.

Jaapanis kehtib näiteks kisendav mittevõrdõiguslikkus

naiste töö tasustamisel. Naiste keskmine palk moodustab siin meeste keskmisest palgast ainult umbes poole. Kui võtta arvesse, et Jaapanis töötab umbes 10,5 miljonit naist, siis saab selgeks, kuivõrd jultunult röövitakse seal kaasajal naistöötajaid. Ka noormees, kes teeb sama tööd mis neljakümneaastane meeski ning tuleb toime normi täitmisega, saab Jaapanis ikkagi ainult poole täiskasvanu palgast. Seega siis saab töötasustamisel diskrimineerimise osaliseks ka noorsugu.

Võiks tuua palju näiteid diskrimineerimisest töötasustamisel, mis saab osaks USA neegritele, välismaalastest töölistele Saksa Föderatiivses Vabariigis ning naistele ja noortele Inglismaal. Kapitalimaades on välja töötatud meetodid mitte üksnes töötajatest higi väljapressimiseks, vaid sama rafineeritud süsteemid ka nende paljaksriisumiseks.

MISSUGUSED ON TÖÖTASUSTAMISE VORMID

Oma palgaga harjume me kiiresti. Ühtedele meist makstakse palka sõltuvalt töötatud ajast, teistele — sõltuvalt valmistatud toodangu hulgast ja kvaliteedist. See on niivõrd tavaline, et me ei hakkagi otsima selgitust, miks see nii on. Kuid mispärast saab näiteks maaler, kes remondib korterit, palgaks kindla protsendi tehtud töö maksumusest, mis on ette nähtud kooskõlas töökäsuga? Ja mispärast saab valvur palka kindla ametipalgamäära järgi?

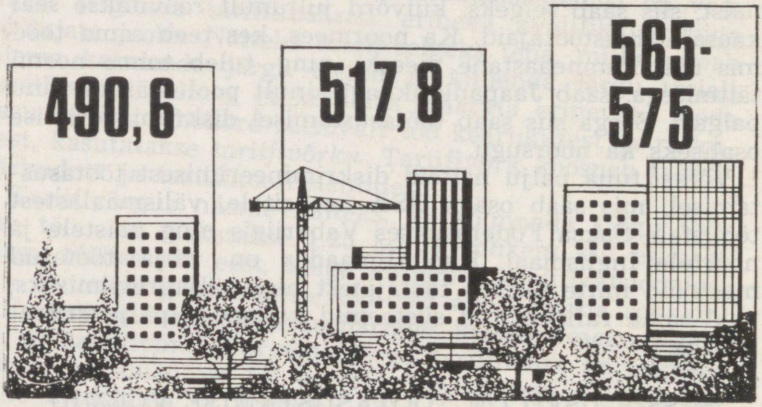
Igaühe tööl on oma iseärasused. Kui töötaja töökulu on võimalik täpselt välja arvestada valmistatud toodete hulga või tehtud töö mahu näol, siis sellisel juhul võib töö eest maksta tükipalka. Mis puutub aga töötajasse, kelle tööd vahetult toodanguühikutes arvestada ei saa, siis temale määratakse ajapalk. Sõltuvalt sellest kasutataksegi meie ettevõtetes kahte palga põhivormi — tüki- ja ajapalka.

Enamik tööstustöölisi (umbes 60%) saab *tükipalka*. Selle vormi juures muutub töölise palk sõltuvalt valmistatud toodete hulgast. Igale toodanguühikule või operatsioonile määratakse vastavalt selle plaanilisele töömahukusele tükihinne.

Kuidas määratakse kindlaks töölise tükipalga suurus? Vaatleme konkreetset näidet.

Viisaastaku portree arvudes

Elamuehituse kasv (milj. m²)

1961.—1965. a. **1966.—1970. a.** **1971.—1975. a.**

(Direktiivid)

Tööd teeb VI järgu tööline. VI järgu tükitöölise tunni tariifimäär normaalsete tingimuste korral moodustab 74,2 kopikat. Kindlaksmääratud tootlusnormiks on 2 detaili tunnis. Tükihinne ühe detaili eest on seega 74,2:2=37,1 kopikat. Kuidas nüüd kindlaks teha, kui palju tööline teenis? Kui ta normi ületas ja valmistas tunnis 3 detaili, on tema palk 37,1×3=1 rubla 11,3 kopikat tunnis, teeb ta aga 4 detaili tunnis, siis on tunnitasu 1 rubla 48,4 kopikat (37,1×4). Selgub, et mida rohkem detaile tööline valmistab, seda kõrgem on ta palk.

Päevapalga kindlakstegemiseks on vaja teada töölise päevast tootlust. Jätkame oma näidet. Oletame, et tööline valmistas päevas kakskümmend detaili. Sel juhul saab ta tasu 7 rubla 42 kopikat (37,1×20). Kuupalga leidmiseks võetakse arvesse kõik kuu kestel valmistatud detailid (toodang).

Tükipalka rakendatakse reeglina nende tööde juures, kus saab tööd normeerida ning küllaldase täpsusega kindlaks määrata aja- ja tootlusnormi. Toodud näitest on selgesti näha tükipalga eelised. Tükitöö puhul on töölise palga suurus otseselt sõltuv tööviljakusest. Seepärast

stimuleerib tükipalk võitlust tööaja efektiivse kasutamise eest ja töö teaduslikku organiseerimist ning kindlustab tootmiskollektiivi huvide ühtimise töölise enda isiklike huvidega. Tükipalga puhul on suur tähtsus tehnilise normeerimise õigel organiseerimisel ja tegelikult väljatöötatud toodangu arvestamisel.

Tihti tehakse töö ära mitte ühe inimese, vaid mitmest inimesest koosneva brigaadi poolt. Pressi teenindab näiteks kolm inimest, sammuvat ekskavaatorit 4—5 inimesest koosnev meeskond jne. Nendel juhtudel rakendatakse *kollektiivset tükipalka*. See on viimastel aastatel eriti laialt levinud söe-, maagi-, metsa-, ehitusmaterjalitööstuses jt. tööstusharudes. Selle palgavormi rakendamine on seotud tootmise mehhaniseerimise, suurte kõrge tootlikkusega agregaatide ja masinate kasutamise ning vooltootmise arenguga.

Tekib aga küsimus, kuidas töö eest saadud raha brigaadi liikmete vahel õiglaselt jaotada? On ju inimesteI erinev kvalifikatsioon ja mitte alati ei tööta nad võrdse aja vältel.

Arvestamise aluseks võetakse siin lõpp-produkti (töö) hulk, mis toodeti antud tööliste grupi poolt. Oletame, et kolmest inimesest koosneva brigaadi töö eest arvestati normide alusel 22 rubla 22 kopikat. Brigaadi iga üksiku liikme palga suuruse kindlaksmääramisel võetakse arvesse brigaadi iga liikme poolt töötatud tundide arv, samuti tema kvalifikatsioon.

Näiteks oli brigaadi liige Burmistrov (teine järk) töötanud 15 tundi, Višnjakov (viies järk) — 20 tundi ja Ašidze (kuues järk) — 7 tundi. Järkude tariifikoefitsiendid on järgmised (need leiame tariifivõrgu järgi): teine järk — 1,13; viies järk — 1,72; kuues järk — 2,0. Nüüd on vaja iga töölise poolt töötatud tunnid ümber arvestada esimese tariifijärgu tundidesse. Selleks tuleb igaühe tundide koguarv korrutada vastava tariifikoefitsiendiga. Saame, et Burmistrov töötas $15 \times 1{,}13 = 16{,}95$ esimese tariifijärgu tundi, Višnjakov $20 \times 1{,}72 = 34{,}4$ ja Ašidze $7 \times 2{,}0 = 14$ esimese tariifijärgu tundi.

Kogu brigaad kokku töötas seega 65,35 esimese tariifijärgu tundi. Esimese tariifijärgu töölise tunnitasuks saame antud juhul 34 kopikat (22 rbl. 22 kop. : 65,35). Nüüd on juba brigaadi iga liikme palka kerge välja arvutada. Burmistrov saab palka 5 rubla 76 kopikat

(34 kop. × 16,95), Višnjakov — 11 rubla 70 kop. (34 kop. × 34,4) ja Ašidze — 4 rubla 76 kopikat (34 kop. × 14).

Ülaltoodu oli näide niinimetatud otsesest tükipalgasüsteemist. See on tööstuses kõige enam levinud. Kuid on ka teisi tükipalgavorme. Vaatleme lühidalt mõnda neist.

Nendes tootmislõikudes, kus töölistes on vaja erilist huvi äratada toodangu suurendamise vastu, lubatakse rakendada *progressiivset tükipalka.* Selle süsteemi juures tehakse töölise palk kindlaks samuti nagu lihtsa tükipalga puhul, s. o. kindlate tükihinnete järgi. Normi ületamise korral saab aga tööline peale hariliku tükihinde veel progressiivset lisatasu. Näide. Päeva tootlusnormiks on 100 detaili. Kehtiv põhihinne ühe detaili eest (normi täitmisel kuni 100%) on 6 kopikat. Iga detaili eest, mis on valmistatud üle normi, makstakse töölisele lisatasu 50% ulatuses põhihindest, s. o. 3 kopikat. Oletame, et tööline valmistas vahetuses 120 detaili. Progressiivse tükipalga korral saab ta 6 kop. × 100 + (6 kop. + 3 kop.) × 20 = 7 rubla 80 kopikat. Otsese tükipalga puhul oleks ta saanud aga 7 rubla 20 kopikat. Tavaliselt rakendatakse seda palgasüsteemi lõikudes, mis on tootmise «kitsaskohtadeks» ning takistavad ettevõttel toodangu väljalaset. Süsteemi puuduseks on see, et töölise palk kasvab kiiremini kui tööviljakus. Seepärast rakendatakse progressiivset tükipalka üksnes harukordadel ning kehtestatakse reeglina ainult ajutiselt ja põhitootmise otsustavates lõikudes.

Küllalt laialdaselt on levinud *premiaalse tükipalga süsteem,* kus töölise põhiliste tükihinnete järgset palka täiendavad spetsiaalsed preemiad. Preemiamäär kehtestatakse tavaliselt protsentides tükipalgast, sõltuvalt tootmise iseärasustest ja töö iseloomust. Premiaalset tükipalgasüsteemi rakendatakse tüüpmääruste alusel, mis sisaldavad juhiseid premeeritavate tööliste ringi, premeerimisnäitajate ja -tingimuste ning preemiamäärade kohta.

Näiteks masinaehituse ja metallitööstuse ettevõtetes premeeritakse konveieritel, vooluliinidel ja agregaatidel töötavaid tükitöölisi kuuplaani täitmise eest kvaliteetse töö korral 10% ulatuses kuu tükipalgast. Plaani ületamise iga protsendi eest võivad töölised saada preemiat kuni 2% kuu tükipalgast. Preemia üldsumma kuus ei tohi ületada kahtekümmend protsenti kuu tükipalgast.

Nagu näitest selgub, makstakse tükitöölistele preemiat kuu töötulemuste eest. See soodustab iga tükitöölise rütmilist tööd kogu kuu kestel, mis ühest küljest vastab tootmise huvidele, teisest küljest aga ka töötaja enda huvidele.

Mitmesugustel abitöödel rakendatakse *kaudset tükitööd*. Selle süsteemi juures on töölise palga suurus sõltuv selle tootmislõigu toodangust, mida antud abitööline või abitööliste grupp teenindab. Näiteks teenindab kraanajuht oma kraanaga 5 töökohta. Igal töökohal on vahetuses normi järgi ette nähtud toota 10 detaili, kokku niisiis 50 detaili. Kraanajuhi päeva tariifimäär on näiteks 4 rubla. Järelikult peab ta kaudse tükipalga puhul saama iga detaili eest 8 kopikat (4 rbl. : 50 detailiga). Jaoskonna edukas töö sõltub suuresti õigeaegsest toorikute etteandmisest, valmistoodete äraviimisest jms., tähendab — kraanajuhi tööst. Kui jaoskonnas valmistati vahetuse kestel mitte 50, vaid 70 detaili, siis moodustab kraanajuhi päevapalk 8 kop. × 70 = 5 rubla 60 kopikat.

Me peatusime tööstuse tükipalga põhivormidel väga lühidalt. Sellele, kes tahab nende küsimustega tutvuda üksikasjalisemalt, soovitame pöörduda töö ja sotsialistliku ettevõtte majanduse erialaõpikute poole.

Selleks et lõpetada palgavormide vaatlemine, on vaja veel lühidalt peatuda *ajapalgal*. Selle töötasustamisvormi puhul sõltub töölise palk töötatud ajast ja tariifijärgust. Teiste sõnadega, töölise palk ei olene valmistatud toodangu hulgast. Ajapalgavormi rakendatakse tavaliselt seal, kus tööd ei ole võimalik täpselt normeerida või kus see on raskendatud, näiteks igasugused remondi-, õlitamis-, seadistamis-, seadmete häälestamise jm. operatsioonid. Ajapalka kasutatakse samuti konveieritel töötamisel ning töödel, kus on eriti tähtis töö või toote kvaliteet.

Tööstuses on kasutusel lihtne ja premiaalne ajapalk.

Lihtne ajapalk määratakse töölisele kindlaks tunni tariifimäära korrutamise teel töötatud tundide arvuga. Olgu näiteks kuuenda järgu ajatöölise tunnitariifiks 63,8 kopikat. Kuu kestel töötas ta 180 tundi. Sel juhul moodustab tema palk 63,8 kop. × 180 = 114 rubla 84 kopikat. Lihtsa ajapalga puuduseks on asjaolu, et ta ei stimuleeri toodangu suurendamist ega selle kvaliteedi tõstmist.

Töötajate huvi suurendamiseks oma töö kõigi näitajate parandamise vastu rakendatakse *premiaalset ajapalka*.

See annab võimaluse palga suuruse tihedamaks seostamiseks antud töökoha või -lõigu konkreetsete ülesannetega (preemiad kehtestatakse näiteks tooraine ja materjali kokkuhoiu, seadmete parema kasutamise, tööriistade säästliku kulutamise, toodangu kvaliteedi tõstmise jne. eest). Siin lisandub tariifijärgsele põhipalgale preemia teatud tulemuste saavutamise eest. Nii näiteks saavad seadmete remondi töölised täiendavalt oma tariifimäärale preemiat nende poolt teenindatavate masinate ja mehhanismide avariideta töö, remondigraafikute täitmise jm. eest.

Esitatud materjali põhjal võime teha järelduse, et sõltuvalt tootmistingimustest ja töökohtade iseärasustest rakendatakse mitmeid erinevaid palgavorme. Samal ajal tuleb aga rõhutada, et kogu selle vormide mitmekesisuse juures kehtib üks põhimõte — igaühele makstakse palka vastavalt tema töö hulgale ja kvaliteedile.

Rakendades mitmesuguseid töötasustamisvorme, ei tohi ettevõte lubada *palgafondi ülekulu*. Palgafondiks nimetatakse rahaliste vahendite kogusummat, mis eraldatakse vastavalt plaaniülesandele ettevõtte kõigi töötajate töö tasustamiseks.

Majandusreformi tingimustes, kus ettevõttele kinnitatavate plaaninäitajate arv järsult väheneb, planeeritakse palgafond kõrgemalseisva organisatsiooni poolt kooskõlas teiste ülesannetega. Palgafondi põhjendamata ülekulu kujutab endast isemajandamise nõuete jämedat rikkumist, sest see toob kaasa kulutuste suurenemise väljalastavale toodangule ja muudab ettevõtte kõik majanduslikud näitajad halvemaks.

Ettevõttel on õigus palgafondi piires ise planeerida kõigi vahendite jaotamist tsehhide, osakondade ja jaoskondade vahel. Peale selle planeeritakse palgafond eraldi iga töötajate kategooria kohta (töölised, teenistujad, insener-tehnilised töötajad). Palgafondi õigel planeerimisel on suur tähtsus ettevõttele vajaliku kaadri kindlustamisel, samuti aitab see kaasa ka tööviljakuse ja tootmise efektiivsuse tõstmisele.

MÄRKIMISVÄÄRSED TÄIENDUSED PALGALE

Üheks sotsialismi erinevuseks on see, et töölistele ja teenistujatele ei ole palk nende ainukeseks tuluallikaks. Mõnikord võib vestlustes kuulda arvamust, nagu oleks Ameerika Ühendriikides palgatase kõrgem kui meil. See-juures võetakse aga arvesse ainult palga suurust. Kas selline küsimuse asetus on õige? Analüüsime seda veidi. Tõepoolest, töötava kvalifitseeritud töölise palk on Ameerika Ühendriikides praegu kõrgem. Kuid peale palga ei ole tal mitte mingisuguseid tuluallikaid. See-eest tuleb aga eranditult kõige eest maksta. Arstiabi on tasuline. Röntgeniülesvõtte eest tuleb näiteks maksta umbes 55 dollarit. Kui aga on vaja teha keerulist operatsiooni, tuleb tegemist juba neljakohaliste arvudega. Maohaavandi ravi kirurgilise vahelesegamise korral maksab üle tuhande dollari. Laste õpetamise eest tuleb maksta. Korteriüür võtab 20—25% palgast. Tõusevad hinnad ja kasvavad maksud. Kui süveneda kõigisse nendesse arvudesse ja faktidesse, siis ei pane enam sugugi imestama pidevalt suurenev streigiliikumine kapitalistlikes maades, sealhulgas ka Ameerika Ühendriikides, kus miljonid töölised üha järjekindlamalt ja otsustavamalt nõuavad palga tõstmist. Igaühele on selge, et seda ei põhjusta nn. hea elu.

«Tõsi küll, ka meil leidub «tarkpäid»,» kirjutas M. I. Kalinin, «kes, võrreldes meie töölise korterit ja toitlust kas või ameerika töölise korteri ja toitlusega, räägivad, et ameerika tööline sööb rohkem liha, evib parema korteri. Ma nõustun sellega, et elujõulisim ameerika töölisklassi osa oma jõu õitsengu ajal võib-olla sööb rohkem šokolaadi kui vene tööline. Kuid tarvis on arvestada mitte ainuüksi šokolaaditahvleid, tarvis on ka arvestada kogu seda Nõukogude Liidu töörahva materiaalset ja kultuurset teenimist: puhkemaju, sanatooriume, lasteaedu ja sõimi, puhkust raseduse puhul jne. Sellele on vaja lisada suur hulk teatri- ja muusikaorganisatsioone tehaseis, maksuta kontserte, ekskursioone jm., ja kui kõik see kokku võtta, siis näeme, kui suurelt erineb Nõukogude Liidu töölisklassi olukord ükskõik millise teise kapitalistliku riigi töölisklassi olukorrast.»[1]

[1] *M. I. Kalinin.* Mis on andnud nõukogude võim töötavale rahvale. Tallinn 1940, lk. 11, 12.

Viisaastaku portree arvudes

Direktiivides palga tõstmiseks kavandatud abinõud puudutavad üldkokkuvõttes ligi 90 miljoni tööline ja teenistuja huve

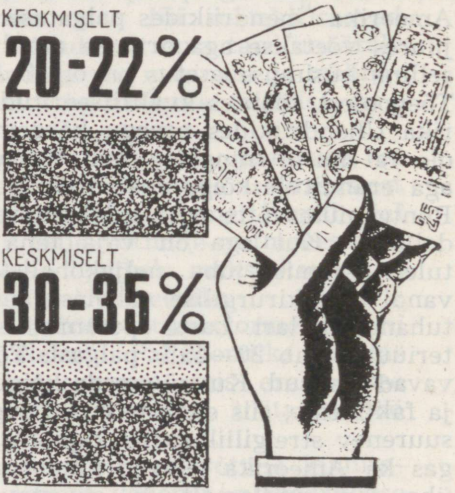
Aastail 1971—1975 kasvab

tööliste ja teenistujate keskmine palk

KESKMISELT
20-22%

kolhoosnikute töötasu

KESKMISELT
30-35%

Sotsialistlikus ühiskonnas on palk põhiline, kuid kaugeltki mitte ainuke tuluallikas. Palgas väljendub ainult see tulu osa, mille töötaja saab sõltuvalt oma töö tulemustest. Sedamööda kuidas areneb meie majandus, kasvab järjekindlalt ka palk.

Üheksanda viisaastaku jooksul suureneb tööliste ja teenistujate kuupalk keskmiselt 146—149 rublani ning kolhoosnikute töötasu kolhoosi ühismajapidamises 98 rublani. Eriti kiiresti tõuseb madalapalgaliste töötajate kategooriate töötasu tase. Ent meie reaaltulu ei piirdu üksnes sellega. Tööline saab palgale märkimisväärset lisa veel ettevõttelt ja ka riigilt.

Ei tohi unustada materiaalseid hüvesid, mida töötajad saavad *ühiskondlikest tarbimisfondidest*. Esimeses peatükis oli ühiskondlikest tarbimisfondidest juba juttu. Nüüd aga tuleme sama küsimuse juurde tagasi teisest küljest: vaatame, millist osa etendavad ühiskondlikud

tarbimisfondid elanikkonna üldistes tuludes. Tuleb välja, et nad on tähtis täiendav allikas töötajate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamiseks.

Ühiskondlikud tarbimisfondid jaotatakse tasuta või soodustatud tingimustel. Nende arvel kindlustatakse elanikkonda heakorrastatud korteritega, kusjuures üür on väga odav, ning laiendatakse lasteasutuste võrku. Meil on haridus tasuta ning paljudele õpilastele makstakse stipendiumi. Ühiskondlike tarbimisfondide arvel tagatakse elanikele tasuta meditsiiniline teenindamine, organiseeritakse töötajate puhkust, makstakse pensione ja mitmesuguseid abirahasid ning ehitatakse õppeasutusi, klubisid, kinosid, spordihooneid, sanatooriume ja puhkekodusid.

Möödunud viisaastakul kulutati ainuüksi töövõimetu elanikkonna (tööveteranid ja -invaliidid, sõjainvaliidid, ajutiselt töövõime kaotanud inimesed) ülalpidamiseks, samuti stipendiumide ja toetuste maksmiseks õppijatele ligi 80 miljardit rubla. Vastavalt NLKP XXIV kongressi otsustele jätkub käesoleval viisaastakul ühiskondlike tarbimisfondide edasine kiire kasv.

Ühiskondlike tarbimisfondide suurenemine sõltub meie majanduse arengutempost ja tootmise efektiivsuse tõusust. Siin ilmneb selgesti ühiskondlike ja töötajate isiklike huvide ühtsus, sest igaühe isiklike tulude suurus sõltub kogu ühiskondliku tootmise edust. Tähendab, igaüks on huvitatud sellest, et igati kaasa aidata kogu meie majanduse arengule.

Seega on sotsialistlikus ühiskonnas töötajate isiklikud huvid lahutamatud tootmiskollektiivi ja kogu ühiskonna huvidest tervikuna. Just see fakt võimaldab hästi mõista meie majanduse kiire arengu põhjusi, miljonite töötajate suurt tööindu ja ühiskondlike huvide esiplaanile seadmist.

Muidugi leidub veel inimesi, kes oma isiklikud huvid ühiskondlikest kõrgemale seavad. Et, vaadake, see on minu, isiklik, aga see ei ole minu, vaid ühiskondlik. Sellisel inimesel on tavaliselt esikohal isiklikud huvid, kõik ülejäänu huvitab teda aga vähe. Taolise väikekodanliku filosoofiaga inimesi ei ole aga sugugi palju ning iga päevaga jääb neid üha vähemaks. Nõukogude töölist, teenistujat ja kolhoosnikut iseloomustab tema isiklike huvide lahutamatus ühiskonna huvidest.

Igas uutele planeerimise ja majandusliku stimuleerimise tingimustele üleläinud ettevõttes moodustatakse kolm ergutusfondi: materiaalse ergutamise fond, sotsiaalkultuuriliste ürituste ja elamuehituse fond ning tootmise arendamise fond. Ergutusfondide moodustamise peamine eesmärk seisneb selles, et tugevdada ettevõtete kollektiivide huvi tootmise arendamise vastu ja suurendada töötajate materiaalset kindlustatust.

Eriline tähtsus selle ülesande lahendamisel kuulub *materiaalse ergutamise fondile ning sotsiaal-kultuuriliste ürituste ja elamuehituse fondile.* Need fondid on täiendavateks tuluallikateks ning nende suurus on seatud sõltuvusse kogu tootmiskollektiivi töö tulemustest.

Mida kõrgemad on majanduslikud näitajad, seda suurem on materiaalse ergutamise fond. Näiteks eraldati Moskva Autokummitehases 1969. aastal kasumist materiaalse ergutamise fondi 703 000 rubla. Koos palgafondist arvestatud preemiatega moodustas tehase materiaalse ergutamise fond aastas tohutu summa — 1 365 000 rubla. Siin väljendub selgesti töötajate kollektiivse ja isikliku huvi ühtsus.

Majandusreformi tingimustes on materiaalse ergutamise fond oma olemuselt töötasustamise täiendavaks allikaks. Kuid erinevalt põhipalgast, mis on ennekõike seotud tariifijärgu või ametikohaga, arvestatakse siin töötaja suhtumist talle usaldatud ülesandesse, täiendavat töökulu, loomingulist algatust ning pidevat tööstaaži antud ettevõttes.

Peale «jooksvate» preemiate, mida tavaliselt antakse igas kuus, jäetakse märkimisväärne osa vahenditest töölistele ja teenistujatele hüvituse maksmiseks aastatöötulemuste eest. Selliselt moodustubki aegamööda nn. kolmeteistkümnes palk. Aasta lõppedes saavad töölised ja teenistujad peale oma tavalise palga veel täiendava summa, mis on saanudki sellise nimetuse. Igas ettevõttes töötatakse välja oma määrustik töötajatele hüvituse maksmiseks üldiste aastatöötulemuste eest.

Näitena võtaksime tehases «Rostselmaš» kehtiva määrustiku. Siin toimub «kolmeteistkümnenda palga» maksmine selleks otstarbeks reserveeritud materiaalse ergutamise fondi osa arvel tingimusel, et on täidetud tehase

plaaniülesanded realiseeritava toodangu mahu, kasumi ja tähtsamate toodete nomenklatuuri osas. Kui märgitud ülesandeid ei täideta ja töötajate materiaalse ergutamise fondi ei moodustata täies ulatuses, siis vähendatakse vastavalt ka töötajate aastahüvitust. Üleplaanilise materiaalse ergutamise fondi moodustamise korral aga, vastupidi, aastahüvituse summa vastavalt suureneb.

Kuidas selle tehase töölistele ja teenistujatele kolmeteistkümnendat palka arvestatakse? Tehases «Rostselmaš» võetakse aastahüvituse aluseks: tükitöölistel — kogu palk, kaasa arvatud preemia plaani täitmise ja tehniliselt põhjendatud normide ületamise eest, ning ajatöölistel — kogu palk tariifimäärade järgi, kaasa arvatud preemia.

Aastahüvitust arvestatakse aasta jooksul tegelikult töötatud aja eest, kaasa arvatud korraline ja õppepuhkus. Hüvituse keskmine määr on kehtestatud protsentides keskmisest kuupalgast aasta jooksul töötatud aja eest. Kolmevahetuselise töörežiimiga töötajatele makstakse veel täiendavat hüvitust.

Leheküljel 252 on tabelis näha pidevast tööstaažist sõltuvad aastahüvituse keskmised määrad protsentides keskmisest kuupalgast tehase «Rostselmaš» töötajatele.

Sellise tabeli abil saab aastahüvituse määra ettevõtte üldiste töötulemuste eest võrdlemisi kergesti kindlaks määrata.

Nagu tabelist nähtub, kasvab aastahüvituse protsent koos pideva tööstaaži suurenemisega. See aga aitab kaasa ettevõtte tööliskaadri kinnistamisele.

Kellele siis tehases «Rostselmaš» aastahüvitust makstakse? Kõigile tehase töötajatele, kes aasta jooksul täitsid tootlusnorme ja plaaniülesandeid, nende puudumisel aga töötajatele, kes laitmatult täitsid oma kohustusi.

Tsehhi- või tehasevalitsuse osakonna juhatajal on õigus kooskõlastatult ametiühinguorganisatsiooniga vähendada aastahüvituse määra (kuid mitte üle 50%) töötajatel, kes rikkusid töö- või tootmisdistsipliini, tegid praaki, mis ei olnud normatiivide järgi ette nähtud, ning põhjustasid hüvitamata jäänud materiaalset kahju, nagu sisseseade purunemine, tööriistade rikkumine jms. Aastahüvituse määra vähendamine tehakse teatavaks tsehhi või osakonna korraldusega. Töötajaid, kes antud aastal tegid tööluusi, samuti need, keda võeti vastutusele ühiskond-

Pideva tööstaaži korral tehases «Rostselmaš»	Aastahüvituse % keskmisest kuupalgast		
	tööstuse tootmis-personal	täiendav % kolmevahetuse-lise töörežiimiga töötajatele	mittetööstuslik personal, elamu- ja kommunaalosa-kond ja talle allu-vad teenistused, sovhoos «Prigo-rodnõi»
Alates 1 aastast kuni 3 aastani (kaasa arvatud)	18	5	12
Üle 3 aasta kuni 5 aastat (kaasa arvatud)	36	5	24
Üle 5 aasta kuni 10 aastat (kaasa arvatud)	54	5	36
Üle 10 aasta	72	5	54

liku korra rikkumise, pisihuligaansuse või mõne muu ühiskonnavastase teo eest, jäetakse aastahüvitusest täielikult ilma. Kui töötaja eelmisel aastal vallandati omal soovil, ei saa ka tema aastahüvitust.

Nagu näitab tehase «Rostselmaš» ja mitmete teiste ettevõtete praktika, on aastahüvitus ettevõtte üldiste töötulemuste eest kogu kollektiivi tööinnu tõstmise võimas stiimul. Ta suurendab igaühe vastutust üldiste töötulemuste eest ja tugevdab inimeste ühtekuuluvust tööprotsessis.

Lõpetades vestluse palgast, tuleb öelda, et palgavormid ei jää muutmatuteks. Koos sotsialistliku majanduse arenguga ja majandamismeetodite täiustamisega täiustuvad ka töötasustamisvormid, mis üha ulatuslikumalt arvestavad töö järgi jaotamise majandusseadust.

Kolmeteistkümnes peatükk

ISEMAJANDAMINE JA RENTAABLUS

MIS ON ISEMAJANDAMINE

Isemajandamisest räägime me väga sageli. See mõiste on kindlalt juurdunud meie tegelikkuses. Temaga seostame me oma edusamme majanduslikus ülesehitustöös. Seda kõike teeme järgmistel põhjustel. Sotsialistlik ühiskond on progressiivsem ja tal on kapitalistliku ühiskonna ees vaieldamatud eelised. Nendest me rääkisime juba varem. Kuid automaatselt, s. t. ilma inimeste sihipärase tegevuseta, need eelised siiski ilmsiks ei tule. Tähtis on sotsialistliku majanduse niisuguse mehhanismi väljatöötamine, mis kindlustaks meie ühiskonnakorra eeliste maksimaalse kasutamise. Niisuguseks majanduslikuks mehhanismiks ongi *isemajandamine*.

Kuidas juhtida riigi majandust, millistel printsiipidel üles ehitada ettevõtete tegevus, nende vastastikused majandussuhted üksteisega ja riigiga — need ja paljud samalaadsed küsimused kerkisid meie partei ette Nõukogude Vabariigi sünni esimestest päevadest peale. Neile polnud kerge vastust anda. Me asusime sotsialismi teele esimestena. Puudusid ajaloolised kogemused. Kuid elu nõudis tungivalt kõigi nende küsimuste lahendamist. Partei ja Lenin, tulvil ammendamatut usku massidesse, töötasid välja majandamise uue süsteemi, mille nimeks sai isemajandamine.

Juba 1918. aastal rõhutas V. I. Lenin oma kuulsas töös «Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded», et töötajate paljumiljonilised hulgad peavad õppima uusi majandamismeetodeid — arvestust, rahvakontrolli, isemajandamist jt. Aga 1921. aasta detsembris, kohe pärast kodusõja lõppu, kirjutas VK(b)P üheteistkümnes ülevenemaaline konverents oma resolutsioonis: «Riikliku suurtöös-

tuse juhtimine... nõuab kõige rangemat kinnipidamist üldriiklikust tööstusplaanist, mis on rajatud iga üksiku riikliku ettevõtte ja üldse kõigi riiklike ettevõtete tootmisressursside ja eelarve täpsele arvestusele. Kogu riikliku tööstuse juhtimise aluseks peab olema isemajandamine.»[1]

Lenini juhtmõtteid järgides saavutas Kommunistlik Partei järgnevatel aastatel isemajandamise pideva arengu ja täiustamise.

Silmapaistvad edusammud, mida meie maa majanduse arendamisel saavutati, on suurel määral seotud majandamise leninlike printsiipide järjekindla ellurakendamise ning isemajandamise ja sellega seoses olevate majanduslike hoobade täiustamisega.

Niisiis, mis süsteem on isemajandamine ja milles seisneb tema olemus? *Isemajandamine on sotsialistliku ettevõtte plaanipärase majandamise meetod, mis põhineb kulutuste ja majandustegevuse tulemuste mõõtmisel rahalises vormis.* Teiste sõnadega, isemajandav ettevõte, töötades plaani alusel, peab oma kulud katma toodangu müügist saadavate rahaliste tuludega, s. t. olema isetasuv ning kindlustama rentaabluse. Niisugune on isemajandamise määratlus.

Proovime isemajandamise sisusse veidi põhjalikumalt süveneda. Ettevõte töötab plaani alusel. Samal ajal on tal aga ka teatud *majanduslik ja operatiivne iseseisvus.* Sel eesmärgil kinnitatakse talle tootmisfondid ja rahalised vahendid, mille säilimise ning ratsionaalse kasutamise eest ta riigi ees täit vastutust kannab. Kuidas aga neid vahendeid konkreetselt kasutada, kuidas tootmisprotsessi organiseerida — seda otsustab ettevõte ise. Ta astub teiste ettevõtetega majandussidemetesse ja avab pangas oma arveldusarve. Tähendab, ta tegutseb kui peremees, kes püüab kõrgemalseisva organisatsiooni poolt kinnitatud plaani raamides arukamalt ja ökonoomsemalt majandada.

Isemajandamise teine tähtis omadus on, et töötatakse ilma kahjumita, *isetasuvuse* põhimõttel. See tähendab, et ettevõte, kasutades olemasolevaid tootmisfonde, ostes

---

[1] Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, I osa. Tallinn 1956, lk. 590.

vajaminevat toorainet ja materjale ning makstes tehtud töö eest, peab oma kulud täielikult katma toodangu realiseerimisest. V. I. Lenin rõhutas, et «majanduslikul kalkulatsioonil töötavad trustid ja ettevõtted on asutatud just selleks, et nad ise vastutaksid ja sealjuures täielikult vastutaksid selle eest, et nende ettevõtted ei töötaks kahjuga»[1]. Seepärast peab ettevõte alatasa võrdlema tootmis- ja turustamiskulusid oma tegevuse tulemusega.

Miks on tähtis tagada isetasuvust? Kui ettevõte töötaks kahjumiga, siis ta hakkaks «ära sööma» seda, mis tal olemas on. Ei ole raske mõista, millisesse raskesse olukorda satuks meie majandus, kui nii hakkaksid majandama paljud ettevõtted. Seepärast jälgib sotsialistlik riik tähelepanelikult, et seda ei juhtuks. *Kontrolli ettevõtte majandusliku tegevuse üle* teostab peamiselt Riigipank. Asi on selles, et igal isemajandaval ettevõttel on tingimata vastavas Riigipanga osakonnas oma arveldusarve. Sellel peegelduvad nii rahaliste vahendite laekumised realiseeritud toodangu ja tehtud tööde eest kui ka kulutused materjalide ja masinate soetamiseks, palga maksmiseks jms. Arveldusarve seis näitab nagu mingi mõõteriista osuti majandamise käiku.

Kuid üksnes isetasuvuse kindlustamisest ei piisa. On tarvis saavutada, et tootmine annaks ka kasumit, oleks *rentaabel*. Mida see tähendab?

Kujutleme minutiks, mis juhtuks meie majandusega, kui kõik ettevõtted kulutaksid tootmisele ja toodangu turustamisele täpselt niipalju, kuipalju toodangu müügist saadakse. Kopika pealt, nagu räägivad finantsistid. Kas siis saaks meie majanduses olla edasiminekut? On täiesti arusaadav, et aastad mööduksid, aga rahvamajandus tammuks ikkagi sama koha peal. Mingisugusest rahva materiaalse ja kultuuritaseme tõusust ei saaks selliste tingimuste juures isegi mitte unistada. Vastupidi, koos elanikkonna kasvuga hakkaks elatustase hoopis langema. Kasvas ju rahvaarv 1959. aastast kuni 1970. aastani meie maal peaaegu 33 miljoni inimese võrra. Kõigile neile tuleb kindlustada toitlustamine, korter, riietus, haridus ning tagada töö. Kasvanud on samuti rahva materiaalsed ja vaimsed vajadused. Tähendab, ühelgi ettevõttel mitte ainult ei tohi olla kahjumit, vaid

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 35. kd., lk. 482.

ta peab andma kasumit või, nagu räägitakse, töötama rentaablilt. Seda on võimalik saavutada aga ainult juhul, kui ettevõte kulud toodangu valmistamiseks on väiksemad selle müügist saadud tuludest.

Isemajandamise sisu tundmaõppimisel on tarvis peatuda veel tema ühel tähtsal printsiibil — *ettevõtte kollektiivi materiaalsel stimuleerimisel* kõrgete majandusnäitajate eest.

Tööedusammud ei tohi jääda märkamatuks. Isemajandavat ettevõtet ja iga tema töötajat peab sellisel juhul ergutama. Sel eesmärgil kasutatakse niisugust hooba nagu kasum, mille arvel moodustatakse ettevõtte ergutusfondid. On arusaadav, et kui riik kasumi täies ulatuses ära võtaks, siis ei oleks ettevõte veelgi paremast majandamisest materiaalselt huvitatud. Materiaalse huvi puudumine viiks aga kindlasti välja ebamajanduslikkusele ja ükskõiksusele.

Kuid ettevõtte ja tema kollektiivi materiaalne huvitatus on ainult medali üks külg. Mitte vähem olulise tähtsusega on *materiaalne vastutus* halva töö eest.

Teatavasti astub iga ettevõte *majanduslepingute* vahendusel majandussuhetesse paljude teiste ettevõtetega, samuti kaubandusorganisatsioonidega. Lepingu tingimuste täpne täitmine on tähtis moment sotsialistliku majanduse plaanipärasel organiseerimisel. Iga ettevõte on kohustatud lepingus kindlaksmääratud koguses ja tähtaegadel hankima kvaliteetset toodangut teistele ettevõtetele, kes seda vajavad. Kui neid tingimusi rikutakse, võib kannatada teine ettevõte, kes ei ole milleski süüdi. Toome illustreeriva materjalina ühe näite.

1971. a. mais avaldas ajaleht «Trud» artikli, mis oli adresseeritud Saraatovi Laagritehase direktorile. Selles kirjutati: «Krasnodari Sedini-nimelises Tööpingitehases on käibel kõnekäänd «Olgugi nööp väike, kuid pintsak ilma nööbita ei ole pintsak». Seda ei kasutata põhjuseta. Ettevõte toodab tööpinke, kuid üle anda neid ei saa. Ja seda seepärast, et ilma paari, olgugi väikese laagrita, tööpink ei tööta.

Muuseas, neid laagreid hangib Krasnodarile Teie tehas. Õigemini, on kohustatud hankima otseste sidemete tõttu. Ta teeb seda aga väga halvasti. Otsustage ise: ainuüksi möödunud aastal jäi Teie süü tõttu iga viies tööpink ilma laagriteta. Sama kordub ka praegu. Täitmata jäi hangete

Viisaastaku portree arvudes

Tööliste ja teenistujate keskmise kuupalga kasv (rbl.)

1970. a. 1975. a.
(Direktiivid)

plaan jaanuaris, veebruaris ja märtsis, kuigi tööpingiehitajad olid sunnitud Teid isegi aitama, saates abiks oma töölisi.»

Et selliste nähtustega edukalt võidelda, on ilmselt vaja lepingudistsipliini rikkujaid rahaliselt karistada. Isemajandamine näeb seda ka ette. Lepinguliste kohustuste rikkumise eest kohaldatakse materiaalseid sanktsioone — trahve, viiviseid ja leppetrahve.

Kõik isemajandamise printsiibid on omavahelises seoses. Ilma küllaldase operatiivse ja majandusliku iseseisvuseta ei saa olemasolevaid tootmisreserve täielikult kasutada ega järelikult ka isetasuvust saavutada. Ilma isetasuvuseta ei ole aga rentaablust. Ilma kõrge rentaabluseta ei saa omakorda tagada kollektiivi ja iga töötaja materiaalset huvi majandamise parandamise vastu. Kuid ilma materiaalse huvita, ilma materiaalsete stiimuliteta (kollektiivsete ja isikliketa) ei arene miljonite tootmisalane initsiatiiv ega tööentusiasm ning järelikult ei rakendata tegevusse kõiki meie majanduse kasvu reserve.

Majanduse arengu käesolevale etapile on iseloomulik isemajandamise printsiipide üha laialdasem ja sügavam juurdumine rahvamajanduse kõigis lülides. «Väga aktuaalseks jääb,» ütles L. Brežnev NLKP XXIV kongressil, «isemajandamise printsiipide järjekindel rakendamine niihästi tööstusettevõtetes, kolhoosides ja sovhoosides kui ka kõrgemalseisvates majanduslülides.» Mida kaugemale me kommunismi ülesehitamisega jõuame, seda täielikumalt avaldab oma jõudu ja eeliseid isemajandamine — ennast igati õigustanud sotsialistlik majandamismeetod.

RENTAABLUS ON ISEMAJANDAMISE MÕÕDUPUU

Kuidas on võimalik kindlaks teha, kuivõrd täielikult ja hästi kasutab ettevõte oma tootmisfonde ning tööjõudu? Selleks on vaja pidevalt võrrelda tegelikku omahinda plaanilisega. Nagu juba öeldud, nimetame me *omahinnaks ettevõtte kulutusi toodangu valmistamiseks, mis on väljendatud rahalises vormis.* Toodangu omahinda kõrgemalseisvad majandusorganid ettevõttele ei planeeri. Kulutuste suuruse toodangu väljalaskmiseks määrab kindlaks ettevõte ise, samuti otsib ta võimalusi omahinna alandamiseks. Omahinna tase on aga tihedalt seotud kasutoovusega.

Milliste tingimuste korral ettevõttel kasum tekib? Ettevõte realiseerib oma toodangu kindlate plaaniliste hindadega. Need on antud perioodi jaoks püsivad. Hinna tase on tavaliselt selline, et ta kindlustab normaalselt töötavale ettevõttele toodangu plaanilise omahinna hüvitamise ja plaanis ettenähtud rentaabluse. Mis puutub toodangu tegelikku omahinda, siis see võib tootmises esinevate mitmesuguste tegurite mõjul kogu aeg muutuda. Kui kollektiiv oskab tegelikku omahinda plaanilisega võrreldes alandada, siis suurendab ta samade hindade juures kasumit. Selgub, et mida madalam on omahind, seda suurem on kasum, ja vastupidi.

Jälgime seda sõltuvust näite varal. Tööpingitehas toodab ja realiseerib aastas 250 tööpinki, hinnaga 20 000 rubla tükk. Üldine realiseerimisest saadav summa on 5 miljonit rubla. Tootmisele ja turustamisele kulutas tehas 4 miljonit rubla (ühe tööpingi omahind on 16 000 rubla). Järelikult moodustab ettevõtte kasum 1 miljon

rubla (5 milj. — 4 milj.). Kui ettevõttel õnnestuks iga tööpingi omahinda 1000 rubla võrra alandada, siis suureneks kasum vastavalt 250 000 rubla.

Enne kui juttu kasumist ja selle suurendamise teedest jätkata, on vaja rõhutada, et sotsialismi tingimustes erineb mõiste «kasum» sisu põhjalikult mõistest «kasum» kapitalismi tingimustes. Tuletame meelde, kuivõrd ilmekalt rääkis kapitalistide kasumiahnusest K. Marx. «Kapital,» kirjutas K. Marx ühe inglise majandusteadlase väljendusele viidates, «kardab kasumi puudumist... nii nagu loodus kardab tühjust... Kindlustage talle 10 protsenti ja te võite kasutada teda igal pool; 20 protsendiga muutub ta elavaks, 50 protsendiga lausa hulljulgeks; 100 protsendi eest tallab ta jalge alla kõik inimseadused; andke 300 protsenti ja polegi enam säärast kuritegu, mida ta ei riskeeriks toime panna, isegi võlla ähvardusest hoolimata.»[1]

Sotsialismi tingimustes ei ole kasum tootmise omaette eesmärk. Ta luuakse töötajate poolt ja kasutatakse nende huvides, s. t. ta väljendab uusi, sotsialistlikke tootmissuhteid. Siin ei ole võimalust saavutada kasumit spekulatsiooni, mitmesuguste avantüüride ja mahhinatsioonide teel. Need kapitalismi majandamismeetodid on meie ühiskonnale loomuvastased.

Puudutades seda küsimust, ütles A. Kossõgin oma ettekandes NLKP XXIV kongressil: «Muidugi ei ole sotsialistlikule ühiskonnale ükskõik, mille arvel, millisel teel ja millistel tingimustel kasum suureneb. Tootmise efektiivsuse tõstmine, toodangu omahinna alandamine ja tööviljakuse kasv — see on meie tee kasumi suurendamisele. Igasugused katsed saada kasumit riiklike hindade ignoreerimise või tõstmise ning kehtestatud sortimendi ja standardite rikkumise abil on riigivastane praktika.»

Mida suurem on kasum, seda efektiivsemalt toimub järelikult tootmine, seda õigemini ja täielikumalt rakendatakse isemajandamise printsiipe. Just seepärast püüavadki sotsialistlikud ettevõtted vähendada oma kulutusi toodangu valmistamisele ja turustamisele, alandada omahinda ning suurendada kasumit.

Millised on toodangu *omahinna alandamise põhilised teed?*

---

[1] *K. Marx.* Kapital, I kd., lk. 660.

Omahinna alandamist ei tohi saavutada ükskõik millisel teel. Kui alandada omahinda näiteks toodangu kvaliteedi arvel, siis koos «madala» omahinnaga saaksime vähem vastupidavad, lühema kasutamiseaga ja vähem ilusad tooted. Kes siis niisuguse «alandamise» arvel võidaks? Muidugi mitte keegi. Ühiskonnale toodaks ainult suurt kahju.

Kulutuste vähendamise peamiseks teeks on tööviljakuse tõstmine. Mida rohkem iga töötaja toodangut annab, seda odavam on selle omahind. Ent nii võib ka mitte olla, näiteks juhul kui palga tõus ennetab tööviljakuse kasvu. Kui oletada, et tööviljakus kasvaks 20%, keskmine palk aga 25%, siis suureneks palgakulu toodanguühikule. See aga tähendab, et toodangu omahind, kui kõik teised kuluelemendid jäävad muutmatuks, mitte ei vähene, vaid kasvab.

Omahinda on võimalik alandada samuti ka materiaalsete ressursside kokkuhoiu arvel, masinate, mehhanismide, seadmete ja tootmisruumide parema kasutamise, tootmise ja turustamise parema korraldamise, juhtimiskulude vähendamise ning muul teel.

Igal brigaadil, jaoskonnal, tsehhil ja ettevõttel on omahinna alandamiseks oma iseärasused ning oma reservid. Just seepärast on nõutav iga töötaja süvenenud ja loov suhtumine töösse.

Kasumi suuruse järgi teeme me järelduse ettevõtte töö kohta. Kuid siin on vajalik üsna oluline selgitav märkus. Ettevõtte kasumi absoluutsuurus näiteks aastas ei peegelda veel täielikult tema töö efektiivsust.

Võtame näiteks kaks masinaehitustehast. Ühel neist moodustab kasum aastas 15 miljonit rubla, teisel aga 30 miljonit. Kumb nendest tehastest töötab paremini? Tahaks nagu kohe öelda, et teine. Kuid ärgem rutakem.

Enne kui esitatud küsimusele vastata, on vaja teada veel mõningaid andmeid. Nimelt, milline on nendele ettevõtetele riigi poolt kinnitatud tootmisfondide suurus. Kui see on ühesugune, siis on täiesti selge, et paremini töötab teine ettevõte. Ent kui esimese ettevõtte tootmisfondid moodustavad ütleme 100 miljonit rubla, teisel aga — 300, kuidas siis kindlaks määrata, kummal töö paremini edeneb? Sellisel juhul tuleb abiks võtta *rentaabluse norm.*

Mis näitaja see niisugune on? Kui jutt on tootlusnormist, on igaühele kõik arusaadav. See tähendab toodangu

hulka, mis tuleb ajaühikus valmistada, või tööaega, mida võib ühe või teise töö tegemiseks kulutada. Täiesti arusaadavad on ka niisugused mõisted nagu tooraine, materjalide, kütuse, elektrienergia, seemnete, söötade ja väetise kulunormid.

Kuidas aga rentaabluse normi kindlaks teha? Selleks on kaks moodust. Esimene seisneb selles, et kasumisumma jagatakse tootmisfondide suurusega ning tulemus väljendatakse protsentides:

$$R = \frac{\text{kasum}}{\text{tootmisfondid}} \times 100.$$

Kasutame seda valemit ja vaatame, kumb masinaehitustehastest töötab paremini. Esimese tehase rentaabluse normiks on 15% ($\frac{15 \text{ milj. rbl.}}{100 \text{ milj. rbl.}} \times 100$). Antud juhul tuleb iga tootmisfondi rubla kohta 15 kopikat kasumit. Teise masinaehitustehase rentaabluse norm on võrdne 10%-iga ($\frac{30 \text{ milj. rbl.}}{300 \text{ milj. rbl.}} \times 100$). Siin annab iga tootmisse paigutatud rubla ainult 10 kopikat kasumit.

Võrdleme siis nüüd, kus tootmisfonde paremini kasutatakse, kas esimeses või teises ettevõttes. On täiesti selge, et kui teises tehases oleks majandamine sellisel järjel nagu esimeses, moodustaks seal kasum mitte 30 miljonit, vaid 45 miljonit rubla. Järelikult on sellel ettevõttel nähtavasti kogunenud paigaldamata seadmeid, esineb sagedasi masinate ja mehhanismide seisakuid ning ladudes on ülenormatiivsed materjalivarud. Iseenesest tekib vältimatu järeldus: ettevõttel ei tohi olla liigseid masinaid, tööpinke ning tootmis- ja kütusevarusid.

Siin ei saa jällegi mainimata jätta majandusreformi soodsat mõju seoses *fondimaksu* kehtestamisega. Varem peeti heaks majandusmeheks seda, kellel oli tagavaraks liigseid tööpinke ja seadmeid. Tänapäeval aga enam niiviisi majandada ei tohi. Iga tööpingi, iga materjalikilogrammi eest tuleb maksta. Siit järeldus, kui taotleme tootmise rentaabluse tõstmist, siis on tarvis lahti saada mittevajalikest masinatest, seadmetest ja teistest tootmise materiaalsetest elementidest.

Avage ajalehe «Ekonomitšeskaja Gazeta» reklaamilehekülg ja vaadake, kuivõrd agaralt toimub ettevõtete vahel

tööpinkide, mehhanismide ja materjalide ost-müük. Seda, mida ühele ettevõttele ei ole vaja ja mis tema juures laos roostetab, ei jõuta teises ettevõttes ära oodata. Ka siin tunnetame me isemajandamise suurt jõudu. Üks ettevõte müüb seda, mis talle on liigne, teine ostab, mida talle on tarvis.

Muidugi ei seisne asi ainuüksi ostmises ja müümises. Tähtis pole ainult liigsete fondide puudumine, vaid kõigepealt olemasolevate fondide hea kasutamine, selleks et iga tootmisse paigutatud rubla annaks maksimaalset tulu. Tootmise kõrge rentaabluse eest peetavas võitluses ei ole pisiasju. Igas ettevõttes, igas tema allüksuses — tsehhis, osakonnas, jaoskonnas ja brigaadis — on rentaabluse tõstmiseks loendamatuid reserve. Neid näevad kõige paremini sotsialistliku tootmise töötajad ise. Just seepärast innustabki partei laialdasi töötajate hulki võitlusele tootmise rentaabluse tõstmise eest.

ISEMAJANDAMISLIKUD STIMULEERIMISFONDID

Majandusreformiga kaasnes tootmise majandusliku stimuleerimise uus süsteem. Suurenes kasumi kui tootmise stimuleerimise allika tähtsus. Juhtides tähelepanu kasumi üha kasvavale tähtsusele tänapäeva tingimustes, ütles A. Kossõgin partei XXIV kongressil: «Uus *majandusliku stimuleerimise* süsteem, mis rajaneb isemajandamise tugevdamisel ja arendamisel, eeldab kasumi osatähtsuse suurendamist rahvamajanduses. Me peame kasumit ja rentaablust tootmise efektiivsuse kõige tähtsamateks näitajateks. Ühtlasi on kasum mitte üksnes ettevõtete ja koondiste isemajandamisfondide peamine allikas, vaid ka riigieelarve tulude väga oluline allikas.»

Kuidas siis kasumit jaotatakse?

Osa kasumist laekub riigieelarvesse, teine osa aga jääb ettevõttele ja seda kasutab tootmiskollektiiv. Lõppkokkuvõttes teenivad mõlemad osad ühte eesmärki — rahva materiaalse heaolu ja kultuuritaseme tõusu.

Osa kasumist kantakse riigieelarvesse fondimaksu näol. See kehtestatakse kindla protsendina põhi- ja käibefondide maksumusest. Osa kasumist võidakse riigieel-

arvesse võtta niinimetatud fikseeritud maksete näol.[1] Kui ettevõte kasutas pangalaenu, siis läheb osa vahendeist võlgnevuse kustutamiseks.

Kasumi ülejäänud osa (arvestuslik kasum) on *isemajandamislike stimuleerimisfondide* — tootmise arendamise fondi, sotsiaal-kultuuriliste ürituste ja elamuehituse fondi ning töötajate materiaalse ergutamise fondi moodustamise allikaks. Osa arvestuslikust kasumist kasutatakse ettevõtte käibevahendite täiendamiseks, tsentraliseeritud kapitaalmahutuste finantseerimiseks ja ettevõtte muude plaaniliste vajaduste katmiseks. Kasumi vabajääk võetakse riigieelarvesse.

Kasumist isemajandamislikesse fondidesse tehtavate eraldiste suurus sõltub kahest näitajast — realiseeritud toodangu mahust ja rentaabluse tasemest. See tähendab, et isemajandamislikud fondid on seda suuremad, mida rohkem ettevõte toodangut valmistab ja realiseerib ning mida kõrgem on rentaabluse norm. Lühidalt öeldes, mida paremini tootmiskollektiiv töötab, seda suuremad on ettevõtte isemajandamislikud fondid.

Praegu olemasolevad fondid parandasid tunduvalt nii tervete töökollektiivide kui ka nende üksikute liikmete materiaalse stimuleerimise praktikat. Seda tõendavad paljude uutes tingimustes töötavate ettevõtete kogemused. Vaatleme konkreetse näite varal, mis on koostatud Mõtištši Aparaaditehase andmete põhjal, kuidas kasutatakse ergutusfonde.

Alustame tootmise arendamise fondist. 1970. aastal kasutati fondi vahendeid tabelis (lk. 264) toodud eesmärkidel.

Tootmise arendamise fond võimaldab ettevõttel moderniseerida kasutuselolevat tehnikat, täiustada tootmise tehnoloogiat ja organiseerimist ning mehhaniseerida raskeid töölõike. Kui ettevõttel tekib vajadus tootmise laiendamiseks, tootmise arendamise fondi vahenditest

---

[1] Fikseeritud (rendi-) maksed on tingitud sellest, et ühe ja sama majandusharu ettevõtete tehnikaga varustatus on väga erinev. Vana tehnikaga varustatud ettevõtted on ebavõrdses olukorras nende ettevõtetega võrreldes, kellel on uusim tehnika. Sel põhjusel peab parema tehnikaga varustatud ettevõtetel olema ka rohkem kasumit. Seepärast võtab riik nendelt fikseeritud maksete kehtestamise teel osa liigsest kasumist ära. Eriti suur tähtsus on fikseeritud maksetel põllumajanduslikes, aga samuti ka ammutava tööstuse ettevõtetes, kus esineb väga erinevaid looduslikke tingimusi, mis tööviljakuse taset oluliselt mõjutavad.

	Rublades
1. Uue tehnika juurutamise, mehhaniseerimise ja automatiseerimise, seadmete moderniseerimise, põhifondide uuendamise ning tootmise organiseerimise täiustamisega seotud kapitaalmahutuste finantseerimiseks	17 000
2. Soodsate töötingimuste loomiseks	10 000
3. Insener-tehniliste töötajate ja teenistujate töö organiseerimise täiustamiseks	2 000
4. Rahvatarbekaupade tootmise organiseerimiseks ja laiendamiseks ning toodangu kvaliteedi parandamiseks	2 000
5. Seadmete vahetamise ning paigaldamisega seotud ehitus- ja montaažitöödeks	1 000
Kokku	32 000

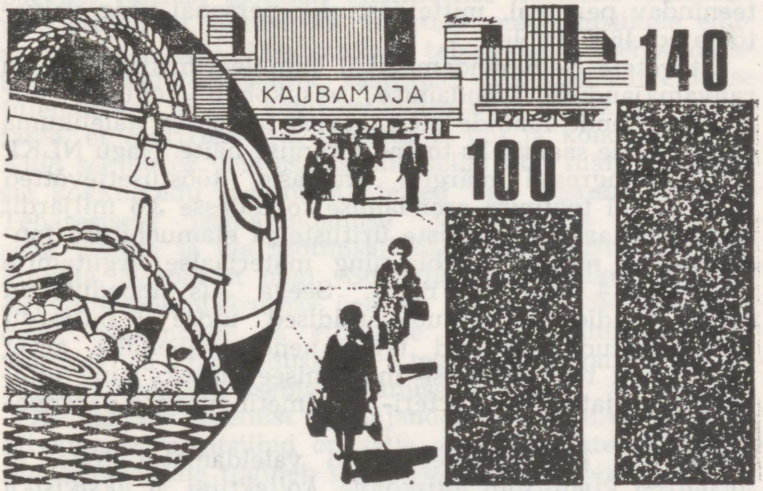
selleks aga ei piisa, võib ta kasutada panga teenuseid. Iseenesestki mõista tuleb laenu kasutamise protsendid ja laen ise aja jooksul kasumi arvel kustutada.

Milleks sotsiaal-kultuuriliste ürituste ja elamuehituse fondi kulutatakse, ei ole kuigi raske ära arvata. Selle fondi vahendite arvel ehitatakse ja laiendatakse elumaju, klubisid, puhkekodusid, sanatooriume, profülaktooriume, pioneerilaagreid, lasteaedu ja -sõimi, sööklaid ja einelaudu, spordihooneid ning teisi kultuuri- ja olmeobjekte, samuti tehakse neile kapitaalremonti. Lühidalt öeldes, sotsiaal-kultuuriliste ürituste ja elamuehituse fondi vahendeid tarvitab kogu ettevõtte kollektiiv. Selle fondi kasutamise üle Mõtištši tehases 1970. aastal võime otsustada järgmiste andmete põhjal:

	Rublades
Kogu fond	59 000
Sellest kasutati:	
1. Kultuurilis-elukondliku ja meditsiinilise teenindamise parandamiseks	32 000
2. Ravimite ostmiseks ravi- ja sanatoorsetele asutustele	1 000
3. Puhkekodu- ja sanatooriumituusikute muretsemiseks	10 000
4. Sööklatele ja klubidele sisustuse ning spordiinventari soetamiseks	2 000
5. Pioneerilaagris viibivate laste toitlustamise parandamiseks ja teisteks kultuurilis-elukondlikeks teenusteks	10 000
6. Elamute, pioneerilaagri ja teiste kultuuri- ning olmeobjektide kapitaalremondiks	4 000

Viisaastaku portree arvudes

Jaekaubakäibe kasv (%-des)

(Direktiivid)

Töötajate materiaalse ergutamise fond moodustatakse kahest allikast — palgafondi arvel makstavatest preemiatest ja kasumiosast. Plaanilise kahjumiga töötavates ettevõtetes (neid ei ole palju) kasutatakse selle fondi moodustamiseks osa vahenditest, mis saadakse plaanilise kahjumi alandamisest tekkiva kokkuhoiu arvel. Mõtištši tehases moodustas see fond 1970. aastal 286 000 rubla. Selle jaotamisest annavad piltliku ettekujutuse järgmised andmed:

	Rublades
1. Preemiad kogu personalile	187 000
2. Ühekordsed preemiad	10 000
3. Aastahüvitus üldiste töötulemuste eest . . .	52 000
4. Ühekordne materiaalne abi	15 000
5. Tehasesisese sotsialistliku võistluse preemiad . .	6 000
6. Muud väljamaksed	16 000
Kokku	286 000

Selles tehases said töölised 1970. aastal materiaalse ergutamise fondist 149 400 rubla, insener-tehnilised töötajad 111 500 rubla, teenistujad 20 500 rubla, noorem teenindav personal, mittetööstuslik personal ning valvetöötajad 4600 rubla.

Ettevõtete isemajandamislikel stimuleerimisfondidel on rahvamajanduse arendamise seisukohalt tohutu suur tähtsus. Nende fondide üleriigilisest tähtsusest täielikuma ettekujutuse saamiseks toome järgmise näite. Nagu NLKP XXIV kongressil märgiti, eraldasid tööstusettevõtted 1970. aastal tootmise arendamise fondidesse 3,6 miljardit rubla, sotsiaal-kultuuriliste ürituste ja elamuehituse fondidesse 1,4 miljardit rubla ning materiaalse ergutamise fondidesse 4 miljardit rubla. Seega siis moodustasid neisse fondidesse tehtud eraldised üldse 9 miljardit rubla. Paljud ettevõtted tegid nende vahendite arvel ulatuslikku tööd tootmise moderniseerimiseks ning ettevõtte töötajate töö-, korteri- ja olmetingimuste parandamiseks.

Kõik see kinnitab veel kord vaieldamatut tõde, et *sotsialism kindlustab ühiskonna, kollektiivi ja üksikisiku huvide ühtsuse*. Mida efektiivsem on tootmine, seda rohkem saavad töötajad täiendavaid materiaalseid hüvesid.

ISEMAJANDAVAD TSEHHID JA BRIGAADID

Seni oli meil juttu ettevõtte kui terviku isemajandamisest ning isemajandamise põhimõttel oma majandustegevust korraldavate ettevõtete vastastikustest suhetest. Me veendusime, et isemajandamine aitab kaasa kollektiivide paremale tööle. Kuid mitte vähem tähtis ei ole isemajandamise juurutamine ettevõttesiseselt — tsehhides, jaoskondades ja brigaadides. Luuakse ju materiaalsed väärtused vahetult seal ning kujundatakse ettevõtte tegevuse majanduslikud tulemused.

Tehasesisese isemajandamise aastatepikkune praktika (seda hakati juurutama juba esimese viisaastaku aastatel) näitab veenvalt, et see on õige tee võitluses hoolsa majandamise eest, mis kindlustab tootmise efektiivsuse tõusu ja selle tulemusena ka kõrge rentaabluse.

Tehasesisese isemajandamise peamiseks eesmärgiks on

antud allüksuse iga töötaja ja kollektiivi huvi loomine tsehhi, jaoskonna või brigaadi majanduslike näitajate vastu. Kui kõigis tootmislõikudes ei organiseerita igapäevast võitlust tootmise efektiivsuse tõstmise eest, siis pole ettevõttel lootust ka tõsistele majanduslikele edusammudele. Seal, kus puudub tehasesisene isemajandamine, puudub ka isiklik vastutus. Kulutusi võrreldakse tulemustega ainult kogu ettevõtte osas tervikuna. Oletame, et elektrienergia ülekulu ei ole ja kõik on rahul. Kuid seejuures võis osa tsehhe sellel alal märkimisväärset kokkuhoidu saavutada, teised aga ülekulu tekitada. Tehasesisese isemajandamise juurutamine võimaldab seda jälgida ja iga tootmisallüksuse tegevust vastavalt hinnata. Seepärast ongi «Sotsialistliku riikliku tootmisettevõtte põhimääruses» öeldud, et «tsehhide, jaoskondade, osakondade ja ettevõtte teiste sisemiste lülide tootmis- ja majanduslikku tegevust organiseeritakse reeglina sisemise isemajandamise alusel».

Kuidas siis sisemist isemajandamist organiseeritakse? Missugused printsiibid on selle aluseks? Ettevõttesisene isemajandamine tugineb samadele printsiipidele mis ettevõtte isemajandaminegi. Samal ajal on aga sisemise isemajandamise organiseerimisel rida iseärasusi. Asi on selles, et tsehhid, jaoskonnad, osakonnad ja teised ettevõtte lülid ei ole iseseisvad majandusüksused, vaid ainult ettevõtte osad. Seepärast ei esine nad ka iseseisvate juriidiliste isikutena. See tähendab, et nendel ei ole õigust astuda majandussuhetesse teiste ettevõtetega ega sõlmida viimastega lepinguid, nendel ei ole pangas oma arveldusarvet ja nad ei tegele toodangu realiseerimise ja muude taoliste funktsioonidega, mida täidavad ettevõtted. Sel põhjusel ei saa tsehhi või jaoskonna isemajandamine üldtehaselist isemajandamist kopeerida.

Igale tsehhile, jaoskonnale ja brigaadile antakse isemajandamise plaan, milles näidatakse ära põhiülesanded mitte ainult toodangu väljalaske osas, vaid ka selle valmistamiseks tehtavate kulutuste osas. Selliste näitajate arv ei tohi suur olla. Näiteks brigaadile määratakse ülesanded ainult nende väheste näitajate osas, millele ta on võimeline aktiivset mõju avaldama (tootmise maht, materjali-, energia- ja tööriistade kulu jne.). Sõltuvalt tehtava töö iseloomust ja tingimustest määratakse kindlaks ka tähtsamad näitajad.

Toodangu annab iga tsehh, jaoskond ja brigaad üle sisemiste arvestushindade alusel. Mingisuguseid rahalisi arveldusi tsehhide, jaoskondade ja brigaadide vahel ettevõttesiseselt aga ei teostata.

Iga isemajandava allüksuse (tsehhi, jaoskonna, brigaadi) töö hindamisel arvestavad ettevõtte raamatupidamine ja plaaniosakond, kuidas on täidetud plaaniülesanded ja millised on tootmiskulud.

Neid tulemusi arvesse võttes toimub isemajandamislike stimuleerimisfondide jagamine üksikute tsehhide vahel, tsehhisiseselt aga jaoskondade ja brigaadide vahel.

Tehasesisese isemajandamise eduka juurutamise tähtsaks eeltingimuseks on hästi korraldatud arvestus tsehhide, jaoskondade ja brigaadide töö näitajate kohta. Seejuures on eriti tähtis range kontrolli kindlustamine materiaalsete väärtuste kulutamise üle igas allüksuses. Seepärast osutatakse tänapäeval väga suurt tähelepanu tooraine, materjalide, kütuse ning energia tehniliselt põhjendatud kulunormide väljatöötamisele iga toodanguühiku või operatsiooni kohta. Üheaegselt sellega kasutatakse laialdaselt kaasaegseid kontrollmõõteriistu, mis võimaldavad materjali-, kütuse-, energia- ning teiste ressursside kulu kindlaks määrata iga toodanguühiku või operatsiooni kohta.

Tehasesisese isemajandamise juurutamine ei tohi arvestust keerulisemaks muuta ega aruandedokumentatsiooni ja administratiivala töötajate arvu paisutada. Vastasel korral võidakse isemajandamisest saadav tulu täiendavate kulude arvel nullini viia. Seepärast nõuab tehasesisese isemajandamise juurutamine süvenenud lähenemist ning mitte ainult majandusteadlaste ja plaanijate, vaid ka reatöötajate laialdast osavõttu.

Neljateistkümnes peatükk

DISTSIPLIINI JA VASTUTUST NÕUTAKSE IGAÜHELT

SOTSIALISTLIK TÖÖDISTSIPLIIN

Mis on töödistsipliin? Iga inimene, kellele me selle küsimuse esitame, vastab pikemalt mõtlemata, et töödistsipliin on ühiskondlikus tootmises kindlaksmääratud korrast, reeglitest ja käitumisnormidest kohusetruu kinnipidamine iga töötaja poolt. Proovime aga siiski selles küsimuses veidi põhjalikumalt selgusele jõuda.

Ilma töödistsipliinita ei ole mõeldav mitte ükski tootmisprotsess. Tähendab, ta eksisteerib niivõrd, kuivõrd eksisteerib ühiskondlik tootmine. Kuid töödistsipliini alalhoidmise moodused, tema sotsiaalne sisu ning töötajate suhtumine temasse ei ole erinevate ühiskondlik-majanduslike formatsioonide puhul kaugeltki mitte ühesugused. Iga uus ühiskondlik kord nõuab ka uut distsipliini.

Üleminek ühelt distsipliinilt teisele on aga keeruline ja pikaajaline. V. I. Lenin näitas, et kuigi üleminek pärisorjuslikult kepidistsipliinilt, inimese jõhkralt mõnitamiselt ja vägivallalt kodanlikule näljadistsipliinile näib ajalooliselt kergesti toimunud olevat, sest inimkond läks ühelt ekspluateerimisviisilt üle teisele, kulus selleks siiski aastakümneid.

Kui aga jutt on kodanlik-kapitalistlikult töödistsipliinilt sotsialistlikule distsipliinile üleminekust, muutub probleem palju keerulisemaks. See on ka arusaadav, sest sotsialistlik distsipliin on kodanlikust distsipliinist täiesti erinev. V. I. Lenin rääkis, et «alates... sotsialistliku revolutsiooni algusest, tuleb luua distsipliin täiesti uutel alustel, distsipliin, mis usaldab tööliste ja kehvtalupoegade organiseeritust, seltsimehelik distsipliin, igakülgse

lugupidamise distsipliin, iseseisvuse ja võitlusinitsiatiivi distsipliin»[1].

Sotsialistliku töödistsipliini loomine nõuab palju aastaid ja aastakümneid kestvat pingerikast tööd. Selle küsimuse lahendamine tähendab välja juurida vana töössesuhtumise ränk pärand, muuta põhjalikult töötajate suhtumist tootmisvahenditesse ning õpetada neid nägema tootmisvahendeis mitte ekspluateerimise, vaid üldise heaolu loomise vahendeid.

Mitte sugugi kõik töötajad ei taibanud korrapealt oma isikliku õnne ja heaolu otsest seost riigi ning kogu tööliskollektiivi õnne ja heaoluga. Kuid sedamööda kuidas nad hakkasid aru saama tootmise uutest eesmärkidest, kujunes välja ka uus töödistsipliin, mis on kümneid kordi tugevam ja produktiivsem kui distsipliin, mida tingis nälg ja hirm homse päeva ees.

Meie partei on alati omistanud ja omistab ka praegu esmajärgulist tähtsust ühiskonna kõigis liikmetes uue töössesuhtumise kasvatamisele. Seejuures on ta alati toetunud töölisklassile, kes sammub uue sotsialistliku töödistsipliini loojate esiridades. «Töölisklass,» ütles L. Brežnev NLKP XXIV kongressil, «oli ja on ühiskonna peamine tootlik jõud. Tema revolutsioonilisus, tugev distsipliin, organiseeritus ja kollektivism määravad tema juhtiva seisundi sotsialistlike ühiskonnasuhete süsteemis.»

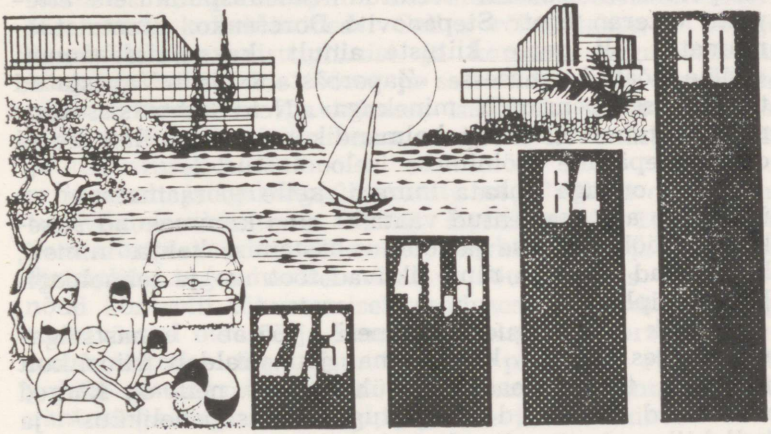
Mis siis iseloomustab distsipliini meie ühiskonnas? Millised on tema iseloomulikud jooned? Kõigepealt on see *vaba töö distsipliin,* mida ei sunnita töötajale peale väljastpoolt ega jõuga. See on *teadlik* distsipliin, sest inimene töötab enda jaoks ja tema töötulemused liituvad üldise tööga, mida teeb kogu rahvas, kellele kuulub ka kõik tootmises saavutatu.

Sotsialistlike seadustega *kõigile tagatud võrdne õigus tööle ja võrdne kohustus töötada* tähendab seda, et sotsialistliku distsipliini nõuded on maksvad kõigi ühiskonnaliikmete suhtes, vaatamata sellele, missugusesse klassi nad kuuluvad ja milline on nende ühiskondlik positsioon. Sotsialistlik töödistsipliin eeldab mitte üksnes kohusetruud suhtumist oma kohustustesse, vaid ka loovat indu

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 27. kd., lk. 475.

Viisaastaku portree arvudes
Suurendada ühiskondlikke tarbimisfonde 40 protsenti (NLKP XXIV kongressi direktiividest)

NSV Liidu ühiskondlike tarbimisfondide kasv (mljr. rbl.)

ja algatusvõimet ning inimestes kollektiivsustunde kasvatamist.

Sel kombel väljendab sotsialistlik töödistsipliin sotsialismi ühiskondlike suhete olemust ja töötajate põhilisi majanduslikke huve. Just nii saab sotsialistliku töödistsipliini mõttest ja sisust aru enamik töölisi.

Moskva Esimese Riikliku Laagritehase lukkseppade brigadir A. Viktorov ütles partei XXIV kongressi tribüünil: «Meie, kaadritöölised, ei mõista distsipliini mitte lihtsalt kui õigeaegset tööletulekut ja tööeeskirjade täitmist, isegi mitte ainult kui tootlusnormide süstemaatilist täitmist. Sotsialistlik töödistsipliin on kogu jõu täielik pühendamine oma tööle, aktiivsus ja algatusvõime töös, heaperemehelik suhtumine tootmisse, see on veendumus, et sinu töö on vajalik, et tootmisprotsess edeneb ettenähtud rütmis ja et seltsimehed töötavad hästi. See tähendab, kui nii võib öelda, inimhinge reserve, mida ei

saa kanda mitte mingisugusesse plaani või graafikusse ega tähistada mingite arvudega.»

Nõukogude inimesed peavad kalliks oma kollektiivi. Nad seovad oma elu kollektiivi huvidega. Tehases «Zaporožstal» saadeti teenitud vanaduspuhkusele ettevõtte veteran Pjotr Stepanovitš Dorošenko. Tema tööraamatus oli peale kiituste ainult kaks sissekannet: «Tööle võetud tehasesse «Zaporožstal»» ja «Vabastatud töölt seoses pensionile minekuga». Neid kahte sissekannet lahutab teineteisest kolmandik sajandit. Kas see ei ole suurepärane tööinimese iseloomustus!

Kahju on aga kohata inimesi, kelle tööraamatusse on ühe-kahe aastaga tehtud vaata et oma kümmekond sissekannet tööle võtmise ja töölt vabastamise kohta, inimesi, kes teevad tööluuse ning rikuvad tootmis- ja tehnoloogilist distsipliini.

Enamik nõukogude inimesi töötab ennastsalgavalt, andes selleks kogu oma jõu, valdab täiuslikult tehnikat, teenib teadlikult ühiskonda, neil on kõrged moraalsed omadused ning tugev seltsimehelikkus- ja kollektiivsustunne. Ausalt ja kohusetruult töötamine ning töödistsipliinist laitmatu kinnipidamine on muutunud miljonite nõukogude inimeste eluseaduseks.

Tänapäeval võime täie vastutusega öelda, et meie maal on üles kasvatatud uus inimene, loodud sotsialistlik distsipliin ning kindlustatud võit endise töössesuhtumise ja vanade harjumuste üle. Seda võitu ette nähes ja tema tähtsust hinnates rõhutas V. I. Lenin: «Kui *see* võit kindlustatakse, siis ja alles siis luuakse uus ühiskondlik distsipliin, sotsialistlik distsipliin, siis ja alles siis muutub kapitalismi juurde tagasipöördumine võimatuks ning kommunism kujuneb tõesti võitmatuks.»[1]

IGAÜHE KODANIKUKOHUS

Juba sotsialistliku ülesehitustöö alguses kutsus V. I. Lenin üles püüdma selle poole, et iga «teadlik tööline tunneks end mitte üksnes peremehena oma tehases, vaid meie maa esindajana . . .»[2], et ta saaks aru oma vastutu-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 29. kd., lk. 379.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 27. kd., lk. 368.

sest ühiskonna ees. See Lenini loosung on aktuaalne ka tänapäeval.

1966. aasta detsembris võttis NLKP Keskkomitee vastu otsuse «Tuula oblasti parteiorganisatsioonide töö kohta sotsialistliku töödistsipliini kasvatamisel tööstusettevõtete ja ehituste kollektiivides». Selles rõhutatakse, et range kinnipidamine distsipliinist ja korrast, organiseeritus ning aus suhtumine töösse ja sotsialistlikusse omandisse peavad kujunema iga inimese isiklikuks veendumuseks, tema käitumisnormiks, tema esmaseks kodanikukohuseks ja kohustuseks.

Sügavalt ja igakülgselt arutati sotsialistliku distsipliini tugevdamise küsimusi NLKP Keskkomitee 1969. aasta detsembripleenumil. Pleenum märkis töö- ja tootmisdistsipliini tugevdamise erilist vajadust, töötas välja abinõud kontrolli tõhustamiseks seadusest kinnipidamise ning vastuvõetud otsuste ja kinnitatud plaanide kõrvalekaldumatu täitmise üle. Samuti tegi pleenum ettepaneku pidada otsustavat võitlust niisuguste ühiskonnavastaste nähtustega nagu tööluusid, joomine ja riisumine.

Suur tähelepanu, mida partei ja riik osutavad töödistsipliini tugevdamisele, on seletatav mitte ainult sellega, et ta on tootmise arendamise ja selle efektiivsuse tõstmise tähtsaks tingimuseks, vaid ka sellega, et ta on tähtis tegur uue inimese — kommunistliku ühiskonna ehitaja kasvatamisel.

«Kaadri distsipliini tugevdamine ja vastutuse tõstmine,» rääkis L. Brežnev NLKP XXIV kongressil, «on meie tähtsamaid ülesandeid. Sealjuures mõtleme distsipliini, mis ei rajane hirmul, jäiga administreerimise meetoditel, mis võtavad inimestelt kindluse ja initsiatiivi, kutsuvad esile endalt vastutuse veeretamise ja ebaaususe. Mõeldud on distsipliini, mis rajaneb inimeste kõrgel teadlikkusel ja vastutustundel. Mis puutub aga töötajatesse, kes rikuvad distsipliini, ei tee järeldusi kriitikast ja käituvad vääralt, siis nende suhtes tuleb tarvitusele võtta vajalikud abinõud.»

Sotsialistlik töödistsipliin on väga lai mõiste. Tööliste ja teenistujate kohustused on formuleeritud «NSV Liidu ja liiduvabariikide tööseadusandluse alustes». Selle seaduse §-s 51 on öeldud: «Töölised ja teenistujad on kohustatud töötama ausalt ja kohusetundlikult, pidama töödistsipliini, täitma õigeaegselt ja täpselt administrat-

siooni korraldusi, tõstma tööviljakust, parandama toodangu kvaliteeti, pidama kinni tehnoloogilisest distsipliinist ning töökaitse, ohutustehnika ja töötervishoiu nõuetest ning hoidma ja tugevdama sotsialistlikku omandit.»

Mida on siis vaja selleks, et töödistsipliin järjekindlalt tugevneks? Aastatepikkused kogemused kinnitavad, et üksikud, eraldi läbiviidud üritused vajalikku efekti ei anna. Leidub veel niisuguseid juhtijaid, kes panevad kõik lootused töödistsipliini rikkujate administratiivsele mõjutamisele, unustades seejuures töö organiseerimise. Kuid kas võib saavutada kindlat distsipliini seal, kus valitseb ebarütmilisus ja tormamine, kus ei ole vajalikku hoolitsust töötajate töö- ja olmetingimuste eest? Muidugi mitte. Seepärast on ettevõtte või asutuse administratsioon kohustatud *õigesti organiseerima tööliste ja teenistujate tööd, looma tingimused tööviljakuse tõusuks, kõrvalekaldumatult kinni pidama tööseadusandlusest ja töökaitse eeskirjadest, tähelepanelikult suhtuma töötajate vajadustesse ja nõudmistesse ning parandama nende töö- ja olmetingimusi.*

Meie maal on väga palju tehtud ja tehakse ka edaspidi töötingimuste parandamiseks. Likvideeritakse rasket ja lihttööd ning vähendatakse tööde arvu, millel on töötajate tervist kahjustavad tingimused. Sel eesmärgil kasutatakse laialdaselt teaduse ja tehnika progressi saavutusi. NLKP XXIV kongressi direktiivides NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta (1971—1975) plaani kohta on püstitatud ülesanne: «Tootmise tehnilise taseme tõstmise alusel vähendada kõigis rahvamajandusharudes järjekindlalt käsitsitehtavat ja rasket tööd, samuti lihttööd . . .

Tagada töötingimuste edasine parandamine, ettevõtete parem varustamine ajakohaste ohutustehnika- ja töökaitsevahenditega.»

Töödistsipliin tootmiskollektiivis sõltub paljus oskuslikust ergutamisest tööalaste edusammude eest ja karistamisest töödistsipliini rikkumise eest.

Tööülesannete eeskujuliku täitmise, sotsialistlikus võistluses saavutatud edusammude, tööviljakuse tõstmise, toodangu kvaliteedi parandamise, pikaajalise ja laitmatu töö, töönovaatorluse ning muude töösaavutuste eest näeb uus tööseadusandlus ette niisuguseid ergutamisviise nagu tänu avaldamine, preemia andmine, auta-

sustamine hinnalise kingituse või aukirjaga ning auraamatusse või autahvlile kandmine. Töö sisekorra eeskirjades ja distsiplinaarmäärustikes võivad olla ette nähtud ka muud ergutusvahendid.

Edukalt ja kohusetundlikult oma töökohustusi täitvatele töölistele ja teenistujatele antakse eesõigusi ning soodustusi sotsiaal-kultuurilise ja elukondliku teenindamise valdkonnas (sanatooriumi- ja puhkekodutuusikud) ning korteriolude parandamisel. Parimaid, kõige distsiplineeritumaid töötajaid edutatakse tihti tootmisjuhtideks.

Meie ühiskonnas on töö saanud au ja kuulsuse asjaks. Kohusetruu ja vapra töö eest autasustab riik ordenite, medalite, aukirjade ja rinnamärkidega, paljudele töötajatele omistatakse aunimetusi ning antud kutseala parima töötaja nimetusi. Parimatest parimad tunnistatakse kõrgeima autasu — sotsialistliku töö kangelase nimetuse vääriliseks.

Mis puutub töödistsipliini rikkujatesse, siis nende suhtes näeb seadusandlus ette kindlaid mõjutusvahendeid, mis ei ole mõeldud ainuüksi eksinu karistamiseks, vaid ka tema kasvatamiseks. Vastavalt tööseadusele võib distsipliinirikkumise eest kohaldada järgmisi karistusi: märkus, noomitus, vali noomitus, üleviimine madalamapalgalisele tööle tähtajaga kuni kolm kuud või paigutamine madalamale ametikohale samaks tähtajaks ja vallandamine. Seadusandlusega distsiplinaarvastutuse kohta ja distsiplinaarmäärustikega võidakse üksikutele tööliste ja teenistujate kategooriatele ette näha ka teisi distsiplinaarkaristusi. Administratsioonil on õigus distsiplinaarkaristuse määramise asemel töödistsipliini rikkumise küsimus üle anda arutamiseks seltsimehelikule kohtule või ühiskondlikule organisatsioonile.

Töödistsipliin sõltub paljus töötajate ja juhtijate vahel väljakujunenud suhetest. Seal, kus valitseb üksteisesse lugupidav ja viisakas suhtumine, kus administratsioon pidevalt tööliste ja teenistujate olmetingimuste eest hoolitseb, on ka distsipliin tugevam.

Töödistsipliini tugevnemine on lahutamatult seotud nõukogude ühiskonnale omase sotsialistliku demokratismi edasiarendamisega, töötajate kaasatõmbamisega tootmise ja kõigi riigiasjade juhtimisele.

Nõukogude inimeste elus ja tegevuses etendab tootmiskollektiiv tähtsat osa. Inimese õppimine, töö, igapäevane elu ja puhkus on lahutamatult kollektiiviga seotud. Iga töötaja tunneb pidevalt ja hindab kõrgelt kollektiivi suurt jõudu ning mõju.

Üks kõigi eest, kõik ühe eest! See deviis on tootmiskollektiivides saanud inimeste omavaheliste suhete üheks printsiibiks. Ainult kollektiivselt lahendavad inimesed üksteist abistades kiiresti ja kindlalt igasugused tootmisalased ning muud probleemid.

Kollektivism on kommunistlik tunnusjoon. Ta on tingitud sotsialismi ühiskondlike suhete iseloomust. Kui kodanlik elulaad kultiveerib inimeste üksteisest ja ühiskonnast eraldatust ning võõrandumist, kasvatab eraomanikutunnet, siis sotsialistlik eluviis aitab kaasa inimeste kui ühiskonna võrdõiguslike liikmete üksteisele lähendamisele ja koondamisele, sest neid ühendavad ühised huvid ja eesmärgid. Nõukogulikus töökollektiivis, vastastikuse usalduse ja lugupidamise õhkkonnas, vallanduvad inimese isiklikud võimed ja anne.

Elu ise kinnitab tõsiasja, et kui kollektiivis on välja kujunenud rangel nõudlikkusel ja iga töötaja kohusetruul ülesannete täitmisel rajanevad suhted, kui ühtegi töödistsipliini rikkumise fakti ei jäeta tähele panemata, siis aitab see kaasa kõrge vastutustunde ja teadliku töödistsipliini kasvatamisele. Luues igas kollektiivis sallimatuse õhkkonna töölt põhjuseta puudujate, «jooksikute» ja kõigi suhtes, kes ei hinda kollektiivi huve ning au, aitame kaasa igasuguse hooletuse, lohakuse ja hoolimatu töössesuhtumise väljajuurimisele.

Kuivõrd suur on kollektiivi mõju inimese kasvatamisele, räägib järgmine fakt, millest oli juttu partei XXIV kongressil. 1966. aastal asus Moskva Esimeses Riiklikus Laagritehases tööle lukksepp Oleg Feoktistov, kellel alguses ei läinud töö juures mitte sugugi kõik hästi. Ta ei paistnud silma ka eeskujuliku käitumisega ning õppimine õhtukoolis läks tal halvasti. Tema kasvatamisega hakkas tegelema kogu lukkseppade brigaad. Temaga vesteldi sageli, käidi tema juures kodus ning abistati kõigis küsimustes. Nüüd on sellest möödunud viis aastat. Feoktistovist on saanud tubli tööline, kes töötab innuga ning üle-

tab vahetusülesandeid. Ka alustas ta uuesti õppimist. Tulid ilmsiks tema võimed maalikunsti alal. Kollektiivi ühiskondlikust elust aktiivselt osa võttes on ta nüüd ise hakanud tegelema noorte kasvatamisega. Niisuguseid näiteid, kus kaadritöölised isalikult noori kasvatavad, nendel kvalifikatsiooni omandada aitavad ning nendesse töölise kutse vastu armastust sisendavad, on tehases palju.

Paljudes tootmiskollektiivides jälgivad töödistsipliini ühiskondlikud nõukogud ja komisjonid ning ühiskondlikud kaadriosakonnad. Gorki Autotehase tagavaraosade tsehhis näiteks arutatakse iga distsipliinirikkumise juhtum algul läbi ühiskondlikus nõukogus ja kommunistliku kasvatuse gruppides ning alles seejärel viiakse küsimus tööliskoosolekule. Seal kõneldakse tööliste kombel — otsekoheselt, avameelselt, heatahtlikult, kuid rangelt.

Distsipliini tugevdamine ettevõttes sõltub paljus juhtijatest ning partei-, ametiühingu- ja komsomoliorganisatsiooni tööst. Juhtijad, esitades alluvatele kõrgeid nõudeid, peavad ise olema distsiplineerituse eeskujuks. Meistri, vahetusülema, tsehhi- ja ehituse juhataja ning ettevõtte direktori isiklik eeskuju mõjub distsipliini tugevdamisele palju efektiivsemalt kui vastavate käskkirjade ja üleskutsete rohkus.

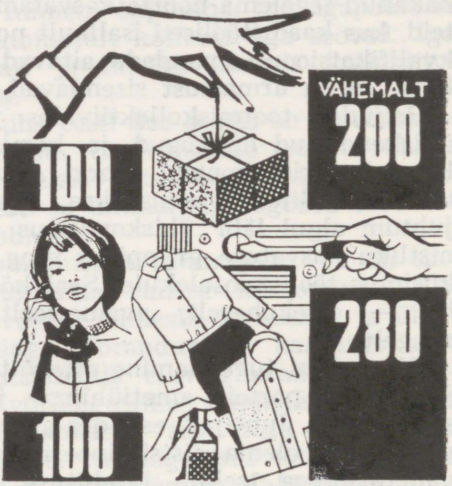
Distsiplineerimatuse faktide täielik väljajuurimine, kõigi töötajate kasvatamine kehtivate normide ja seaduste austamise ning nendest kinnipidamise vaimus, nõuab veenmis- ja kasvatusmeetodite õiget ühendamist administratiivsete mõjutusvahendite ning sunniabinõudega.

Kui ühes kollektiivis karistuse saanud looder teise avasüli vastu võetakse, kui töölt põhjuseta puudujat ja joodikut rahaliselt ei karistata, siis ei saa tõelisest kasvatamisest juttugi olla. Töötaja materiaalne huvi kollektiivi töötulemuste vastu võimaldab mitte üksnes eesrindlasi ergutada, vaid vajalikel juhtudel ka neid inimesi materiaalsele vastutusele võtta, kes oma lohakusega tootmist desorganiseerivad.

Liberaalsus ja andeksandmine võivad kollektiivile samasugust kahju tekitada nagu paljas administreerimine-gi. Karistamata jätmine rikub inimesi moraalselt. Inimene, kes rikub töödistsipliini või sotsialistlikke ühiselu reegleid, sooritab ühiskonnavastaseid tegusid, ei tohi

Viisaastaku portree arvudes

Elukondlike teenuste mahu kasv (%-des)

kogu maal tervikuna

maa-asulates

1970. a. **1975. a.**

(Direktiivid)

loota oma töökaaslaste ükskõiksusele. Ei või olla leebe inimeste suhtes, kelle süü tõttu meie ühiskond tõsist kahju kannatab, ettevõtete ja tsehhide plaanid täitmata jäävad ning kohusetruud töötajad oma palgas kaotavad.

Distsipliinirikkujaid pole palju, küll aga kannatadasaajaid. Üks lohakas töötaja võib kogu brigaadi, jaoskonna, tsehhi või ettevõtte töö nurja ajada ja kogu kollektiivile varju heita. Seepärast teevadki töölised, kolhoosnikud ja insenerid ise ettepanekuid, et tugevdada võitlust igasuguste tootmise desorganiseerijate, töölt põhjuseta puudujate, joodikute ning praagitootjatega. See on ka täiesti õigustatud nõudmine: tõeliste peremeestena on nõukogude inimesed loomulikult sügavalt huvitatud rangest töödistsipliinist ja selle igakülgsest tugevdamisest.

Zaporožje Sergo Ordžonikidze nimelise Metallurgiatehase martäänahjutsehhi terasesulataja J. Proskurin ütles partei XXIV kongressi tribüünilt: «On õige, et kongressil seatakse üles küsimus töödistsipliini edasise tugevdamise ja iga töötaja töössesuhtumise ning oma tegude eest vastutuse tõstmise vajadusest kogu kollektiivi ja ühiskonna ees. Mõned seltsimehed ootavad eriliste seaduste väljaandmist, et teha lõpp töödistsipliini rikkumistele. Tundub, et asi ei ole selles. Seadused meil selleks on, neid tuleb ainult rangemalt jälgida ja täita.»

Tähtsat osa ettevõtte elus ning töödistsipliini tugevdamisel etendab perspektiivne planeerimine ja kollektiivi sotsiaalse arengu plaanide elluviimine. Sellised plaanid on meie maal olemas juba tuhandetes ettevõtetes. Sotsiaalne planeerimine avaldab märgatavat mõju organiseerituse ja tootmisdistsipliini tugevdamisele. Leningradi koondises «Svetlana» võimaldas näiteks sotsiaalse arengu plaanis ettenähtud ürituste täitmine koos teiste abinõudega vähendada tööajakadusid viimase kolme-nelja aasta jooksul 20% võrra, täispäevaseid tööseisakuid aga 6 korda.

Tõeliseks kommunistliku töössesuhtumise kooliks on sotsialistlik võistlus. Distsipliini kõrge tase ühes või teises kollektiivis on töö ja sotsialistliku võistluse hea organiseerimise tähtis näitaja.

Üha eredamalt tuleb ilmsiks meie ühiskonna seaduspärasus: mida organiseeritum ja tootlikum on töö, seda rohkem on võimalusi tema kergemaks muutmiseks, seda kõrgemad on rahvatulu ja töötajate reaaltulud. Siit tuleneb järeldus, mis on selge igale nõukogude inimesele: kui tahad elujärje edasist paranemist ja meie kodumaa majandusliku võimsuse kasvu, siis tööta ausalt ja kohusetruult, andes selleks täielikult kõik oma jõu ja võimed.

RIISUJA ON MEIE ÜHINE VAENLANE

Üheks kõige halvemaks sotsialistliku distsipliini rikkumise mooduseks on materiaalsete väärtuste riisumine tootmises. Me ei räägi sellest mitte seepärast, et taolistel nähtustel oleks suur levik. Neid, kes armastavad kasu

saada oma kollektiivi, see tähendab aga, et ka oma seltsimeeste arvel, ei ole sugugi palju.

Igasugune vargus on vastuolus meie sotsialistliku moraaliga ja suuremale osale inimestest täiesti võõras. Kuid mispärast puutume me tänapäeval siiski veel kokku sotsialistliku omandi riisumise juhtudega ning muretu suhtumisega tema säilitamisse?

Pikad aastasajad töötamist ekspluataatorite heaks on kasvatanud töötajates suhtumise tootmisvahenditesse kui rõhumise abinõudesse. See on ka loomulik, sest kapitalistliku tootmise tingimustes nad sellised ongi. Muidugi ei ole selles süüdi masinad kui niisugused, vaid kapitalistlikud tootmissuhted. Üheks stiihiliseks protestivormiks ekspluateerimise vastu oli mõnedel inimestel püüd omandada vihatud ekspluataatorile kuuluvat vara.

Arusaadavalt ei ole sellise psühholoogia väljajuurimine sugugi kerge. Selleks et hoolikas suhtumine sotsialistlikku omandisse iga inimese teadvuses juurduks, läheb vaja palju aastaid ja aastakümneid. Nõuab aega ja pingutusi, et ühiskond täielikult vabaneks niisugustest kapitalismi «sünnimärkidest» nagu logelemine, vargus, parasiitlik teiste arvel äraelamine jne.

Kuidas varast ära tunda? Varas ei ole mitte ainuüksi see, kes on varguselt tabatud. Ta võib varjata end ka täiesti kohusetruu töötaja maski taga, kuid kasutab lohakalt metalli, tsementi, elektrienergiat ning metsa-, ehitus- ja teisi materjale.

Aserbaidžaanis on näiteks puidutöötlemisfirma «Stroidetal». See ettevõte «toodab» igal aastal ligemale 12 000 m^3 jäätmeid. Nendest müüakse elanikkonnale ainult 3000, ülejäänu aga põletatakse ilmatu suurtel lõketel. Seejuures nimetatakse neid lõkkeid «territooriumi puhastamise organisatsioonilis-tehnilisteks abinõudeks». Kui hästi oleks aga ärapõletatavad lauad ja latid sobinud puittaara valmistamiseks, mida juurviljakasvatajad pikisilmi ootavad! 1970. aastaks planeeritud 3500 m^3 juurviljataarast valmistas firma ainult veidi üle 420 m^3. Kas nende lõketega ei tehta siis sotsialistlikule omandile kahju?

Või teine näide. Trusti «Dneproželezobeton» ettevõtetes ja kombinaadi «Dneprotjažstroi» ehitustel esinevad suured tsemendikaod. Rahvakontrolli esindajad uurisid neid pikema aja vältel ja tulid järeldusele, et kadude üheks

peamiseks põhjuseks on segu ebaperemehelik kasutamine seinte ladumisel. Mitte ühelgi kombinaadi «Dneprotjažstroi» ehitusel ei kasutata seadiseid, mis reguleeriksid segukihi paksust. 10—12 mm asemel tehakse liitekohad kuni 20 mm paksused. Mittemingisugust vajadust niisuguse ülivõimsa tugevdamise järele aga ei ole, kuid segu ülekulu on ilmne. Ainuüksi kahe viimase aasta jooksul moodustas segu ülekulu kombinaadile alluvates ehitustrustides ligemale 20 000 m^3. Sellest segust oleks saanud täiendavalt laduda elamute seinu 2538 korteri tarvis.

Mõnikord me vaatame läbi sõrmede, kui meie töökaaslane mõne laagri või tööriista tehasest välja toob, ega pea sellist tegu häbistavaks. Ise mõtleme seejuures, et pole midagi, ega tehas seepärast veel vaesemaks jää. Kuid jääb siiski. Need materiaalsed väärtused kuuluvad ju kõigile töötajaile. See on meie kõigi ühine omand. Tähendab, varastatakse kõigilt meilt.

L. Brežnev rääkis NLKP XXIV kongressil: «Nõukogude inimese uus pale, tema kommunistlik moraal ja maailmavaade kujunevad välja alalises kompromissitus võitluses mineviku iganditega. Kommunistlik moraal ei saa võita ilma resoluutse võitluseta tema niisuguste antipoodide vastu nagu ahnitsemine, altkäemaks, parasitism, laim, anonüümkirjad, joomine ja muu säärane. Võitlus selle vastu, mida me nimetame mineviku iganditeks inimeste teadvuses ja tegudes, on üritus, mis nõuab partei ja meie ühiskonna kõigi teadlike, eesrindlike jõudude pidevat tähelepanu.»

Seepärast peabki igasuguste ühiskondliku omandi riisujate vastu võitlema mitte üksi kollektiiv tervikuna, vaid ka iga aus inimene eraldi. Ainult niiviisi on meil võimalik kiiremini ja jäädavalt lõppu teha sellele vastikule mineviku igandile.

ENESEDISTSIPLIIN ON TÖÖTAJATE JÕUD

V. I. Lenin õpetas, et ühiskondliku töö kommunistlik organisatsioon, mille poole esimeseks sammuks on sotsialism, püsib järjest rohkem töötajate eneste vabal ja teadlikul distsipliinil. Tänapäeva tingimustes enesedistsipliini tähtsus üha suureneb.

Tormiliselt arenev teaduse ja tehnika revolutsioon suurendab iga töötaja osa ühiskondlikus tootmises ning seab kogu töökollektiivi edu sõltuvusse tema töötulemustest. Kui inimene on tööprotsessis varustatud primitiivsete tööriistadega, siis võib kogu kahju, mida põhjustas näiteks töölise süü tõttu tekkinud tööseisak, väljendada rublades. Täiesti teistsugune on aga olukord siis, kui töökoht on varustatud kaasaegsete seadmetega, mis mõnikord maksavad sadu tuhandeid ja isegi miljoneid rublasid. Ei ole raske mõista, et nendes tingimustes võib igasugune inimese distsiplineerimatus ühiskonnale liialt kalliks maksma minna.

Sotsialismi eelis seisnebki just selles, et ta ühendab orgaaniliselt töötajate enesedistsipliini tööprotsessis teaduse ja tehnika uusimate saavutuste kasutamisega. Miljonite tööliste, teenistujate ja kolhoosnikute enesedistsipliini allikaks on teadmine, et nad töötavad endale, oma ühiskonnale.

Kommunistlik Partei hoolitseb väsimatult selle eest, et igaüks tunneks end kodanikuna selle sõna tõelises mõttes, oleks huvitatud üldrahvalikust üritusest ning kannaks selles oma osa vastutusest. «Meie peame iga töö, kui must ja raske ta ka on,» õpetas V. I. Lenin, «korraldama nii, et iga tööline ja talupoeg vaataks endale nõnda: mina olen üks osa vaba töö suurest armeest ja oskan ise korraldada oma elu... oskan sisse seada kommunistliku korra.»[1]

Töötajate enesedistsipliin ja organiseeritus omaette, kui nad ei teeni kommunistlikku ülesehitustööd, ei oma mingisugust tähtsust. Enesedistsipliin suurendab jõudusid palju kordi aga siis, kui ta on töötajate ees seisvate ülesannete lahendamisele suunatud tegevusühtsuse aluseks.

Nõukogude töölisklass, kõik meie maa töötajad on relvastatud suurepärase ideega — üles ehitada kommunistlik ühiskond. Nõukogude rahvas on selle idee elluviimise nimel korda saatnud tõelisi kangelastegusid ning teeb seda ka edaspidi.

NLKP XXIV kongress püstitas partei ja nõukogude rahva ette konkreetsed ülesanded ning määras kindlaks uued tähised kommunismile liikumise teel. Nende üles-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 267.

annete edukaks lahendamiseks on vajalik kõigi töötajate — tööliste, kolhoosnikute, tehnikute, inseneride ja teadlaste enesedistsipliin ning organiseeritus. See nõue on maksev eranditult iga nõukogude inimese kohta, sõltumata sellest, milline on tema ühiskondlik seisund ja millises lõigus ta töötab.

Viieteistkümnes peatükk

NÕUDMISED TEADMISTELE SUURENEVAD

TÖÖTAJATE KULTUURITASEME TÕUS JA TEHNIKA-ALASTE TEADMISTE PIDEV KASV ON SOTSIALISMI SEADUSPÄRASUS

1847. aasta oktoobri lõpul ja novembri algul, s. o. 70 aastat enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni kirjutas Friedrich Engels: «Tööstus... mida juhib ühiselt ja plaanipäraselt kogu ühiskond, eeldab... igakülgselt arenenud võimetega inimesi, inimesi, kes on võimelised orienteeruma kogu tootmissüsteemis.»[1] Sellistena nägi juba F. Engels töötajaid sotsialismi ajal. Võrdleme nüüd, kuivõrd F. Engelsi prognoos ühtib meie tegelikkusega. Selleks et mitte eksida, kasutame statistika andmeid. Sest arvud on ju majandusega tegeleva inimese jaoks faktid. Aga faktid on, nagu öeldakse, kangekaelsed.

1917. aasta. Kolm neljandikku revolutsioonieelse Venemaa elanikkonnast ei osanud ei lugeda ega kirjutada. «Niisugust metsikut maad, kus rahvahulgad oleksid hariduse, valguse ja teadmiste poolest niivõrd *paljaks röövitud* — niisugust maad ei ole Euroopasse peale Venemaa enam ainsatki jäänud,»[2] märkis V. I. Lenin. Miljonite tööliste ja talupoegade osaks oli raske ning kurnav töö ekspluataatorite heaks. Kommunistlik partei andis kõigile töötajaile võimaluse õppida. Algas esimene kultuurirevolutsioon maailmas. Mitmetele miljonitele töötajatele hariduse andmist juhtis V. I. Lenin. «Teaduse esindajate, proletariaadi ja tehnika liidule,» ütles V. I. Lenin, «ei suuda vastu seista mitte ükski tume jõud.»[3] Sellele liidule ei jõudnud vastu panna ka rahvahulkade sajandeid kestnud kirjaoskamatus ja harimatus.

1928. aasta. Iga 100 töölise kohta tuleb 4 insener-tehnilist töötajat, kuid ainult ühel nendest on diplom.

---

[1] *К. Маркс и Ф. Энгельс.* Соч., т. 4, стр. 335.
[2] *V. I Lenin.* Teosed, 19. kd., lk. 116.
[3] *V. I. Lenin.* Teosed, 30 kd., lk. 372.

1940. aasta. Iga 100 töölise kohta tuleb 7 diplomeeritud inseneri ja tehnikut.

1970. aasta. Igast sajast töötajast on rohkem kui 55-l kõrgem või keskharidus; üle poole maaelanikest on lõpetanud kesk- või kõrgema kooli.

Praegu töötab rahvamajanduses umbes 17 miljonit kõrgema ja keskeriharidusega spetsialisti.

Millest need arvud räägivad? Isegi teoreetiliste teadmisteta inimene leiab nendes kergesti järgmise seaduspärasuse: mida rohkem sotsialistlik ühiskond edasi areneb, seda kõrgem on töötajate haridus-, kutsealase ettevalmistuse ja üldine kultuuritase. Need arvud tõendavad veenvalt ka seda, et F. Engelsi prognoos osutus täiesti õigeks.

V. I. Lenin rõhutas korduvalt, et ekspluataatorid seavad oma eesmärgiks võõrutada rahvas mõtlemisest, sealhulgas «ka selle üle, missugune klass oma võimuga riigis põhjustab...» töörahva «... materiaalse ja vaimse viletsuse»[1]. Sest mida madalam on töötajate haridus, seda vähem on nad võimelised aru saama oma viletsa olukorra põhjustest, seda jõhkramad ning otsekohesemad on rõhumise võtted ja meetodid.

Kuid kapitalistlik tootmine ise, hoolimata ettevõtjate tahtest ja soovist, nõuab järjest rohkem kvalifitseeritud tööjõudu. Ent teadmisi antakse töötajatele täpselt sellises ulatuses, nagu see on kasulik kodanlusele. Ameerika Ühendriikides funktsioneerib laitmatult rafineeritud barjääride süsteem, mis suleb töötajate lastele pääsu kõrgemate teadmiste juurde.

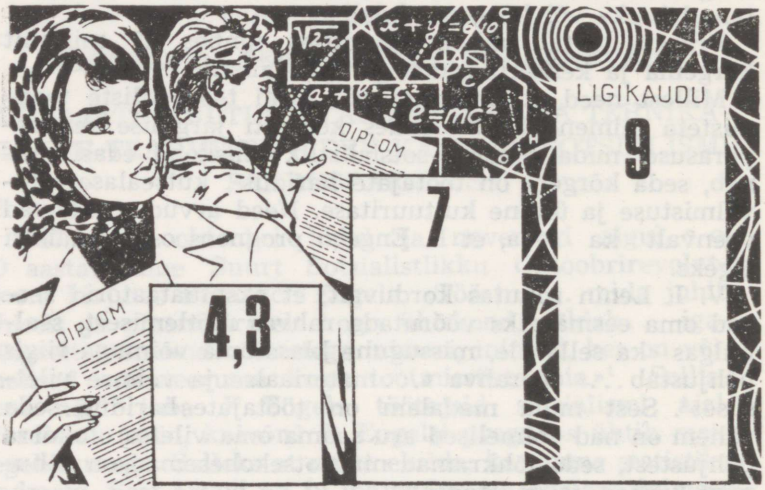
UNESCO andmeil saab maailmas alghariduse ainult iga neljas, keskhariduse aga kõigest iga kaheteistkümnes inimene. Arenenud kapitalistlikes maades, nagu seda on Saksa FV, Prantsusmaa ja Inglismaa, saavad niisuguse üldhariduse, mis annab õiguse ülikoolis õppimiseks, ainult 20—25% noortest, kes peamiselt kuuluvad valitsevasse klassi. Meie maal saavad juba praegu 70% noortest lõpetatud keskhariduse ning nendel on võimalus jätkata õppimist kõrgemates õppeasutustes. USA teadlased arvestasid hiljuti välja, et iga ameerika üliõpilane, kes soovib lõpetada kõrgema õppeasutuse, peab nelja-aastase üli-

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 19. kd., lk. 116.

Viisaastaku portree arvudes

Spetsialistide väljalase kõrgematest ja keskeriõppeasutustest (milj. inimest)

1961.—1965. a. 1966.—1970. a. 1971.—1975. a.

Direktiivid

koolikursuse eest maksma 14 000 dollarit. Ainuüksi 1969/70. õppeaastal tõusis õppemaks 10% võrra.

Meie maal on haridus tasuta. Enamikule kõrgemate ja keskeriõppeasutuste üliõpilastest ja õpilastest makstakse riiklikku stipendiumi.

Kapitalism süvendab ja kinnistab tööjaotust. Seejuures kindlustavad ekspluataatorid endale need tööliigid, mis võimaldavad neil säilitada valitsevaid positsioone (tootmise juhtimine, finantstegevus jne.). Töölistele ja talupoegadele jäävad aga need tööliigid, mis jätavad nad alatiselt ekspluateeritavateks (peaasjalikult tööliigid, mis on vahetult seotud toodangu valmistamisega, samuti ka raske füüsiline töö, mis ei nõua suuri kutsealaseid teadmisi ega üldhariduslikku ettevalmistust), ning mõned üksikud vähetähtsad vaimse töö liigid.

Tööjaotus püsib ka sotsialismi tingimustes. Selle ees-

märgiks ei ole aga inimese kinnistamine igaveseks ühe või teise tööliigi külge ega klassierinevuste säilitamine. Siin avanevad kõigi inimeste ees võrdsed võimalused hariduse saamiseks ja täiendamiseks ning kvalifikatsiooni omandamiseks. Sotsialism loob võimalused kõigi töötajate võimete igakülgseks arenemiseks. Võiks tuua kümneid tuhandeid näiteid, kus eilsest töölisest on saanud silmapaistev tootmisjuht, teadlane või insener, kolhoosnikust aga agronoom või kolhoosiesimees.

Nagu NLKP XXIV kongressil märgiti, on Kuzbassi kaevurite hulgas üldise ja keskeriharidusega tööliste arv viimase kümne aasta jooksul 2 korda suurenenud. Kemerovo oblastis omandasid möödunud viisaastakul kõrgema ja keskhariduse peaaegu 50 000 töölist. Ainuüksi aastatel 1968—1970 edutati Kemerovo oblastis juhtivatele ja insener-tehnilistele ametikohtadele üle 9000 töölise. Partei XXIV kongressi delegaatide hulgas oli endine läbindajate brigaadi brigadir Nikolai Kotšetkov. Kaks aastat tagasi määrati tuntud brigadir kaevanduse direktoriks. Käesoleval ajal on ta üks parimatest söetööstuse juhtidest, kõigi poolt lugupeetud ja autoriteetne inimene.

Kuznetski Metallurgiakombinaadis on üle 70% kõigist juhtivatest ja insener-tehnilistest töötajatest töötanud ääsitöölise, terasesulataja või valtsijana. Viimase kahe aasta jooksul on üksnes Volgogradi linnas edutatud juhtivale insener-tehnilisele tööle ligi 900 töölist nende hulgast, kes lõpetasid instituudi või tehnikumi ilma tootmistööd katkestamata.

Kommunistlik Partei täidab kõrvalekaldumatult V. I. Lenini nõuannet otsida ja edutada juhtivale tööle andekaid organisaatoreid, samuti abistada neid praktilise töö käigus.

Kommunismi ajal määratakse inimese töötegevuse valdkond kindlaks tema kutse- ja teadusalaste huvide ringiga, tema igakülgse arenemise astmega. «Kommunismi võiduga,» öeldakse NLKP programmis, «toimub vaimse ja füüsilise töö orgaaniline ühinemine inimeste tootmistegevuses. Haritlaskond lakkab olemast eriline sotsiaalne kiht, füüsilise töö tegijad tõusevad oma kultuurilise ja tehnilise taseme poolest vaimse töö tegijate tasemele.» Kaovad erinevused vaimset ja füüsilist tööd tegevate inimeste vahel, töö ise aga muutub igale inimesele esimeseks eluvajaduseks.

Üheksas viisaastak kujuneb hiiglasuureks sammuks edasi igakülgselt arenenud töötajate ettevalmistamise alal. Meie maal minnakse üle üldisele keskharidusele. Kutsekoolides valmistatakse ette vähemalt 9 miljonit kõrge kvalifikatsiooniga oskustöölist kõigile rahvamajandusharudele. Kõrgema ja keskeriharidusega spetsialistide väljalase moodustab umbes 9 miljonit inimest.

Mispärast pööratakse spetsialistide ettevalmistamisele ning üldhariduslikku ettevalmistuse laiendamisele nii suurt tähelepanu? Seda dikteerivad tootmise vajadused. Käesolevat viisaastakut iseloomustab tehnika progressi erakordselt kiire tempo. Tootmisse, juhtimissfääri tungib üha intensiivsemalt kõige täiuslikum tehnika ja tehnoloogia. Käsitsitöö taganeb mehhanismide ees.

Tootmise kompleksne mehhaniseerimine ja automatiseerimine, elektriliste, füüsikalis-keemiliste ja keemilis-bioloogiliste protsesside laialdane kasutamine toodangu valmistamisel toob tööliste töösse põhjalikke muudatusi. Kogu tootmisprotsess, alates tooraine etteandmisest kuni valmistoote väljatulekuni, toimub ilma inimese kätt külge panemata. Masinate süsteem võtab enda peale mitte ainult energeetilised, liikumapanevad funktsioonid, vaid põhiliselt ka inimese täidesaatvad funktsioonid. Inimene, nagu juba K. Marx ette nägi, «väljub» tehnoloogilisest protsessist ja «asub tema kõrvale». Ta muutub tehnoloogilise protsessi «peaagendist» kogu tootmisprotsessi juhiks, selle järelevaatajaks.

Näiteks käsitsi juhtimise asendamine elektrilise, pneumaatilise või hüdraulilise juhtimissüsteemiga suurendab operaatori masinaaja poolautomaattööpinkidel töötamisel 40—50%-ni, automaatidel aga 60—70%-ni tööajast. Automaatselt töötavate masinate süsteemi juures on peamine osa seadistajal. Ta kontrollib tervet tootmisprotsessi, häälestab ja reguleerib masinate süsteemi ning kõrvaldab ettenähtamatud häired. Seadistaja töö ühendab endas orgaaniliselt vaimse ja füüsilise tegevuse. Kusjuures selles ühenduses on vaimne töö ülekaalus.

Tootmise kompleksne mehhaniseerimine ja automatiseerimine nõuab igalt inimeselt uusi teadmisi ning kvalifikatsiooni tõstmist. Selleks et teenindada masinate süs-

teemi, ei jätku käsitsi tehtavate töövõtete tundmisest ega vilumusest. Siin nihkuvad esiplaanile teadmised matemaatikas, füüsikas, keemias, teoreetilises mehaanikas ja teistel teadusaladel. Ilma täieliku keskhariduseta on tee nende erialade juurde suletud. Tähendab, tuleb õppida. See nõue on maksev iga töölise kohta, sest tal tuleb mitte ainult õppida käsitsema juba olemasolevat kaasaegset tehnikat, vaid arendada seda edasi.

Tehnika progress muudab mitte üksnes füüsilise, vaid ka vaimse töö sisu ja iseloomu. Vaimne töö kujutab endast ühest küljest tootmisprotsesside kontrollimist, juhtimist ja jälgimist, teisest küljest aga tehnika täiustamist, uute masinate ja mehhanismide konstrueerimist ning teaduse saavutuste laialdast kasutamist. Käsitsi tehtava ja mehhaniseeritud töö juures täidab neid vaimse tegevuse mõlemaid funktsioone inimene. Automaatselt töötavad masinad, mis on varustatud küberneetiliste seadmete ja elektronarvutitega, võtavad enda peale kogu masinate süsteemi töö kontrollimise, annavad ühele või teisele agregaadile käsklusi ettenähtud programmist kõrvalekaldumise või ebatäpsuste ilmnemise korral.

Inimene vabastatakse väsitavate vaimsete operatsioonide täitmisest juhtimissfääris. Täielikult automatiseeritud ettevõttes ja automaattsehhides jääb inimese hooleks ainult tehnoloogiliste protsesside programmide ning režiimide loomine. Aja jooksul saavad vaimse töö struktuuris valdavaks just loomingulised funktsioonid, inimese mõtlev tegevus.

Seega suurendab teaduse ja tehnika progress tootmise nõudmist kõrge haridustaseme ja kutsealase ettevalmistusega töötajate järele. «Üha rohkem on meil nüüd töölisi,» ütles L. Brežnev NLKP XXIV kongressil, «kes valdavad meisterlikult oma kutseala, kes, ehkki neil on juba keskharidus, jätkavad õppimist, omandavad teaduse ja kultuuri eesrindlikke saavutusi. Tavaliselt on sellised töölised poliitiliselt aktiivsed, ettevõtte ja kogu riigi huve peavad nad oma isiklikeks huvideks. Niisuguste tööliste järgi joondub kogu nõukogude töörahvas.» Tähendab, et ajast ning teaduse ja tehnika progressist mitte maha jääda, on vaja visalt teadmisi omandada.

TÖÖLISTE ETTEVALMISTAMINE JA NENDE KVALIFIKATSIOONI TÕSTMINE

Kuidas tõsta oma kultuuritaset ja täiendada tehnikaalaseid teadmisi? Kuidas ja kus õppida? Need küsimused erutavad paljusid töölisi, eriti aga alles töömeheteele asuvaid noori.

30-ndate aastate algul oli vastus taolistele küsimustele lihtne. Tahad masinal töötada, omanda tehnikaalaste teadmiste miinimum, s. t. näita, et sa tunned masina ehitust, tema ekspluatatsioonieeskirju ja -mooduseid. Sel ajal oli kvalifitseeritud kaadrist puudus. Ka ettevalmistusajad olid lühikesed.

Nüüd on meil loodud võimas *kutsehariduse süsteem,* mida esindab üle 5000 kutsekooli ja õppeasutuse. Kaheksanda viisaastaku jooksul (1966—1970) valmistati kutsekoolides ette 7 miljonit oskustöölist. Käesoleval ajal lasevad kutsekoolid aastas välja üle 1,5 miljoni oskustöölise kõigile rahvamajandusharudele, sealhulgas ligi 700 000 põllumajanduse mehhanisaatorit.

NLKP XXIV kongressil räägiti asjalikult sellest, et uute tööliste ettevalmistamise kvaliteeti kutsehariduse süsteemis on tarvis märgatavalt parandada. «Uued kaasaegsed tööpingid ja masinad nõuavad,» rääkis NLKP XXIV kongressil Leningradi Kirovi tehase lihvija J. Lebedev, «et nendel töötaksid kõrge kvalifikatsiooniga, tööd armastavad inimesed, kes on võimelised võtma tehnikalt kõik, mida ta anda võib. Meile, kaadritöölistele, teeb väga muret töölisklassi noore põlvkonna ettevalmistamise probleem. Selles küsimuses, nagu meile näib, ei ole veel kõik lõpuni läbi mõeldud. Arvatakse, et kutsekoolides saavad noormehed ja neiud küllaltki kõrge kvalifikatsiooni. Kuid, tõtt öelda, tulevad nad tehasesse ettevalmistuse mõttes veel «rohelistena». Neid on tarvis edasi õpetada ja esialgu me noortest töölistest erilist kasu ei saa. On aga teada, et kes oma tööd nagu kord ja kohus teha ei oska, see teda ka ei armasta. Siit tulenebki noore tööliskaadri suur voolavus.»

Viimastel aastatel on kutsehariduse süsteem tunduvalt edasi arenenud. Tema õppe- ja materiaalne baas on tugevnenud ning õppejõudude koosseis märgatavalt paranenud. Üldise keskhariduse elluviimisel on üheks perspektiivsemaks teeks nende kutsekoolide edasiarenda-

mine, mis üheaegselt annavad nii keskhariduse kui ka elukutse.

Eriala võib omandada ka vahetult tootmises. Igal aastal õpib ettevõtetes, asutustes ja organisatsioonides uue elukutse või eriala üle 4,7 miljoni inimese. *Kvalifitseeritud tööliste ettevalmistamiseks tootmises* on kolm vormi: individuaalne ja brigaadiviisiline väljaõpe ning kursused. *Individuaalse väljaõppe* korral kinnistatakse õpilane kogenud töölise juurde, kes siis talle eriala õpetab. Selliselt valmistatakse ette treialeid, lukkseppi ja elektrikeevitajaid. *Brigaadiviisilist ettevalmistust* kasutatakse juhtudel, kui kogu õpilaste grupp (5—10 inimest) omandab ühte ja sama eriala. Nii valmistatakse ette näiteks ehitustöölisi-monteerijaid, müürseppi, puuseppi jne. *Kursused* korraldatakse nendel juhtudel, kui on vaja õpetada keerukaid erialasid. Kursustel valmistatakse ette näiteks autojuhte. Uute tööliste ettevalmistamine tootmises kestab mitte üle kuue kuu.

Uute tööliste ettevalmistamine ettevõtetes etendab tähtsat osa töötajate kuluuritaseme tõstmisel ja tehnikaalaste teadmiste täiendamisel. Üle 75% tööstustöölistest alustab oma töömeheteed just ettevõttes õppimisest.

Lvovi tootmiskoondises «Elektron» on igale õpilasele kinnistatud oma šeff — üks tsehhi parimatest töölistest. Siin on hoogu võtnud õpilaste omavaheline võistlus kutseala kiiremaks ja kvaliteetsemaks omandamiseks. Õppeprogramme ja -plaane täidetakse rangelt. Selle tulemusel ei jää tootmises ettevalmistuse saanud noortöölised mitte milleski maha kutsekooli lõpetanutest.

Kuid tihti kasutatakse ettevõtetes õpilasi ajutistel töödel, kärbitakse meelevaldselt õppeprogramme, ei kanta hoolt õppejõudude ja instruktorite valiku ega õppe- ja materiaalse baasi loomise ning arendamise eest. Kõik see, mõistagi, avaldab negatiivset mõju töölisklassi noore põlvkonna kutsealase ettevalmistuse kvaliteedile.

Tööliste kutsealased teadmised, samuti nagu igasugused muud teadmised, nõuavad teaduse ja tehnika tormilise revolutsiooni ajastul pidevat täiendamist ja süvendamist. Seepärast on süstemaatilisel kaadri kvalifikatsiooni tõstmisel suur tähtsus.

Ettevõtetes töötavad eesrindlike kogemuste koolid,

teise või naaberkutseala õpetamise kursused, tootmistehnilised kursused ja sihtkursused.

Eesrindlike kogemuste koolis võib omandada tootmisnovaatorite töömeetodeid ja seltsimeestele edasi anda oma kõige õnnestunumaid töövõtteid. Eriti huvipakkuvad on üleliidulised eesrindlike kogemuste koolid, mis luuakse eesrindlike, ühe või teise rahvamajandusharu parimate ettevõtete baasil. Nendes koolides on võimalik kätte õppida kõige progressiivsemaid töö ja tootmise organiseerimise meetodeid. Sebrjakovo Tsemenditehases loodud Üleliidulises Eesrindlike Kogemuste Koolis on saanud ettevalmistuse mitusada meie maa tsemenditööstuse töölist.

Tänapäeva tingimustes on tohutu tähtsus *töölistele teise või naaberkutseala õpetamisel.*

Mõnikord võib ettevõttes näha järgmist pilti. Tööline haigestus. Asendada ei ole teda aga kellegagi. Seadmed jäävad seisma. Seisma on sunnitud ka tema töökaaslased. Paistab, et pole midagi lihtsamat, kui ühele nendest õigel ajal kätte õpetada naabereriala, ja sellist tööseisakut ei teki. Nii tegelikult paremates tootmiskollektiivides tehaksegi, tagades tööliste hulgas täieliku asendatavuse. Mispärast Štšokino rahval nende eksperiment õnnestus? Eelkõige just sellepärast, et nad saavutasid tööliste hulgas asendatavuse, ühitasid oskuslikult kutse- ja erialasid, millede õppimine organiseeriti kursustel juba varem.

Praegu oskab kombinaadis üle 1000 töölise kahte või rohkem naaberkutseala. See võimaldab ilma eriliste raskusteta säilitada töörütmi ja täita plaaniülesanded ka puhkuste perioodil, mingi osa tööliste haigestumise korral ja tootmistööd katkestamata õppivate tööliste puudumisel eksamisessiooni ajal.

Teise või naaberkutseala õpetamise kursused on üheks kvalifikatsiooni tõstmise kõige enam levinud vormiks majandusharudes, kus tootmisel on pidev iseloom või toimub vooltootmine (naftakeemia-, keemia-, toiduainete- ja tsemenditööstus ning teised).

Üheks kõige levinumaks kvalifikatsiooni tõstmise vormiks on veel *tootmistehnilised kursused.* Nendel kursustel õppides parandab tööline oma teoreetilist ettevalmistust ja omandab keerukamaid töövõtteid. Tootmistehnilistel kursustel õppimine lõpeb tavaliselt järjekordse tariifi- ja kvalifikatsioonijärgu omistamisega.

Viisaastakul (1971—1975) valmistatakse kutsekoolides ette vähemalt 9 miljonit oskustöölist kõigile rahvamajandusharudele

Tootmises omandavad töölised mitte üksnes paljusid erialasid, vaid tõstavad ka oma kvalifikatsiooni. Sel eesmärgil organiseeritakse ettevõtetes *sihtkursusi*. Seal õpivad töölised tundma uut liiki masinaid, mehhanisme ja seadmeid, uut tehnoloogiat, uusi tooraineid, toodete näidiseid jne. Samuti täiendavad töölised oma teadmisi meistrite koolides, majanduskoolides, kursustel, tehnika- ja majandusalaste teadmiste ülikoolides, töölisnoorte õhtukoolides, tehnikumide ja kõrgemate õppeasutuste õhtustes ning kaugõppeosakondades. Tootmiskvalifikatsiooni tõstmise mastaabid on tohutu suured. Igal aastal õpib vahetult tootmises uue kutseala või tõstab oma kvalifikatsiooni üle 18 miljoni töölise ja teenistuja. Peale selle õpib ligi 4,2 miljonit töölist ja teenistujat tehnikumide ja kõrgemate õppeasutuste õhtustes ning kaugõppeosakondades.

Lihhatšovi-nimelise Moskva Autotehase, Neeva Masinaehitustehase ja Gorki Autotehase tootmiskollektiivides on kasutusel tootmistehnilise õppuse astmeline süsteem, mille tuum seisneb selles, et ühte või teist ettevalmistuse ja kvalifikatsiooni tõstmise vormi läbi tehes tööline nagu tõuseks mööda redelit kutsemeisterlikkuse tipu poole. Astmeline süsteem tagab õppuse mitmesuguste vormide järjekindluse ning kõrvaldab dubleerimise ja paralleelismi. Töölisele antaval diplomil fikseeritakse, millal ja missuguse õppuse ta on läbi teinud, millised on tema kutse- ja tehnikaalased teadmised ning missugune kvalifikatsioon talle omistati. Nii oma kui ka teistes samalaadsetes ettevõtetes annab niisugune diplom võimaluse vastaval töökohal töötamiseks.

Seega on iga tootmiskollektiiv tõeline kaadri kool. Siin kujunevad ja täiustuvad kõigi töötajate kutsealased teadmised ning tootmiskogemused. Tootmiskollektiivi arenemisprotsess kindlustab ühest küljest tootmistehniliste ülesannete, teisest küljest aga töötajate teadmiste ja oskuste rikastamise ning nende üldise kultuuritaseme tõstmise ülesande eduka täitmise. Tootmiskollektiivi tegevuse selle külje eriti suurt tähtsust märkis V. I. Lenin, kutsudes üles saavutama, et «iga vabrik, iga elektrijaam muutuks hariduse koldeks . . .»[1].

Igas töökollektiivis on inimesed, kes vastutavad selle eest, et töötajate teadmised, kutseala tundmine ja oskused täielikult vastaksid kaasaegse tootmise nõuetele. Nendeks on tootmistehnilise õpetuse insenerid ja instruktorid. Suurtes tootmiskollektiivides on kümneid selliseid töötajaid. Nende kõige lähemateks abilisteks on insenertehnilised töötajad ja kõrge kvalifikatsiooniga töölised. Paljudel ettevõtetel on tihedad sidemed teadusliku uurimise instituutide ning kõrgemate ja keskeriõppeasutuste kollektiividega, samuti teadlastega. Praktiliselt võivad tootmiskollektiivile kutsealase ja tehnilise õppuse organiseerimisel igal ajal abiks tulla kesk- ja kutsekoolide ning tehnikumide ja instituutide õpetajad ja õppejõud, teadlased ja spetsialistid.

Paljudel ettevõtetel on olemas suurepäraselt sisustatud õppeklassid, tehnikakabinetid, õppetsehhid ja -töö-

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 479.

kojad. Raske on leida ettevõtet, kus ei oleks hästi komplekteeritud tehnikaraamatukogu. Kaadri kutsealast õpetamist juhivad tehnilise väljaõppe osakonnad.

Kõik õppimisega seotud kulud võtab sotsialistlik riik enda kanda. Samaaegselt antakse isikutele, kes töö õppimisega ühendavad, veel rida soodustusi.

Rääkides tööliste kutsealasest õppusest ja nende kvalifikatsiooni tõstmisest, ei puudutanud me seni nende üldhariduse küsimust. Kas see tähendab, et üld- ja kutseharidus ei ole üldsegi omavahel seotud? Hoopis vastupidi. Üld- ja kutseharidus on väga tihedates sidemetes. Leninimelise Moskva Pedagoogilise Instituudi teadlased viisid tehases «Dünamo» läbi huvitava uurimuse. Nad otsustasid välja selgitada, mida annab töölisele õppimine üldhariduslikus koolis. Selgus, et keskharidusega tööliste (tööriistalukkseppade) tootlus on 25% kõrgem kui sama kvalifikatsiooniga töölistel, kellel on kaheksaklassiline haridus. Üle 70% kõigist tööriistade ja rakiste purunemise juhtudest treialite ning freesijate juures langeb 5—7-klassilise haridusega töölistele. Mootorite montaažitsehhide 9—10-klassilise haridusega töölistel ei esine peaaegu üldse seadmete seisakuid nende endi süü tõttu. Küpsustunnistust omavate tööliste hulgas on keskmiselt poolteist korda rohkem ratsionaliseerijaid kui ülejäänud sama vanuse ja tööstaažiga tööliste seas. Haridustaseme kasvuga kaasneb aktiivsuse tõus ühiskondlike konstrueerimis- ja majandusliku analüüsi büroode, normeerimise ja töö teadusliku organiseerimise gruppide, tootmisnõupidamiste ning leiutajate ja ratsionaliseerijate kompleksgruppide tegevusest osavõtmisel.

Tehases «Voronežselmaš» otsustati järele vaadata, kui palju on keskmiselt teinud ratsionaliseerimisettepanekuid lukksepad, kellel on ühesugune kvalifikatsioon, vanus ja tööstaaž, kuid erinev haridustase. Selgus, et kolme aasta jooksul tuli keskmiselt iga kuni viieklassilise haridusega ratsionaliseerija kohta 2,3 ettepanekut; viie- ja kuueklassilise haridusega — 3,2; seitsmeklassilise haridusega — 6,5; kaheksa- ja üheksaklassilise haridusega — 7,2; üldise keskharidusega — 9,5 ratsionaliseerimisettepanekut.

Majanduslik efekt ülalmärgitud lukkseppade grupi ühe ettepaneku juurutamisest suureneb sedamööda, kuidas kasvab haridustase, jõudes 62 rublalt algharidusega rat-

sionaliseerijatel kuni 132 rublani keskharidusega ratsionaliseerijatel. Pole midagi öelda, vahe on suur!

Huvitav on märkida, et ratsionaliseerijate ja leiutajate ridadega liitumisel hakkavad paljud töölised uuesti õppima. «Voronežselmaši» 124-st töölisest-ratsionaliseerijast märkisid 63, et neil ei jätku teadmisi oma loominguliste ideede elluviimiseks. Kaks kolmandikku nendest olid arvamisel, et nende haridus ei ole küllaldane ka edukaks töötamiseks oma töökohal. 24 kõrgemates õppeasutustes ja koolides õppivat ratsionaliseerijat märkisid, et neid ajendas õppima teiste motiivide hulgas ka püüe tehnikaalasele loometegevusele.

Seega esitab kaasaegne tootmine ning teaduse ja tehnika revolutsiooni areng kaadrile, tema intellektile ja kutsealasele väljaõppele üha suuremaid nõudmisi. Kuid ilma kõrge üldharidustasemeta on hea kutsealane ettevalmistus võimatu. Noorsoo üldisele keskharidusele ülemineku lõpuleviimine üheksandal viisaastakul tähendab seda, et tootmisse saabub miljoneid noori töötajaid, kes on võimelised tundma õppima kõiki nüüdisaja tehnika saavutusi ning kogu kaasaegse tootmise keerukust.

Viimastel aastatel on paljude tootmiskollektiivide elus kindla koha leidnud *kommunistliku töö koolid*. Selles väljendub eredalt nõukogude inimeste püüe õppida töötama ja elama kommunistlikult, sammuda koos aja üha kasvavate nõudmistega.

Kommunistliku töö koolid tekkisid 60-ndate aastate algul. 1970. aastal loendati kogu riigis üle 80 000 kommunistliku töö kooli, kus õppis üle 2,5 miljoni inimese. Need koolid tekkisid töötajate loova initsiatiivi tulemusel ning muutusid kõige massilisemaks, kõige efektiivsemaks töötajate tööalase, ideelise ja poliitilise kasvatamise, samuti eesrindlike töömeetodite levitamise ja juurutamise vormiks.

Kogemused näitavad, et kommunistliku töö koolis õppimine aitab võistlusest osavõtjail leida efektiivseid teid sotsialistlike kohustuste täitmiseks ja täiendavate tootmisreservide avastamiseks ning rakendamiseks. Samuti soodustab see kollektiivsustunde, vastastikuse abistamise ja nõudlikkuse kasvu. Ühendades endas orgaaniliselt kommunistliku kasvatuse põhielemendid, võimaldavad kommunistliku töö koolid miljonitel inimestel omandada poliitilisi ja majandusalaseid teadmisi ning

kõrge tootlikkusega töö praktilisi oskusi, lülituda tootmise juhtimisse ja osa võtta tehnika progressi probleemide lahendamisest.

«Töö ilma temaga kõrvuti käiva hariduseta, ilma poliitilise ja ühiskondliku kasvatuseta,» ütles väljapaistev nõukogude pedagoog ja kirjanik A. Makarenko, «ei too kasvatusele kasu, vaid osutub neutraalseks protsessiks. Te võite inimest panna ükskõik kui palju töötama, aga kui teie samal ajal teda ei kasvata poliitiliselt ja kõlbeliselt, kui ta ei võta osa ühiskondlikust ja poliitilisest elust, siis on see töö lihtsalt neutraalne protsess, mis ei anna mingeid positiivseid tulemusi.

Töö kasvatusvahendina on võimalik ainult üldise süsteemi osana.»[1]

Kommunistliku töö koolide iseärasuseks on asjaolu, et nendes ühendatakse orgaaniliselt poliitiliste, majandusalaste, moraalsete ja eetiliste probleemide ning konkreetsete tootmiskogemuste tundmaõppimine. Nad soodustavad kommunistliku veendumuse ja loova töössesuhtumise kasvatamist kõigis töölistes, kolhoosnikutes ning teenistujates. Aitavad kaasa nende tehnika- ja majandusalaste teadmiste ning kutsemeisterlikkuse tõstmisele ja kõrgete moraalsete omaduste kasvatamisele. Need iseärasused määravadki kindlaks kommunistliku töö koolide suure tähtsuse igakülgselt arenenud inimese kasvatamisel.

Koolid aitavad luua töökollektiivides range nõudlikkuse ja kõrge organiseerituse õhkkonda, millel on erakordselt suur väärtus. Kõneldes meie töökollektiivide osatähtsuse suurendamisest ühiskonna elus, rõhutas L. Brežnev NLKP XXIV kongressil: «Siin on tähtis tegevusväli võitluseks nõukogude inimeste tööalase ja ühiskondliku aktiivsuse suurendamise eest. Siin kujunevad töötajate uued, sotsialistlikud omadused ning sõpruse ja seltsimeheliku üksteise abistamise suhted. Igaühe vastutus kollektiivi eest ja kollektiivi vastutus iga töötaja eest — see on meie elulaadi iseloomulik joon.»

---

[1] *A. S. Makarenko.* Kommunistlikust kasvatusest. Tallinn 1954, lk. 239—240.

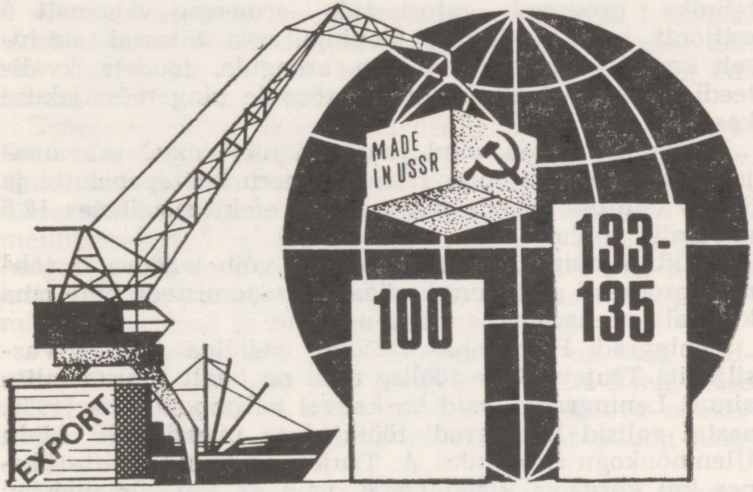
TEADMISED ON TÖÖALASTE OTSINGUTE KOMPASS

On veel inimesi, kes arutavad umbes niiviisi: «Milleks ma peaksin õppima, pead murdma ja ennast pingutama? Teenistus ei ole mul halb, igal juhul mitte väiksem kui mõne tehniku, inseneri või õpetaja palk.» Aastad mööduvad. Aeg kaob. Nagu mingist uimast toibudes märkab niisugune inimene ükskord ootamatult, et ta on oma arengus lootusetult maha jäänud, tema eakaaslased aga kaugele ette jõudnud. Üks tavatses vabal ajal käia eksperimentaaltsehhis, laboratooriumis või tehnikajaamas, et midagi valmis nuputada, välja mõelda või mingi uue täiustusega tegelda. Nüüd on ta tunnustatud leiutaja ja ratsionaliseerija, oma tehase tehnikahuviliste ebajumal. Kuulsus ja lugupidamine ümbritsevad seda masinate ning mehhanismide võlurit. Teine istus kõik vabad minutid raamatute kohal, käies püsivalt ja kindlalt läbi tee õhtukooli kuuendast kuni üheteistkümnenda klassini, esimesest kursusest kuni tehniku ja seejärel — inseneri diplomini. Nüüd on ta tunnustatud spetsialist, väljapaistev tootmisjuht.

Sellise tee on läbi käinud näiteks Zaporožje Sergo Ordžonikidze nimelise Metallurgiatehase martäänahjutsehhi terasesulataja, NLKP XXIV kongressi delegaat J. Proskurin. «Olen 32-aastane,» ütles ta kongressil, «11 aastat töötan tehases. Siin alustasin ma oma töömeheteed, siin leidsin oma kutsumuse ja elu eesmärgi. Tehases tegin läbi tubli komsomolikooli. Siin võeti mind vastu parteisse. Kolm aastat tagasi näitasid kommunistid üles suurt usaldust ja valisid mind vahetuse parteiorganisatsiooni sekretäriks. Tehasesse tulles oli mul kõigest kuueklassiline haridus. Meil loodud tingimused, vanemate seltsimeeste nõuanded, nende sõbralik toetus ja tähelepanu aitasid mul lõpetada keskkooli, 1968. aastal aga saada metallurgiatehniku diplomi. Selline tee on iseloomulik paljudele meie töölistele. On küllaldane, kui öelda, et ainuüksi meie tehases on kesk-, keskeri- ja kõrgema haridusega tööliste arv pärast XXIII kongressi kasvanud 22 protsendi võrra. Kõrgema hariduse on omandanud paljud minu metallurgidest sõbrad. Tuntud valtsija, sotsialistliku töö kangelane Anatoli Volkov lõpetas metallurgiainstituudi ning ta edutati võimsa släbingutsehhi juhatajaks. Ta on valitud

Viisaastaku portree arvudes

NSV Liidu väliskaubakäibe kasv (%-des)

1970. a. **1975. a.**

Direktiivid

Ukraina Kommunistliku Partei Keskkomitee liikmeks. Varsti lõpetab metallurgiainstituudi terasesulataja, sotsialistliku töö kangelane Dimitri Galuška. Need ei ole sugugi üksikud näited. See on meie ajastu seaduspärane nähtus.»

Keegi ei või öelda, et töölisel on töö kõrvalt kerge õppida. Igaühele on selge, kuivõrd raske on pärast vahetuse lõppu õhtukoolis laua taga istuda või õpikutes tuhnida. Ent töölise kohta, kes õpib tootmistööd katkestamata, on hästi kohaldatav rahvatarkus, mis ütleb, et «hariduse juured on kibedad, kuid viljad magusad».

Teadmisi, mis tööline omandab, läheb vaja mitte neljaviie aasta pärast, nagu näiteks statsionaarselt õppival üliõpilasel, vaid juba täna või homme. Teadmised omandanud, ei lükka tööline nende kasutamist pikemaks ajaks edasi. Teadmised aitavad tal parandada tootmisfondide kasutamist, tõsta toodangu kvaliteeti, teha ratsionaliseerimisettepanekut või projekteerida leiutist.

Töötajate kultuuritaseme tõusuga ja tehnikaalaste teadmiste täiustumisega käib kaasas ka ratsionaliseerimis- ja leiutustegevuse areng. Käesoleval ajal kuulub tehnika progressi entusiastide armeesse vähemalt 6 miljonit inimest. Nende jõupingutused aitavad aktiivselt kaasa teaduse ja tehnika arengule, toodete kvaliteedi ja üldise tootmiskultuuri tõusule ning tööviljakuse kasvule.

Möödunud viisaastakul juurutati meie maal rahvamajandusse 15 miljonit ratsionaliseerimisettepanekut ja 34 000 leiutust. Nende majanduslik efekt moodustas 12,6 miljardit rubla.

Praktika näitab, et suure panuse võib teaduse ja tehnika progressi anda ainult sügavate teadmistega ning oma kutseala peensusteni tundev inimene.

Leningradi Balti tehases töötab treialina Aleksei Vassiljevitš Tšujev. Selle töölise nimi on laialt tuntud mitte ainult Leningradis, vaid ka kaugel väljaspool seda. 1970. aastal valisid Leningradi töötajad ta uuesti NSV Liidu Ülemnõukogu saadikuks. A. Tšujev on kuulus mitte üksnes kui kõrgema klassi treial, vaid ka kui silmapaistev tootmisnovaator. Viimastel aastatel on ta teinud kümme silmapaistvat ratsionaliseerimisettepanekut. Toome ainult ühe näite. Mitukümmend tonni kaaluva laevavõlli kalibreerimine on väga töömahukas operatsioon. Tehnoloogilist skeemi, mille järgi treialid töötasid, peeti püsivaks ja kõigutamatuks. Visalt otsis Tšujev teid selle operatsiooni töömahukuse vähendamiseks ja võimalusi kalibreerimise kiirendamiseks. Novaatori otsingutega liitusid teadlased ja insenerid. Loominguliste otsingute tulemusena loodi seade, mis võimaldab võlle kalibreerida kuni kahe sajandiku millimeetri täpsusega. Ajakulu võlli töötlemiseks vähenes aga 8 korda.

Lahutamatu seos on olemas ka tööliste kvalifikatsiooni ja nende tehnikaalase loometegevuse vahel. Novorossiiski tsemenditehastes arvutati välja, et esimese järgu töölistest on ainult iga 62. ratsionalisaator või leiutaja, teise järgu töölistest iga 46-s, kolmanda järgu töölistest iga 36-s, neljanda järgu töölistest iga 10-s ja viienda järgu töölistest iga 3-s. Kuuenda või seitsmenda järgu tööliste hulgas on juba iga teine ratsionaliseerija või leiutaja. Kõrge kvalifikatsiooniga töölistest tegid paljud üle 20 ratsionaliseerimisettepaneku, mõned isegi kuni 50 ja roh-

kemgi. Missugune on järeldus? Selleks et aktiivselt osa võtta teaduse ja tehnika progressi kiirendamisest, on vaja õppida.

«Tunda uut, luua uut, juurutada uut!» on A. I. Lihhatšovi nimelise Moskva Autotehase tööliste juhtlause. Siit sai alguse ka noorte tehnikaalane loometegevus, mis hiljem haaras kogu meie riigi.

Tehase tsehhides ja osakondades tegutseb 48 loomingulist kompleksbrigaadi ning palju loomingulisi gruppe. Autotehase noored võtsid osa 136 seadmeühiku moderniseerimisest ning 4 komplekstsehhi, 12 automaat- ja 45 mehhaniseeritud liini loomisest. Sel ajal kasvas noorte hulgas järsult soov teadmisi täiendada. Praegu on tehases mitmesuguste tootmisalaste ja üldhariduslike õppevormidega haaratud 11 000 noormeest ja neidu.

«Töölised ei unusta hetkekski, et neile on vaja teadmiste jõudu,»[1] kirjutas V. I. Lenin 1917. aasta lõpul. Need sõnad iseloomustavad kõige paremini tänapäeva nõukogude töölisi, kes ilmutavad enneolematut püüdu haridusele.

Kultuuritaseme tõus ja tehnikaalaste teadmiste täiustumine võimaldavad töölistel aktiivselt osa võtta töö teaduslikust organiseerimisest. Sverdlovski, Rõbinski ja teiste linnade ettevõtete kogemused näitavad, et kõrge kvalifikatsiooniga töölised võtavad aktiivsemalt osa tootmise tehnilisest täiustamisest, normide läbivaatamisest, võitlusest tööajakadudega, töötingimuste parandamisest jne. Nad on ka organiseerituse ja teadliku töödistsipliini eeskujuks. Lühidalt öeldes, ükskõik millist TTO suunda me ka ei võtaks, kõikjal on TTO osakondade ja laboratooriumide töötajate aktiivseteks abilisteks kõrge kultuuritaseme ja heade tehnikaalaste teadmistega inimesed.

Lõpetades vestluse hariduse efektiivsusest, tuleb märkida, et seda ei saa mõõta ainuüksi majanduslike näitajatega — tootlusnormide täitmise, toodangu kvaliteedi tõstmise, tööaja, tooraine, energia, kütuse, materjalide ja seadmete parema kasutamise ega tootmise juhtimisest ja tehnikaalasest loometegevusest aktiivse osavõtuga.

«Suurt üritust — kommunismi ehitamist,» ütles L. Brežnev NLKP XXIV kongressil, «ei ole võimalik edasi viia ilma inimese enda igakülgse arenemiseta. Ilma kultuuri,

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 26. kd., lk. 376.

hariduse ja ühiskondliku teadlikkuse kõrge tasemeta, inimeste sisemise küpsuseta on kommunism võimatu, nii nagu ta on võimatu ilma vastava materiaal-tehnilise baasita.»

Töötajate kultuuritaseme tõus ja tehnikaalaste teadmiste täiustumine kutsub esile «mittemajanduslikke» muudatusi — töötajate aktiivsuse suurenemise ühiskondliku elu aladel, kommunistliku omavalitsuse aluste arendamisel, olme ümberkorraldamisel, elanikkonna vaba aja sisustamisel ja kultuurilise teenindamise organiseerimisel, laste kasvatamisel jne. Need sotsiaalsed tagajärjed ei ole meie ühiskonnale aga sugugi vähem tähtsad kui majanduslikud tulemused.

SISUKORD

Sissejuhatus 5

Esimene peatükk. Rahva heaolu kasv on NLKP majanduspoliitika peaeesmärk 7

Teine peatükk. Meie üheksas viisaastak . . . 21

Kolmas peatükk. Teadus juhtimisest on teadus võitmisest 43

Neljas peatükk. Majanduse planeerimine . . 68

Viies peatükk. Teadus ja kaasaegne tehnika on majanduse tiivad 89

Kuues peatükk. Tootmisfondid on meie majanduslik potentsiaal 113

Seitsmes peatükk. Väiksest kokkuhoiust saab suur kokkuhoid 132

Kaheksas peatükk. Kvaliteedi tõus on kasulik kõigile 149

Üheksas peatükk. Ühiskond vajab suure tootlikkusega tööd 170

Kümnes peatükk. Töö, selle organiseerimine, stiimulid ja võistlus 190

Üheteistkümnes peatükk. Töö normeerimine. . 211

Kaheteistkümnes peatükk. Kuidas tasustatakse tööd sotsialismi ajal 235

Kolmeteistkümnes peatükk. Isemajandamine ja rentaablus 253

Neljateistkümnes peatükk. Distsipliini ja vastutust nõutakse igaühelt 269

Viieteistkümnes peatükk. Nõudmised teadmistele suurenevad 284

Моисеев Анатолий Васильевич, Кузнецов Валентин Михайлович. ПОПУЛЯРНАЯ ЭКОНОМИКА. Книга для чтения. На эстонском языке. Оформление М. Юксине. Издательство «Ээсти раамат». Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja S. Laud. Kunstiline toimetaja L. Kruusmaa. Tehniline toimetaja R. Lillema. Korrektorid L. Golberg ja A. Metsma. Laduda antud 1. II 1973. Trükkida antud 22. V 1973. Paber 54×84/16. Trükipoognaid 19. Tingtrükipoognaid 15,96. Arvestuspoognaid 16,51. Trükiarv 3000. Tellimise nr. 761. Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk t. 2.
Hind 44 kop.

44 kop.

A
33253
87 248

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00455313 9